

Mladina

Vsebina 2. in 3. številke:

† SREČKO KOSOVEL: Kraljevska pesem. RADIVOJ REHAR: Mi vsi drevesa smo in rastemo. VINKO KOŠAK: Fabrike. TONE POTOKAR: Nevesta. ANTON OCVIRK: Žalostna pesem. MIRKO KUNČIČ: Brezplodno dnevi beže. ALFONZ GSPAN: Grem. STANKO MENCINGER: Gravitacija. J. KROŠELJ: Pesem sedanjosti. WOLKER-BORKO: Bolnica. BRATKO KREFT: V zakotni ulici. † SREČKO KOSOVEL: Kulturni pomen Iv. Cankarja. FRANČ ONIČ: Proslave. RADIVOJ REHAR: Najnovejša nemška dramatika. BRATKO KREFT: Smrtna rosa. DR. VEBER: Sokrat. I. K.: Nekaj o sodobni vzgoji. ZAPISKI: Vodnikova družba in njene knjige. (Anton Ocvirk). Micić: Antievropa (Mrzel). PRILOGA: † Srečko Kosovel (Slika). — — —

1926/1927.

Štev. 2.-3.

CENA 12 Din.

Uredništvo-uprava Ljubljana, Kolodvorska ul. 7.

NAROČAJTE IN PODPIRAJTE „MLADINO“!

Vsi na delo za „Mladino“!

Povsod zahtevajte „Mladino“!

V vse kavarne in knjigarne „Mladino“!

„Mladina“ je edina borbena slovenska revija!

„Mladina“ je izraz hotenj vseh naprednih sil slovenskega naroda!

„Mladina“ je boj, sproščenje, nova pot!

„Mladina“ je najcenejša slovenska revija!

„Mladina“ nima nikjer fondov in bank!

„Mladino“ podpirajte, naročajte in pridobivajte novih naročnikov!

Prvi in drugi letnik še v zalogi! Naročite! Kdor pridobi 10 novih naročnikov, dobi cel tek. letnik zastonj!

Kdor ni prejel prve številke, naj reklamira.

Študentje, profesorji, učitelji, kmetje, delavci itd. vsi na agitacijo za „Mladino“, mlado revijo za vse kulturne probleme!

Celoletna naročnina za dijake je Din 30.—, za nedijake Din 40.—.

Uredništvo in upravištvo: Ljubljana, Kolodvorska ulica šte. 7.

Rokopisi se ne vračajo. Naročnina, reklamacije itd. naj se pošiljajo samo upravi. — Poštšina plačana v gotovini.

Urednik: Bratko Kreft.

Odgovorni urednik: Andrej Šifrar.

Izdaja konzorcij „Mladine“ v Ljubljani. (Odg. Stanko Tomšič.)

Za tiskarno „Merkur“: Andrej Sever v Ljubljani.

Naslovna stran po načrtu arh. Špinčiča.

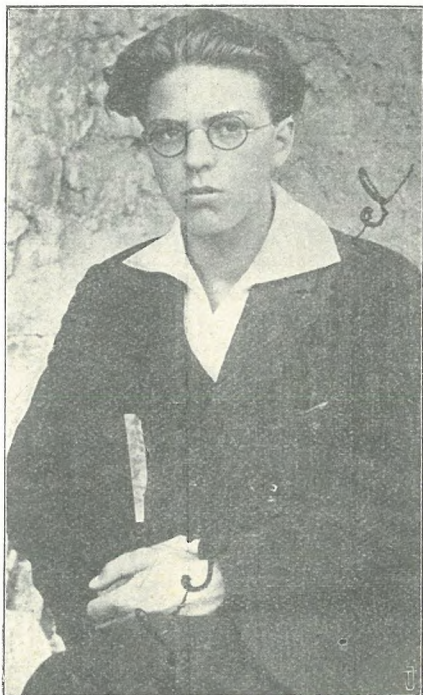
NAROČAJTE IN PODPIRAJTE „MLADINO“!

LETO III.

MLADINA

1926-1927.

ŠTEV. 2-3.

Vse pretenko predla mu je Parka:
Kaj na statvah raskavih življenja
bi s tenčico sanj in hrepenenja?
Kaj s svilenim jadrom bi v viharju barka?

Janko Glaser.

† SREČKO KOSOVEL.

† Srečko Kosovel:

Kraljevska pesem.

Kaj bi mi préstol, kaj bi grad —
jaz nočem kraljevati!
Komù bi kraljeval, zakaj —
kaj bi mi kraljevski sijaj,
Matjaž — on mora spati.

Njegova vojska trdno spi,
Matjaž sloni ob mizi.
Na steni meč visi težak,
pod skalo truden spi junak —
ministrstvo je v krizi.

V obraz koščen, se ne zbudi...
Le brada mu poganja,
in ker ga nič ne brijejo,
se brada, brki vijajo
krog mize in krog spanja.

Matjaž morda nikoli več
podzemske te dvorane
ne zapusti in vojska mré,
a kdor je živ, ne kinka, gré —
jaz pojdem med cigane.

Moj bo lesket vseh belih cest
in črnih šum šumenje —
in najhitrejši črni konj
me rešil ječe bo in spon —
in nesel v odrešenje.

Radivoj Rehar:

Mi vsi drevesa smo in rastemo.

Mi vsi glasniki in klicarji
drevesa smo cveteča in zoreča.
Ob vejah naših merijo viharji
si svojo moč in svojo silo:
kar ni odporno, se bo odlomilo
in kar ni z zdravim sokom prepojeno —
ne bo rodilo.

Mi vsi drevesa smo in rastemo!
Iz tal današnjih dni
mi srkamo življenski sok,
ljubezen svojo in strasti
in na konicah svojih rok,
svojih zelenečih vej,
mi nosimo neba obok;
in v teži tej pod njim zori
v plodovih naših — seme novih dni.

Vinko Košak:

Fabrike.

Fabrike,
dimniki grozeči prsti,
rdeče obzorje,
nad njimi črni oblaki.

Dimniki bljuvajo,	zvezde vgasnili,
da so zastrli nam solnce,	v temó zagnili
zarjo vgasnili,	naše hiše, vrtove

Rdeče gori nebo.

Dimniki, dolga črna poslopja:
fabrike — odražajo se
ostró
in žgo v možgane,
režejo v duše,
v teló.

Znojna so naša čela,
trudne so naše roké,
prsa samo še hrope
in oči, ah oči, blodijo, blodijo
in se iskrijo
in spet umirajo,
čakajo, upajo, prosijo
in že grozé.
Trudne roké
so se vzpele,
mišice ko lok se napele,
grozeče se dvignile
pesti —
in sence njih so pale
na dimnike grozeče prste,
dolga črna poslopja: — fabrike.

Obzorje je rdeče ko kri,
obzorje je rdeče, kot da bi fabrike gorele.

Tone Potokar:

Nevesta.

Vežla sem, vezla	Pri vsaki sem nitki
krilo poročno	štela vbodljaje,
dolge noči,	preštevala dni,
pa sem navezla	upala, čakala,
v biserno svilo	gledala v rožah tvoje oči. —
dve roži ko kri.	

Če danes razgrnem krilo poročno:
Dve roži — dve strnjeni kaplji krvi
in iz te črne, srčne krvi
vpijejo Tvoje krvave oči.

Anton Ocvirk:

Žalostna pesem.

Blede sanje so na mojih cestah.
 Koder hodim, iščejo oči me sladke.
 V mé se zlilo je neznano hrepenenje,
 ki me žgé v teh bolnih prsih.
 Joj! Vse, kar počela sem v teh letih,
 kar sem mislila, storila,
 kar sem čudočudnih sanj rodila,
 vse — o — vse je pesem žalostnih oči.

Mirko Kunčič:

Brezplodno dnevi beže . . .

O, da sem orel! Svobodno razpet
 v rubinasti zarji — vladar med vladarji —
 bi krilil . . . pil
 mozeg in kri vstajajočim dnevom;
 za tisoč življenj bi se luči napil!

Najtrši viharji
 bi se z onemoglim gnevom
 odbijali ob neuklonljivi volji zmagovalčevih prs . . .

Brezplodno dnevi beže.
 Vsa žalost štiriindvajsetih mladih let
 se je naselila v moji podstrešni izbi
 in ne najde več pota iz nje.

Moja mati je — senca, moj oče — mrak,
 mržnja mi je — sestra, nepokoj — brat.
 Zažeja me po solncu — pobožno korak
 zavije v njegovo skrivnostno svetišče.

A je hotenje — trpka blodnja roža,
 ki zakoprni po objemu lokavega trna,
 misleč, da najde v njem vse skrite opoje, slasti,
 ljubav tako toplo in sočno kot je slutnja deklških nedrij . . .

Zbudim se iz ekstaze. Malodušje zaplaka — — —:
 vsenackrog razvaline, grobišče
 in noč, ki uporno in sovražno molči — —

— O, da sem orel! — — —

Z opotekajočimi koraki se vračam v svojo podstrešno izbo —
 in z nemim porogom, s hladnim sočutjem
 me pozdravi spet žalost štirih zatohlih sten. —

Alfonz Gspan:

Grem.

Grem
 in so vse moje steze zapletene;
 gledam,
 pa so vse slike kalne, meglene;
 slutim,
 da je vse dobro daleč, nedosegljivo.
 A nad vasjo gre večerno nebo,
 tam gori si zvezde prepevajo.
 Tam gori je večnost —
 tam ni vprašanj.

Stanko Mencinger:

Gravitacija.

Čuješ, ti beli in nemi prijatelj,
 kaj ti pripovedujem? —
 Zakaj si nepremičen in gluhi ter
 pustiš, da begajo moje misli
 kakor kadila okoli kipa Buddhe
 ne da bi našle skrito pot
 v tajne domove tvojega bistva?
 Povej mi, zakaj počiva moj
 pogled neprestano na tvojem
 skrivnostnem, razoranem, skalnatem
 obličju, kadar stojim v senci
 zelenega kostanja in tke
 pomladno solnce v mimohitečem
 potoku zlato preprogo?
 Povej mi, ti molčeči ljubljeneč
 jutranjega solnca, zakaj me zapletaš
 v nevidne zanjke svoje magične
 privlačnosti, da nastajajo v
 vrtilcu mojih, trenutno se porajajočih
 misli nova občutja, podobna cvetju,
 ki je posuto po tem zelenem kostanju?

Pa vendar sem drzen in te zovem
 prijatelja, ker vem, da je tudi tvoje
 nemo strmenje namenjeno meni in da
 je najino hotenje enakovreden stih
 v večni pesmi, ki jo prepeva
 nedoumljivi Nekdo.

Jožko Krošelj:

Pesem sedanjosti.

Vem, da bodo zopet pravili ljudje: lahko je zabavljati, lahko se je postavljati v naduto pozo, ukazovati, podirati in rušiti; da bi pa mladina sama doprinesla, ali tudi doprinesiti mogla kak kamenček k zgradbi naše prave kulture, da bi res pokazala svoje pozitivno delo, tega ne vidimo.

Pa povemo takoj: tudi samega sebe in vse druge hočemo razgaliti, da bomo tem jasneje spoznali vse svoje zablode, da se bomo že enkrat otresli vseh plesnivih sanj, da bomo govorili z duhom časa, da bo naša pesem res verno ogledalo dobe, v kateri živimo, ki nas osrečuje, goni v obup, da bo čist odraz dobe, v katero smo vklenjeni.

Mi vsi živimo danes še tako prisiljeno idilično življenje, mi vsi se še tako trudimo, da ohranimo še tisti košček romantike v sebi, ki bi ga morali že davno zavreči in položiti v zaprašeni arhiv. So ljudje, ki bi jim bilo vse to v veselje in zabavo in bi morda uživali vse te mehke, bolne izlive razbičanih, mladih duš, a danes ni čas zato, danes tudi ne sme biti čas za to, danes, ko se vse ruši, podira, ko padajo vrednote same v razvaline, vrednote, na katere so prisegala stoletja, vrednote, ki so se že davno izživele, in že davno izpolnile svoje poslanstvo. Same se rušijo; ni treba tu nobenih močnih sunkov.

Prevažna je doba, v kateri živimo in tako zanimiva, kakor morda še nobena ne. Kamorkoli stopiš, od vse povesod ti kipe novi problemi, ki jih še včeraj nikjer ni bilo, a danes so to pereča vprašanja, ki zahtevajo takojšnjega odgovora. Sredi velikega kaosa si in treba je najti pravo pot, da se ne boš sam zrušil v ta veliki vrtinec sedanje dobe — kakor, da prehajamo v novo življenje, kakor, da bi bila ta doba eno samo silno maščevanje za vse zamujene kali človeške kulture — tako bruhajo iz dneva v dan novi klici v pravo človeško življenje. —

Mi vsi se še tako malo zavedamo velike misije, ki nam jo narekuje doba.

Mladina je bila navadno vedno avantgarda novih, silnejših idej, glasnica novih zarij in kažipot v lepše življenje; ona je bila navadno vedno glasen protest proti obstoječim razmeram. To je njeno poslanstvo, ker himna zdrave mladine mora biti: Naprej — navzgor. Če tega ne zmore, je vsa gnila in se je postarala, še predno je bila mlada, še predno je mogla razpeti svoja mlada krila, se razmahniti v življenje.

Pri nas ni tako. Mi vsi ali pretežna večina naše mladine še živi v dobi, ki je zakopana že dvesto let v preteklosti, se navdušuje za modre, bolne, hrepenenja in ljubezni polne cvetke, poje himne mesečini, se izliva v razhrepenele žalostinke; išče idealov v preteklosti, namesto, da bi segla v prepestro sedanjost in iskala tu idealov, ki bi bili živi, ki bi jih iztrgala iz življenja in jih dvignila visoko z močnim zanosom zdrave mladosti, jih izkričala v mogočni himni naših prepornih, močnih duš; a ne, mi segamo, mi se vračamo nazaj in brskamo po zastarelih, zarjavelih papirjih in iščemo tod idealov, kjer jih morda nikdar bilo ni, ali pa si jih sami v svoji fantaziji ustvarjamo in jih ljubimo in sledimo tem praznim sencam.

Strah nas je sedanjosti, strah nas je vseh in zato se zatekamo v preteklost. Lepo smo živeli, idilično je bilo naše življenje v Slovenski deželi — lepo ograjeno z visokim zidom. Lepo neznatno, malenkostno naše domače življenje, a danes so drugi časi, danes so vse resnejši dnevi — in niti malo nas ne smejo navduševati vse tiste papirnate borbe, tisti medli protesti proti krivicam — in vso nežno pesem toplih večerov predajemo arhivarjem. To moramo, to je naša dolžnost.

S široko odprtimi očmi gremo v popolnoma nov svet, v svet, ki ga je prenovila — povrednčila tehnika — in dan na dan se nam odstirajo nova čudesa. Tehnika si je usvojila v zmagonosnem pohodu preko vseh zemlja vso kulturo, spremenila je čisto smeri življenja, prepojila je naše misli s čisto novim duhom.

Mi vsi vemo: v ta veliki vrtnec, v to razpenjeno, razbičano valovje se moramo vreči, prepojiti se vsega s tem duhom, vživeti se do potankosti v vse, kar nam je razgrnila tehnika in tako prežeti s sodobnostjo bomo mogli spočeti novo pesem. Ne bomo stali ob strani, kakor moderni donkihoteje in mahali s praznimi rokami v ozračje in protestirali proti razvoju; smešen je vsak odpor proti tej gigantski sili, ker razvoj gre svojo začrtano pot in vse, kar se mu ustavlja, pomandru in drvi dalje po železnih zakonih svoje logike.

Naša literatura ni sledila temu razvoju, ni sledila življenju, zato je danes osamljen, zapuščen organizem, ki je obsojen v životarjenje. Nič pravega življenja ni tu — saj je zgubila stik z njim, saj se mu je odtujila, saj ni stopala vzporedno z razvojem vseh naših sil. In mi sanjamo dalje in se izgublamo v plehkkih jeremijadah, tratimo svoje mladosti po nepotrebem in sledimo sencam.

Danes pa ni čas več za sanje, danes, ko se vse kolje in peni v človeški krvi, ko snuje človek za svojega brata nove načine še groznejših vojn, danes, ko se dan da dan odpirajo nove fabrike, ko si je človek podvrigel vse elemente, ali pa si jih bo še jutri, sedaj ni več čas za romantiko, danes je čas mašin.

Ali ne čujete novih klicev, ali vam ne vstaja nekaj toplega, nekaj nad vse lepega v trenutku, ko si pritiskate slušalke na uho in poslušate koncerte iz Amerike, Afrike, Azije — ali vam ne pravi vse to, da gremo novemu življenju nasproti, da se odpira pred nami čisto nova doba, ki vanjo niti verovali nismo. In zdaj prihaja čisto sama.

Nad nami plujejo aeroplani, nosijo s seboj ljubezen, bratstvo; pravijo, da bodo nosili tudi smrt.

V to morje se moramo vreči in plavati. Plavati vedno dalje.

Živimo življenje tako, da bo naše življenje res ogledalo dobe, v katero smo vkljenjeni. Naša pesem naj bo mogočna himna življenju, naj bo en sam krik, en sam velik krik ljubezni do vsega, kar nas dviga in sili dalje in navzgor.

Živimo in veselimo se svoje mladosti in pojmo vsem, da bodo čuli našo pesem ljubezni, da bodo brali naše duše — pojmo pesmi življenja, pesmi borbe.

Vse, vse mora v našo pesem: naj se dvigne visoko, naj objame vse stvarstvo, naj blagoslavlja in dviga.

Jiří Wolkner — B. Boroko:

Bolnica.

Božična igra.

O s e b e :

Sifilitik, prvi bolnik.
 Ječični, drugi bolnik.
 Ranjeni, tretji bolnik.
 Mati ječičnega.
 Ljubica sifilitika.
 Otrok.
 Zdravnik.
 Strežnica.

Kraj: soba v bolnici s 3 posteljami. Čas: dan pred božičem, ko se mrači.

Tretji bolnik (ranjenec leži nepremično z obvezano glavo v kotu sobe).

Drugi (pripravlja na mizi pri oknu majhno drevesce).

Prvi (leži vznak na postelji in šteje črne kvadrate, ki so naslikani na stropu):
 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67... in 68. Ah!

Drugi: Kaj ti je?

Prvi: Že zopet 68!

Drugi: Česa, prosim te?

Prvi: 68 kvadratov. 68 črnih kvadratkov na stropni slikariji. In zdaj je konec.

Drugi: Kakšen konec?

Prvi: Ko bi jih bilo večasi 67 ali 69! Ali sploh kaj drugega. Ko bi rasli in umirali kakor vse, kar se izpreminja. Že pol leta jih preštevam, a zmerom jih je enako število. Življenje je zaprto med 68 kvadratov na zidu. Ti — čuj, ali bi bil čudež, če bi naštel kaj drugega ko teh 68?

Drugi: V šoli so nas učili, da se čudeži ne gode.

Prvi: To, kar je neovrgljiva resnica, stoji in se ne giblje. — Kar stoji in se ne giblje, ni življenje. In vendar bi dejal, da bi se to kaj lahko predrugačilo.

Drugi: Abotno je, venomer preštevati to, kar ti visi nad glavo. (Izrezuje barvani papir.) Ko bi imel zlat papir — bi naredil zvezdo. Na vrhu božičnega drevesca bi se lepo podala. Lahko bi rekli: sloves našega drevesa sega do zvezd. Dali so nam prav neznatno drevesce.

Prvi: Nemara oni-le kvadrati sploh niso na stropu. Morda mi tiče v glavi. 68, 69, zmerom 68. — Ko je človek težko bolan, mora ležati venomer na enem in istem mestu. Stvari se zgrnejo okrog njega in ostanejo neizpremenjene, nepremične in čakajo kakor mačke. Ko bi bil zdrav, mi ne bi bilo težko vstopiti v to-le belo sobo in se ne bi bil niti ozrl na strop. Strop, zlezi mi na hrbet z 68 črnimi kvadrati vred. Tako pa sem zdaj kakor pribit...

Drugi: Ali si opazil damo od Armade rešitve? Tisto, ki nam je bila prinesla drevesce, papir in bombone? Pomolila jih je čez prag in je prestrašeno zrla name. Prav smešna je bila. Kaj ji je paznik pravil o nas?

Prvi: Sigurno ne veliko dobrega.

Drugi: Zato k nam nikoli nihče ne pride. V beli paviljon hodijo vsak dan cele procesije.

Prvi: V belem paviljonu so zgolj gostje. Ostanajo štirinajst dni — tri tedne in odidejo. Staval bi, da noben izmed njih ni imel časa preštovati slikarijo na stropu.

Drugi: Saj veš, da ne. Oni so celo radi, če nekaj dni poleže. (Se smeje.)

Prvi: Ondi — v belem paviljonu — se da dobro ležati. Z oken se vidi naravnost na ulico in do bolniških vrat je le par korakov. Kaj ti je rekla tista dama?

Drugi: Srečen božič, kristjani!

Prvi: Srečen božič! Čakaj — tam zunaj pravijo nekako drugače. Malo daljše.

Drugi: Pravijo: Srečen in vesel božič! (Kašlja.)

Prvi: Da — tako. Čemu neki ni rekla tudi nam — vesel?

Drugi: Je bržčas pozabila — preveč se je začudila — dala mi je drevesce in je koj odšla. Za vrata — čemu mi ni dala zlatega papirja? Lahko bi izdelal zvezdo in trake okoli drevesca.

Prvi: Veš — boljše je pustila onim v belem paviljonu. Preden prispe skozi bolnico k nam — se že vse pcrazgubi. In potlej: v belem paviljonu so lepši bolniki nego tu v izolaciji.

Drugi: Imam tri sveče, tri jabolka, dvajset bonbonov in same rdeče papirje.

Prvi: Pa naredi zvezde in trake iz rdečega papirja.

Drugi: Iz rdečega papirja se zvezde še niso delale. Meniš, da se spodobijo?

Prvi: Lahko delamo zgolj iz tega, kar imamo. Tudi zvezde in božični večer lahko napravimo samó iz tega, kar imamo.

Ranjeneec (se bolešno zgane): Kri, kri! — Ah, kako boli!

Drugi: Slišiš — že zopet.

Prvi: Ima prestreljeno glavo.

Drugi: Dali so ga k nam, ker bo kmalu po njem. Sicer bi ga bili dali v kirurški oddelek. Pristen bolnik je. Od naju se ne bo več okužil.

Prvi: Sestra Marta je dejala, da je ubil dva redarja.

Drugi: Slišal sem.

Prvi: Trikratni morilec je.

Drugi: Redarja je ubil, ko sta ga zasledovala.

Prvi: Tisto žensko pa je vendarle usmrtil z avto.

Drugi: Kdo ve? Nihče ne ve, kaj vse je med ljudmi. Satan se ne da spoznati. Sicer pa nam ni mar za to. Zdravnik je rekel, da ne bo doživel jutrišnjega dne. Pred sodišče ne pojde.

Prvi: Hotel bi vsaj videti, kakšen je. Zdi se, da je mlad.

Drugi: To bi bila dolga pot. Najprej obveže, ki radi njih ni videti, potem rane, ki tudi ne dajo videti in stoprav na koncu je človek. Menim, da mene tudi ni videti.

Prvi: Pazi, da se ne wrežeš v prst. Zmračilo se je že. Ali tebe še vidim.

Drugi: Doktor je dejal, da bo spomladi boljše.

Prvi: Doktorji venomer pojo o pomladi. Ali doktorji niso ptiči.

Drugi: Saj bi se lahko docela dobro popravil. Danes se, na primer, počutim začudo dobro — tako izredno dobro — dejal bi: slovesno...

Prvi: Te ne boli na pljučih?

Drugi: Ne. Danes ne. Bolezen najbolj boli tedaj, ko pride. Ko sem se okužil na pljučih in je doktor dejal, da imam tuberkulozo, me je najbolj bolelo. Ko se me odpeljali semle, sem bil prvi v tej sobi. Prvi in sam. Ti si prišel štirinajst dni za mano. Takoj mi je odleglo. Če je več ljudi, je enaka nesreča manjša...

Prvi: Mene boli danes za dva. Ko bi vsaj bila bolezen, kakršno ima oni-le, — bolezen s čisto rano. Ali pri meni je gnojenje.

Drugi: So se ti bule predrle?

Prvi: Ne. Tako mehke so, kakor da bi se izcedile pod kožo.

Drugi: Ne žaluj. Glej — tudi jaz sem se odvadil tega. Sprejemam stvar take, kakršne prihajajo. Sicer pa — saj bi bilo vse zaman. Bolniki imajo pravico verovati v ozdravljenje. Vsi verujejo vanj, čeprav tega ne priznajo.

Prvi: Imam sifilido. Kako naj govorim?

Drugi: Da je nočoj božični večer.

Prvi: Za naju bi moral Bog dolgo iskati daril.

Drugi: Za naju je skorajda vse darilo, ker sva zelo nesrečna.

Prvi: Zbolimo tako, kakor ostanejo drugi zdravi. Glej mene! Počenjal sem to, kar uganja tisoče mladih mož. Ob sobotah sem hodil v krème in v bare, ob nedeljah v cerkev in na polja. Delal sem vse, kar se mi je zljubilo. Ljubil sem dekleta, — mnogo deklet! Bil sem tako močan, da sem lahko slednjo žalost ubil s petnajstimi kronami, ki sem si zanje kupil žganja ali deklet. V pesti sem nosil svoje razpoloženje. Imel sem tudi nevesto. Tako, da sem o nji dejal: ko se izživim, dekle, pridem k tebi kakor po kopelji. Bila je čista ko sveta slika. Nikdar se je nisem dotaknil. Še bal sem se je malce. Mnoga dekleta ne vedo, kako žive mladi možje. Tudi ona sigurno ni znala. Hotel sem ji nekoč razodeti. Vem, da bi padla od mene kakor kamen v vodo. Morda bi jokala, ali odpustila bi. Ganila bi jo moja izpoved in ljubezen. Vse bi ji bil obljubil, karkoli bi hotela. Ne vem, ali bi ostal vsekdar zvest besedi — človek včas ne umeje niti samemu sebi pomoči — ali ona bi mi odpustila. Vedela bi, da je vse to takole tjavendan — ker sem jo imel rad. Potem pa sem se okužil. Prišlo je nenadoma. Nisem hotel verjeti. Niti ne vem, od koga sem našel. Preklinjal sem, jokal in molil. Delal sem vse, kar stori človek v takem polčazuju. Zdaj pa ležim v tej sobi in ne delam nič več, le proklete kvadrate na stropu še štejem. Imam ulesa na obrazu in od trebuha mi gnije. Nobena ne bi več spala z mano, a jaz moram noč za nočjo misliti na katero izmed njih. In to grozno boli. Veš, kaj je žena?

Drugi: Moje življenje je bilo povsem vsakdanje. V nobenem kinu ga ne bi igrali. Tudi ljubil nisem nikogar. Ali če ne bi bil zbolel, bi se bil oženil. Ena izmed njih bi me vendarle vzela. Odrasel človek se mora oženiti. Tako je sigurnejše. Zvečer ima zmerom kaj, kar vzame pod roke. Če ne drugega, se igra z otroci.

Ranjeni (se trudoma dvigne na postelji. Blodi se mu od vročice): Kdo sem?

Drugi: Vzdramil se je.

Ranjeni: Napravite luč!

Prvi: Ničesar ne boste videli.

Ranjeni: Prižgite, prižgite!

Drugi: Pravim, da ne bi ničesar videli. Imate obvezo čez celo glavo.

Ranjeni: Lažete... radi bi mi kaj storili. (Drgeta.)

Drugi: Nič ne storim. Pripravljam božično drevesce. Takoj končam. Še tri svečke pritrdim.

Ranjeni (vpije).

Drugi (stopi k njemu): Ležite mirneje. V bolnici ste. Tu mora biti človek tih, da se sliši sleherni korak.

Ranjeni: A kdo ste vi?

Drugi: Jetičnik.

Ranjeni: In kdo je še tu?

Drugi: Še neki bolnik.

Ranjeni: In ste vsi v temi?

Drugi: V somraku smo; zunaj se že mrači.

Ranjeni: Ali mi ne boste nič storili?

Drugi: Kaj naj storiva? Saj sva oba nesrečna.

Ranjeni: Imam veliko glavo. Potipajte, kakšno glavo imam. Ne vzdržite je v rokah. Pozor, pozor! Tu-le je dvoje vrat. Skozi vozijo tramvaji in avtotakse. Vi je ne vzdržite v rokah. Pade in vse razbije.

Drugi: Ranjeni ste na glavi. Ali so vas redarji tako zmlatili?

Ranjeni: Imam veliko luknjo v glavi. Imam veliko glavo. Če pade...

Prvi: Ste li oba redarja ustrelili?

Ranjeni: Kdo vpraša?

Drugi: To je drugi bolnik. Ne bojte se.

Ranjeni: Ne verjamem vam. Napravite luč, zažgite!

Prvi: Lahko bi vam podal roko, ki je polna tvorov. Pa bi verjeli.

Drugi: Imate vrcičico in zle privide. Vsak, kdor pride v to sobo, jih ima. Potem se navadi. Vi ste ustrelili dva redarja?

Ranjeni: Ne vem. Streljal sem za tem, kar je bilo za mano. Dajte mi vodo.

Drugi: Náte.

Ranjeni: Kam mi rinete? Saj to niso usta — to je odprta rana. Moj Bog, voda gori. Ali... ne maram, to sem samo tako... (Udano.) Odpustite mi, ljudje, ta dan je zelo nesrečen. Ubil sem človeka.

Drugi: Danes je dan pred božičem. Zdaj se bržčas že zažigajo sveče na drevescih po vsem mestu. Večerje, drevesca, darila in otroci. Beli prti, stred in oreh. Mir, veselje, gorkota. Rodbina.

Ranjeni (vpije): Ubil sem človeka! Ubil sem...

Prvi: Glejte, že zopet mi pri zavesti.

Drugi: Tako mu je boljše. — Sedaj prižgem in se tudi vležem. Imam tri sveče — vzdržale bodo četrť ure. Leževa in bova zaspala. Zaspiva, še preden dogore. (Prižiga drevesce.) Tako — prva sveča, — druga, — tretja. Vsakemu izmed nas ena. Zdaj pa v posteljo. (Se vleže.) Glej, kako krasno je to, — tako krasno, kakor da bi bila pod drevescem kopica daril.

Prvi: Veš, kaj bi želel?

Drugi: Vem.

Prvi: Jaz tudi.

Drugi: Deni roke na vzglavnik in zatisni oči. Kaj vidiš?

Prvi: Vidim rdečo zvezdo v belih rokah.

Drugi: Vidim luči v rdečih trakah.

Prvi: Naše drevesce sveti v daljavo.

Drugi: Bolnica je na koncu mesta. Naše drevesce sveti od vseh najdalje.

Prvi: Imamo zgolj tri svečke.

Drugi: A svetijo do neba.

Prvi: Če pojde kdo po cesti za mestom, bo mislil, da je tu mala deca.

Drugi: Če pojde kdo tod mimo, — naj vstopi k nam. Bi mu dali jabolk in sladkorja.

Prvi: Pomirjam se s svojimi bolečinami.

Drugi: Pomirjenje je blagoslov.

Prvi: Tako mi je, kakor da bi se imel roditi.

Drugi: Tako mi je, kakor bi bil v materinem telesu.

Prvi: Ko bi zdaj kdo prišel...

Drugi: ... in dejal...

Prvi: Slava na višavah Bogu in na zemlji mir ljudem dobre volje!

Drugi: Kaj počenjajo ljudje, ki smo jih ljubili?

Prvi: Morda gredo.

Drugi: Z veselimi novicami.

Prvi: Slišiš?

Drugi: Slišim.

Prvi: Čisto pri srcu?

Drugi: Čisto pri srcu.

Prvi: Otepajo sneg.

Drugi: Gredo po nas — po vse. Zdaj ne umrjemo.

(Konec prih.)

Bratko Kreft:

V zakotni ulici.

Njegove noči so postajale od dne do dne strašnejše. Mučile so ga pošastne sanje. V vsako misel so se mu vpletavale in zjutraj ali zvečer, ko je moral z ostalimi tovariši opravljati običajne molitve, se mu je v prividu prikazovala Marija, mati Jezusova. Kot lepo, mlado dekle, ki ga je vabilo k sebi, z vso svojo zunanostjo. Zdelo se mu je takrat, da so se premikale oči Madone, ki je visela nad oltarjem v semeniščni kapelici in iz njegove notranjosti se je vzpenjala molitev, ki je bila povsem drugačna od molitev tovarišev.

Vsak teden so morali k spovedi in nekoč je razodel spovedniku svoje privide. Spovednik pa je bilo strog, neizprosno asketičen človek, ki si je večkrat v letu privoščil, da je v stolni cerkvi pridigal o semenu satanovem, poslanem samo človeku v izkušnjave in v greh, o najstrašnejšem bitju, ki se sprošeno potiče po zemlji — o ženski. Nekateri

so se mu posmehovali, tisti pa, ki so prišli v njegovo bližino, so se ga bali in mu niso upali več pogledati v oči, ki so tičale v globini izbičanega in izmučenega obraza. Zato je oštel Ivana, kakor ošteje strog in krut oče sina, ki je storil nekaj povsem nepotrebnega, škodljivega. Bolj ranjen, kakor je pokleknil pred spovednico, še predno je zinil besedico, se je vračal Ivan iz kapelice v učno sobo. Od takrat se ni več izpovedoval svojih prividov in če ga je vpraševal po njih, jih je zanikal. V resnici pa so postajali vedno hujši in lepa podoba Marije se mu je v snu prikazovala kot razgaljena, nad vse očarujoča vila. Še v snu je hotel izdrdrati prošnje in molitve, ki mu jih je spovednik priporočil, toda zdelo se mu je, da se mu iz vseh kotov nekdo krohota in se norčuje iz molitvic. Tako se je mučil noč in dan, da se ni mogel ne učiti, ne poprijeti kakega drugega dela.

V razredu pa je bil sošolec, nikdo ga ni drugače klical kakor Toni. Bil je večkratni repetent, obenem pa razredni mentor za vse tiste stvari, ki jih njegovi mlajši sošolci niso poznali in o katerih tudi gospodje profesorji niso predavali. In ta Toni je nekoč zagledal zamišljenega Ivana, ki sicer ni bil nikoli prav živ, saj so mu v petih letih njegovega bivanja v knezoškofijskem semenišču iztisnili vso živost. Z njo pa je izginilo tudi prejšnje mladostno veselje otroka, ki je do takrat brezskrbno užival svet in življenje.

»Ali veste, zakaj je naš Ivan tako zamišljen?« se je zakrohotal Toni in pokazal na zardelega Ivana, ki je povzdignil svoje oči proti njemu tako proseče, kakor da kleči pred njim in ga prosi, naj nikar ne izkriči njegove skrivnostne bolesti. Toni pa je bil že v teku razposajenosti in izpovedal je sošolcem, da je videl pri njem prepovedano knjigo, katere noben pošten in pravoveren kristjan po papeževem ukazu ne sme v roke vzeti, kaj šele čitati. Tako je vsaj menil Toni in vsi so vedeli, zakaj gre. Ivana je zadrega prisilila v nenaravni smeh in skušal je preprečiti nadaljne besedičenje. Pa ni mogel. V tem oziru ni bil nikdar kos Toniju. Zato je moral izginiti med poraznim smehom iz razreda.

Takrat, ko ga je spovednik zavrnil, je takoj drugi dan prosil Tonija, naj mu da kaj knjig, kako bi rekel... Ni mu šlo preko jezika, toda Toni ga je razumel in prinesel. Saj je zalagal tudi druge s takimi knjigami, zakaj bi ne dal še Ivanu? Za račun pa si je včasih privoščil svoje abonente, če so se jim ob vsebini knjig ježili lasje, da jih je prav pošteno izsmejal pred drugimi. To mu je bilo v največjo zabavo in raditega ni izpustil niti Ivana. Ta mu njegovega izpada ni zameril, le na hodniku, ko sta bila sama, mu je dejal, da mu dela krivico. Ni ga prosil knjig zaradi tega, da bi se naslajal ob pripovedovanih prizorih, ampak zato, da bi si razjasnil to, kar se mu je pojavljalo zdaj pa zdaj v tako meglenih prividih. Pri takih besedah se je Toni zresnil, pogledal mu v oči ter izbral iz njih vso bol, ki se je tako tajno in vendar zanj tako kričavo skrivala v duši njegovega sošolca. Zbolelo ga je, ker se je norčeval iz njega. Spomnil se je, da je prav ista bolest trla nekoč njegovo dušo in ga ravno zaradi nerazumevanja pri drugih, zlasti pri svojih vzgojiteljih, pahnila v prešerni cinizem.

»Prinesem ti drugih.« Tako mu je dejal in zahteval sladostrastne knjige nazaj. Drugi dan mu je prinesel znanstveno medicinsko knjigo s podobami. Z vsa strastjo radovednosti priti do dna vsemu, kar se dogaja z njegovim telesom in dušo, se je Ivan vrgel na proučevanje knjige. Naravnost požiral je črke in slike. Ko pa je prečital, je stal pred suhimi, znanstvenimi dejstvi, ki jih je mogoče Toni s šaljivo besedo boljše interpretiral kakor znanstveni vseučiliščni profesor. Občutil je še vedno neizpolnjeno praznoto svoje notranjosti, žejo, utešiti se nekje in bolest, ker ne najde vira studentu, ki bi pogasil ogenj njegovih trenutkov. In ko je povedal vse Toniju, mu je ta rekel, da mu potem ne bo pomagala nobena knjiga več, samo še — — —.

Takrat je bilo Ivanu osemnajst let in je bil sedmošolec. Nikdo mu ni govoril o tem, kar včasih tako nenadoma nastopi v življenju fantov in deklet. Ne domači, še manj profesorji in kateheti. Zato se je pojavilo vse tako strašno in mučno, da bi večkrat ob neprespanih nočeh najraje posegel po kakem strupu, ali pa bi se zagnal iz prvega nadstropja na tlakovano cesto. Včasih, ko se je zagledal v prvo klop, kjer so sedele sošolke, se mu je zahotelo, da bi stopil tje ter udaril sedaj eno, sedaj drugo s pestjo v obraz. Zato, da bi ga ne mučila njih vitka telesca, ki so se v njegovih prividih razgaljevala in ga vabila z mladostno sočnostjo svojega mesa. Ko pa se je pomiril in se je zagledal v njih lepe, nežne, nedolžne obrazke, v sanjavo nemirne oči (o, tudi njegove oči so bile tako nemirne in sanjave, a izmučene, izmučene od strašnih sanj, ki jim ni mogel najti izvora in leka), se je vzbudilo v njem skrivnostno, tajno hrepenenje po nečem ravno tako tajnem, skrivnostnem in lepem, kar pa je bilo tako daljno, da ga ni mogel doseči ne z rokami, ne z očmi in ne s hrepenenjem svojo dušo... Tako je bil zdaj divje prešeren, zdaj samotno tih.

In v to raztrgano razpoloženje se je nenadoma prikradla misel na zakotno ulico. Samo mimogrede jo je takrat omenil Toni. Mogoče ga bo utešila. Spoznal bo, da je vse prevara, laž, domišljija, privid sanj in bolnih misli. Če hoče, ga popelje sam tje. Dolgo se ni mogel odločiti. Ko pa se je v dotakratne sanje vrinila še zakotna ulica s svojimi razdrapanimi stenami, s policijsko mističnostjo in najbolj prostaško vizijonarnostjo, se je odločil. Saj ne bo radi tega še konec življenja. In če tudi: Saj mu je vseeno. In še tisti večer je povedal nekaterim tovarišem, ki so bili kakor on, zaprti v semenišču in so spali z njim v isti sobi, da bo šel ven — v gledališče mogoče ali v kino. Tovariša Franceta, ki je sam večkrat na skrivaj posečal gledališče, je prosil, da mu na dogovorjeno znamenje spusti zvezani rjuhi, po katerima bo splezal do prvega nadstropja. Edino tem potom so se vračali ponočnjaki v knezoškofijsko semenišče. Bila je to tradicijonelna, sicer ne ravno praktična, v skrajni sili pa vendar dobrodošla navada.

Takoj po večerni molitvi je Ivan izginil.

2.

Še po dnevi je bilo strah človeka iti skozi to ulico, če tudi je izhajala z enim koncem na eno izmed najbolj prometnih cest. Vhod v njo je bil z zidom obokan, kakor je to navada pri srednjeveških ulicah

sploh. Tako ozke so, da so se ljubeči lahko pogovarjali iz okna v okno, ali tajno obiskovali, sovražniki pa, če ni bilo drugih pripomočkov, pljuvali drug drugemu v sobe. Sedaj so bile stene že razdrapane in okna ponekod zamrežena. Večkrat so se menjavali gospodarji in ta jih je zamrežil, drugi samo zakrižil. Nekako sredi ulice, ki se je imenovala jezuitska, je ponoči pred ne ravno velikimi vratmi brlela plinova svetilka. Nad vratmi je bilo v nejasnih črkah zapisano: Kavarna pri jezuitih. V vsem mestu je bila znana in prijatelji so drug drugemu rekali, kadar so nameravali sem, da gredo k jezuitom. Res so bili nekoč v tem poslopju jezuiti, a to je bilo že pred davnimi, davnimi leti, o katerih nam pričajo še samo kronike. Takrat, mislim, za Jožefa II., cesarja avstrijskega, pa so se morali izseliti. Ker je tako hotel cesar in ukazal papež. Oken, ki so sedaj zevala v ulično praznoto, še takrat ni bilo, ker jezuiti kakor tudi drugi redovniki morajo biti pred svetom zaprti in ne smejo niti zaljubljeno pogledovati preko ulice, niti kazati sovrašstva ali jeze nad drugimi ljudmi. Okna so izdolbli po njihovem odhodu, da bi lažje dobili najemnikov za blede in izbičane sobe od sveta zaprtih prednikov.

Po dnevi so včasih prihrumeli z divjim krikom napol nagi otroci iz drugega konca ulice in uganjali tukaj svoje burke. Ni bilo varno človeku srečati se z njimi, ker so radi veselja in zabave pobirali kamenje in jih metali za njim. Ponoči je bilo čudno tiho v tej ulici. Samo tu pa tam so se od nekod prikradli tajni zvoki vesele harmonike ali gosli in se izgubljali v skrivnostni tišini zakotnih sten. Ivana je bilo strah. Ko je vstopil v ulico, se je vzpela dolga senca njegovega telesa po osivelih zidovih in ker je bil veter in se je plamen svetilke pregal, je vzvalovala zdaj sem zdaj tje. Ob neštetih oglih se je zlomila in se spremenila v pošastno črnino, da ga je streslo do zadnjega kotička njegovega telesa. Začul je zvoke. Prisluhnil.

»Kako čudno!« je menil in šel dalje. Čim bolj se je približeval svetilki tem jasnejši so postajali in po luči in ritmu je spoznal, da od nikoder drugod ne prihajajo kakor iz za zidu kavarne. Po dveh nerodnih stopnicah je prišel do dobro zagrnjenih vrat in postal. Roka se mu je pri dotiku kljuke začela tresti in v zadnjem trenutku tik pred vstopom je začel omahovati. Strah ga je bilo. Kakor da je izginilo vse tisto iz njegovih misli, kar ga je tako mučilo noč in dan, da ga je privleklo v to strahotno ulico.

Tako je vstopil.

»Dober večer!«

V sobi je bilo čudno pusto. Majhna je bila, z mizami preobložena, slabo razsvetljena. Sedel je takoj k prvi mizi in se ozrl. Za dolgo mizo, ki je bila blagajna in točilnica, je stala debela ženska z rdečim, ostudnim nosom in ravnotakim licem. Poklicala je natakario.

»Magda!«

»Kako čudno ime!« je pomislil ter pogledal na ono stran, kjer so sedeli trije že nekoliko vinjeni možki. Ker v Kavarni pri jezuitih se je točilo tudi vino. Buteljke in šampanjec, če so prišli denarni gostje. Natakario je prišla.

»Črno, prosim!«

Zagledal se je vanjo. Bila je oblečena v črno. Kratki, po najnovejši modi ostriženi lasje so zackrožali lep, prečudno lep obrazek, ki je bil nalahno bled. Ko mu je prinesla kavo, so se srečale njune oči.

»Kako lepe so njene oči!«

Iz sosedne sobe je zaslišal krik, petje in harmoniko. Komaj sedaj. In zbolelo ga je, ko je ob tem hrupu pomislil na Magdo, črno oblečeno, kratko cstriženo in zapeljivo gledajočo. Vzel je časnik v roko in hotel čitati, toda oči so mu uhajale vstran od črk. Čutil je, kako ga vsi opazujejo, kako se spogledavata ostudnolična gospodinja in natakarica, kako pošepetavajo oni trije pijanci. Čez nekaj časa je prišel iz kuhinje suh, izživet človek s prav tako rdečim, kričavim obrazom, kakor ga je imela gospodinja.

»Gotovo gospodar in mož babure!«

Kljub zapeljivim očem se mu je zdel natakaričin obraz tako nedolžen, neveden v tej okolici, da se mu je zasmilila in mislil je, da prav gotovo še ne ve dobro, kje je in zakaj je tukaj.

Take misli so mu izbegavale vse one, s katerimi je prišel in že je mislil, da se bo vrnil, ko je stopil izza zastrih vrat, odkoder je prihajal šum harmonike in petja — Toni.

(Dalje prihodnjič.)

† Srečko Kosovel:

Kulturni pomen Ivana Cankarja.

Napačno bi me razumel, kdor bi mislil, da mislim šele določevati in dokazovati kulturni pomen Ivana Cankarja. Zame je ves Ivan Cankar v besedi in dejanju direktno kulturno žarišče novega življenja. Ne samo da je bil velik pisatelj, on e d i n i je bil v stanu pokazati naše kulturne razmere take, kakor so, on edini je bil zmožen govoriti tedaj resnico na glas, ker je spoznal, da je resnica tako velika, da je i smrt premajhno žrtvovanje zanjo.

V vsakem narodu vstanejo možje, ki hočejo rešiti narod. I Cankar je bil tak mož. Ne z lepo besedo in plemenitim dejanjem, kakor Gregorčič, z ostro resnico in z bičem, to je bil program Cankarjev. Da raztepemo to gnilobo, lenobo mišljenja in neodločnost, nepozornost in hinavščino, da jo zbičamo do bolečine. To je bil Cankarjev program. Imel je prav. Kajti edino bič je še mogel rešiti tedanje blato in tedanjo hinavščino, tedanjo laž in krivičnost, kakor bi mogel tudi danes edino bič rešiti našo nezavednost, naše kulturno spanje, naše hlapčevstvo. »Narod hlapcev smo«, je vzkliknil Ivan Cankar, a posledica spoznanja je bilo dejanje! Torej ne bodimo več hlapci. Bodimo ponosni, samozavestni, ljubimo odkritost in resnico!

* * *

Cankar ni bil samo velik umetnik, bil je tudi velik človek. Bolečina, da družba umetnika ne razume, a še hujša bolečina, da družba ne razume i človeka, da družba ni dobra ne poštena, mu je narekovala ostre besede. Njegova umetnost boli. Kajti vse tiste lepote, ki jo skriva duša v sebi, ni odkrivalo samo hrepenenje po lepoti, ampak tudi bo-

lečina ranjenega srca, ki je vedelo, da zaman išče ljudi, da zaman išče sebi sorodnih src. Kajti večina ljudi je potopljena v edino skrb, skrb za sladko življenje, brezdelno življenje. Ljudje so potopljene v materijo; obožujejo jo in njihova hrana jim je najvišje geslo življenja. Takih ljudi Cankar ni ljubil. Videl je, da so brez smisla za lepoto življenja, za ono lepoto, ki ni v hrani in zabavi, za ono lepoto, ki se vzbudi v duši ob najvišji manifestaciji človeka, ob prebujanju k duhovnemu doživljanju sveta. Kajti v takih trenutkih je naš ves svet, vsemu svetu je duša enako blizu, ves svet ljubi, vse ljudi ljubi... Takrat je duša na poti k Bogu in takrat spozna večno silo življenja... absolutnost in večnost.

Cankar ni ljubil ljudi, ki so prodajali ideale za udobnost in denar, ni jih ljubil, ki so se vsemu smejali, zato je sovražil one, ki so prodali svoje prepričanje, one, ki so se udali za sramotno želodčno udobnost.

Cankar se je boril za najidealnejšega, ponosnega človeka.

Vedel je, da je svoboden le oni, ki ni navezan trdno na materijo, in da pomeni človek bitje, ki je zato najvišje, ker ima silo in ker je svobodno, da to silo izrabi, a ne v svoje telesne koristi, ampak v svojo duhovno izpopolnitev.

Cenil in spoštoval je človeka, ki se je cenil in spoštoval sam. Človeka, ki ni blatil sam sebe, svoje časti in svojega ponosa, ampak je šel skozi trdo življenje zmagoslavno z boljo človečanstva, ponosa in časti v sebi. Človek, ki je premagal okolico, in postal velik, ker se ni prodajal. Tukaj je bil Cankar kritik družbe, a ne pristranski, ampak brezobzirni kritik življenja, ki lazi pri tleh, ki se klanja denarju in polnemu trebuhu.

Kot umetnik pa je dahnil skozi svoje najčistejše duševne like in povsod, v vseh delih je razdrobljena poleg lepote še ona bolesta razboljena kritika tistega človeka, ki poklekujе pred vsakdanjim materijalizmom.

Franc Onič.

Proslave.

Odlomek iz »Mrtvašnica ob Ljubljani in proslave.«

Motto: Resnično, kdo izmed ljudi ve, kje se začne greh in kje se neha čednost? Toda vsakdo lahko spozna, če hoče iz svoje duše, kje se začne lastna volja in kje neha, in s tem doseže vstop k spoznanju svoje vesti. Imeti tisoč mej, se pravi imeti vsako in nobeno in biti konjunkturist. — Bojuj boj z nesigurnim ciljem — ali ne bo ta boj mask z maskami? Če pa je cilj visok in plemenit, ali more človeku kaka nepredvidena zmeta škodovati? Da, saj je celo mogoče, da pot kakega človeka obstoja iz cele vrste zmot, ki pa jih je premagal tisti hip, ko je spoznal in priznal svoje padce; še več: tisti hip, ko si je priznal z grozo ali bolečino v duši, se je že vzdignil in dosegel cilj. Tako je s človekom, tako z narodi, tako tudi s človeštvom.

Letos smo praznovali dva jubileja, obletnico Prešernovega rojstva in Cankarjeve smrti, in ob tej priliki se je zlati čas posrečene harmonije med slovenskimi literati razodel tako popolno po svoji naturi, kakor še ob nobeni drugi priliki ne.

Kako je obletnico praznovala takozvana slovenska javnost — kaj bi govoril! Kujon je kujon, pa če ga zgrabiš za nos ali za peto — pokazal se bo vedno isti pobalinsko rdeč obraz. Javnost je tisti plačani žurnalist v časopisih, ki danes piše članek: Več Cankarjevega duha! jutri pa bo udaril zelo duhovito po nemorali političnih nasprotnikov. Opravil je svojo dolžnost natanko tako kakor čevljarja Florijana učenc, ki danes snaži nove škornje, jutri pa bo nabijal podplate. Razlika je samo ta, da je Florijanov učenec opravil svoje delo pošteno, ker bi ga sicer zgrabil mojster za lase, žurnalist pa nasprotno; da bi ga opravil pošteno, bi ga gospodar nagnal. Ko je bilo jubilejnega kričanja konec, se je izkazalo, da sta bila Cankar in Prešern velika svetnika - čudodelnika, zakaj postala sta za jubilej voditelja naše tako krepke narodne politike na levo in desno in sta se borila istočasno za vsakega in proti vsakemu narodnemu in državotvornemu idealu celokupnega naroda na parketih.

Toda kaj bi govoril človek o teh stvareh, ki so tako čednostno domače, kakor ne morejo biti bolj! Doživeli smo jih že večkrat in jih še bomo; res je sicer, da bi se tej krepki potezi slovenskega značaja smejala cela Evropa, če bi se pobrigala za njo — toda bi ne sijala ta lastnost zaradi tega le še svetlejša na našem značaju? Ali ni to prelepa misel: Prešeren — državotvorec!? ali pa: Cankar — seljaški demokrat!?. . . Katero oko se ne bi zrosilo ob tej ganljivi misli?

Vendar sedaj ne gre za to ganljivo misel, temveč za proslavo, ki se je vršila v gledališču. — Kako je s proslavami pri nas, vemo, da ne bi vedeli tako! Kulturno zvonjenje in temu sledeči preporod kulturnih in narodnih dam je tisti slavni plašč, s katerim ogrinjajo golo telo domovine. Satirik niti ne ve, kaj bi z njim, samo stari humorist je dejal nekoč sredi reke tistih slovenskih komedij: Najmanj se zlaže tisti, ki pravi, da proslave na Slovenskem niso ničesar drugega, kakor tribut, ki ga iztirja hinavščina ob slovesnih prilikah od svojih vernih častilcev. Ko je tribut opravljen, je hinavščina potolažena in pozitivne vrednote pokajene z zeliščnim kadilom. Tako je povedal stari humorist in se ni nasmeljal; njemu samemu se je zdelo, da dovtip ni bil dovtip.

Ampak mi imamo gledališče, ki se krepko razvija in je pod Župančičevo dramaturgijo srečno prijadralo v klasične vode. Zato se zaveda, kaj je dolžno svojemu narodu in tistim duhovom, ki so kazali pot v boljšo bodočnost. Kdo je to povedal? Pri nas na Slovenskem še nihče, četudi jih je mnogo, ki svoje brezkoristno, boljše še, škodljivo in hinavsko početje brišejo ob to blagodišečo rožo; doma si torej javno take sorte kulturne laži ni upal prodajati še nihče, ker je vedel, da bi se mu krohotali še kunci; toda izlegel je to kukavičje jajce Fran Albrecht v Zagrebu. (Narodno delo 1926.) Kako dolžnost je s tem kukavičjim jajcem opravil, ve samo on; tudi slovenski politiki

vedo, kadar hodijo v Zagreb ali Beograd opravljat svoje potrebe. — Na podlagi klasičnih vodā pa zapišimo: Vodstvo gledališča in vsi, ki so z vodstvom v kakoršnikoli tesni ali dobri zvezi, se torej zavedajo, kaj je gledališče dolžno narodu in Palinurjem njegovim. Tudi tisti književniki, ki so delali Cankarjevo in Prešernovo proslavo, so se s tem dejanjem zavedali enakega dejstva. Občinstvo se je tudi tega zavedalo, zato je ob proslavah napolnilo gledališče do zadnjega kotička ter je burno ploskalo. Tako je proslava potekla srečno, opravili so svojo dolžnost vsi trije, vodstvo gledališča, književniki in kritiki ter občinstvo, a slovenski narod je za dve blagodišeči cvetki bogatejši.

Tisti, ki mu ni bilo nič na proslavi in tudi ne na tem, da se ne bi vršila, pa bi zapisal suhoparna dejstva: Proslava se je vršila zato, ker se je morala vršiti; iz spodobnosti in oficijelne dolžnosti. To bi bilo treba povedati naprej in razglasiti; nihče bi ničesar ne zameril, slovesnost bi se mogoče vršila zato še nekoliko slovesneje in Prešeren ter Cankar bi ostala ravno tam, kjer sta bila preje. Publika, ki je prišla v gledališče, je itak tudi prišla na svoj račun: videla je slovenske literate in kritike ter je obenem opravila svojo oficijelno dolžnost. Ko je minil večer, so se lahko oddahnili vsi, recitatorji in občinstvo, ter se napotili v kavarne in krčme; tam so krenili z mislimi na pota svojih vsakodnevnih opravkov.

Jaz pa nisem mislil ne na proslavo, ne na klasične vode in tudi ne na suhoparna dejstva, temveč — Bog ve zakaj — na Gogoljevo »Ženitev«. — Nekoč so jo nekje igrali; vse je gladko teklo po strugi komedijantstva, občinstvo se je zabavalo tako izborno, da so mu tekle od smeha solze po licih; konflikti so se zapletali nad vse imenitno in vsa srca so slutila veliko pikantnosti za tistimi konflikti. Ko je pobegnil ženitni kandidat skozi okno, se je vse krohotalo na glas. Toda kaj bi se zgodilo, če bi na koncu igre planil v tisto nad vse imenitno razpoloženje mlad, ne povsem dostojno oblečen človek, ter bi zakričal z odra doli: »Gospoda, ne smejte se tako bedasto. Skozi okno je skočilo upanje Rusije!« Na mah bi jim uničil vse imenitne konflikte, razbil jim vsako prijetno slutnjo in razblinil slednjo pikantnost, po kateri so rili z razgaljenimi mislimi! Jaz bi pobegnil iz dvorane, zakaj gledati bi ne mogel, kako bodo nesrečneža potegnili z odra, ga divje tolkli s pestmi in ga slednjič čisto razmesarili. — Na to sem pomislil in sem vedel vse.

»To ljudstvo me časti z ustnicami« — v tem znamenju se je vršilo celo proslavljanje. Kaj je pomagal Župančičev in Izidorja Cankarja akademično zasnovan govor, ki je gledal le na nekatere Prešernove in Cankarjeve poteze v gotovem okvirju, ni pa pokazal na proslavo klavrn, ljudi in časa vreden dokument!

Toda saj sta govorila Izidor Cankar in Oton Župančič publiki, ki stoji v provincijalni Ljubljani na častnem kulturnem nivôju, kakor je dejal nekoč eden izmed njih, ki so delali proslavo. In če človek govori o častnem kulturnem nivôju publike v provincijalni Ljubljani, čemu ne bi človek govoril z akademičnim podukom! Tudi to je častno za malo provincijalno Ljubljano, ki hrani v sebi toliko kulturnih gromovnikov, da bi z njimi lahko oblagodarili vse narode zemlje. In zakaj

se ne bi zbrala enkrat družčina slovenskih literatov in kritikov pod akademično bandero in deklamirala namesto gimnazijskih petošolcev sebi v zabavo: saj tudi to je njihov veliki preporod in cvetlični dan narodnih idealov, katerim na čast ni bilo treba žrtvovati niti pičle solze enodnevnega kesanja!

Kako je v resnici s častnostjo kulturnega nivoja naše gledališke publike, ni, da bi se ukvarjali. Brokat in svila, ploskanje »veliki umetnici« in bum — ampak če diši parfum po krvi, pomešani s potjo, je to le pikantnost, ki se podaja na mehkih sedežih. Poznam ljudi, ki hodijo v gledališče včasih in edino zategadelj, da se opijanijo s tistim vonjem; tako postane njihovo lačno brezdomovinstvo polno vročega hrepenenja po lotosovih cvetovih. Ko pridejo nazaj v beznico, ki je njihov beraški dom, ne ganejo več z roko, temveč umirajo z romantiškim smehljajem okoli usten, oči veselo zamaknjene v neskončnost; tako umira tudi ljudstvo po beznicah, kadar gleda, kako se seli narod iz salona v salon, — in strada resnice in kruha. Zaradi teh ljudi že je potrebno, da imamo Slovenci gledališče tako, kakoršno je. Kar pa se tiče provincialne Ljubljane, o ljudje božji, poglejmo v nebo, zato poglejmo, da oči ne bodo videle, kako smo si prisrčno stisnili roke, jaz še posebej z ljudmi, ki trpijo notranje trpljenje v provincijalni Ljubljani, kar je posebna čast za mene, in si zato tudi zatisnimo ušesa, da ne bomo slišali veliki hoziana Ljubljane. — In ker je jasno ko na dlani, da gledališče ne more postati ameriški nebotičnik, si stisnimo roke še v drugo in tretje: Hamlet naj postane Krpan - kontrobar, Idiot naj se pokrjavlji, a Jerman naj odrine v licejsko knjižnico, zato da ne bo kvaril posrečene harmonije. Nazadnje pa si pomežiknimo brez zamere: »Kaj bi govorili, zgodilo se je že tako, pa konec besedi!« — V ostalem pa je slovensko gledališče častitljiva fosilija neke boguvdane tolpe ljudi, katerih imenitniki so zadremali kakor vojska kralja Matjaža na mehkih sedežih.

In kar se tiče takih kulturnih proslav, kakor sta bili dve Cankarju in Prešernu na čast — ali veste, kako je z njimi? Tako kakor je v pijanosti izbleknil neki literat:

»Če tiste deklamacije opravi gimnazijec pete ali šeste šole, je opravil običajno šolsko nalogo, ki dalje ne briga nikogar več, razen učitelja in njega, ker se je ob učenju resnično navdušil; če jih opravi poklicni igravec, je storil svojo poklicno dolžnost in namen; po svojem poklicu jih je opravil tedaj, kadar je reproduciral umetnino, h kateri se je povračal od vseh strani in daljav, takorekoč ob vsaki svitlobi svojih čustev, misli in spoznanj in vzkliknil nazadnje z Goethejem: Težko je človeškemu duhu, kadar je delo njegovega brata tako vzvišeno, da se mora le prikloniti in moliti pred njim. A če je deklamacijo opravil literat ali kritik, tedaj njegova deklamacija nima niti pomena petščolskega gimnazijca, tudi ne igralskega, ker pač ni noben igravec, temveč nek posebno vzvišen, nad vse imeniten pomen, najbrž celo večji, kakor je pomen umetnine same.«

Tako je: te sorte početje je za tiste, ki ga rešijo dobro zategadelj, ker njim le koristi ter je imenitno zanje, zato ker je rožljanje enega izmed tistih kulturnih zvonenj, ki se glasi dan za dnem v domovini

sebi v radost in zabavo. Saj če bo kdo izmed njih govoričil ali pisal o kulturi ali kulturni proslavi, bo tisto govoričenje le ena izmed mnogih rož na njivi kulturnih laži. Tudi o Cankarju in Prešernu bo lahko govoril tako imenitno, da bo tisto pisanje in govoričenje lahko izšlo v slehernem izmed tako resnicoljubnih kloak, njegovemu kosu kruha v prospeh, ali pa v kateri izmed revij, ki so tako času primerne. In če človek napiše več kulturnih duhovitosti, svojim puhlim in širokogrudnim idealom na čast, je opravil svoje življensko delo ter si pridobil pravico, da se vzdigne do plemenitega trpljenja nad celo domovino in ves neumni narod proletarcev; — iz take visokosti bo potem opeval svojo nesrečo in pljunil na ves svet.

Čudim se samo, da vsega tega ni sprevidel Finžgar, temveč je šel z drugimi proslavljat komedijo v tistem gledališču, ki je imelo prostor za tako hinavsko kulturno laž, kakor je bila ravno Cankarjeva proslava, nima pa niti najmanjše sramote opravljati neumnosti in svinjarjenja istočasno, ko je Cankarjeva dela poginjala od sebe. Zato da vodstvo gledališča ponižuje celi narod v svoje nižine, v katerih vsaka intrigica velja več kakor vsa dolžnost proti narodu, govoriči o nepopolnosti vseh slovenskih dram in dela proslave. Tako je postalo gledališče že samoobsebi z intendantco središče proslavljanja kulturnih laži in kot tako največja laž o kulturi. — Toda saj to dela vodstvo v prospeh visokega kulturnega nivoja ljubljanske publike, ki rado zamenja kino in kabaret ter gostilno s toaletno promenado v izložbi kulturnih laži! In vsak mlad človek, ki noče vedeti, da je gledališče vzdignjeno tisoč klafter nad celi narod in vso ubogo domovino ter da hodi svoja pota, ker ve, kaj je kulturno zvonjenje v korist državotvornosti in klečeplazenja obenem z naduto samozaljubljenostjo njegovih voditeljev, je itak vreden, da se mu zgodi tako, kakor se je zgodilo nekaterim mladim ljudem, med njimi rajnemu Kosovelu: da se mu vodstvo posmehuje in ga pomilovalno zaničuje. In končno: Kaj briga narod, ki je spodaj, gledališče, saj on je neizobražen, udan le žganju, zabit in zaslepljen, gledališče pa seže le do njih, ki se jim pretaka umetniški fluidum po glavah!

Tako je več onih besedi! Nasmehujmo se in pozdravimo brez sovraštva in jeze.

Da, take proslave v takem gledališču hoče imeti podkrična harmonija slovenskih literatov! Drugih, onih resničnih, ki jih tirja delo, ne marajo, zato ne, ker ne zahtevajo nikakih žrtev notranje narave kruhu in hlapčevstvu na ljubo, temveč iskrenost brez praznega in nadutega besedičenja o kulturi. Na ta način je proslavljal Oton Župančič pred šestindvajsetimi leti s »Pesmijo mladine« Prešerna in ni govoril akademično zasnovanih govorov ob spominu na zadnji akt Golarjevih komedij vpričo strašne mrtvašnice, v katero so pahnili ves narod njegovi državotvorni voditelji. Na isti način in še popolneje ga je proslavil Cankar s tem, da je pokazal na breztelesno rodoljubje, ki je le hinavsko in površno snelo klobuk pred Prešernovim delom in stavilo sebi spomenik.

Saj komu je v resnici za Cankarja in za Prešerna, je stopil ob

uri svoje najhujše samote in sredi svojega trpljenja, pod udarci porazov, k njunim knjigam in se je pokrepčal, zagorel iznova ob plamenu njunega hrepenenja in pogledal v bodočnost s še silnejšim hrepenenjem in z mogočnejšo vero. In na dan njunih obletnic je dajal račun o svojem hiševanju in, če je bil umetnik ali kritik, tudi račun o hiševanju naroda. To je bila njegova proslava!

A literati se raje zatajujejo in vijejo roke nad zanešenjaki! Kaj je namreč treba se dvigniti do neba in gledati na celo domovino, kaj treba kritike življenja, kaj spoznanja in obsodbe tiste družbe, v kateri živimo! Saj če literat pase dobrodušno svojo veličino nad vsemi temi stvarmi, ni on niti pretop niti preneumen, niti prelen ali prestrašopečen, temveč živi samo v navdušenju zlatega časa posrečene harmonije literatov, v kateri ni treba reševati težkih vprašanj za življenje naroda in človeka, niti onih o življenju.

Toda veste, kaj vendarle zmorejo ti ljudje? To, da so odtrgali narod od resnične kulture in da so v to odtrganost, v to praznino kulturnih laži, postavili sebe kot žive plotove, kot pobeljene grobove, v katerih ležijo rakve kulture. In tu, ljudje božji, na teh rakvah, tu je kulturno povzdigovanje, tu narod, tu domovina in tu večno odrešenje od zakrnjene pameti! In tu je tudi njihov junaški boj za zvrhane čebre žurnalističnih resnic, s katerimi so okadili ves narod in domovino, svojim idealom v blagoslov; s tem blagoslovom bijejo boj vseh proti vsem, intriga proti intrigi, kruhoborstva proti kruhoborstvu, laži proti laži, iz propalosti v propalost. Toda v tem boju literarnih fraz in propalosti se zrcali malovredna vsebina dobe, v kateri živimo.

Radivoj Rehar:

Najnovejša nemška dramatika.

Starogrška drama se je rodila iz dionizijskega kulta in saturnalij, torej iz verskih obredov; prav tako je tudi moderna plod religije in narodnih običajev, v kolikor je seveda domačega izvora in ni samo tuja, na domačo leho presajena cvetka. Italijanska drama je le stopnjevanje stare narodne komike; francoska ima svoje poreklo v »soties théâtrales«, nemška pa v »Fastnachtsspiele«. Kljub temu pa, da ima nemška drama tradicijo starejšo nego je sama, je bila dolgo le epigonsko brstje francoskega vodvila, ki je slavil triumfe po vsem evropskem zapadu, pa tudi jugu in iztoku. Od tu je šel razvoj preko romantizma k realizmu in naturalizmu, ki je rodil narodno dramo in ji dal sok in duh zemlje, iz katere je zrastle. To je bil oni veliki umetnostni pokret, ki nam je podaril velika dela in velike umetnike: Flauberta, Zola, Tolstoja, Ibsena in nemški drami Gerharta Hauptmanna.

Problem, večer kakor je večna umetnost, ta praelement človeškega bistva — odnos umetnosti do resničnosti — je bil v tistem racijonalističnem in liberalističnem 19. stoletju darwinizma

in haeckelizma, ki nam je ustvarilo realizem in naturalizem, rešen tako enostransko, kakor so bili rešeni tisočeri naravoslovni in filozofski problemi. Posebno Nemčija je razvila to racijonalistično in materijalistično vero do skrajnih ekstremov in nič ni čudnega, če je ravno ista Nemčija postala po zlomu naturalizma njegova najbclj zagrizena nasprotnica.

Početke reakcije na realizem in naturalizem zasledimo že davno pred pojavom takozvanega ekspresionizma in njemu sorodnih modernih »izmov«. Naziranje, da je ta najmlajša umetnost specifično vojna in povojna tvorba, dete razvrednotene logike dogajanja, političnih perturbacij in socialnega kaosa, je docela napačno. Ta veliki, elementarni dogodek je ni rodil, temveč je povzročil samo njen prenegel in nesorazmeren razvoj, ki jo je na svoji končni poti dovedel do ekstremov, kakršnih bi pri organskem evolucijskem oblikovanju ne bila sicer nikdar dosegla.

Oče kubizma v likovni umetnosti, Pablo Picasso, ni sin vojne; njegovi ekspresionistični in kubistični poizkusi segajo daleč nazaj v dobo absolutne suverenosti realizma in impresionizma, v zadnje desetletje racijonalističnega 19. stoletja. Veliki mojster futurizma v literaturi, Italijan Marinetti, je njegov sodobnik in Charles Baudelaire je tudi že v istem stoletju izrekel svoj anathema nad umetnostjo preteklosti; storil je torej isto, kar poznejši ekspresionisti, kubisti in dadaisti in kar je glavna karakteristika miselnosti modernih ekstremistov. Tuda niti ni potrebno, da navajamo te izrazite »malkontente« realistične preteklosti, sami njeni najvišji predstavitelji so že segali preko ograd svoje smeri. Dočim je silil Henrik Ibsen svoje osebe s silo logike do višje resničnosti, je prinesel Gerhart Hauptmann v nemško dramo novo gibanje in analogično, vizionarno gledanje življenja in dogajanja. Wilde s svojo »Salom«, Nietzsche s svojo »Geburt der Tragödie« in s svojimi »Übermenschen«, Anatole France s svojimi kabalističnimi romani, duhovitimi, mistično začetimi satirami in Maeterlinck s svojimi metafizičnimi vizijami, vsi ti in mnogi drugi so ustvarili vsled svoje velike individualne sile mnogo več nego navaden odraz hladne realistične resničnosti. Tako se je stopnjevalo umetnostno ustvarjanje od eksaktne realistične otipljivosti do življenjske vseobsežnosti in od vpodabljanja resničnosti do v s t v a r j a n j a resničnosti. Ni šlo več zato, kaj je stvar, nego kaj krije; ne za objekt, temveč za subjekt. Pot se je nadaljevala k metafiziki, misteriju in praskrivnosti bistva. Racijonalistično 19. stoletje, s svojim realizmom in materijalizmom, je zastremelo nazaj k mistiki, ki je prihajala kot reakcija na prenapeto oholost njegovih namišljenih vrednot.

* * *

Sodobna umetnost, in posebej še sodobna nemška drama, je tako raznolika, prekvašena s tolikimi divergentnimi in diametralno si nasprotujočimi pogledi, pojmovanji in hotenji, da je enotno označenje pod enim samim »izmom« absolutno nemogoče. Običajni izraz »ekspre-

sijonizem« ni nikaka definicija njene oblike in še manj vsebine, ki se stopnjuje od mitologije dionizičnega in apoliničnega in sadistično-seksualnih nagonov demoralizirane in degenerirane sedanosti in velikih socialnih problemov bodočnosti. Tudi če bi hoteli govoriti o samem ekspresijonizmu, bi bili v veliki zadregi, katere autorje in katera dela naj opremimo s tem žigom. Elemente ekspresijonizma zasledimo že v delih največjih in najvernejših reprezentantov realizma in naturalizma, pogrešamo jih pa docela v mnogih produktih modernih, ki se nezaslužno senčijo pod to eksotično firmo.

Na prelomu dveh izrazitih dob, prejšnje in sedanje, stojita v dramatiki dve znameniti figuri: August Strindberg in Frank Wedekind; obadva segata nazaj in naprej. V delih Strindberga prevladuje sicer še brezdušni materializem naturalizma, toda vzpon sil, ki gibljejo csebe njegovih dram, je že metafizičen, blizek je imaterijalni večnosti; Frank Wedekind je pa že izrazit mojster dinamizma moderne drame. Njega bi lahko prištevali celo k ekspresijonistom, čeprav sega njegovo delo daleč nazaj pred samo rojstvo tega pojma. Wedekind je segel s smelo roko v elementarne sile življenja, da jih osvobodi in dovede v dramatičnem dogajanju do kulminacije najvišjega možnega izživetja. Njegova drama »Erdgeist« je prvi izraz tega novega stremljenja, je vzor dinamičnega pojmovanja dramatičnega. To pojmovanje je identično z nazorom Arthurja Lieberta, izraženim v delu »Der bewusste Wille in der Weltgeschichte«: »Neka obča svetovna volja, demonična, vsesplošna sila poriva, suva in goni stvari in ljudi, toda ne k razvoju in dvigu, temveč h krogotočju v moreči enoličnosti, k večnemu vračanju na izhodišče.« To je vera Franka Wedekinda, to je pa obenem tudi filozofija Ogrizovičevega »Vučine« in Cankarjevega »Kralja na Betajnovi«, ki so izoblikovane grobe sile metafizičnega pračuta, kakor Lulu v »Erdgeistu«. Soroden Wedekindu je Fritz von Unruh, ki je zgradil svoja dela na istem pojmovanju življenja in našel svoj najbolj adekvaten izraz v drami »Offiziere«.

Še višji izraz dinamičnega pojmovanja dramatičnega kakor Wedekind in Unruh, je dal svojim delom Georg Kaiser, ki velja kot prvi izraziti predstavitelj novodobne nemške drame, kot prvi modernist v najvišjem smislu izraza. Kaiser je že očit ekspresijonist. Njegov gradbeni material so elementarne sile, skrite v bistvu človekovem, katere postavlja drugo proti drugi v gigantsko borbo. Tu se bore teze proti antitezam in njegove slike niso več resničnost, nego samo mistična funkcija. On je uvedel v nemško dramo elektriko, telefon, aparate itd. in velike, elementarne socialne probleme sodobnosti. Ta dinamizem se stopnjuje od »Von Morgens bis Mitternachts« preko del »Die Bürger von Calais«, »Die Versuchung«, »Jüdische Witwe«, »Rektor Kleist« itd. do socialnih tragedij »Koralle«, »Gas«, in »Hölle, Weg, Erde«.

To vrsto umetnosti je kompletiral Karl Sternheim z dinamično satiro, ko je zmešal teze in antiteze in ustvaril novo, moderno komedijo, kajti duševnost njegovih oseb ne izzveni v tragiko kakor pri Wedekindu in Kaiserju, temveč v grotesko. On je mehanizacijo

stopnjeval še višje, pozna se mu pa pomanjkanje globine in suverene sile prvih dveh. Material njegovih komedij je sodobno meščanstvo, katero obdeluje z vseh mogočih strani v celi vrsti del, kakor »Bürger Schippel«, »Snob«, »Perleberg«, »Marquise von Arcis« itd.

Najdalje je šel v dinamični nemški drami, sedaj že pokopani, August Stramm v svojem delu »Kräfte«, kjer ni več pesnik, ampak navaden eksperimentator, kakor nešteta vrsta drugih manj pomembnih in brezpomembnih.

* * *

Veliki duh Friedricha Nietzscheja, ki je zaoral globoke brazde v miselnost novejšje nemške generacije, tudi na razvoj sodobne dramatike ni mogel ostati brez upliva, saj je pomenilo njegovo znamenito, l. 1872. izdano delo »Geburt der Tragödie« prvovrsten dogodek v znanstvenem obravnavanju antične drame. Kakor vsak veliki duh, je hodil tudi Nietzsche pred svojo dobo, zato je prineslo realizacijo njegovih misli o dramatičnem komaj prihodnje, dvajseto stoletje. Njegov klic po dionizičnem (teza) in apoliničnem (antiteza) je našel odmeva v ekstatični dramatiki Rudolfa Pannwitzja, ki je v svoji dramski pesnitvi »Die Befreiung des Oidipus« zapel pesem o višji, nadrealistični resnici. Ta njegov poizkus je pomenil definitivno in zavestno alogiziranje drame. Vse izživljanje njegovih oseb izvira iz občutja in vse je samo zvok, godba, brez realistične vsebine in dejanja. Muzika, ta integralni element dionizičnega, je ves gradbeni material Pannwitzovih del.

Pannwitzu je sledil že preje omenjeni Fritz von Unruh. V svoji tragediji »Ein Geschlecht« je podal vizijo kaotičnega človeka. Delo je izrazit odraz vojne, tragedija družine: matere, sinov vojakov in hčer vlačug. V njej je podana skrajna izživlost poltene strasti, pred katero zamre vsaka tradicija rodbine, religije, božanstva, domovine in resnice. Motiv je to, kakršnega najdemo v seksualnem odnosu brata do sestre v Arcibaševem »Saninu«, samo da se pri Unruhu še stopnjuje do skrajnih ekstaz. Izhodišče in razravnoteženja tvori mati — porod kozmosa iz kaosa. Diaboliziranje dionizičnega!

»Ein Geschlecht« je le prvi del Unruhjeve rodbinske trilogije in kot tak komaj podlaga novemu humanizmu in vseobčemu fraternizmu, ki prihaja v drugem delu »Der Platz«, do svojega adekvatnega izraza. S tem delom pričinja pokret nove struje v nemški vojni in povojni literaturi, struje, ki ji je glavni izraz ideja človečanstva, bratstva. Prvi je naglasil to idejno noto eden izmed največjih svetovnih pesnikov, Walt Whitman, in sicer že v drugi polovici preteklega stoletja. Našel je mnogo posnemovalcev v pesništvu (Werfel itd.) pa tudi v drami, noveli in romanu. Poleg Unruha je izrazil propagator humanizma v drami Ernst Toller. Njegova vojna drama »Die Wandlung« je eno samo iskanje novega človeškega bratstva. Isto tendenco zasleduje Reinhard Goering v »Die Seeschlacht«, ki pa udarja tu in tam tudi na patrijotične strune, čeprav bolj podzavestno. Svojega najvernejšega protagonista pa je našel ta dionizijskoekstatični humanizem v pesniku in dramatiku Franzu Werflu, rojenem leta 1890. v

Pragi. Pod to firmo je nastopil Werfel že takoj spočetka. V svoji prvi pesniški zbirki »Weltfreund« pravi v prvi pesmi »An den Leser«:

»Mein einziger Wunsch ist, dir, o Mensch, verwandt zu sein!

Bist du Neger, Akrobat, oder ruhst du noch in tiefer Mutterbrut;

Klingt dein Mädchenlied über Hof, lenkst du dein Floss in Abendschein,

Bist du Soldat, oder Aviatiker voll Ausdauer und Mut.«

V dramatični obliki je dal temu humanizmu prvič izraza v svoji »magični trilogiji« »Der Spiegelmensch«, v kateri je vpodobil svojega smrtnega nasprotnika Karla Krausa, kritika in urednika revije »Die Fackel«, katerega je naslikal kot prototip cinizma in propalosti. Delo je dvignilo v Nemčiji mnogo prahu, gotovo pa je, da je Werfel bolj moderen kot moderen in bolj dogmatik kot umetnik, kar velja sploh za večino zastopnikov te struje.

Isto pot hodi tudi mladi Hanns Johst. Njegova dijaška drama »Der junge Mensch« je revolta proti šoli in proti življenju. Bolj zanimiv je Walter Hasenclever, znan tudi pri nas po Bratinovi vprizoritvi drame »Jenseits«. Tudi on pripada skupini ekstetikov in neohumanistov, razlikuje se pa od njih po svojem ekstremizmu, katerega je privedel do absurda; dalje je šel v nemški drami morda samo še slikar Kokoschka. V drami »Antigone« je stopil Hasenclever v areno in razvil ekstatično občutje v ekstazo prostora in prostornosti. Delo je brutalno in raste v grozo in odpor, v smrt in uničenje. Pozorišče njegove druge drame »Die Menschen« je ves svet in osebe so brezimni delavci, ljudje, dekleta, vprašujoči, iščoči, ubogi, odpuščajoči, trpeči itd. Enakega kova je tudi že omenjena »Jenseits«, poslednje njegovo delo te smeri.

Na skrajni levici ekstetikov stoji Kokoschka, znan bolj kot slikar kakor dramatik. Kakor je Kokoschka v slikarstvu ekstremist barve, tako je v drami ekstremist barvitosti in scene. Njegova drama »Der brennende Dornbusch« je bolj slika kakor oderski komad. Božanstvo dionizičnega se je tu umaknilo sili teoretičnega in programatičnega. To je morda in ne več umetnost doživetja in intuicije.

(Dalje prih.)

Bratko Kreft:

Smrtna rosa.

(Dew of death.)

Ni še dolgo od tega, kar je na Dunaju zboroval panevropski kongres. Znane so ideje pacifizma in človečanstva, ki jih hoče na podlagi paneuropeizma uporabiti nemški grof Coudenhove-Kalergi za rešitev — Evrope. Po vsem svetu je polno ljudi, bogatih in revnih, gospodarjev in sužnjev, ki kriče, strašno kriče: Nikoli več vojna! Njih demonstracije pa se srečavajo z vojaškimi oddelki, oklopnimi avtomobili, aeroplani, minonosci itd., ki se vračajo ali pa gredo na vojaške vaje. To se pravi: gredo se učiti kako najboljše in najlažje brez lastnih

izgub uničiti sovražnika. V vojaških in vojnih krogih vzbuja pacifizem posmeh in pomilovanje, kajti to so ljudje, ki mirno in trezno drže svojo teorijo: brez tega ne gre; tako je bilo in tako bo. Oni delajo na tem dalje, če tudi so samo sredstvo v rokah tega ali onega kapitalizma in imperializma.

Svetovna vojna, ki je prelila toliko človeške krvi, je prinesla v svoji klavniški duši mnogo izkustev in iznajdb najuspešnejšega uničevanja. Mnogo stvari je ostalo ob njenem koncu v kali, ki čaka, da bo s svojo rastjo se nekoč razrasla huje kakor vsa bojna sredstva svetovne vojne.

In da je temu res tako, nam priča Paul Kéri, ki je napisal v oktoberski številki revije »Der Kampf« članek o bodoči vojni. (Paul Kéri: Vom Krieg der Zukunft. Der Kampf. Oktober 1926.)

V članku se predvsem bavi s plinom kot najmodernejšim bojnim sredstvom.

* * *

Plin kot bojno sredstvo je dokazal svoje uspešne sposobnosti za uničenje sovražnika v zadnjih dneh svetovne vojne. Konservativnost, ki ni samo doma v politiki, umetnosti ali sploh kulturi, je bila v precejšnji meri razvita do svetovne vojne tudi v vojaških tehničnih krogih. Da plin pravzaprav ni iznašla svetovna vojna, priča mednarodna konferenca v Haagu iz l. 1907, ki je v enem izmed svojih določil tudi določila prepoved uporabe plina kot morilnega sredstva. Japonci so v rusko-japonski vojni uporabili prvič ognjemete, ki so bruhali ogenj in dim na rusko vojaštvo. Od takrat do nekako 1915. l. se plini cziroma ognjemeti niso nikjer uporabili. Militaristi, ki so vso važnost polagali na artilerijo in kolikor toliko na mornarico, so smatrali plin za nekaj akademskega, katederskega. Svetovna vojna, ki je marsikaj preobrnila in ki je z belcebubom izganjala belcebuba, je sevó prerodila konservativne militariste in spočela v bojnem plinu novega belcebuba.

Sila kola lomi. Nasproti mogočni antanti je stala Nemčija pravzaprav kot voditeljica vsega bojevanja. Njej je bilo na zmagi največ ležeče. Zato je pogazila nevtralnost Belgije, jo nečloveško opustošila in zato je, sicer samo slučajno, kot prva tudi uporabila plin kot morilno sredstvo zoper sovražnika. L. 1915 so Nemci na zahodni in ruski fronti prvič uporabili klor kot bojno morilno sredstvo. V zato pripravljenih steklenicah so ga spravili v strelske jarke in ob ugodnem vetru (ki je moral imeti smer proti sovražniku) so ga izpustili na sovražnika. To se je prvič zgodilo na bojišču okrog Ypern, kjer so se proti Nemcem borile divizije iz Kanade. Izgubile so v tem plinskem spopadu od 15.000 mož — 5000 mrtvih. Tako je bil vsak tretji, ki ga je plin dosegel, mrlič. Pokazalo se je, da je njegov učinek veliko večji od artilerije, zlasti, ker zavzame večje dimenzije in dolgo časa učinkuje. Vrhutega se proti topovom lahko braniš z nasipi in kavernami, plin pa te dohiti povsod.

Res je, da so plinske maske nekoliko učinké zmanjšale in sicer tako daleč, da jih je od plina prizadetih umrlo še samo 4%, pozneje celo samo 2%. Toda ta protiučinek je bil samo trenuten. Eno dejstvo je namreč ostalo: plin je za nekaj časa onesposobil veliko množico vo-

jakov za boj tako, da je bilo med njimi manj mrtvih kakor pri dobri artileriji, vendar je bilo več nesposobnih.

Nemci, ki so duhove priklicali, so seve takoj izzvali Francoze, ki so začeli s sistematičnim bojevanjem s plinom. Eni, kakor drugi so eksperimentirali in ob koncu svetovne vojne je štela statistika 25 različnih za vojno uporabnih plinov.

Najbolj znan v svetovni vojni preizkušen plin je yperit (ime po kraju, kjer je bil najprej uporabljen). Prvi so ga uporabljali Francozi z dobrim uspehom. Nemci so si ga prisvojili in izpopolnili uporabo v toliko, da so pred njim spustili na sovražnika plin, ki je prodril skozi masko ter prisilil človeka do kašljanja in kihanja. Vojak je moral za trenutek masko odpreti in nevede je vdihnil tudi yperit, ki je spremljal oni žgoči sicer nestrupeni plin. S tem je maska na uporabi precej izgubila. Plin je izstreljevala artiljerija in Nemci so imeli več kakor eno četrtnino topovskih izstreliv napolnjenih s plini. Angleži in Amerikanci so produkcijo izpopolnili. Amerika je v premirju izdelala 155.000 kg yperita, 100.000 kg morilnega plina phosgen in 100.000 kg klora. Če bi se vojna nadaljevala, bi se plinska vojna raztegnila v velikanske uničujoče razsežnosti. Antantne komisije, ki so po vojni pregledale nemške arzenale, niso našle veliko plinske municije. Nemcem je zmanjkalo sredstev in delavnih moči in duhovi, ki so jih priklicali, so jim sami predčasno pripravili razkroj. Zakaj Francija, Anglija in Amerika so pline izboljššale in uspešnejše uporabljale v pogubo Nemcev.

Kljub vsem obrambnim sredstvom znaša po plinu umrlih vojakov v svetovni vojni na obeh straneh čez pol milijona. Amerika, ki šteje 271.000 vojnih žrtev (mrtvih in ranjenih), ima 70.000 ranjenih in mrtvih vsled plinov. (28% vseh žrtev.) Anglija je izgubila 187.000 ljudi v plinski borbi. Če premislimo na kratko dobo, v kateri so se plini sistematično uporabljali kot crožje, vidimo, da so ta kemična sredstva najučinkovitejše strelivo. Kemična vojna predstavlja za enkrat višek vojne umetnosti in je od vseh dosedanjih vojnih metod najbolj znanstvena. Moderno bojno polje bo v znamenju plinov. Žrtve bodo ogromne kljub vsem obrambnim sredstvom. Vojaki v maskah so že v svetovni vojni trpeli na težki gibljivosti in po amerikanskem računu je maska delazmožnost vojakovo zmanjšala od 25—30% — zlasti v poletni vročini.

Angleški captain Liddel-Hart, eden izmed najmodernejših vojnih teoretikov, vidi v plinski vojni samo tanke in oklopne avtomobile, ki ne bodo plinov propuščali; v notranjosti pa se bo za moštvo pripravljajl kisik na podoben način kakor v podmorskih čolnih.

Značilno za sprejemljivost plinov je dejstvo, ki so ga ugotovili v Ameriki: Okrog 20% človeštva je proti plinom nedotakljivih. Pri Zamorcih, Indijcih, Afrikancih pa celo 80%, ker je učinek strupenih plinov podoben učinku močnih solnčnih žarkov. Tako bodo imperia-listične kolonialne države v bodoče lahko sijajno izrabile svoje podložnike iz kolonij.

Kot napadalno orodje v plinski vojni bo služil zrakoplov. V svetovni vojni so zrakoplovi metali razstrelilne bombe, redko plinske. (Ob koncu vojne je Amerika imela že 2300 kg takih bomb pripravljenih.) Tekom eksperimentov se je dognalo, da bomba za zrakoplov ni najuspešnejše orožje. Najracionalnejša metoda bo v tem, da bo zrakoplov imel dobro pritrjeno posodo napolnjeno z nasičeno tvarino. Gotove priprave bodo skrbela, da se bo tvarina spremenila ali v plin, meglo ali pa v kapljičasto tekočino. Moštvo bo delalo v plin nepropuščajočem prostoru, zrakoplov pa, da ne bo postal žrtev lastnega napada, bo pri oddajanju plina vozil v spiralah kvišku. V Združenih državah se temu primerne vaje s plinskimi zrakoplovi že vrše. Troje zrakoplovov bo v bodoče lahko uničilo cele pokrajine; kamor bo padla plinska megla ali tekočina ali plin, se bo vse posušilo in izgorelo.

Francoski profesor Mayer je l. 1922 na seji v Društvu narodov v Genfu izrekel sledeče: Dvomimo, da se človeštvo zaveda moči in nevarnosti, ki mu grozi z uporabo tega orožja.

* * *

Najstrašnejša plina bodoče vojne sta po dosedanjih izkustvih yperit in levisite. Značilno za oba je, da ne napadeta samo očeš, grla in pljuč, ampak tudi kožo. Oba se bosta v vojni uporabljala v obliki iz finih koščkov sestavljene megle, ki jo bo kakor ognjenik lavo, bruhal zrakoplov iz sebe.

Yperit (dichloräthylsulfid) je oljnata petroleju podobna tekočina, ki se lahko uporabi v treh oblikah: kot plin, megla in iz finih kapljic sestavljena tekočina. Tretje je najučinkovitejše. Yperit kot plin je brez vonja in barve in je pri suhem vremenu neviden. Učinkovati začne po nekaj urah, ko je neopažen prodril v najskrivnejše koticke človeških domov. Učinkuje tudi skozi obleko. Človek, ki ga je vdihal, živi lahko več ur in dolgo časa niti ne ve, da je prišla zanj smrtna ura. Tako se seveda nevede (ker ga ni mogoče takoj doznati) preda njegovemu vsrkavanju. Najprej uniči oči, potem grlo, nekoliko manjši učinek ima na pljuča. Predvsem pa uničuje kožne celice.

Levisite (chlorovinyldichloarsin) je sestavil W. Lee Levis, profesor na Nordth-Western University v Chicago. Izdelovati so ga začeli l. 1918. Za izdelovanje in poizkuse se je javilo 800 prostovoljcev, ki jih je vlada dolgo časa v predmestju Clevelanda izolirala, da bi druge države ne izvedele za sestavne dele. Kljub temu so Angleži izvohal in danes je znan vsem naprednim vojaškim krogom. Je bežnorumena tekočina z vreliščem pri 93°. Njen nadaljni učinek je v tem, da arzen, ki ga vsebuje, prodre skozi kožo v notranjost telesa ter takó povzroči z izjedanjem notranjih organov hitro smrt. Tri kapljice, ki so jih vlili na miš, so jo usmrtili v treh minutah. Najboljši učinek doseže kot drobna kapljičasta tekočina, ki jo prši zrakoplov na pokrajino pod seboj. Liki rosa se sesede na rastlinah, drevesih itd. ter uniči vsako živo bitje. Radi tega je dobil ime smrtna rosa (Dew of death.)

* * *

Ljudje smo v 20. stoletju hujši od najkrvoločnejše zveri. Ne samo, da so v moralne svrhe iznašli te pline, še pričkajo se kapitalistične države, katere državljan je prvi iznašel oziroma sestavil moralne pline. Tako hočejo imeti pri yperitu prvenstvo iznajdbe Nemci, Angleži, itd. Nemeč Viktor Mayer ga je že baje poznal l. 1886. Angleži trde, da so ga njih kemiki poznali že v petdesetih ali šestdesetih letih preteklega stoletja, ruski prof. Szelinski ga je baje l. 1868 samostojno iznašel itd.

Gotovo je, da yperit ni nova iznajdba in da je bil marsikateri od teh plinov znan že pred petdesetimi leti. Ker pa še tehnična orodja (n. pr. zrakoplovi, tovarne, stroji) takrat niso bili tako razviti, so se pozabili in ob toku današnjih tehničnih napredkov iznova iznašli.

* * *

Veliko se govori o razoroževanju posameznih držav in v Ženevi meče druga drugi pesek v oči s številkami, ki dokazujejo, da ima Francija toliko in toliko manj vojaštva kot pred vojno, da se je svetovna vojaška moč zmanjšala za milijon in pol ljudi itd. Tudi vojaška doba se v modernih državah zmanjšuje, tako znaša v Franciji, Italiji 1 in pol leta, kar se namerava znižati še na leto odnosno 8 mesecev. Te številke govore resnico in laž. Res, da ima ta ali ona država že precej manj vojaštva, pozabi pa se nato, da ga vsled najnovejših vojno-tehničnih napredkov ne rabi več toliko kakor prej. V bodoči plinski vojni bo komaj nekaj tisoč ljudi tvorilo bojno armado, ki bo sestavljena iz dobro izučenih pilotov, vodilcev tankov in oklopnih avtomobilov. Množice bodo delale v tovarnah morilna sredstva in posamezni vojaški profesionalisti se bodo borili in nasprotnika napadali ravno v takih vojno-industrijskih središčih. Čim več delavne sile mu bodo uničili, tem prej mu bo zmanjkalo vojnih (kemičnih) sredstev. Tako stoji proletariat pred novim izrabljanjem in zatiranjem od strani kapitalizma. Kapitalizem v vseh državah se dobro zaveda, da so vojne neizogibne in tudi množica sužnjevi bolj kakor kdo drugi ve, da so vojne posledica sodobnega družabnega reda. Kajti prišel bo dan, ko se bosta ta ali ona država radi tega in onega trga med seboj sprli in nastala bo vojna kakor še vedno do sedaj. Dobro razvit in cveteč kapitalizem bo vrh tega še rodil v tej ali oni državi imperializem, pohlep in bo iskal konflikta. (Predvojna Nemčija.)

V vsaki kapitalistično usmerjeni državi je vse urejeno iz tega vidika in Paul Kéri navaja značilne črte vojaške vzgoje raznih držav. V Franciji se v šestnajstem letu mladega državljana nadomesti dotakratna telovadba z vojaškimi vajami. Ameriški skavtizem koraka pod zastavo državnega militarizma. Državljani Amer. Združenih držav prejemajo vojaško vzgojo v takozvanih Military Citizens Training Camps. V l. 1925 je vojni budžet Združenih držav predvideval udeležbo 100.000 ljudi pri tej instituciji. Po Paul Kériju lahko mirno trdimo, da je pouk na srednjih in visokih šolah pod posrednim ali neposrednim vojaškim vodstvom. Gojenci 226 višjih šol so člani Reserve Officers Training Corps. Mnogo mladih ljudi iz delavskega razreda se skuša z vabo v take organizacije

odtujiti vrstam, iz katerih so izšli. Izmed društev, ki svojim članom izrecno prepovedujejo vstop v vojaške organizacije, omenja Kéri Društvo krščanskih mladeničev.

Kako surovo in bestijalno se vzgaja mladina v takih milit. organizacijah, priča odlomek iz pravil enega izmed društev. Obelodanil ga je Kéri po Winterhop D. Lanes, ki ga je prvi iznesel pred javnost in ki se glasi:

»Cilj vsake vojaške izobrazbe je bitko dobiti. Športna pravila in spoštovanje do nasprotnika nimajo v praktični uporabi tega opravka nobenega prostora. Sovražniku, ki se te je oklenil in te skuša vreči, skušaj za vsako ceno zlomiti prijem bodisi s sunkom noge v želodčni del telesa ali s sunkom palca v oči v svrhu trenutnega oslepljenja. To notranjo težnjo sovražiti in ubijati mora instruktor skrbno vcepiti in gojiti. (Str. 426.)

Amerika organizira svoje vojaštvo v smeri nove kemične vojne. Vsak njen aktivni oficir mora biti pilot in že danes so ameriški oficirji to stopnjo vojne vzgoje dosegli in jo nadaljujejo z vednimi izpopolnitvami. V drugih državah ni nič boljše. Vse gre v smeri novega najhujšega človeškega pokolja potom kemičnih sredstev. Plini, ki uničujejo vse, kar je količkaj nežno v vsej obsežnosti, bodo najhujše sredstvo za ubijanje ljudi. Največ bodo trpele ženske in otroci, pri katerih so po poizkusih učinki plinov v največji meri smrtonosni. To niso besede, to so dognana dejstva kemičnih znanstvenikov.

In kaj pravijo k temu razni velikobesedni pacifisti in panevropci grofi Coudenhove - Kalergi? Prirejajo pompozne kongrese, ki niso drugega nič kakor besede, mrtve besede. Pozabili so v svoji velikobesednosti, da že v sv. pismu stoji zapisano: v začetku je bilo dejanje.

So izjeme. So ljudje, ki dospejo preko besedi do dejanj, a kaj se jim zgodi? V mesecu oktobru je v New-Yorku umrl voditelj severno-ameriškega delavstva Evgen Debbs, ki je zavoljo svojega protivojnega udejstvovanja presedel v ječi 7. let. In gospodje Caudenhove-Kalergi? ...

To še ni vse. Zveza narodov v Ženevi se je sestala (po papirju) radi pacifizma, radi ureditve svetovnega miru med posameznimi državami. Že od vsega početka vemo, kolikor je pacifistična in kolikor je imperialistična (zastopane niso vse države). Veliko denarja se izda za njena zasedanja in ves čas se baje deluje na razorožitvi. Kako pacifistična in človekoljubna je v resnici, priča dogodek, ki se je odigral po šestmesečnem zasedanju razorožitvene konference: (Po brzozajvnem poročilu berlinske Vossische Zeitung Nr. 251. 20. oktobra 1926.) »Francoski militaristi so v imenu svoje države in v imenu Male antate, Poljske, Finske (na podlagi, ker jim baje Sovj. Rusija — vsaj Poljski in Finski — grozi z vojno...) stavili konferenci predlog, da državo, ki bo začela vojno, napadejo vse države Zveze na-

rodov z vsemi sredstvi svoje kemične industrije.« Ta stavljeni predlog kaže smernice, uspeh in pravo lice Zveze narodov. Šest mesecev so besedičili o razoroževanju, končno pa predlagajo, da se plinska vojna legalizira.

Tako skrbi Zveza narodov za človeštvo... Kapitalizem ima za pridobivanje novih morilnih sredstev vedno dovolj denarja in prizadevanja. S svojim oklepom posiljuje znanstvenike do novih morilnih iznajdb. Zoper naravne nezgode kakor so poplave, nevihte, potresi, sploh zemeljske katastrofe nima smisla ne denarja. Ali bi mogoče vendarle ne bilo boljše, če bi usmeril delovanje znanstvenikov na iznajdbe za uspešne pripomočke zoper naravne katastrofe? Ne. Zato kapitalizem ni imel, nima in ne bo imel smisla, dokler do obstojal. Dogodek na razorožitveni konferenci v Ženevi nam živo ilustrira njegovo delovanje v prid človeštvu.

Poljska policija uporablja strupene pline zoper revolucionarno delavstvo. Angleška jih je letos uporabila zoper štrajkujoče delavce...

Oj prijatelji, ljubi moji, to nam bodo še cveteli kostanji! (Ivan Cankar: Podobe iz sanj.)

* * *

Trideset milijonov sužnjev, ki so bili vrženi v zločin in zmoto vojnega blata, vzdiguje svoja človeška obličja, na katerih je vidna sled hotenja. Bodočnost leži v rokah sužnjev, čigar število in beda so neizmerni. (Henry Barbusse: Ogenj.)

* * *

Kogar zanimajo sredstva in dela kemične vojne, jih najde v sledečih knjigah: Major Hermann Geyer: Gaskampf; Schwarte: Die militärischen Lehren des grossen Krieges, 2. Auflage, E. S. Mittler u. Sohn, Berlin 1923. Hanslian und Bergendorff: Der chemische Krieg. Professor Heldane: Defence of Chemical Warfare, Kegan Paul, London 1925. Gertrude Worker: Der kommende Giftgaskrieg. Bern itd.

Fr. Veber:

Sokrat.

(Moderna slika iz davne preteklosti.)

Sokrat v rodbini in javnem življenju.

C. Z vidika historične verjetnosti.

(Dalje.)

Ker sem bil že omenil, da je bilo Sokratovo lastno rodbinsko življenje v ozki zvezi z njegovo razširitvijo ožjega, t. j. »esoteričnega« vzgojnopoučnega delovanja na najširše plasti Atenskega naroda, naj sledi predvsem nekoliko točnejši vpogled v to njegovo rodbinsko življenje samo. Prvič je v Platonovi »Apologiji«, torej pred smrtjo Sokratovo, govor o njegovem sinu L a m p r o k l u kot mladeniču kakih

18—20 let, tu in v »Fedonu« pa še o dveh nedoraslih njegovih sinovih. Vse to kaže, da se je Sokrat oženil verjetno šele po 421 in da je bila Ksantipa, njegova žena, mnogo mlajša od njega. Tudi svojčas omenjeni Aristofanovi »Oblaki« še prav nič ne vedo o Sokratovi ženi, iz česar jasno sledi, da še l. 423 ni bilo sledu takega takega razmerja Sokratovega. K vsemu temu še pristopa dejstvo, da se je Sokrat zadnjič še 422 v bitki pri Amfipolisu hrabro boril za domovino, kot sledi to iz njegovega zagovora v »Apologiji«: »Pri Potideji, pri Amfipolisu in pri Deliju sem kljub vsej življenjski nevarnosti vziral na mestu, ki so mi ga določili vaši poveljniki; tem slabše bi bilo, če bi iz strahu pred smrtjo ali drugačno kaznijo bil sramotno zapustil mesto, na katero me je postavil po mojem prepričanju sam Bog«; bitka pri Potideji pa se je vršila 432 in trajala z vojaškimi posledicami do 429, bitka pri Deliju 424 in smo že svojčas iz Alkibiadovih ust mogli slišati, koliko hrabrost in tovariško zvestobo je bil pokazal Sokrat tudi v teh bitkah. Vsekakor je torej bil Sokrat skoroda skozi vso prvo polovico svoje moške dobe (že svojčas smo slišali, da se je udeležil 441/40 tudi bojnega pohoda na Samos) v krajših ali daljših presledkih v opremi pešadijskega borca in je zato tudi s te strani mogel misliti na preudarjeno ženitev šele po nastopu N i k i j e v e g a miru (421), ko se vse Atene z njim vred bile prepričane, da je prišel čas trajnega miru. In v isti čas moramo zdaj datirati tudi gori omenjeni izrek Delfskega svetišča, ki je nagnil Sokrata, kot smo rekli, k njegovemu sledečemu splošnojavnemu (»eksoteričnemu«) delovanju in ki je vzporedno s tem od njega zahteval, da prepusti skrb za svojo domačijo drugi, ženski roki.

Če torej upoštevam vse štiri momente (1. Platonove podatke o Sokratovih otrocih, 2. dejstvo, da Aristofanes še 423 ne ve nič o njegovi ženi, 3. socialnopolitično konstelacijo do l. 421 in 4. posledice Delfskega izreka), je pač neobhoden sklep, da se je poročil Sokrat šele po 421, torej približno 50 let star in da je njegova žena Ksantipa bila precej mlajša. Naše drugo vprašanje pa se zdaj tiče te njegove žene same, one — K s a n t i p e, ki je v poznejši literaturi do naših dni postala pravcati ideal — skrajno neidealne žene, take žene, ki bi jo še najbolje zadel ljudsko-slovenski izraz »cokla«. Ta in taka Ksantipa spada med bajeslovne osebe. To trditev naj podpre dvojna argumentacija; prva zadeva take činitelje, ki delajo že psihološko umljivo, kako da je v poznejših stoletjih prišlo do tolikega spačenja Ksantipinega značaja, druga pa neposredne sem spadajoče historične vire same, ki prihajajo edini v poštev za resda objektivno motrenje tega vprašanja.

V prvem oziru je najprej omeniti skrajno umazano in prirojeno navado tedanjih (ter poznejših) Atencev, po možnosti blatiti žene vseh več ali manj tudi javno znanih osebnosti, in so to dejstvo morali bridko občutiti tudi drugi, n. pr. Perikles in Euripides. In pri Sokratu je vse to pospeševal še dvojni kontrast: starejši mož — mlada žena; mož se v izvrševanju svojega prosvetnega poklica podi po ulicah in trgih — žena se muči doma z gospodinjtvom in vzgojo otrok. Seveda je bil ta kontrast le vnanji in ni zadeval karakternih plati obeh zakon-

cev; toda m e s t n o (ne deželsko!) povprečno ljudstvo takih diferenc ne pozna, temveč vsled skrajne površnosti svoje duševne strukture še danes oboje kratkomalo drugo z drugim zamenjuje. In vsi ti psihološki nagibi so bili obenem najboljši posredovalec za nastanek vse poznejše in vedno naraščajoče sem spadajoče literature, kar se da še posebej zasledovati. Sokratov učenec Antistenes je po smrti svojega učitelja ustanovil takozvano »cinično« filozofsko šolo, ki je videla ideal življenske modrosti v totalni notranji nezavisnosti od vseh vnane-usodnih prilik in neprilik življenja. Da pa bi mogla tak ideal še konkretnije in tudi za povprečnega meščana še umljivo izkazati vprav na — nekdanjem Sokratu, je kaj razumljivo, da je začela segati tudi po najprikladnejših zgolj literarno-retoričnih sredstvih in v vedno večji meri prikazovati Sokratov stojičen notranji mir — v okviru histerične jezičnosti njegove žene; po zakonu kontrasta se je oni mir moral zazdeti tem večji in mogočnejši. In prezanimivo je, da je to prvotno umetno sredstvo končno omamilo tudi že večkrat omenjenega plitkega Ksenofona in ga nagnilo k temu, da je v svojem »Simpoziju« označil Ksantipo kot najhujšo žensko, kar jih je bilo, je in bo in ki da je bila Sokratu zato dana, ker bi se sicer ne mogel vsak dan uriti v občevanju z neznosnimi ljudmi. Le tako je obenem umljivo, da so vse te zgolj psihološko utemeljene vsakdanje in literarne govorce se vedno bolj množile in na točki tudi že večkrat omenjenega Diogena Laercija prišle na dan celo z neko Sokratovo priležnico in seveda vedele tudi za — njeno ime. Bistveno drugačno pa je pričevanje onih historičnih virov, ki so resda neposredni in tudi brez sence takih le psihološko utemeljenih tendenc.

Priča za to je že prvotni Ksenofon, ki mu še ni bila znana literarna metoda cinične šole. V njegovih »Spominih« opominja Sokrat svojega sina Lamprokla, naj bo hvaležen svoji materi, ki da je prenesla zanj od njegovega prvega diha naprej nešteto žrtev in ki da hoče zanj le vse najboljše tudi tedaj, ko se zdi njemu osorna in stroga. Najresnejša in najglavnejša priča pa je sam Platon, ki je Ksantipo prikazal samo v Fedonu, to pa dvakrat in v naodločilnejših trenutkih Sokratovega življenja, v jutranji uri njegovega smrtnega dneva in zvečer tik pred smrtjo. Mesti se glasita: »Ko smo prišli v ječo, smo našli Sokrata že razvezanega; pri njem je sedela Ksantipa, saj je poznaš, s fantkom v naročju. Ko pa nas je Ksantipa zagledala, je glasno kriknila in po ženski navadi vzklikala, kakor: »Oh, Sokrat, še zadnjič hočejo tvoji prijatelji s teboj govoriti in ti z njimi.« Nato se je Sokrat obrnil do Kritona in mu rekel: »Kriton, skrbi, da jo kdo pripelje domov.« In tako so jo nekateri Kritonovi posli odvedli, ona pa je glasno ihtela in se tolkla na prsi.« — »Ko se je skopal, so mu prinesli njegove otroke, imel je dva sinčka in odraslega sina, in tudi žene z doma so prišle k njemu. Z njimi se je razgovarjal v Kritonovi navzočnosti, dal jim je tudi svoja zadnja naročila, nato pa je ženske in otroke odpustil in prišel sam k nam, ko je solnce skoro že zahajalo: kajti tam se je mudil precej časa.« Z genialno-umetniško kratkostjo je Platon v obliki tega Fedonovega pripovedovanja orisal glavne črte prave in vprav Sokrata vredne žene: še zadnjo noč pri njem prečuje,

bolestno umeje, da se njen mož, če naj bo njegovo dotedanje prosvetno delo venčano na najveličastnejši način, pred smrtjo še mora razgovarjati s svojimi učenci, in proti večeru pred njegovo smrtjo mu ponovno prinese otroke, se »dolgo« z njim razgovarja in sprejme njegove zadnje želje. In Platon še izrecno poroča, da je po tem zadnjem slovesu Sokrat prav malo govoril in kmalu nato izpil strup, ki mu ga je s solznimi očmi prinesel služabnik oblasti. Kdor vse to upošteva, pač ne bo dvomil, da je Ksantipa imela vse glavne lastnosti nele Sokrata vredne, temveč vprav Sokratu potrebne življenske tovarišice: bila je delavna in varčna gospodinja, stroga, toda dobra mati in zvesta žena. Če bi vsemu temu ne bilo tako, bi končno še morali reči, da je Sokrata na tej edini točki prevaral njegov »daimonij«, t. j. njegov vitalni instinkt, ki ga je sicer povsod tako varno vodil in kateremu je sledil nedvomno tudi v trenutku, ko je vzel Ksantipo za ženo.

Torej pri takih rodbinskih okoliščinah je Sokrat, da zadosti sodbi Delfskega svetišča, razširil svoje delovanje takorekoč na vse Atensko ljudstvo in od tega časa naprej ga najdemo dnevno od jutra do večera na ulicah in trgih kakor tudi v najrazličnejših telovadnicah, sploh povsod tam, kjer je bilo največ ljudi. Prav tako umljivo pa je, da tu ni mogel dobiti onih trdnih tal in nevenljivih uspehov, s katerimi bi se bil lahko ponašal v ožjem (in seveda naprej trajajočem) krogu svojih učencev. Prvič je imel tu opravka s povprečnimi in čestokrat tem bolj domišljavimi ljudmi; drugič pa je vprav v tem širšem krogu videl glavno svojo nalogo v tem, da preizkuša splošno-človeško modrost, oziroma da pokaže, kako malenkostno je vse to, kar na človeku še ostane, če odbijemo od njegove narave ves oni blesk, ki izvira in kolikor izvira le iz samoprevare in zgolj namišljenega znanja. Še v svojem ožjem krogu je imel v tem oziru marsikatero težavo; neprimerno večja in splošnejša pa so morala biti njegova razočaranja, ki jih je doživljal sredi najširšega Atenskega ljudstva. Zato smemo tudi trdno domnevati, da se je polagoma več ali manj vsem dodobra zameril: politikom (s katerimi je ta svoj širši posel pričel), kolikor jim je dokazoval, da so modri le v očeh drugih ljudi in predvsem še v lastnih, ne pa tudi v istini; pesnikom, kolikor jim je dokazoval, da sledijo le svojemu pijanemu navdušenju, ne pa jasnim načelom in da zato le na videz mnogo vedó, pravzaprav pa da nič ne vedó; obrtnikom, kolikor jim je dokazoval, kako jih njih vsakojako obrtniško znanje še zdaleka ne opravičuje k njih mnenju, da morejo imeti in imajo pravilne lastne sodbe tudi na drugačnem, n. pr. državnopolitičnem polju; govornikom in sofistom, kolikor jim je dokazoval, da se pulijo le za besede, pa zahtevajo spoštovanje in plačilo najstvarnejših vseznalcev itd. Vse to dela tudi umljivo, da vprav ta širši in najširši Sokratov »krog« vsekakor ni bil brez psihološkega pomena za končni nastop njegovih sodnih obtožiteljev in še posebej za sledeči izid onega historičnega glasovanja, ki je pomenjal njegovo smrtno obsodbo. Toda to se je zgodilo mnogo pozneje in bi se, kot bomo to še videli, s strani Atenskega ljudstva samega sploh nikoli ne zgodilo. Tudi ta najširši Sokratov krog se je mogel in moral neštetokrat prepričati, da za tem čudnim človekom ne tiči nič samo-

ljubnega, nič zahrbtnega, nič zlega; poznal ga je tudi kot hrabrega vojščaka, kot vestnega državljana, ki je obenem bil enak prijatelj vsem vrednim, bogatim in revnim, višjim in najnižjim, in ki se je poleg tega od večine tedanjih (in današnjih) ljudskih voditeljev razlikoval po tem, da mu je njegovo delovanje bilo resda namen, ne pa le sredstvo.

In to trdno Sokratovo pozicijo v najširših plasteh Atenskega ljudstva drastično dokazuje še poseben dogodek, ki se je vršil le nekaj let pred njegovo smrtjo in je tem zanimivejši, ker je obenem v neposredni zvezi s prvim in edinim nam znanim tudi državno-političnim udejstvovanjem Sokratovim. Po soglasnih Ksenofonovih in Platonovih poročilih se je sicer Sokrat načelno odtegoval vsakemu neposrednemu političnemu udejstvovanju in je na vprašanje, zakaj sam ne posega v politično življenje, odgovarjal, da opravlja večje politično delo s tem, da politike vzgaja, ali pa da ga njegov daimonion svari pred takim udejstvovanjem; saj da je v njegovi domovini vsak, ki hoče braniti postavo in pravico, že naprej zapisan smrti. In strašno resnico tega izreka potrjuje sam Tukidid, ki nam nazorno predstavlja vso moralno in politično propalost, ki je zavladala v Atenah po peloponeški vojski, in med drugim pravi, da so nasprotni stranke uničevale tudi vse one, ki so ostali na »sredini« (t. j. nevtralni), ali zato, ker jim niso pomagali, ali pa zato, ker niso nikomur privoščile mirnega življenja. Tako je pač umljivo, da je Sokrat kot prej na bojiščih tudi doma vestno vršil vse civilne državljanske dolžnosti, da pa sam ni prevzemal nikakega državno-političnega mesta; je pa to tem umljujeje, ker je bil tudi po lastnih državno-teoretičnih naukah oster nasprotnik tedanje slepe demokracije, ki je zasedanje najvažnejših upravno-političnih mest prepuščala — žrebu. Samo enkrat in to proti koncu življenja je stopil tudi sam na plan, pač v zavesti, da je vsled skoroda totalnega manjkanja še sposobnih in poštenih državnikov uprav njegova prisotnost postala neobhodno potrebna. L. 406/5 je stopil v oblastni svet »petstoterih« in še istega leta e d i n i vsemu ljudstvu pokazal, da mu je na spoštovanju ustave in zakona več ko na lastnem življenju.

V juniju 406 je prispela v Atene vest, da je sovražnik pri Mitileni obkolil Konona z ostankom njegovega brodovja. In Atenčani so v najkrajšem času postavili novo brodovje, ki ga je v obupni navdušenosti zasedlo zadnje moštvo neglede na stan in poklic. Že julija meseca je odplulo 155 bojnih ladij proti sovražniku in kmalu nato je bilo pri Arginuzih sovražno peloponeško brodovje docela poraženo. Toda ta zmaga je bila tudi za Atence strašna. Ker se je vršila bitka na odprtem morju, je bilo z moštvom vred izgubljenih 25 ladij. Koj po bitki pa je nastala nevihta, ki je enemogočila vsako nadaljnje reševanje; posledica je bila izguba 4000 mož, med njimi 2000 Atenskih meščanov. Ta izguba je bila tem občutnejša, ker so že pretekle vojne vzele Atencem najboljše može. In kot se to pri takih prilikah še danes rado dogaja, je nastal med ljudstvom sum, da je toliko izgubo povzročila morda le malomarnost poveljnikov; državni svet je

bil vsled tega celo prisiljen, da razven Konona pozove poveljnike v Atene in jih zasliši. Eden njih je bil že padel pri Mitileni, dva sta pcbegnila, ostali — bilo jih je šest in med njimi tudi Aspazijin sin Perikles — pa so v svesti svoje nedolžnosti pozivu sledili. V Atenah jih je državni svet aretiral in postavil pred narodno skupščino, ki jo je njih zagovor toliko pomiril, da je državni svet pooblastila, naj sam izdela in predloži svoje mnenje, kako naj bo nadaljnje postopanje proti obtožencem. Toda usoda je hotela, da se je med tem časom vršil običajni jesenski rodbinski praznik, ko so se shajale takozvane fratrije, t. j. sorodstvene župe, da opravijo skupne daritve in vpišejo novorojene otroke. In Atenci so prišli k temu slavlju proti vsej tradiciji v žalnih oblekah in z ostrizenimi lasmi in to, se zdi, nahujskani od takih provokaterjev, ki so sovražili demokratično misel in skrivoma ter z vsakojakimi intrigami pripravljali oligarhičen državni prevrat. Na čelu teh temnih elementov je bil Teramenes, ki ga je želja po moči in časti vedla na stran neprijateljev tedanje ljudske ustave; nadaljnji potek dogodkov obenem dokazuje, da je bilo mnogo takih protiustavnih oseb tudi v državnem svetu samem. Vse to je pripomoglo k temu, da je obnovljena nevolja Atenskega ljudstva proti obtoženim poveljnikom dobila obseg in višino blazne ljudske strasti in da se je koj nato pričelo zborovanje narodne skupščine s Kaliksonovim predlogom državnega senata, naj izreče ljudstvo svojo obsodbo brez vsakega posebnega postopanja, t. j. v obliki samo enega krivdoreka, ki naj bi bil en bloc veljaven za vse obtožence.

Ta predlog pa je bil protizakonit, ker je ustava v takih slučajih predvidevala posebno ločeno postopanje proti vsakemu poedinemu obtožencu. In resda so se v državnem svetu še našle osebe, ki so hotele vsako kršenje ustave preprečiti. Euriptolemos je v smislu ustave vložil proti Kaliksenu tožbo radi protizakonitosti njegovega predloga in nedvomno je bil tudi Sokrat že tedaj na njegovi strani. Po ustavi bi se sedaj bila morala tožba proti ujetim poveljnikom odložiti, dokler bi ne bila rešena ta Evriptolemova protitožba. Toda zbegano ljudstvo je vedno huje divjalo in poleg klicov, kakor: »Hudo bi bilo, če bi gazili zakone, ki smo si jih sami dali!« so postajali vedno številnejši in močnejši klici, kakor: »Še huje bi bilo, če bi se ljudstvu ne pustila njegova volja.« Višek te splošne pobesnelosti pa je povzročil neki Atenčan, ki se je po gori omenjeni bitki rešil na obrežje s tem, da se je oklenil po morju plavajočega soda za moko; ta mož skoči na vzvišen prostor in zakliče vsemu ljudstvu, da je sam videl umiranje njegovih očetov, sinov in bratov in sam slišal, kako so umirajoči klicali, naj rodno ljudstvo maščuje njih nezasluzeno smrt. To je bil curek vrelega olja na ognjišče splošne razburjenosti: Evriptolem je svojo protitožbo umaknil in Kaliksen je ob vihnem navdušenju ljudstva članom senata zagrozil, da bodo tudi sami sojeni kot sokrivi, če in kolikor ne preidejo k dnevnemu redu in ne izglasujejo prvotni predlog senata. V tem kritičnem trenutku je samo Sokrat, čigar mestni krog je imel tedaj poslovodstvo in predsedstvo, zaklical, da ne bo nikoli in pod nobenim pogojem postopal drugače nego po zakonu in ustavi. (Ksenofon, Helle-

nica I, 7, 15.) Toda ostal je sam, predlog je bil sprejet, ljudstvo je izreklo smrtno obsodbo in nesrečni poveljniki so bili takoj usmrčeni.

Pričakovati je bilo, da se bo tedaj jeza ljudstva in njegovih zapekljivcev v senatu izlila tudi nad Sokratom. To se ni zgodilo, kar obenem jasno priča, da niti totalna podivjanost najširših krogov ni mogla iztrebiti onega spoštovanja, ki ga je Sokrat tudi v teh krogih užival. In vse to potrjujejo tudi sledeči dogodki, ko so vsled omenjenih in podobnih intrig s strani posameznih pohlepnih in tudi sicer moralno izprujenih Atencev dotedanje demokratične Atene doživele popolen vnanje- in notranjepolitičen poraz in ko je končno 404/3 nastopila po Drakonidovem in Teramenovem predlogu in vojaški intervenciji zmagovitih Lakedemoncev strahovlada tistih 30 tiranov, kojih posej je v glavnem sovpadel z ubijanjem premožnih in z zaplenjevanjem njihovega imetja. In povsem umljivo je, da je bil Sokrat, ki je obsojal vsako *n a s i l j e*, pa naj izvira iz splošne pobesnelosti ali iz nebrzdanosti posameznih mogotcev, tudi s temi tirani vse drugo nego v prijaznem razmerju. Ne-koč so ti njega in štiri druge Atence pozvali v vladno hišo in vsem ukazali, naj primejo bogatega Leona Salaminskega. In po Ksenofovem ter Platonovem sporočilu so ostali štirje povelje izvršili, Sokrat pa da je molče družbo zapustil in šel domov, ne zmenivši se za maščevanje tedanjih vladnih morilcev. Med njimi je bil celo njegov nekdanji učeneec, že večkrat omenjeni Kritija, ki mu je po Ksenofovem sporočilu tudi prepovedal vsako prosvetno delovanje, bodisi da bi ga kaznoval za njegovo nepokorščino ali pa za njegovo prav malo laskavo mnenje o tedanji oligarhiji; Sokrat da je namreč tedanje mogotce primerjal s takim kravjim pastirjem, ki ima edino skrb, da — zniža število in kakovost svoje govedi. Vsekakor pa vidimo, da Sokrata ni mogla uničiti ne pobesnela demokracija iz l. 406 in tudi ne enako pobesnela oligarhija iz l. 404/3. Tem paradoksnije je dejstvo, da se je to posrečilo šele sledeči in v smislu stare zlate sredine restavrirani demokraciji l. 399. Da to dejstvo umejemo, moramo v dveh posebnih poglavjih obravnavati še dvoje: Sokratov nauk sam in pa ves kompleks onih novih činiteljev, ki so po prestanih strahotah Atenskega ljudstva pristopili k vsemu temu, kar so že stari Atenski patrijoti smatrali za edino rešilno.

Neglede na vse to pa je, mislim, že pričujoči oris vsega javnega Sokratovega delovanja zadosten izkaz, kako abotno neopravičena je ona slika historičnega Sokrata, kot sem jo svojčas mogel posneti iz starogrške komedije in poznejših sorodnih virov; ta slika je resda pravi *n e g a t i v* historičnega Sokrata in to v vsakem karakterno-mentalnem pogledu: v znanstvenem, ljudsko-prosvetnem, zasebno-rodbinskem in socialno-političnem.

(Dalje prih.)

Svoboda in nezavisnost, edini dve moralni in kulturni vrednoti, sta vredni vsega našega trpljenja in žrtev, naše hajduške borbe.

Ljubomir Micić, Antievropa.

I. K.:

Nekaj o sodobni vzgoji.

Da mladina, ravno danes, splošno degenerira, to trditi pač menda nihče ne more, vsaj ne s polno resnobo. Gre torej pač le za posamezne morda res nove pojave, ki jih je treba spoznavati, poimenovati, ceniti, tehtati in opredeliti ter bolešno od zdravega, bistveno od slučajnega cdluščiti, preganjati pogubne bacile in najti za nove bolezni nova zdravila. Vse to je prav, četudi se ob tem mi vsi postaramo. Le eno ni prav: vedno le mladino samo obsojati, katera, kar je, nikdar ni sama iz sebe, prezreti pa, kar se najraje dogaja, žive, aktivne vzgojne činitelje, ki nosijo često krivde glavno breme.

Ni zagrešil ravno take stroge obsodbe g. dr. L o k a r v svojem članku »Naša srednješolska mladina«, (Mladina II. 55.) kjer navaja vse razne in važne vzroke povojniškega nazadovanja mladine, vzroke, ki brez dvoma ustvarjajo današnjo mladino. Očitno pa tudi na njem lepi splošen greh: veličati staro in braniti obstoječe, kar je gotovo tudi njegova poklicna dolžnost. Iz članka posnemam le eno posebnost: »Splošen klic, da je današnja šola za nič, v s a j p o v s e m n i u p r a v i č e n.« Vojak, ki se braniti ne upa, je že premagan. Veselim se prav iskreno tega priznanja; on, branitelj po stroki in poklicu, priznavajoč s p l o š n o s t tega klica, s svojim skromnim »vsaj povsem« današnje šole sploh ni mogel huje udariti. Dvakrat lažje zdaj izpove nasprotnik javno in jasno: Splošen klic da je današnja šola (način šolanja) za nič, je povsem upravičen! Da, tu je bolezen akutna in pomoč nujna; prišla bo sicer polževim potem, vendar naj bodo zdravljenju namenjena sledeča razmotrivanja. V posebnem tudi strogo loči povojniški vzgojni naraščaj od starejšega, ki je tudi po njegovem mnenju bil vsaj neprijemno boljši, če že ne skoro — idealen. Ne razsojam. Če treba, naj se branijo sami. Dobro bi bilo in prav, da povedo tudi sami iz sebe ti »površneži in polovičarji«, zakaj in kdo je največ kriv, kar se očita njim. O tem namreč, kakšen bodi vzgojitelj, obstoja že davno ogromna literatura, o tem pa, kakšen je dejanski, vsaj javnost izvé premalo ali celo nič.

Pred sabo vidim kup vprašanj, ki jim ni najti niti zadostnega odgovora niti enotne rešitve. Kakšna, da bo prav, naj vendar bo mladina? Mlada, seveda, zares mlada in — resna, t. j. d o v z e t n a za resne zadeve. Več se od nje pač ne more zahtevati. Kakšen bodi praktičen vzgojitelj? Sposoben in pa — vesten. Za nič je prvo brez drugega. Kakšna je mladina v resnici, o tem sodi vsak po svoje. Zanimivo je predvsem vprašanje, ki o njem javnost malo ve, še manj čita, razpravljati torej o njem ali sploh ne more ali si ne upa. Ne sme se namreč pred javnostjo in pred mladino rušiti nedotakljiva, sveta a v t o r i t e t a. Moj bog, kdo pa še bo ubogal, če spozna mladina pravo lice svojih vzorov? Svojo lažno avtoriteto smo obdali s kitajskim zidom molčanja, na pritisk in ukaz. Zato pa je baš temu vprašanju treba pogledati v obraz: Kakšni ste vi, učitelji vzgojitelji ničvredne mladine? Kakšne nam nakladate dolžnosti, kakšne nam dajete pravice?

Zares: kakšno je vendar tisto zasanjano »zlato in pridkano dete«? Poglejte ga vendar: vedno se tako pametno (!) igra, kakor, kakor se starišem najbolj pametno zdi in je n j i m najbolj všeč; zadovoljno je z vsem, karkoli dobi; nikoli ni preglasno, nikoli preveč razposajeno; slepo uboga, nikdar ne zajde s poti, skrbno stopica po velikih korakih svojih »vzorov« in natanko za njimi (kar je posebno važno, da ne vidi preveč!) itd. Torej dete, ki svojim starišem daje kar najmanj, skroro nikakih težav. Tako dete je zlato in pridkano, dokler je tako; toda gorje, če imaš v zdravih prsih krepek glas, v ustah vedno žlobudrav jeziček, v glavici polno nezrelih misli in nagajivih načrtov, če ti je metuljček v zraku več od sto medenih pohvalnih besed, kriva pot ljubša od ravne, pisano polje zanimivejše od mučne učne sobe. Trde besede in še trše palice merijo svojo moč z njegovo, žugajo mu, krotijo in priklepajo ga, spravljajo ga iz neprave (?) na pravo (?) pot. Kako bi drugače? »Tvoj vodnik sem in vzgled tvoj, za m a n o torej kakor kužek. M o r a š , sicer te primoram. Dosti mi je borbe za lastno u d o b n o s t , pa naj se še s teboj, paglavec, ukvarjam, mučim in si glavo belim? Po meni, torej za mene si tu ne jaz zate. Zato poslušaj in ubogaj; ne glej, kar vidiš, ne govori, kar misliš, ne vprašuj, kar te zanima (ker sam ne vem!), poslušaj samo, kar ti j a z rečem... Mar ni bistveno tako? Iskren odgovor pove, da; pa kako naj? Ali naj, za božjo voljo, dete neogljenjeno mene vodi, dete mene, svojega roditelja in reditelja, mene, po božjih in svetnih postavah svojega vodnika?! Jaz pa pravim: da, tako bi moralo biti in vsa sreča je doma, kjer je tako. Dete naj te vodi, ono bodi tvoj gospod, n j e m u služi udano, njemu žrtvuj vse, sebe in svojo u d o b n o s t . Saj v kritičnih trenutkih zares tako ravnote, pozneje pa, sredi puhle vsakdanjosti, pozabite na to svojo nesebično in brez-pogojno, po naravi vam ukazano ljubezen, pozabite, da prava ljubezen le vse daje pa nič ne zahteva, trpi, da osrečuje in vživa srečo sredi muk; vse to pozabite ter zahtevate, da ono za vas živi, dela, se žrtvuje, odrekate mu vsako pravico božjo, delite mu le beraško milost, nakladate samo dolžnosti. Samo enega roditelja poznam, ki mi je v smislu tega visokega zakona priznal: »Toliko solnca prinaša dete v življenje starišev, da — jaz vsaj — ne priznavam nobene pravice na vračilo in hvaležnost. Jaz sem njegov dolžnik!« Ljubezen, hvaležnost, spoštovanje so elementarna plemenita čustva; nič jim ni oporekati, utemeljena pa morajo biti vzajemno. Malokdo bo ugovarjal temu kot načelu; ugovarja se ravno nasprotno: saj prav to je, ljubezen, ki me vodi, da mu hočem dobro... Za tem ugovorom pa se skriva vsaj trojna temeljna, usodna zmota, izvor zla in zločinov, kolikor jim ni mati — zloba. Prvič je najčeseje jasno, drugod pa lahko dokazljivo, da večincoma, četudi pod pretvezo ljubezni, odločuje csebni moment lastnega udobja. Tako delam, da sebi obetam največ in tvegam najmanj. To hočem; drugo je, če to tudi dosežem? Kratkemu udobju sledi najraje dolga pokora. Drugič. Četudi me vodi ljubezen, kaj je detetu zares v trajno dobro, vidim le površno, vedeti ne morem, globlje pa ne segam. Ob tej očitni omejenosti človeškega spoznanja je tako hotenje drzno, četudi človeško opravičljivo. Najusodnejša pa

je tretja zmeta, uprav gorostasna, ker se je nihče ne zaveda in jo vsakdo, vsaj praktično, smatra za edino pravo merilo: Pri celem in vsakem vzgojnem udejstvovanju stoji v ospredju tvoj lastni »jaz« in s tem se vsakdo še ponaša! »Jaz mislim tako, želim in hočem to in ono, delal bi in živel tako, za takole srečo. Tako mislim in upam, bi bilo z a m e najbolj prav, torej mora tudi dete isto hoteti, misliti in čutiti, enako meni (preizkušnemu, tolikrat tepenemu!) »pametno biti, delati in živeti.« Tu je vse absolutno pošteno in enako pogrešeno; vsako dete je individuum zase (oho! Koj se oglasi jih stc: ne boš! To ti že izbijem iz glave. Ali ne slišimo dnevno takega zgrižanja?); kar si ti, ono nikdar ni in nikdar biti ne more; ker popolnoma torej zanj ne velja isto, kar velja za te, je potrebno ono, česar nikjer ne opažaš. Mesto razlage naj zavzame primer: neugnan nagajiv fant ima morda mnogo resnih hib, živo pa zavest časti. Ti si ga udaril javno, csramotil, ranil ga do smrti; sosed njegov bi bil isto kaznen merda v par minutah za vedno pozabil... Vse bi bilo torej v redu le do one usodne in minimalne, človeku pač dosegljive meje spoznanja in le-tega veljavnosti za splošno življenjsko merilo. Na tej točki pa, ki tako globoko tiči, postaja tvoj brezpogojni velelnik, »m o r a š«! sebično strahovanje in prehaja vzgojno v kruto barbarstvo, ker vsako individualnost popolnoma zanemarja. Splošno, če je današnja mladina relativno drugačna od vsake druge in posebno od predvojniške, je to priznati brez ugovora; da je absolutno bolj pokvarjena od prejšnje, bi morala res vestna statistika z globokim študijem šele dognati — tekom dolgih let. Živi pač po svojem individualnem kopitu, ker ji nobeno drugo ni primerno; le stare oči rade predaleč in preveč vidijo. Sicer mi pa tu ne gre ne za mladino ne za one kmečke, delavske in ostale vzgojne činitelje, ki ne vedo ali ne morejo; v mislih so mi oni, kateri so si znanstveno povsem oboroženi, šolanje-vzgajanje izbrali za svoj življenjski poklic.

Kakor ga je šola napravila, takšen je tak mož v družbi: ali tih, ker ni vajen razgovora ali oblasten, ker ugovora sploh ne prenaša. Njegova je vsa učenost, on zna le »diktirati« in je diktator doma, v šoli in v družbi. Dovršivši študije je dobil svoj patent na državno službo, obenem za vzgajanje, ki pa je takrat o njem zadnjič razmišljal. Veseleč se belega kruha in udobnega dela začne svoje, seveda »plodnosno« delovanje in ga, k a k o r m u j e p a č d a n o, m e h a n i č n o nadaljuje. Sreča zanj in za deco, če so mu slučajno dane vse bistvene »pritikline« dobrega učitelja (kar naj bo identično z vzgojiteljem); manj sreče, če je le plemenit, ker mladinska bistrovidnost in nagajivost kmalu vse pokvari, on pa le na slepo dela, ne da bi s treznim prevdarkom omejeval svojo dobrohotnost. Gorjé pa, če je mož brez srca za mladino, če je sebičen, krut, nervozen, zmožen, otroka celo sovražiti, z naslado ga preganjati in kaznovati... koliko pa je mož, ki bi se v začetku in pozneje na vsako uro vestno pripravljali. Čla bi mladino res zainteresirali in z vsemi pomočki (ne samo z dovijpi-diktati, ki jim, četudi neslanim, m o r a slediti obligaten smeh in krohot) vezali na predmet njeno pozornost? Tako je predpis, predavanja pa so gola suhoparnost, često samo monotono čitanje, še to

samo tolikrat (kljub prepovedi) skrčeno na zloglasni »odtod — dotod« — friß, Vogel, oder stirb! —, kjer gre očitno le za kruh; predolgovezna pa spet, kadar predavaš, kar resno doživljaš, ne meneč se za meje dovtetnosti mladih poslušavcev. Zlo je eno: on sam je merilo za vse in o vsem. Kovač in krojač in čevljar ima za vsak predmet posebno mero, orodje in si vsakega natanko ogleduje, pa ima tudi svoj dobro zaslužen patent; naš mož si domišlja, da oblikuje z n a - č a je kar enostavno po slučaju, po sreči ali s palico (simbol!), vse po svoji lastni meri hoče poenolčiti vso božjo, veličastno raznoličnost, pa se še ogorčeno čudi, če ne stvari nadnaravnih čudežev, ampak samo spakedrane, pokvečene, nenaravne spake — — —

Srečen torej dijak, ki mu je tudi »dano«, mirno sedeti, se pridno učiti, nič ne misliti in kar slepo ubogati; njemu je šolska klop s cvetjem posipana, uradniška čast zajamčena. Toda oni tam: nemiren je, raztresen, za nekatere predmete ves živ, za druge tîp; njegov duh ... »Kaj, njegov duh? Kakšen duh in odkod? Lump je in zanikarnež, ta nebodigatreba, na klop, v karcer ž njim ali iz šole ven! Pa naj gre očetu krave past, tak paglavec nesramen in predrzen. Nič ne pazi, nič se ne uči, samo ugovarjati zna in kljubovati; tovariše moti, učitelja nadleguje, rešpekta pa nima nobenega, kar ven ž njim! Bežite mi s svojim »duhom«; vse vkup je samo trma in razuzdanost, ki jo treba radikalno iztrebiti, dokler nam vseh dobrih ne okuži. Kam pa pridemo, če si damo tako izpodkopovati trdno ustaljen red in svojo avtoriteto?« — —

Seveda se ni vsak primer do pičice natanko tako dogodil; kdo bi podal verno in obče veljavno sliko? Trdim pa, da je ob vseh lepih novih in starih teorijah p r a k t i č n a s t r a n vzgoje, človeške slabosti upoštevajočemu, žal le preveč razumljiva, sicer pa nad vse klaverna in vredna peresa edinega literarnega umetnika, ki smo ga za to imeli. Trdim, da se sistematično v dijakovi duši ubija vsak pristen, samonikel pokret, da ne sme dijak niti misliti niti hoteti po svoje, ne govoriti, kar ne spada v šolski prah, ne vpraševati, kar je »gospodu« neljubo ali bi utegnilo spraviti njegovo znanje v zagato. Ni ljubezni, ni iskrenosti in ni zaupanja; odločuje gol despotizem. In od takega dela, po takem razmerju se usojamo še pričakovati trdnih značajev? Trdim, da tudi g. dr. Lokar lahko podpiše (za dokaze se mu ni bati!), da je tisti »splošen klic žal povsem upravičen«: taka šola je — vsaj etično — za nič —

Iz tega bi se dalo sklepati, da je morda vse pri starem? Je in ni. Šola in učitelj sta ista, prvo je človeško delo, drugo je človek sam, ki nikdar ni, kar trdi, da je in nikdar niti, kar resno hoče, popolnoma ne doseže. Snov se širi, ure se krajšajo, dijak se muči, učitelj toži, teorija pomlajuje lepe stare nauke in dodaja novih po duhu nove dobe, praksa se drži starih poti in si izmišlja (iz petja!) nove domače naloge. učni načrti se izmenjavajo in naredbe si kakor ministri druga drugi tla izpodbijajo, ker vlade preveč neutrudno delajo, da se novo izjalcvi, staro dobro pokvari. splošen kâos poveča. Stara je šablona in star je sistem, vse te spremembe se jedru zla niti od daleč ne približajo, ker se odločilni činitelji — tresejo za svojo moč in za

slavo svoje avtoritete. V tem so povsem nereformirani in strogo konservativni tudi največji naši revolucionarji. Pa tudi mladina je ista ko nekdanj, ista ko vsikdar, svojstven je pač le način, kako se pojavlja in uveljavlja njena volja po udejstvovanju, njena sveža življenska sila. Nekdanj — v tem morda tiči vsa važnost spremembe — je bil dijak učitelju izroččen na milost in nemilost, danes je to le še morda v izjemno zanikernih zavodih. Toda nekdanj še tudi vsaka kokoš na trgu ni imela svojega in lastnega zaščitnega društva, z napredovanjem splošnega kulturnega mišljenja so tudi v prilog dijaštva verige jele popuščati tako, da smo danes dejansko na tem, da ne le mladina sama, ki pogleda v sodobnost, se ne da več slepiti, da tudi ves resno kulturn svet zanjo zahteva temeljnih pravic z enako brezpogojnostjo, ki od nje zahteva zgolj dolžnosti ter se upira vsemu, kar pod pretvezo, da utrja značaj, v svoji površnosti ali brezvestnosti mrevari vso duševnost in vse pristno doživljanje. Do nedavna smo poznali le eno stranko vladajočih, danes stopa na plan že probujena stranka vladanih, s tem pa je dana svojevrstna politika borbe šibkih in močnih, učečih in se učečih. To ni puhlo primerjanje, ni lov za besede. V trenutku, ko je mladina začela svobodno izdajati svoja glasila in javno širiti svoje naziranje o svetu — trenutek sam se je dolgo pripravljaj —, si je že pridobila temelj in možnost boriti se za pravice svoje mladosti. Še ni na moči, ni še njen čas, zapustila pa je grad, ki je vanj bila zakleta; pripravlja si teren in javnost prisluškuje njenemu klicu; ne ubija, le gradivo znaša, s samim svojim veselo-živahnim udejstvovanjem ruši trhle temelje nasprotne trdnjave. Znanilci borbe so tu in borba sama. Čisto politično je in se da človeško povsem lahko doumeti, da se »starina« krčevito oklepa svojih pravic, da se trese za svojo moč in avtoriteto, ki je nobena stranka (v s v o j o škodo!) še ni dala prostovoljno iz rok.

(Dalje prih.)

† Srečko Kosovel:

Samomorilci.

Od povsod prihajajo glasovi: sodobna mladina je zakrknjena, nihilistična in samomorilna. Od povsod prihaja graja. Nikdo pa ne vprašuje, odkje in zakaj vse to? Kje so vzroki, ki napotijo mladega človeka do tega skrajnega sredstva, do ubega iz prokletstva?

Prorokov je več, mnogo je onih, ki jih pretrese mlad samomorilec. Vse to, kar se dogaja v povojnem svetu, vse trpljenje odseva tudi v mladem človeku. Razkol družbe v dva razreda, ki se morita z vsemi sredstvi, borita za svoj obstanek, razkol družbe v vladajoči in vladani, v bogati in ubogi razred, v zatirajoči in zatirani, nastopa kot prva komponenta v slučaju samomora. Kajti to, kar se dogaja zavestno v organizmu človeštva, se dogaja podzavestno v organizmu človeka. Kajti človeštvo je sklenjen organizem.

Samomorilci so povečini iz kapitalističnega razreda. Prenasičenost, razočaranje nad cilji, od katerih vedo, da jih njihov razred ne

bo dosegel, stopa v podzavest, a se javlja v zavesti kot nesmisel nad življenjem. Oni so spodrezani, umirajo in to čutijo. Zanje je vse opoj in potem smrt. Kajti kapitalistični razred je danes povzročitelj vseh krivic, nasilij, ki pritiskajo sodobno družbo. To je druga komponenta. Izpodrežanost v bodočem življenju, ki se v poedincu javlja kot druga komponenta v podzavestnem stanju, a prihaja v zavest kot nezaveden obup nad življenjem.

Iz razreda proletarcev je manje samomorilcev. Kajti ta razred se še ni tako preobjedel življenja, da bi se raztanjil njegov organizem v najtanjše dvome, da bi tako sublimirano doživel propad ali karkoli. Proletarski razred vzgoji povečini zdrave, močne ljudi, borce.

Obup, ki napoti do samomora in ki ga je moral vsak doživeti, ako naj samomor razume, (ki ga pa ni razumel globokoumni filozof Suchy) ter ako naj živi dalje, daje človeku možnost, da preizkusi etično moč samega sebe, ki zahteva: živeti. A mi se bomo borili. V nas je vera. Vera v zmago Pravice. Ta pravica nam je sveta. Sveta, ker je Pravica edini pogoj človeškega življenja.

Milijoni ljudi trpijo, po kolonijah, po zasedenih pokrajinah, milijoni narodnih manjšin je, ki še ječijo pod železno peto evropskega kapitalizma, ti milijoni nam dajejo moč. Naši bratje so, čeprav jih ne poznamo, čeprav so ti zatirani Italijani ali Madžari ali Slovenci ali Nemci ali Srbi ali Lužički Srbi in še vsi, ki jim ne vemo imena, a jih v srcu čutimo in še vsi, ki si prav tako želijo, da ustvarimo na zemlji človeka vredno življenje.

Samomora pa bomo premagovali z delom. V vsakem drobcu našega dela se mora poznati usmerjenje energij v smeri borbe za Pravico, če ne naše, prihodnje, če ne prihodnje, pa bo bodoče pokoljenje zmagalo. Pravica je edini svetilnik, ki naj orijentira razbito ladjo človeštva iz divjih valov narodnih krivic in obupov.

ZAPISKI.

Masaryk in primorski Slovenci.

Začetkom avgusta, ko je v politični atmosferi Češke že lebdela misel, da se socialno-reformistične stranke izločijo iz vlade in se s predstavniki češkega in slovaškega meščanstva utrdi kurz na desno, je Masaryk izjavil dopisniku laškega »Il Mondo«: »Razmere narodnih manjšin pri nas se z italijanskimi ne dajo primerjati, kajti manjšine v Italiji so neznatne, dočim nemška v Češko-Slovaški presegla tri milijone. Zato moramo napram njej voditi politiko koncesij...«

Masaryk je najbrž poučen, da razen Nemcev v južni Tirolski živi tudi blizu 400.000 Slovencev in 150.000 Hrvatov pod Italijo. Toda brez vseslovanskih sentimentov — ti se pač samo še za kakšne obletnice obujajo v mrtvih dušah slabo honoriranih nacionalističnih reporterjev — govori Masaryk trdo govoricco imperia-lističnega diplomata: tem neznatnim manjšinam ni treba koncesij.

Stotisoči našega malega človeka, ki se za svoje življenje, za mezdo, za podzemlje borijo tam doli proti laškemu fašističnemu nasilju — Masaryk je s svojo izjavo indirektno sankcioniral to nasilje — naj se v tej borbi ne zanašajo ne na Masaryka ne na Wilfane in Besednjake, ki so mu sledniki. M.

Vodnikova družba in njene knjige.

Dandanes je pri nas nova knjiga kaj redka. Tem redkejša pa je umetniška. Poleg tega pa še čudno obnašanje založnikov, ki raje iščajo prevode iz tujih slovestev, kakor da bi izdajali dela, ki bi zaslužila knjižne oblike in leže ali v rokopisih leta in leta ali pa v slovstvenih revijah. V tem čudno ozkosrčnem in mrtvem času, ko vlada tudi med čitajočim občinstvom mrtvilo, se je osnovala Vodnikova družba z namenom: jačiti narod z izobrazbo duševno in gospodarsko in mu krepiti narodno zavest in to z izdajanjem knjig, časopisov in publikacij sploh, muzikalij, reprodukcij itd. Stopila je pred nas kot neka nova »matica« slovenski knjigi, odkar je umolknila Slovenska Matica. Z izdajanjem vsakoletnih društvenih knjig pa hoče širiti med narodom »duševno izobrazbo«. Bili hoče druga Mohorjeva družba.

V resnici bi nam bila taka družba zelo potrebna, zlasti še dandanes. Toda, zdi se mi, da ni to njen pravi namen, da je vse le lepi videz nečesa drugega. Kakor je Mohorjeva družba, ki so jo snovali na idealnih temeljih, zabredla v strankarske stranpoti in namesto svojega idealnega namena postala kulturo ovirajoča (posebno zadnje čase) in nepotrebna zlasti lepi knjigi, tako kaže tudi Vodnikova družba že precej s svojimi prvimi knjigami. Družba, ki je osnovana iz političnih interesov, ni bila in ne bo nikoli kulturna družba. (Ravno to ubija tudi naše slovstvene revije!) Kadar nastane družba zgolj radi resničnih kulturnih teženj in je sproščena vsakega partizanskega vpliva, je res kulturna družba. Toliko časa pa ne! Žal, da se v dobi čisto novih teženj in nazorov dogajajo take stvari, ki bi sodile 30 let nazaj, in da je naš človek, zlasti še izobraženec, tako ozkosrčen, dneven in zgolj politično strankarski. Ali je Vodnikovi družbi res za »duševno kulturno izobrazbo« našega naroda in neovirano slovensko besedo? Ali je v resnici njen namen pretrgati mučno krizo založništva z izdajanjem kulturnih in umetniških spisov?

Ne! Vodnikova družba je že v prvem letu pokazala svoj pravi obraz, obraz partizansko nazadnjaške družbe, ki naj bi bila le političen stroj v rokah liberalne stranke. In kar je še hušje, da je udinjala v ta svoj program ljudi, ki bi jim tega nikdar ne prisodil, in zasužnila slovensko besedo v umazane politične namene. Tega ni nikoli storila Mohorjeva družba, vsaj toliko je bila boljša. Vodnikova družba ni nastala iz nujne kulturne potrebe, ampak kot pendant najbolj ozkosrčnih idej. Njen namen je širiti med ljudstvo anahronistične politične spise, od začetka izvirne, pozneje pa predstavljene iz vseh inozemskih...

Zato ni čudno, da so njene knjige toliko vredne. Poleg tega je zašel vanje idiotizem v besedi in fabuli. Vodilna povest »Pravica kladiva« je prvi dar te »kulturne« družbe. Anahronizem najhušje vrste. Navadna časopisna podlistkarija, tendenčna do neužitnosti. Fabula bi bila vredna kvečjemu navadnega šundskega pisatelja. In poleg tega je neresničen odraz dobe v letih 1914—1919. Navadna politična enodnevna brošura in ta od pisatelja »Tine Gramontove« in edinega našega prevajalca Dostojevskega. Od »Tine Gr.« edine njegove knjige preko besovske »Višnjeve repatice« pride do »Gadjega gnezda«, kjer je slovstveno umrl. Če je hotel v »Pravici kladiva« naslikati kavzalni epilog »Hlapcem«, se je zmotil, ker mu manjka predvsem stvari, ki so bistvo umetnosti in to: resničnosti. Ljudska povest pa še izdaleč ni, ker ni etična, še manj pa vzgojna. In kaj takega bi Levstik ne smel iz svoje pisateljske odkritosrčnosti. Pa naj bi bil tudi prisiljen. Poleg osnovne politične poteze kvari povest še neenako risanje značajev v pozitivne, popolnoma dobre, pravične in idealne (značaj Možina, Krištof Blagaj i. dr.) in negativne popolnoma slabe, krivične in zavratne (Aleš Blagaj, župnik Jakob Vojska i. dr.). V Alešu izzveni celo nekaj besovske (Dostojevskij). Celotna vsebina je nepsihološko podana, kljub čudnemu raz-

glabljanju Aleša (str. 127), ki spominja na Razkolnikova. Tudi kompozicija je silno naivna, vodena in neprepričevalna. Stilna nerodnost je posebno očitna v prizoru med župnikom in kovačem (str. 7), ne prisodil bi je Levstiku. Postava Možine je precej podobna Jermanu iz »Hlapcev«, samo da je Jerman resničen, dočim je Možina fabulativen, neresničen. Jerman je pravi in popolni človek, Možina aktualno možen in papirnat. Celotna povest izzveni v neubrano fantastiko, ki bi bila pred 30 leti dobrodošla med številom Remčevih knjig in »Cerkvenimi mišmi«, d a n d a n e s n i. Naš človek, tudi podeželski, se že zgleduje ob večjih. Zato bo šel mimo knjige, ker bo našel v dobri in družabni reviji »Mladiki« vseeno več lepote in resnice.

Prvi popolnoma v sorodu sta ostali dve: Koledar in knjiga »Iz tajnosti narave«. Neumevno je, čemu nam je treba tega gnoja, ko ga imamo že dosti preveč. V knjigi »Iz tajnosti narave« izzveni vsak članek popolnoma časniški. Sličnih razprav je prinesla Mohorjeva družba že pred leti veliko in vse boljših in obsežnejših. Nečasovno izzvene vse razprave od zadnje kompilacije do prve, ki se še povrh bori z jezikom in s poljudno znanstvenim stilom. (Mislim, da nam dandanes ni treba več člankov, ki premlevajo že staro pesem o Kant-Laplace-u in Darwinu, tudi ljudstvu ga ni potreba, ki je že preko tega.) O neplodnosti knjige govore vse štiri razprave, ki so slab odzvenik sličnih iz tujih slovsiev, najjasneje pa zadnja. Isto koledar. Takih ekstemporativno pisanih člankov kot so o radiju, kinu, političnem pregledu, slepiču itd., nam ni treba. Tudi upam, da bi gospodje lahko pisali lepšo slovenščino (pitomci, se jim daje, nahajati se, vojničke izprave, ustrojstvo in mnogo drugega). Razna »Zmes in znes« in »Drobiž« je brez vrednosti in kaže samo urednikovo nezmožnosti.

Edina knjiga, ki je vredna svojega imena, je »Beli mecesen«. Kozak rase. Na višku še ni. »Beli mecesen« je njegovo boljše delo in na vsak način lepa ljudska povest, dasi nekoliko odbija suhi in lapidarni slog. Izmed ljudskih knjig je ob Pregljevih Mohorskih najboljša (Petru P. Glavarju in Božjih mejnikih), dasi jezikovno, stilno in formalno zaostaja. Ljubi abnormalne ljudi (Martin, Balant, bebec) po Rusih (Dostojevski). Na vsak način slabost je. Povest je poleg tega zelo epizodna. Ni enoina. Osebe so premalo motivirane (krčmar, ki čustvuje našemu človeku čudno tuje). Krčmarjeva blaznost tudi ni pristna. Večina oseb je brez skupne zveze. Če mu stari Bos, bebec, krčmar? Višek doseže povest v lepih opisih Kamniških planin. Prizor, ko se dviga Martin po naporni skalnati steni vedno više in više do belega mecesna (tu zazveni nekak panteistični akord) je silovit, dasi prehladen. Planine so impresivno dobro podane, še več ognja in nians bi lepoto dvignilo. Na koncu usiha povest preveč hitro, ogródje čudno izzveni. Je brez končnega silnega akorda. Kot novela bi bila močnejša. Zlasti, ko bi izgubila več stranskih oseb.

Razen zadnje knjige je letošnja zbirka knjig Vodnikove družbe pod nivojem časa in potreb. Dokler bo izdajala take nezmislj in temeljila na takih temeljih, je njen pomen nekulturen in bo samo v napotje drugim revnejšim in kulturnejšim knjigam. Naša dolžnost pa bo vedno neusmiljeno bičati take kulturne grehe, da bo »Mladina« v znamenju resnice graditeljica resnične kulture in umetnosti.

A. Ocvirk.

Antievropa.*

Ljubomir Micić, Zenit, Beograd 1926.

V mlado slovensko literarno življenje ekstremni — izmi zadnjih let — futurizem, konstruktivizem — skoro niso segli. Cankarjev nastop je prevzel mladino s tako močnim vplivom, da se je skoro vsa izgubila v stilističnem in sentimentalističnem epigonstvu za njim in da sama po svoje skoro ni utegnila doživeti duševnih in materialnih pretresov vojnega in poveljnega časa — baš tem pretresom pa so ogledalo te nove literature in umetniške smeri. — Z vojno si je evropska kultura odpela poslednjo svojo arijo; borza je danes genij in rešitev, borzna kro-

* Dosedaj je uredništvo »Mladine« sprejelo dve knjigi v oceno: Micić: Antievropa in Gradnik: De profundis z Jakačevimi lesorezi. Založba »Jug«. (Oceno prinesemo prihodnjič.) Vabimo vsa založništva, da nam pošiljajo svoje knjige v oceno. Uredništvo »Mladine«, Kolodvorska ulica 7.

nika je molitev nad molitvami, v Kristovo cerkev pa zaide samo še kak mesečen; društvo politikov in bankirjev d. d., polip naroda, brani tatvino z narodno svobodo, kapital z narodno etiko, zločin z narodno filozofijo, politiko s kmečkimi žulji; zato trpi vsak narod, tako hoče vsaka oblast, tako mora vsaka država; kajti to je država. (Ljubomir Micić, Umozamena.) Po trpljenju v svetovni vojni, ki se je zibalo med smrtjo in blaznostjo, »v povojnih dneh gnusnih posilstev nad našo vestjo in prečisto ljubeznijo za novo človeštvo« (Antievropa, uvod), je pač »nemogoče, da pojememo svilnate sonete in pridigamo salonsko estetiko« (Ljubomir Micić v obrambi svoje antievropske knjige »Aeroplan bez motora« pred sodiščem), v tak blazni čas, ko bi pesem »morala biti bomba«, je anahronizem, »v cunjastih rimah in tuberkuloznih stihih« peti bolne sentimente iz kotov svoje duše (kakor kak sam sebe ljubeč hermafrodit, dobi in ljudem jalov evnuh), v tak blazni čas »je sramotno, biti samo lirski pesnik«.

Zenitizem — Ljubomir Micić mu je početnik — je na Balkanu ona pesniška smer, ki daje divjemu življenju ostarele družbe izraza z vso kruto nelogičnostjo, eruptivnostjo, protestom. Zenitizem je pretrgal vse idejne in formalne vezi z literarno in kulturno dedščino ter je v »vanumni« poeziji pod geslom: Antievropa! pobratil pesnike-genije z barbari Balkana, Azije, Rusije.

V uvodu »Antievrope« je Lj. M. teoretično označil svojo poezijo: antievropa in vanumna prezija, na videz dva ločena svetova, sta po antenah zenitizma vezana v enoto. Vanum je kraj, ki vanj »smrdjivi duh, čistega razuma ne more podreti« in ki se v njem norec in genij srečujeta v divjaškem plesu. — Prav ta posmeh razumu in analizi, ta apriorna odpoved, da bi džungli meščanske družbe iskal vzročne zveznosti in bi po dognanih izsledkih usmeril svojo pesniško pot, pa je ona »antena«, ki zenitizem veže z družbo in ga sploh omogoča. Zakaj družba je okrutna ne le napram hladno razumni revoluciji, temveč tudi napram hladnemu revolucionarnemu umovanju samemu. In kakor se aristokrat našega veka, dasi se boji smrti od proletarske množice na cesti, v svoji palači na mehkih preproгах, pod blestečim lestencem vendarle v sladostrastju ugonablja s kokainom in heterami, tako tudi družba ne izloči revolucionarja, ki ji prinese strupa s klovnsko šalo. Takšen revolucionar je »nori zenitist barbarogenij, odrešilni pilot barbarskih ideoplanov«.

Krv je najzdravije kupatilo

Sifon — soda — krv

Po je strašen in nerazumljiv barbar: radio, kozmos, komite, angleški rudarji, mornarji

O radnici rudari mornari

Proleterji vi sledbenici balkanske krvne osvete

Uz pozdrav naš i jedno detinje pitanje

Zašto žuljevi vaši nisu dijamanti

Ili dinamiti?

rdeče semafore, pesnike, invalide

Pešaci — zenitisti — pesnici — proleterji stradajte

I znajte: sloboda je kukavica na truloj grani Evrope zaspala

Ortopedija je za ljude dosmrtna nagrada in krilu ratova

Proteza je najsijajinja kolajna svih pobjeda koje su uvek porazi

karavano balkanskih hajdukov, rumene množice kitajske, rusko revolucijo

Daleko je sunce naših otkupljenja

Sunce se voza tek u ladjama kitajskih žutih gomila

Kroz procvale parkove ruske revolucije i velikog okeana

— vse kliče proti veneri Evropi, tej »samoživji želvi« in »povampirjeni Turčiji našega stotletja«, proti opankam

U opancima čuvaju se misterije rata i robova

šajkačam, kosovskemu fantomu

Jer Kosovo nije istorija ljudi

Samo knezova

A knezovi su gospodari.

Zenitizem bi mogel tudi naši mladi literarni generaciji dati kaj. Samo bojim se: niti ona prečista ljubezen za novo človeštvo niti neodvisnost duha se človeku »ne daruje kakor Janezova glava na krožniku perverzni Salomi« (Antievropa, uvod).
Mrzel.

Janko Glaser:

Meditacija.

Naš prvi strop enak nad vsemi nami;
v materinem telesu;
in isto solnce tam nad vsemi nami,
preko oči, še slepih, da jih vzdrami:
materino srcê.

Ko pa odpro se v svet oči,
pod solncem vsem se ne odpro:
nad enimi prazničen blesk lestenca,
nad drugim življenja težkega
senca samô.

In vendar, glej, čez vse,
čez vse nas isti strop se pne:
široki strop božjih nebes.

In isti strop
nekoč nad vsemi nami,
preko oči, spet slepih, sklene se:
naš zadnji strop, enak nad vsemi — grob.
Kaj takrat solnce, bratje, bo nad nami?

Radivoj Rehar:

V noči.

Kakor bajna pesem dalje,
polna strastnega iskanja,
so nocoj
vetra tiha šepetanja
nad menoj.
In vsemir brezkraini sklanja
se v ljubezni
sladkega pričakovanja
nad zemljo;
in na mojo pot samotno
zvezde božje svoj sijaj lijo...

M. Lipužič:

Rudnik.

Skríte jame,
rovi: štrleče, grozeče oči
na zameglelem pobočju,
krog njih sivkaste saje.

Vhodi rovov se režé
v monotonem vrvenju,
v neugnanem hotenju,
na črne pritlikavce preže,
da jih pogoltnejo
in jih umolknejo
čez dan,
čez noč,
in jih bruhnejo na plan
v kovane v teme obroč.

O, da sem šaht do neba segajoč,
z nogami v zakladih tičoč,
da bi dvigal bogastva duš in sre,
da bi pil iz neba svetlobo,
je trosil v mladih prs mehko.

A hrepenenje je zaokrožen rov,
ki sam se v sebe steka,
kjer človek bega in se opoteka,
kjer zgubil se je izhod njegov.

In ko odprem polzaprte oči,
ko blodim po jamah vse trudne noči,
zasadim rudarsko motiko,
pribijem počez onemogel lopato...
Tu v gasne življenja mi dan,
tu imam v podzemlju svoj stan,
vedno zakopan
rudarski zemljan.

Vinko Košak:

Nekdaj . . .

Nekdaj so rože na fantovskih oknih gorele,
zdaj so spuščeni črni zastori,
kje so njih pesmi vesele,
njih pesmi vesele in fantovsko smeje?

Kje vasovalci ste,
naših vasi trubadurji,
kje bratci veseli v krogu prešernem
pri vinu u pólnočni uri?

Stanko Mencinger:

Klic.

Vetrovi prepevajo v gori. Sedim na robu gozda in poslušam. Vetrovi, poslanci daljave, bude v gozdu šepet in v meni hrepenenje za nečem daljnim, nedosegljivim.

Z njimi bi hotel potovati preko daljnih pokrajin k obrežju neznanega morja, kjer bi se na mogočnem splavu svojega neutешenega hrepenenja izročil razburkanim valovom.

Morda bi me vrglo besno morje na čudežni otok miru; moj čoln bi se razbil ob ostrih otoških obrežnih čerih, jaz pa bi hitel po kameniti poti, ki bi mi jo pokazala čudežna ptica, na vrh najvišje gore v tajinstveno svetišče miru, ki je prazvor življenja.

In potem bi ležal vse dni kakor prosjak na pragu svetišča v lotosovi senci. Pa vendar bi bil bogatejši kot vsi kralji sveta in s prezirom bi gledal na razbiti čoln na obrežju, kajti božanstveni molk vsemirja bi prinesel moji duši neprecenljivo bogastvo: mirno luč novega razodetja, ki je podobno odprtim vratom v nirvano.

Vetrovi prepevajo v gori. Sedim na robu gozda in poslušam.

† Srečko Kosovel:

Pomlajevanje.

Zgodovina išče pred vsem kvaliteto ljudi, malokdaj kvantiteto. Kajti samo veliki ljudje vnašajo v življenje ideje, ki svetijo s svitom bodočnosti v sedanosti. Samo veliki ljudje postavljajo človeštvu velike cilje.

Svojim telesnim potrebam, svojim nagonom vstreže človek kmalu, svojim duševnim potrebam — nikoli. Dočim strmi telo k zadostitvi najnujnejših vitalnih potreb, išče duša trajnega zadovoljstva, harmonije. In baš radi tega so prav za prav duševne sile one, ki gibljejo življenje. One ga pomlajajo.

To pomlajevanje pa stopa v svet z mladino. Ona začetkom nezavedno, pozneje zavedno stremi k novim ciljem življenja.

† Srečko Kosovel:

Momenti.

Hitim za določenim ciljem. Zvezde, ki so vzšle, so me poklicale. Še je noč in za oknom temnijo gore in polja. Lokomotiva drvi v noč, iskre pa rišejo na okna prikazni. Konture so, ki bi lahko pomenile obraz, kajti obraz nastane šele vsakih sto let. So misli, so poteze.

*

Če bi bil človek rojen v sreči, ne bi vedel za lepoto. Lepota je del bolesti.

*

Tako je z ljubljanskimi literati: Kdor se ne brati, se blati.

*

Drugi: Mamica,

pod vašimi rokami postane smrtna postelj zibelka.
Povejte mi, kdo je položil vanje toliko čudes
in ni izginil?

Mati: Imenoval se je Življenje, Bog ali Ljubezen,
imenoval se je z imeni vsega sveta,
da se je vanje skrtil.

Ne moreš ga vzeti ne na roko in ne v usta,
povsod se pretaka, nikjer se ne ustavi.

Pristopi k sinu.

Ljubica (možu, ki je zbolel za sifilisom):

Moj dragi,

takoj sem te slišala, ko si me klical
in doumela, da je ura, ko moram ti biti blizu.

Bežala sem k tebi po zametenih stezàh
in srce je trepljalo pred menoj ko rdeči ptič.

Vem, da se pripravljaš na daljno pot
in hočeš reči: Ljubim te — ali boš moja?

Toda — ni ti treba, — ni treba.

Nocojšnji večer so besede prozorne kakor cerkvena okna,
ne izrekajo se, marveč se sprejmejo kakor hostija.

Slišim jih iz vseh stvari tvojega trpljenja,
ti pa mi bereš odgovor na očeh, na ustih in prsih.

V mestu nocoj so kavarne, bari in krčme
zaprle svoje na smrt ostarele oči,

sij rdečega ognjišča mirne rodbine

hodi po hišah in se pomenkuje z ljudmi.

Prišla sem po tebe,

ker ne morem še čakati dlje;

moja soba,

zrcalo, vaze z umetelnimi cveticami,

dovolj so velike, da sprejmejo najino ljubezen

in jo stisnejo vase kot prime prstan dragulj,

da bi bila čista in jasna

kakor dete.

Prvi bolnik: Moja draga,

jokaje poklekam k tebi,

ker me ljubiš,

človeka, razjednega od ules in injekcij živega srebra,

človeka, izgubljenega med stropom in podom.

Beli križ na poljskem razpotju,

dovolil si mi, da prebral sem molitev

nad bisago svojega okrvavelega življenja.

Kako naj se te dotaknem

jaz,

čigar spolovila so zgnila ko skvarjeno sadje posekanega drevesa,

jaz,

čigar oči se plašijo neizmernosti tvoje ljubezni.

Ranjenec (ploskne z rokami kakor otrok):

Tak dobro! Pojdem!

Imaš li lutke doma in tak-le vlak, ki vozi na tiru?

S tem se na moč rad poigram.

Ali harmoniko, ki svira zgoraj in spodaj?

Tak pojdiva urno, da ne zakasniva,

med potjo povem ti novih igračk.

Narediva princeso iz cevke, kralja iz panja,

pritlikavce smešne iz bezgovega stržena.

To bo veselo.

To bo lepo...

Med govorom odhajajo, vodeč se za roke. Za njimi odidejo ostali.
Sveče božičnega drevesca ugasnejo. Tema. Čez nekaj časa vstopita zdravnik in
strežnica.

Zdravnik: Napravite luč, sestra, prosim vas!

Sestra (nažge, ostra električna luč od zgoraj).

Zdravnik (se skloni nad prazne postelje): Glejte, umrli so. Hkrati, kakor
bi bili bratje. Zgodilo se je preje nego sem se nadejal. Pomnite, sestra!
Številke 113, 114 in 115. Jetičnik, sifilitik in morilec.

Sestra (gleda na prazne postelje): Kako zoprni so ti mrliči!

(Konec.)

Prostějov 1920.

Bratko Kreft:

V zakotni ulici.

»Ivan« je zavpil, ko ga je spoznal in že ga je pobasal ter odpeljal seboj. Gospodinja ni vedela, ali je Ivan slučajno zašel v njeno kavarno, ali pa je tako bojazljiv, da ne upa povedati. Zato je poslala natararico k Toniju, ki se je zabaval s svojimi znanci in tovariši v sosedni sobi. Veliko ljudi je poznal, zlasti študente in menila je, da bo še tega bledoličnega novodošleca. Tako je prišel Toni ponj.

Pri vstopu v drugo sobo mu je puhnil v oči tobakov dim, ki je kakor težka megla ležal nad vso pestro družbo. Soba je bila razsvetljena z rdečeogrnjenimi lučmi in ob njihovem slabem, skrivnostnordedečem svitu je spoznal najprej dva osmošolca, ki sta se poleg bežnooblečnega dekleta pozibavala v vinjenosti svojih glav in se veselo zasmejala, ka sta spoznala sentimentanerja.

Toni mu je takoj pregnal vso bojazljivost. Silili so ga z vinom, ki ga je res kmalu uvedlo v razpoloženje rdečih luči in napol golih deklet. Sicer so bile samo tri, možkih pa je bilo šest.

Pa je pograbil okrog desete Toni za čašo in napil na Ivanovo zdravje. In ko so izpili, je vprašal svoje dekle, kam ga bodo dali.

»Številko sedem!« je vzkliknil eden izmed sošolcev. »Da, da! Še je ravnotako novopečena kakor on!« je plosknilo deklet in z nožnim cepetom pokazalo svoje dopadenje.

nato smo se morali izseliti, spremeniti svoje ime in se ali preleviti v posvetne služabnike Gospodove ali pa vstopiti v druge redove. Nekateri, Bog jim bodi milostljiv, so se kot preplašeni konji potikali brez miru med ljudmi v škodo sv. Cerkve in v svojo pregrešnost.«

Toni je pograbil za kozarec.

»Nikar se ne boj! To je samo zgodba, ki sem jo tukaj slišal. Mogoče, da sem jo malo predrugačil. Haha! Ali veste, zakaj je bila podoba vsa prebodena?« Zasmeljali so se in prikimali. Nato so zapeli prešerno pesem, ki je pregnala duh zgodbe in okrog enajste je pijani Toni peljal pijanega Ivana, ki se mu je v vinu oživel in razbrzdalo telo, po temnem hodniku do sobe št. 7.

3.

Iz temnega hodnika ga je porinil v razsvetljeno majhno sobo, da se mu je od luči zableščalo in da je šele čez nekaj časa lahko razločil, kje je. Stene so bile blede, prazne, dolgočasne. Nad posteljo pod stropom je gorela rdeče zagrnjena luč.

»Kako čudno! Povsod te rdeče luči!« mu je mimogrede šinilo skozi pijano glavo.

Na beli razgrnjeni postelji je sedela slabo oblečena ženska, ki je po njegovem vstopu odložila knjigo, v katero je bila še prej zatopljena. S kolehajočimi koraki se je bližal postelji in jo zagrabil za roko. Dotik ob golo kožo mu je zapljal kri. Pobožal jo je, ona pa je še vedno gledala vstran. Nerodno mu je bilo tako vedenje in sklonil se je k njenemu licu. Vino ga je navdalo s pogumom in drzno ji je pogledal v obraz. Bila je mlada in je povesila oči že pri prvem njegovem pogledu. Spomnil se je mimogrede, da je Toni med dimom prej razlagal, kako je še bojzljiva in sramežljiva, ker še ni dolgo, odkar je prišla v zakotno ulico. Se še ni privadila. Pa bo se že kmalu. Tako so govorili spodaj o njej Toni in ostali. Njena hladnost ga je skoraj jezila. Zato ji je znova pogledal v oči, ki so se mu zdele tako lepe in sanjave kakor Madone v semeniški kapeli. Naenkrat pa so se, Ivan ni vedel zakaj, vsesale njene oči v njegovo lice, odmaknila se je objemu in nepremično strmela vanj. Gledala ga je in gledala, njeni pogledi pa so ga spravljali v zadrego.

»Kaj me tako gledaš? Ali vsakega tako gledaš?« Hotel je biti dovtipen, se smejati, pa mu ni šlo kaj od srca.

»Til!«

Komaj slišno je izpregovorila.

»Ali nisi ti — ?«

Ivan se je nasmehnil. Ni razumel besedi. Zato jo je hotel priegniti k sebi in že je segel z rokami po njej, ko je nenadoma sikhnila njegovo ime in ga pahnila od sebe, da se je opotekel proti vratom. Misli so se mu začele vpletati v štreno. Odkod ve njegovo ime? Še vedno je sedela nepremično na postelji in ko jo je tako gledal blede, nemirno, se mu je zazdela še lepša. Opotekel se je nazaj, pozabljaljoč že, da ga je ravnokar poklicala z imenom.

»Ivan!«

nova je pesem o Mincah, ki so šle na cesto prodajat svoja telesa, da zaduše gladni krik domov.

Pijani Ivan pa ni videl njene Golgote, samo njene črne lase in črne, ciganske oči ter mladostno vzbrstele grudi je videl. Saj je sanjal o njih toliko nemirnih noči in toliko misli premislil zaradi lepega ženskega obraza in sočnih prs. Zato je vse gorelo v njem in v tem ognju se mu je zdela vedno lepša, opojno vabljiva. Kakor v sanjah je stegnil roke proti njej, ona pa se je vrgla pred njegove noge, da so ji padli razkuštrani lasje po golih tleh in da so v prosečem joku namakale solze njegove čevlje.

»Ivan, samo ti odidi! Ne oskrunjaj otroške ljubezni, s katero si me takrat branil. Drugim se udajam, ker se moram. Tebe, ki te poznam, pa prosim, odidi. Kakor plašen, nedolžen otrok si mi ostal v spominu iz tistih dni, ko sem hrepenela tako visoko, daljno. Ne oskrunjaj mi edino lepega spomina, ne oskrunjaj sebe in pojdi —«

Tako je jokala in povzdignila oči k njemu, ki je stal pijano sklonjen tik nje. Niti besedice ni spravil iz ust. Isto raztrganost, ki jo je nosil že toliko časa, je občutil sedaj na višku in dvoje sil, večno si nasprotujočih, večno se borečih, si je stalo sedaj v odločilnem, strašnem nasprotju, bilo boj na življenje in smrt. Toda ena je bila napojena z vinom, opojno razdražena in divja. Mamljivi strup jo je navdal s pogumom in smelostjo. Razdivjala je kri, ki je sproščena vseh vezi vzplapolala po vseh žilah. Njegove od strasti izbuljene oči so zrle opojno sočno telo na tleh ležečega bitja, ki je drhtelo pred njegovimi pogledi in še vedno prosilo. Prosilo molče s svojimi črnimi očmi, bledim obrazkom in drhtečimi grudmi.

»Zakaj, Minca, si tako lepa?«

Njegovo lice se je spačilo od strasti, usta so se od težkega pričakovanja utešitve penila in grabežljivo kakor zver je stegnil roko po njenem telesu. Skočila je, se umaknila k postelji, hotela še dalje, toda od strasti prežeti prsti so jo dohiteli in zgrabili.

In takrat je v blede sobi pod rdeče zagrnjeno lučjo na beli postelji bolešno zaječalo, kakor da je nekdo zadušil dete. Luč pod stropom je vzdrtela in trpeče dekle se je moralo udati ovinjenemu, od težkih, pošastnih sanj izžejanemu telesu mladega človeka, ki je v besnosti svojega trpljenja pobegnil iz človeškega zverinjaka, kamor so ga zaprli pred pokvarjenostjo sveta in v dresuro izkušanih, načitanih in na tisoče molilnih besedi naučenih gospodov.

»Mladina« je list za vse one, ki gredo s slovenskim narodom in v resnem delu iščejo in stremijo po novih, sodobnosti in bodočnosti odgovarjajočih potih, ki naj vodijo do sproščanja. Zato ne sme, ne more in ni usmerjena niti v kako politično ali umetniško smer. — »Mladina« je izraz vse slovenske mladine.

Ne smemo dopustiti, da postane Balkan skladišče in ropotarnica preživele in ljudožrske evropske kulture.

Ljubomir Mičić, Antievropa.

Borbo dobrega in zlega v človeku obravnava v svojih dramah Paul Kornfeld. V svoji drami »Himmel und Hölle« rešuje problem moža in žene, v delu »Die Verführung« pa fanta in dekleta. Tudi on, kakor večina njegovih soiskalcev novega sintetizma, se dviga od realnega v simbolično - mistično; značajev ne karakterizira, temveč jih stopnjuje v vizionarnost in transparentnost. Dva druga reprezentanta istega stremljenja v sodobni nemški drami sta Ernst Barlach s svojim najbolj izrazitim delom »Die echten Sedemüunds« in Rolf Lauckner, ki oznanja v drami »Der Sturz des Apostol Paulus« rojstvo novega sintetičnega boga.

Sem, in vendar v skupino zase, spada končno nova zgodovinska drama. Dočim je naturalizem izključeval historično umetnost, jo je moderna zopet dvignila na svoj ščit in prvi je segel po zgodovinskem dramskem motivu že Gerhart Hauptmann v svojem »Florianu Gayerju«, potem sta napisala Wedekind svojega »Bismarcka« in neoromantik von Hofmannsthal dramo »Der Tod des Tizian«. Med modernisti se je lotil zgodovinskega motiva z največjo vnemo že omenjeni Hans Johst. V svoji drami »Der Einsame« je postavil na gledališke deske življenje in nehanje Christiana Dietricha Grabbeja. Drugi, ki se tudi poizkuša v zgodovinski drami, je Hermann von Boetticher, ki je podal v svojem delu »Friedrich der Grosse« kolektiven prikaz dobe tega velikega monarha. Ta nova zgodovinska drama se je oplodila na dionizičnem in metafizičnem in je usmerila svoj pogled v duševno resničnost preteklega, da jo zbudi k novemu sočasnemu življenju. Razprava o tem, v kakšni meri ji je to uspelo in kakšna je njena notranja in zunanja vrednota, ne spada v okvir tega zgolj informativnega sestavka.

* * *

To so glavne smeri novejših nemških dram in njihovi zastopniki. Poleg njih je še cela vrsta več ali manj brezpomembnih epigonov, kajti pri Nemcih, ki imajo stotine založništev in stotine gledališč, najde svojo mukotržno pot na skromni solnčni kotichek tudi marsikateri pisatelj, ki bi pri naši slovenski mizeriji ne priromal niti do urednikovega koša. Razmere so za razvoj literature in literatov pri velikih narodih vse drugače ugodne kakor pri malih in razen tega imajo ti narodi lastnost, ki je malim več ali manj neznana, namreč lastnost upoštevanja in podpiranja domačega. Nemška gledališča, tudi največja, sprejemajo nove autorje in nova dela z ljubeznijo, ker se zavedajo, da vprizarjanje lahko dvigne in izpopolni dramske talente, dočim vprizore naša raje vsak inozemski šunt kakor izvirno slovensko delo, če ga slučajno ni napisal »priznan« veljak. Ravno tu, ko pregledujemo obširno polje nemških autorjev in njihovih del, ki so že vsa bila uprizorjena — in nekatera celo že neštetokrat — vidimo, da niso drame naših pisateljev, kakor n. pr. Remca, Cerkenika, Bevka, Novačana, Majcena itd. prav nič slabše kakor premnoge nemške, o katerih smo govorili, čeprav jih slovensko »Narodno« gledališče v Ljubljani, ki igra »Zapeljivke« in »Grofice Marice«, vzvišeno prezira in čeprav so mariborski slovenski

niso končani in ki ne bodo končani prej, dokler se socialno zlo in zatiranje človeških množic ne odpravi, imamo tudi v umetnosti znamenovati fazo, ki se je oddaljila od visokoleteče romantike, stopila v življenje, v tovarne in vojašnice, povsod, kjer se živi in trpi. Zola, Flaubert, Dostojevski, Tolstoj, Hauptmann itd. — vse polno jih je, ki so v svojih delih skušali podati življenje, tako kakršno je. Saj je bila naravnost izdana parola, ki je zadela smrtni udarec izživeli bolni romantiki, da je namreč umetnikova dolžnost podajati resnično življenje, tako, kakršno je, brez vseh olepšav in primesi fantazije. Zakaž življenje in človekovi boji so bili mladim umetnikom preeresni in pretežki, da bi jih prezrli ali pa blagodejno prekrili in posejali z modrimi cvetkami romantike. Skratka umetniki so skušali biti tudi reformatorji življenja in ne samo umetnosti.

V leposlovju, upodablajoči umetnosti, razen v teatru, povsod drugje je bilo to lahko storiti precej hitro. Pisatelji so pisali naturalistične povesti in romane, slikarji in kiparji so študirali modele in naravo v naravi. Drugače je bilo in bo vedno z dramatikom, ki ni samobitna umetnost, individualistično samostojna, ampak je integralen del gledališke umetnosti. Drama brez uprizoritve je mrtvo telo, je okostnjak brez mesa. Samo tisto delo je res drama, ki je šlo skozi trde deske teatra, skozi fino dušo igralca-umetnika in preko vseh teh dokazalo svojo življenjsko originalnost in sočnost, katero zahteva od nje teater. Neoromantika je v svojem liričnem individualizmu s svojimi šibkimi dramami hotela te pojme razrušiti in razveljaviti, vendar se ji to ni posrečilo. Zato se je zatekla k nazivu knjižna drama — k nazivu, ki je nasprotje v nasprotju in kaže značilno onemoglost moderne neoromantične drame. Že prej sem omenil, da je drama samo del teaterske umetnosti, da je dramatik-pisatelj samo en člen v verigi, ki tvori umetnost teatra in od vseh časov do danes vemo, da se je pisala drama vedno do sedaj še za oder in ne za čitanje. Kajti to je polje povesti in romana. Grški dramatik so tekmovali v teatru pred zbranim narodom, kateremu so s pomočjo igralcev predvajali svoje drame. Uprizoritev je bil tisti ognjeni krst, ki jih je ali uničil ali pa jim pridjal plamen k plamenu. Tega se še danes marsikje ljudje nočejo zavedati, zlasti pri nas, ko še nimamo močnega teatra, se dela iz strani literature prav nerodne in naravnost groteskno smešne pritiske od strani literatov in kritike. Naziv »knjižna drama« so iznašli tisti dramatik, ki niso bili dramatik, ampak so hoteli biti dramatik. V onemoglosti svoje umetnosti so se izgovorili s tem atributom, še dalje so celo šli nekateri: teater je prebanalen za naša dela, ki so nežna, a notranje krepka in teater z vsem svojim inventarjem je pretrd, prekamenit zanje. To sicer lepo zveni, dejstva pa vendar ne spremeni. Veliko takih del se je pozabilo, ker se je moralo pozabiti, in veliko se jih še bo pri nas in pri drugih narodih. Kako smešen in naiven je naziv »knjižna drama« lahko pojasni primer iz glasbenega življenja: marsikateri komponist je že skomponiral opero in marsikomu je uprizoritev opere dokazala, da ni delo opera. In z isto pravico bi tak samozavesten operni komponist lahko dejal: skomponiral sem knjižno opero ali pa opero, ki

Ruski kupjec, magnat v svojem magnatstvu, radodarnež in razsipnik, je priskočil Stanislavskemu in Dančenku kot prijazen mecen v pomoč. Na čelu teh inteligentnih magnatov, ki so brez posebnih zahtev dali na razpolago svoj denar, je stal moskvičan kupjec Morozov. Stanislavski je sprejemal v svoj gledališki zbor samo ljudi, ki so se odrekli vsake šole, vsake tradicije. Zakaj v načrtu mu je bil igralec, ki ne bo kakor dotakratni, v liričnih trenutkih položil roke na srce ali sklonil glave, ki ne bo razburjenja kazal občinstvu s težkim dihanjem. Nobenih splošno priznanih znakov za čustva, temveč čustva sama. Ne pritiskaj roke k srcu, če hočeš izraziti, da si iskren, temveč bodi iskren. Ne primi se za glavo in ne vij rok, če si potr, temveč bodi v resnici potr in če si razburjen, ti je popolnoma nepotrebno dihati glasno, da te slišijo na galeriji, temveč edino potrebno je, da se v resnici razburiš.

Iste naturalistične zahteve je stavil sceneriji. Prvi početki so bili pod neposrednim vplivom inscenacij gledališča vojvode Majniškega. Naturalizem v teatru je pri inscenaciji precej pretiraval. Reinhardt je v Theater an der Wien radi življenske resničnosti nekoč uporabil petdeset dreves iz Wienerwalda; podobnih stvari se je poslužil tudi Stanislavski. Znana je dogodbica ob priliki uprizoritve ene izmed dram Ostrovskega. Na pozornici je obednica. V sosedni sobi — za odrom — bi naj bila kuhinja, kjer se kuha juha, o kateri se vrši na odru pogovor. Da bi bilo sodoživljanje občinstva in igralcev kolikortoliko naturalistično, je dal Stanislavski za kulisami s polno paro kuhati dotično juho in njen duh je splaval preko odra v avditorij. To je eden izmed številnih primerov.

Vzporedno s čistim naturalizmom je gotovo pod vplivom novejših neocromantičnih struj hrepenel Stanislavski po notranji dramatičnosti v nasprotju s patetično zunanostjo klasičnih dram. Zahotelo se mu je zunanjega miru na odru, a notranje razburkanosti, vibriranje duše. In sredi tega hotenja se je pojavil pisatelj Anton Pavlovič Čehov. Njegova prva drama »Utva« je v carskem gledališču propadla, ker je morala propasti, v uprizoritvi Stanislavskega je doživela uspeh, katerega do takrat ni doživelo v MHT nobeno delo. Zakaj drama in igralci so bili eno. Pisatelj je našel svojega igralca, igralec pisatelja in utva je postala simbol — grb MHT, Čehov pa glavna vsebina njegova. Vsa sila njegovih dram leži v razpoloženju. Dejanja so zastrta v tenke, malo mračne prizore vsakdanjega trpljenja majhnih, propadajočih ljudi. Spomnite se strička Vanje ali treh sester ali oseb v Črešnjevem vrtu. Vsi ti ljudje nosijo v svojem srcu neopaženo gorje, ki se ne da izraziti z velikimi gestami in s patetično deklamacijo, saj sami komaj najdejo besede za svoje trpljenje. Samo z globckim notranjim podoživetjem, s tem, da jih sprejme igralec polnoma vase, da sam v resnici trpi, jih lahko ponazori in prikaže. Tak igralec mora znati izražati najbolj skrite tresljaje duše, če je res umetnik. Izražati pa mora tako, da bo njegova umetnost podvržena zakonom notranje resničnosti — torej povdaranje psihologije.

To je bila glavna tendenca MHT. Gotovo globlja od navadnega naturalističnega skoraj fotografičnega podajanja večine zapadnih gle-

Tretje obdobje takozvano obdobje v notranjost obrnjenega realizma — psihologizma — sega še v današnjo umetnost MHT precej globoko in je tudi vzbudilo odpor in reakcijo pri novih iskateljih in propagatorjih novega teatra.

Če tako pregledamo delo in pridobitve MHT v gledališki umetnosti, predvsem, če se spomnimo na okostenelost ruskega teatra pred njegovim nastopom, moramo priznati MHT velike zasluge. V podrobnosti navajam sledeče: MHT je mogočno obračunal z vsemi preostanki pseudoklasične patetike in stilizacije in je postavil v nasprotju z neresničnostjo klasičnega teatra življensko resničnost kot najvišji princip ustvarjanja. Stanislavski je bil tisti, ki je prvi prinesel duh organizacije v gledališče in pokazal na veliki pomen režiserja ter s tem na enotno dramaturško vodstvo. Končni cilj njegovih stremljenj je bil v kolikor mogoče najtanši natančnosti pri podajanju življenja. Pri šolanju svojih igralcev je šel do skrajnih pripomočkov in na razne načine skušal vzbuditi življensko resnično doživetje. Prof. dr. Stjepun, sam predavatelj v dramatični šoli MHT, nam je povedal sledeči primer, ki se je odigral v dramatični šoli v začetku šolskega leta. Nadebudni novinci so prišli v Stanislavskijevo šolo in ena izmed nadebudnih mladenk, ki je bila poklicana na poskusni oder k Stanislavskemu, je dobila nalog od njega, da odigra poljuben prizor. Dekle seveda ni našlo drugega motiva, kakor da je igralo zapuščeno devo. Šla je k oknu, kjer je naznačila, da vidi svojega ljubimca, kako se prijetno sprehaja na vrtu z drugo. Gojenka je seve skušala pokazati vso žalost z vsemi močmi nadebudnega talenta. Stanislavski jo je ves čas molče opazoval, naslanjajoč se na kateder in niti zenica se ni premaknila na njegovem očesu. Ko je končavala, je brezobzirno mrko zamrmral: »Za nič! Za nič! Za nič!« Uboga gojenka je bila vsa obupana in žalostna. Prosil jo je, naj prikaže kak drug prizor. Ker se v zmedenosti in zadregi ni mogla ničesar spomniti, pograbila Stanislavski svojo učno knjigo, da ji v njej poišče primerne prizora. Dekle je začelo v strahu trepetati pred njim, ko je listal in listal po knjigi. Balo se je, da ji ponudi za njo pretežak prizor, ki bo pokazal njeno nemoč in ji uničil nadebudno karijero. Stanislavski je listal, iskal, dekle je drhtelo, doživljalo strah, obup, zadrego. Naenkrat zaloputne sivclasi Stanislavski svojo knjigo in pravi: »Izvršno, gospodična! Hvala! Tako morate igrati!«

Majerhold poroča, da je Stanislavski večkrat po cele ure prebil v praznem auditoriju in poslulaš šum vetra in grom viharja, če je verodostojen in življensko resničen. Še bolj značilno kakor omenjeno je bilo življenje v šoli in pri vajah. Stanislavski je s svojimi igralci ne po tedne, cele mesece, celo leta vadil svoje igre. Disciplinarnost, skrajna požrtvovalnost in sveta vdanost ideji umetnosti svojega teatra vseh sodelujočih nalikuje naravnost misticizmu in njih skupna stremljenja kaki religiozni sekti. To lastnost, ta fanatizem srečamo tudi pri Tairofu, Majerholdu, sploh pri ruskih gledaliških umetnikih.

(Dalje.)

celo hlapčevska; niti kaplje krvi ni na njej. Podobna je uveli devici, ki stoji že sto let pred zaprtimi vrati z ugaslo svetilko v roki. Ali pa je podobna klovnu, ki pride v boljšo družbo ves strgan in norčevski ter opolnoči premagan od vina in prazničnega navdušenja vzklikne: saj jaz sem revolucionar — mi vsi smo revolucionarji!

Ni čudno potem, da se slovenska inteligenca odvrta od lastnega naroda, zgublja življenjsko silo in odpornost ter se obrača k jugoslovanstvu. Saj se opaža vse to že pri naših kulturnih delavcih, o katerih bi moral človek soditi, da so voditelji naroda, ki jim je vcepil najgloblje jedro prve duševnosti. Tako bi sodil pač pošteno misleč človek, ki ve, da se narodi ne vstvarjajo s silo, pa bi se kruto varal. V naslednjih člankih si bom dovolil pokazati slovenski javnosti gotove genljive poteze različnih naših kulturnih delavcev. Če si ogledamo Otona Župančiča, za katerega prav dobro veljajo besede I. Cankarja v pismu Kraigherju da »ostaja zmirom za hribom; tako res ne bo nikoli nič prileteleo nanj«, molči ta vedno o vseh javnih slovenskih zadevah. Previdnost je pač gotovo mati vseh čednosti, toda previdnost, ko gre za kulturni obstoj slovenskega naroda, je le slabost, ki izvira iz nekeke tihe notranje negotovosti. Nimam namena se spuščati v Župančičeve umetniške proizvode kot take, ker za to nimam ne časa, ne prostora, marveč hočem pokazati na kratko, kako izgledajo s strani Slovenstva in to upam se mi bo lahko posrečilo. L. 1920 je izdal on svojo zbirko »V zarje Vidove«, ki je izšla kot njegova prva v takozvani odrešeni domovini. Saj je morda napisal ta naslov le v navdušenju, da je prišla ura odrešenja Slovenstvu, ki bo šlo svojo čisto pot v zarje Vidove, toda nad tem bi podvomil vsakdo že, ko bi pomislil na njegove besede v »Spominu Ivana Cankarja« kjer pravi na koncu, da mu ni bilo dano učakati Jugoslavije. Slovenci pa so ostali ponižni, kot so bili in niso šli v zarje Vidove, marveč je šla tja le srbska politika, kakor ji je bilo dano, ker te zarje niso slovenske zarje. Ne glede na vsebino zbirke, ki je enota zase in katere pesmi so zbrane iz daljšega razdobja, je tudi naslov celota zase, ki pove celo smer in zmisel zase. Toda to je bilo l. 1920 in za tem je delal Župančič na »Veroniki Deseniški« ali kakor jo upravičeno naziva J. Kelemina na drami grofa Hermana Celjskega. Toda ni li »Veronika Deseniška« živo in radikalno nasprotje vsega tega, kar je ustvarjal kedaj slovenski kulturni — res kulturni! — program? Idealiziranje Veronike in Friderika ni ničesar drugega kakor sramotno poveličevanje nekdanjega višjega valpetstva. Pa vendar piše J. Kelemina v svoji kritiki v Lj. Zv. št. 8—9 l. 1926 »da je pograbil Župančič v svoji tragediji snov, ki je z mnogimi drugimi takorekoč čakala odrešilne ure, čarodejne roke ustvarjajočega!« Res je morda to hvaležna snov, toda na tak način obdelana ni le priznavanje sramote, ki je bila dodeljena skozi težka stoletja Slovincem, marveč je poveličevanje te sramote. In to niso smernice, ki naj bi se jih držal narod, ki je za svojo kulturno osamosvojitve pač dovolj pretrpel. Pa to je še malo! J. Kelemina namreč piše dalje: »In da priznamo takoj: posrečilo se mu je rešiti ob tej snovi vrsto občečloveških in naših nacionalnih problemov.« Ali so morda rešeni nacionalni problemi že s tem, če pokažemo, da znamo živeti tudi od zgodovinske

in mirno prespi čas, ko ogrožajo pereča vprašanja samostojnost slovenske kulture. Saj je po takih spoznanjih naša dolžnost, ker nas je tako malo in smo priznani ponižni, da odpravimo vse, kar je še slovenskega ter ob pogledu na žalostno preteklost zaključimo za vselej svojo bodočnost! ... (Dalje.)

Franjo Aleš:

Slovenija — Slovencem!

Živimo v dobi velikih mednarodnih političnih dogodkov, v dobi, ko se človeška družba vedno vidneje zbira in združuje v dveh bistveno si nasprotnih taborih, v sferi političnih, gospodarskih in socialnih konvulzij, v dobi, ko na eni strani propada in izhlapeva civiliziran zapad na svojih »kulturnih« pridobitvah in na drugi strani, ko se dviga v gigantskem razmahu vzhod z novimi pojmovanji človeške svobode, enakosti in bratstva.

Ves svet se je iznašel v kaosu in histeričnem stanju, ali vendar perspektive, ki se nam kažejo v teh bojih in krizah, so točno načrtane. One stavljajo svet pred alternativo: biti ali ne biti. — Dosedanja civilizacija in kultura propadata, kolonialni narodi vstajajo, da zdrobijo okove suženjstva, v katere jih je vklenil — civiliziran in kulturn svet. Velika borba je to — borba na življenje in smrt.

Tudi mi Slovenci — kot narod — smo se znašli v tem kaosu in v tem boju, tudi nas je vrgla usoda zgodovine med anale nacionalnih in gospodarskih konvulzij in tudi mi stojimo pred dilemo: ostati ali izginiti.

Tendenčnost tega boja je jasna. Gospodarski interesi delovnega slovenskega naroda vstajajo in slovenski narod kot samobitna kulturna skupnost stopa v začetek odločilne borbe za svojo nacionalno, gospodarsko in politično svobodo.

V svrhu razčiščenja pojmov se moramo dotakniti tudi problema: zastopstva Slovencev po SLS (slovenski ljudski stranki) kot najmočnejši slovenski politični stranki. — SLS de facto predstavlja voljo slovenskega naroda, ali v državi je popolnoma brez moči, popolnoma brez vpliva na politične dogodke Jugoslavije. Vzrok temu leži predvsem v — kapitalističnih velesrbskih tendencah, ki streme po gospodarski hegemoniji nad slovenskim delovnim ljudstvom...

Taka situacija da misliti slehernemu Slovencu, kajti s tem momentom, ko slovenstvo nima zastopstva v lastni državi, pade na političen položaj Jugoslavije — jasna luč.

Tudi inozemstvo ima podobna stremjenja. Italijanski fašizem in imperializem stremita na Balkan. St. Germain in Rapallo sta nam

Vinko Košak:

O popularizaciji umetnosti.

Današnji čas umetnosti v splošnem ni naklonjen. Edino izjemo tvori morda gledališče, ki mu pa že tudi močno in z velikim uspehom konkurira kino. To velja tako za druge narode, kot za nas Slovence.

Oni časi ko je ljudstvo z veseljem segalo po vsaki novi knjigi, se veselilo in komaj pričakovalo gledališke novitete ter se celo z vlaki vozilo iz dežele na slikarsko razstavo, so že zdavnaj minuli.

Vzrokov za to dejstvo je več. Nekaj jih je pač v slabih gospodarskih prilikah našega ljudstva, v neorientiranosti v umetnosti sami po vojni, glavni vzrok pa bo v nezadostnem umevanju ljudskoprosvetnega dela s strani našega časništva ter raznih prosvetnih društev in zvez. Med tem, ko gojijo skoraj vsa društva igrilstvo, prirejajo več ali manj stalno razne igre, ki naj privabijo ljudi v njihovo sredo in napolnijo društveno blagajno (motiv delovanja torej popolnoma napačen) — zanemarjajo tako društva kot naši časniki druge panoge prosvetnega delovanja, kakor popularizacijo literature, slikarstva, kiparstva itd.

Vsakdo, ki mu je znano naše predvojno časništvo, se bo spomnil, koliko kritik, poročil in polemik, je vzbudila vsaka nova knjiga ob svojem izidu. Danes izidejo le kratka, povečini pohvalna poročila, ki so več ali manj odvisna od pisateljeve politične pripadnosti in potem spet spi vse spanje pravičnega. Da bi se ob takih prilikah zganila naša prosvetna društva, ni skoraj misliti. In če to store, ne pozabijo nikdar plota, ki mora stati med liberalci in klerikalci.

Ta dejstva, so po mojem mnenju, največ kriva, da se je ljudska masa skoraj popolnoma odtujila umetnosti. Res je sicer, da so knjige drage, res je, da so pereča razna gospodarska in socialna vprašanja, res pa je tudi, da bo ljudstvo brez duševne hrane, ki ji jo vprisanost, posurovelo, zgubilo zvezo z narodom, iz katerega je izšlo.

Problem, kako zopet vzbuditi v ljudstvu zanimanje za umetnost, posebno seveda za našo slovensko umetnost, je torej še posebno važen za nas Slovence in naš narodni obstoj. Slovencem že od nekdaj ni bilo »z rožicami poslano«; to tudi ne moremo trditi za našo državo, katere vlade, vse po vrsti, kažejo veliko premalo umevanja (oziroma sploh ne kažejo) za naše gospodarske in še posebno za kulturne potrebe; zato pa moramo gledati mi sami, da si v tem oziru opomoremo ter zanesemo našo umetnost, zanimanje za našo kulturo v slednjo gorsko vas.

Ker se mi je zdelo, da me bo gotovo kdo opomnil, da imamo na Slovenskem polno prosvetnih organizacij, ki vrše ali naj bi vsaj vršile zgoraj omenjeno nalogo, sem si skušal ogledati, kolikor mi je bilo dostopno, delovanje dveh naših prosvetnih zvez in sicer po seznamu predavanj, ki jih prirejata po deželi in deloma tudi v mestu. Da bi pregledal delovanje posameznih društev, mi je bilo žalibog nemogoče, ker mi ni bilo v tem oziru na razpolago potrebnega gradiva; sicer pa

dobila na razpolago zadostno število potrebnih in zmernih predavateljev, ki bodo začeli energično orati ledino tudi na tem polju.

Prepotrebna so našemu ljudstvu predavanja iz naše starejše in novejšje literature, o literaturi kot celoti, o njenih posameznih dobah, najvažnejših predstavnikih in smereh. Da se ne sme pozabiti na naše slikarstvo in kiparstvo, umetnostno obrt in igrarstvo, je seveda samo po sebi umevno. Vzporedno tem predavanjem so potrebna tudi predavanja o umetnostnih pojavih v preteklosti in sedanosti drugih narodov, posebno onih, ki so nam služila za vzor. Morda bo kdo ugovarjal, da ta predavanja ne bi zanimala; posebno na deželi ne. V tem oziru se moramo vedno zavedati, da je naša dolžnost, da jih zato zanimamo s potrebno reklamo in drugimi primernimi sredstvi. Posebno uspešno orožje bi bile skioptične slike, ki nimajo samo reklamnega pomena, temveč tudi prav uspešno ilustrirajo razne partije iz predavanj, pa naj si bo to v literaturi ali likovni in igralski umetnosti.

Izdelati v tem pogledu podoben program, ni namen tega članka. Opozoriti sem le hotel naša društva (delavska in meščanska) in prosvetne zveze na njihove dolžnosti, ki so jih na tem področju tako zanemarjala.

A Vikin:

Socialna reakcija v Jugoslaviji.

Faza, v katero vstopa manualni in intelektualni proletariat v Jugoslaviji, je čimdalje bolj kritična. Splošna ekonomska kriza v državi se je razširila danes v tako veliki meri v vse sfere političnega in gospodarskega življenja, da so postale ogrožene celo najelementarnejše pravice delovnega ljudstva narodov Jugoslavije, tako, da lahko trdimo, da je današnji socialni in ekonomski položaj industrijskega delavstva in uradništva — posebno državnega — postal klasičen primer socialne groze in strahote.

Kje je vzrok temu neznosnemu stanju?

Brezdvoma je vzrokov za to krizo zelo veliko, vendar pa omenjamo samo glavne, samo tiste očitne, ki so tudi vir vsem političnim krizam v državi. Gospodarska kriza, ki se v najširših dimenzijah javlja v vseh panogah našega nacionalnega gospodarstva, je gotovo pglavitni vzrok tem kritičnim razmeram, kajti konstatirati je treba dejstvo, da se narodno gospodarstvo pri nas še ni saniralo in da se kapitalistični gospodarski sistem v Jugoslaviji še ni konsolidiral.

Taka popolna ekonomska neurejenost in nekonsolidacija nacionalnega gospodarstva samega ima vedno za posledico — mizerno, kritično stanje v socialni politiki — in kar je glavno — socialni in ekonomski položaj delovnega naroda je postavljen pod svoj eksistenčni nivo. In v naši državi se jasno kažejo posledice teh neure-

v Sloveniji. Dnevnice nekvalificiranih manuelnih delavcev se gibljejo med 20—30 dinarjev dnevno. Tedenska mezda odraslega industrijskega delavca (v splošnem mišljeno) ne preseže Din 180.—. V podeželskih krajih in v poljedelskih obratih je višina delovnih plač še nižja in sicer za 10%—20% nižja kot v mestih.

Plače (in honorarji), ki jih dobivajo intelektualci pa so z ozirom na njihov družabni položaj — naravnost grozno nizke. Uradniške plače v privatnih (trgovskih in industrijskih) podjetjih so sicer še na višini eksistenčnega minimuma, vendar pa naraščajoča gospodarska kriza v državi (v Sloveniji posebej še demontaža industrije) z vsakim dnevom poslabšuje socialni položaj intelektualcev jugoslovanskih narodov. Stanje intelektualcev, uradnikov, privatnih in državnih, je še tem slabše, ker ni zanje nikakih zaščitnih zakonov, s katerimi bi bili njihovi interesi po zakonih zavarovani. V tem oziru je položaj jugoslovanskega intelektualnega proletariata še dosti na slabšem, kot je že itak mizeren socialni položaj manuelnega delavstva (industrijskega) v Jugoslaviji.

V boljšo informacijo naj navedem še sledeče dejstvo in sicer: sistem in način izplačevanja delavnih dnevnic, za to navajam uradno obvestilo ministrstva za socialno politiko,* kjer je napisano na strani 10 med drugim tudi sledeče:

»U toku 1925. g. desilo se nekoliko slučajeva neisplate radničkih nadnica — večega stila. U nekojim od tih slučajeva bio je poslodavac država koja uslijed administrativne sporosti nije mogla na vrijeme otvoriti kredita za isplatu. — No mnogo interesantniji je slučaj nekojih poduzimaća koji su od neisplate svojih radnika stvorili čitav sistem. Na ime bilo je nekoliko slučajeva... da su pojedini preduzimaći vršili duže vremena smutne poslove, ne plačajući, ili samo djelomično svoje radnike — pa se tim izgini. Nesumljivo je utvrđeno, da su oni računali sa nedostatkom našeg zakonodavstva i sa neumjenjem radnika — većim dijelom seljaka — da ovu stvar tjeraju preko građanskih sudova.«

Tako pravi uradno obvestilo. Ali ni to žalostna slika naše socialne politike in naše socialne zakonodaje? Tak sistem izplačevanja delovnih dnevnic je menda mogoč le še v Jugoslaviji. Zato se ni čuditi, da izbruhnejo štrajki izgaranih in izmozganih delavskih mas sestradanega in lačnega uradništva različnih industrijskih in trgovskih podjetij v državi.

Dalje pravi »Izveštaj« še tole:

* Izveštaj inspekcije rada i parnih kotlova za g. 1925 kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Izdalo Ministrstvo socialne politike. Beograd 1926.

jočo socialno krizo v državah s kapitalističnim gospodarskim redom. Vendar pa Jugoslavija do novembra 1926. leta ni sprejela niti ene mednarodne delovne konvencije.

Nota bene: Beograjski parlament je 26. novembra 1926 sprejel 12 reči in beri — dvanajst — mednarodnih delovnih intervencij od 21 — enaindvajsetih — konvencij, ki so jih uvedle vse ostale države, ki so včlanjene v Društvu Narodov. Jasno je, da tako postopanje merodajnih jugoslovenskih činiteljev kaže temne perspektive, ki direktno tangirajo socialno krizo in še socialno reakcijo posebej.

Najznačilnejše pa so konvencije, ki jih je parlament sprejel, kajti med njimi ni niti ene, ki bi delovnemu ljudstvu — manuelnemu in osebno duševnemu — po zakonu zmanjšala mizeren gospodarski in socialni položaj in niti ene, ki bi delovno ljudstvo narodov Jugoslavije zaščitila pred vedno večjimi eksploatacijami in izkoriščanjem.

4. Brezposelnost. Poleg naraščajoče krize se oglašča z vedno večjimi dimenzijami še drug simptom gospodarskih kriz: brezposelnost. Ta se je izvršila tako zelo, da je delavstvu skoraj popolnoma onemogočena eksistenca.

Viri in vzroki za brezposelnost v naši državi tiče v gospodarski krizi in pa v neurejenih finančnih razmerah. Zbog tega je dana možnost, da se brezposelnost z grozovito naglico širi v vse panoge jugoslovenske industrije. Ogromna je že armada brezposelnih manualnih in duševnih delavcev.

Jugoslovenski proletariat je poleg redukcij plač, delovnega časa — obdan še z javljajočo se brezposelnostjo tako, da delavstvo danes pada v depresijo in obup. Samomori se vrše vsak dan, ljudstvo hiti v inczemstvo, gospodarstvo Jugoslavije pa propada.

* * *

Kratka analiza, ki sem jo podal v teh vrsticah, nam jasno predočuje vso strahotno sliko naše socialne politike: socialno reakcijo v Jugoslaviji. Gospodarsko in socialno stanje tangiranih razredov Jugoslavije je neznosno in nevzdržno. Za to je potrebna konsolidacija in sanacija nacionalnega gospodarstva, hitra rešitev perečih socialnih problemov v prid ročnega in duševnega proletariata narodov Jugoslavije. Edino resna volja in človekoljubje zastopnikov delovnih narodov v državi z zdravimi gospodarskimi in socialnimi programi more to zevajočo rano v življenju države ozdraviti, le to more rešiti ves aparat pod vseobčo krizo in le to more uničiti socialno reakcijo v Jugoslaviji.

Za to je tudi dolžnost poštenih kompetentnih faktorjev, da se sprejme v Jugoslaviji:

- Zakon o osemurniku za manualne delavce;
- zakon o zaščiti duševnih delavcev;
- vseh 21 mednarodnih delovnih konvencij;
- ustavi vse redukcije plač, delovnega časa itd.;
- da se omeji brezposelnost in izdaja brezposelne podpore.

20. stoletja — in predvsem imam tu zgodovino v mislih — pri tako pomembnem dogodku kakor je ruska revolucija pač ne more prezreti nujnega razvoja družabnih sil in ta dogodek tolmačiti kot zloben čin enega milijonarja in skoro sto Judov. To pisanje pisati in katere »znanstvenike« je treba — če hočete — izgnati ali pa jih zaposliti pri urejevanju kazal, ki se ob njih spodtika Šedivy,¹ — neresnice: poročila, ki jih v nastopnem navajam, so dokaz — nacionalnega defetizma: goli, za malomeščana tipični defetizem je, če se mlad slovenski človek s tako cinično gesto kakor Šedivy odreče Rusije, ki je med svojimi narodi realizirala načelo samoodločbe, to je ono načelo, ki bo samo neizprosna borba zanje mogla prinesiti nacionalno osvobojenje tudi nam.

Mesec kasneje, v letošnji novoletni številki je sam »Slovenec« stavil svojega zgodovinarja na laž. Objavil je poročilo o predavanju profesorja Foersmanna, namestnika - predsednika Ruske akademije znanosti, pred berlinskimi »Društvom prijateljev nove Rusije«: pri mizi predsedstva sedita Einstein in veleposestnik dr. ing. grof Arco, prof. Foersmann pa govori o znanstvenem raziskavanju Rusije od polotoka Murmana do tropične puščave Kara - Kum (»znanstvena potovanja so strast profesorja Foersmanna.«), o 75 ekspedicijah, ki jih Akademija pošlje vsako leto na Sever, v Sibirijo, v Osrednjo Azijo, o odkritjih Kozlova v Mongoliji, o radiju in vanadiju v Turkestanu, o žveplu v Karakumski puščavi, o ležiščih železa v srednji kuriji, o hidrobioloških študijah, o delu geološkega odbora, Instituta za raziskavanje Severa, Instituta za gospodarsko botaniko in do 300 pokrajinskih znanstvenih društev. »Rusija se je predramila in to je glavni pomen sedanje dobe.«

Tudi drugi slovenski listi so kljub svojemu načeloma odklonilnemu stališču napram Rusiji vendar objavili poročila o marsikaterem njenem uspehu, zlasti o uspehih njene znanosti. Tega gradiva ne bom navajal. Konstatirati pa hočem, da razlika med meščansko in boljševiško znanostjo dejansko obstoja; kajti znanost je organ družbe in v kolikor se nova Rusija kot prva stopnja do kolektivizma bodočnosti razlikuje od meščanske države, v toliko se tudi njena znanost razlikuje od meščanske. Sodobna ruska znanost hoče biti, kakor pripoveduje prof. dr. Schatel (»Umschau« 1926, št. 8), obča last celokupne družbe in ne trpi tradicionalne ločitve v »strogo« učeno in poljudno; za znanstveno delo je mobilizirana vsa družba na ta način, da vsi družabni organi od stranke do ljudskih komisariatov vzdržujejo lastne znanstvene zavode; znanstveniki tam niso kakor pri nas mnenja, da jim ne gre razsojati o poslednjih stvarih; razume se, da komunistične astronomije ali biokemije ni; delo pa stoji zaradi svojega družabnega pomena v središču in socialno - gospodarsko raziskavanje tvori zato velik del znanosti v novi Rusiji. »Noch nie ist der Wissenschaft eine solche tätige Rolle im Leben des Alltags und der gesellschaftlichen Aktion zugewiesen. Die Wissenschaft gilt nicht nur als ein Pro-

¹ Te vrste zgodovino je dobro apostrofiral Pokrovsky v svoji kritiki P. N. Miljukova: »Zgodovine druge ruske revolucije«, češ da mora naiven bralec te knjige zmago boljševikov smatrati za čudež nekega zlobnega čarovnika. Prav tako primitivno je zgodovinsko pojmovanje — si licet parva componere magnis — Šedivy-a.

J. K.:

Nekaj o sodobni vzgoji.

Umirite se; besede so brez potrebe in zaman. — Zaman, kakor z vsem krikom ne zadržite več kamena, izpustivši ga enkrat po bregu navzdol; zaman tudi, ker se vsa zgolj nasilna oblast da vzdržati le nasilno in začasno, etično utemeljeni avtoriteti pa se resno nihče ne upira. Tudi to nasilje, o svojem času opravičljivo, se mora spet o svojem času porušiti, ko zavlada spoznanje, da uničuje dobrine, ki jih ima gojiti. Brez potrebe: prav nič »prekucuškega« ni v vsem tem danes že splošnem stremljenju in prav nič nezdravopretiranih ali utopističnih načrtov vsaj pisec in vsi resnobno misleči nimamo v mislih. Pobijajoči današnjo avtoriteto hočemo opozarjati na nujnost edine. prave, etično utrjene avtoritete; iz te izvira vsa moč, ki je pred mladino za vzdrževanje neizogibno nujnega reda zares in brez vsakega dvoma potrebna. Gre za temeljne človeške pravice, kolikor so potrebne za zdrav razvoj mladinske duševnosti, gre za resnice, ki jih dušeslovje nepristransko odkriva in uči, vse znanstvo priznava in vzgojna veda (tudi po naših knjigah) zahteva v dobro mladine. Nevarni, pogubni so skoki. Ni vse za vsakega, velja tu še posebno. Današnja takozvana starejša generacija še ni ali ni več zmožna se preustrojiti, le za najmlajšo med njo, ki jim je duša dosti elastična, je doba za orientacijo že tu. Nobenemu posamezniku ne gre krivda; v njem se je sesedla in zgostila splošna duševna miselnost dobe, ki ga je vzgajala, njo samolastno revidirati je sicer dolžnost vsaj do neke starostne meje, za to pa je treba jasne zavesti in zdrave moči. Nasilnež po naravi in navadi z dobroto, ker izsiljeno, nepristno, vseskoz lažnivo, ne more izhajati, se bo osmešil in vse pokvaril. Zato je treba pripravljanja. Varati se mladina ne da. Še pes te spozna po glasu, ali si mu prijazen ali sovražen; kako vse drugače zna šele mladina s svojim finim sprejemnim aparatom ločiti vse pristno od nepristnega. Tudi strogost spoštuje, kjer je umestna, pristna in ne bestialna, z ničemur pa je od sebe bolj ne odbiješ nego z lažnivo priskutno prijaznostjo.

Vprašanje je resno in za resnobne ljudi. Tem pišem ne v pouk, le v pripravo in razmišljanje. Mnogo pa je zakrknjenih med nami in hudobnih. Ti slutijo v vsem, kar se da stlačiti v njih ozka prsa, prevratne »sovjete« in podobna strašila ali pa se rogaajo, češ, pošljimo kar desetletnike v parlament, vse z jasnim načrtom, obvladati položaj s plitkim zavijanjem. Ne zanje, pač pa zaradi njih je treba pisati obširneje in podčrtavati tudi, kar je samo po sebi umevno: gre mi za vsakdanje pojave, ne za ekstreme, v mislih mi je prava etična, ne poljubna svoboda. — — —

Absolutizem in servilizem, kruhoborstvo, ozkoprsnost, domišljavost itd. so slabi činitelji. Vzgoja zaostaja predaleč za novo dobo (ali: praksa za teorijo), mladina se razvija hoté ali nehoté v duhu svoje dobe. Javno mišljenje je napredovalo, človek je ostal nespre-

zirno poštenostjo pa posegajmo v duše »naše srednješolske starine«; če uničimo kal, ne vzraste plevel.

Splošno pa bodimo optimisti! Niso še »vsi križi dol«, če je mladina po svoje vesela in razposajena in če je mi ne razumemo, ker se pre-malo potrudimo, približati se ji in vživljati se z njeno dušo v njeno življenje. Dajte ji le vestnih učiteljev in dovolite ji pristnega doživljanja in prave svobode v zdravem zraku. Meni vsaj se dozdeva, da je še to malce razširjene svobode današnjih dni vzbudilo v mladini neprimerno več življenske resnosti, ki se prej ni mogla in ni smela razmahniti. Tudi čistega idealizma še dosti živi, kipi; če ga mi ne čutimo, nikar ga ne — ubijajmo.

* * *

Živa je resnica, da ima dober učitelj, to se pravi: vesten, celo na slabi šoli s slabim učnim načrtom lepe in zadovoljive uspehe, slab učitelj pa zmrcvari tudi dobro šolo. To kaže dejstvo, da ni mesta težkim gornjim očitkom nikjer tam, kjer vsaj pretežno ne prevladujejo naznačeni temeljni nedostatki. V tem, ne v gmotni plači, temelji trajna vzvišenost poklica in vsa stanovska čast.

Sarajevo, v juniju 1926.

Vinko Košak:

Jakopič in naša nacionalna dolžnost.

Naša domovina je majhna in majhni so njeni ljudje; kakor ponižne živalice lazijo njeni ljudje skozi vsakdanjost; skoro vsak pozna mene in prav prijazno se pozdravljamo. Kadar pa se priklati pošast bede, takrat pa postane široko naokoli vse prazno in pusto.«

»... in — kar je posebno važno, če se še govori o penziju — kje je tista Indija Koromandija, kjer bi mogel uživati zasluženi ali nezasluženi svoj pokoj...«

»Kajti mi smo ubogi sinovi beraškega naroda, ki nima kruha in nima srca za nas, ki blodimo skozi življenje, kakor revne duše v vicah.«

(»Jutro«, 24. dec. 1926. Odlomek iz inter viva z Jakopičem.)

Res smo majhni in res smo ubogi (seveda po krivdi našega hlapčevstva), a še bolj smo nevhaležni! Na svoja stara leta mora eden naših največjih umetnikov, kar jih je rodila slovenska zemlja, skoraj umirati od pomanjkanja.

On, ki nam je utrl s svojo umetnostjo pot v Evropo, on, ki pomeni prvi in najvišji vzgon naše slikarske umetnosti, je moral spregovoriti besede, katerih nas mora biti v dno duše sram.

In mi smo jih brali ter smo si rekli: »Res grdo je, da živi v po-

so na redu! Časopisje ima dela čez glavo s politiko in uprava bi kršila slavno tradicijo, če bi se brigala za domačo igralko. —

Pred davnimi leti, ko v našem preprostem, pa tembolj iskrenem in poštenem gledališkem življenju še nitj od daleč niso motili blesteči naslovi intendantov in administrativnih direktorjev, je delala in garala za naše slovensko gledališče — ampak stvar je preveč prozaična, da bi jo takole začenjal. Vse to, kar imam zdajle na srcu in na jeziku, se dà povedati tudi s čisto navadnim tonom in z vsakdanjo besedo, torej: Gospa Gusti Danilova, naša najstarejša aktivna igralka, se je vrnila iz Amerike v domovino in je nastopila v nedeljo 9. januarja po štirih letih spet na slovenskem odru v vlogi Mrs. Erlynnne Wildeove igre »Pahljača Lady Windermereove«. Z nastopom ge. Danilove je obogatel naš mali ensemble za eno najpomembnejših sil in delovna zmožnost našega gledališča je spet za dobro mero narasla. Dobili smo spet močno slovensko igralko, katere vsaj v njeni umetnosti še ni užalil vlažni dih pustega birokratizma...

Naša uprava pa je mnogo pretežka, da bi prišla zaradi takih dogodkov iz svojega redoljubnega ravnateljja. Naši upravi je menda povsem dovolj, da je ga. Danilova rojena Slovenka in da je celó igralka, s katero se bo umetniška tvornost naše drame izdatno povečala. Ta uprava ima že od nekdanj zelo neokusno manijo, da se bo zaradi vsakega neobdige treba trgala in če treba tudi pretrgala, domačim in zmožnim igralcem pa metala polena in jim z neko posebno iznajdljivostjo in slastjo zagrenila vsako udejstvovanje v domovini. Ni dolgo tega — že za časa Nučičevega gostovanja v Ljubljani in letos ob proslavi Danilove petdesetletnice in petindvajsetletnice ge. Juvanove smo na naši gledališki upravi marsikaj opazili, kar je povzročilo vse prej kakor pa zadovoljstvo in pomirjanje živcev. Vsa ta »opazovanja« bomo o priliki še narahlo objavili, da ne bi morda uživala uprava zaslužnega pokoja brez vsakih zasluženih očitkov vesti...

Znano je, da ima vsaka gledališka uprava svoje ljubljence, ki jih pritiska na svoje srce in pa svoje neljubljence, ki jih pritiska rajši ob zid. Ker pa so stene našega gledališča skrajno hladne in neprijazne, so se nekateri negodniki umaknili rajši skozi zid in je smola nanesla, da imajo ravno tiste, ki jih je naša uprava odslavljalala, v drugih, večjih gledaliških in pametnejših upravah najrajši. Tako so šli nekateri v Zagreb, nekateri v Ameriko itd., kakor je pač hotela usoda in mislim res, da je to bridka smola za našo upravo, če pišejo hrvatske, nemške in angleške kritike, da so vsi ti njeni neljubljenci pravi in veliki igralci. Sicer se pa uprava tolaži s tehtno okolščino, da inozemskih gledaliških kritik principijelno ne bere in se nadalje tolaži s še tehtnejšim dejstvom, da tudi slovensko občinstvo teh kritik ne bere, in če jih, jim pa enostavno sploh ne verjame. Za nerodni primer, da bi se eden ali drugi teh neljubih igralcev utegnil vrniti, pa ima uprava že preskrbljeno takó, da ga pravočasno odbije ali pa — kar je za javnost boljše in mnogo previdnejše — da mu njegovo umetnost petkrat in desetkrat spotakne.

Tudi pri gospej Danilovi obnavlja naša uprava — zdaj že v tretjič — svojo preizkušeno prakso. Leta 1913 so jo očutili vsi slovenski igralci... ga. Danilova je šla takrat prvič v Ameriko. Po sedmih letih napornega a uspešnega organizatoričnega in umetniškega dela med ameriškimi Slovenci se je vrnila na Nučičev klic leta 1920 v Ljubljano. Že leto pozneje

„Jugoslovenski filmi“.

I.

V »Jutru« z dne 1. decembra 1926 je priobčil neki »Peter List«, sicer profesor slovenščine ter dr. filozofije, macafizeljsko pisan podlistek z naslovom »Groznostrašne sanje profesorja Slavca«. V njem hoče s potvorjenim citatom naprtiti znanemu profesorju slavistike na ljubljanski univerzi, da je v svojem slavnostnem govoru ob priliki odkritja Miklošičevega spomenika v Ljutomeru, napisal, da je navedel Franc Miklošič, ko je prosil za službo v knjižnici, da mu je znana »... slovenščina v vseh njenih narečjih«. In ta »slovenščina v vseh njenih narečjih« se potem še ponovno ponavlja ter služi kot podlaga za čisto napačne zaključke. To, da ne bo izgovora, da se je zgodila tiskovna napaka. V resnici pa se glasi mesto, ki ga citira člankar »... slovanščine v vseh njenih narečjih«.¹

In če bi bilo napisano »slovenščina v vseh njenih narečjih«, bi to seveda še zdavnaj ne dokazovalo, da je slovenščina narečje srbskega jezika, kar bi g. dr. tako rad povedal, če bi ne bil preveč zajca. Mislim, da je g. profesorju znano, da ima slovenščina, kot seveda vsak drug jezik narečja. Ker pa je rekel Miklošič, »slovanščina v vseh njenih narečjih«, pomeni to, da je smatral Miklošič — v smislu tedanje filologije — vse slovanske jezike kot eno skupnost ter imenoval za to posamezne jezike narečja. V tem smislu je seveda slovenščina narečje, kakor tudi ruščina, češčina itd., ni pa še o tem rečeno, da je narečje srbskega jezika.

Upam, da sem g. dr. prepričal, da je streljal v slepo!

II.

V istem članku je napisal pisec na račun »Mladine« sledeče besede:

»»Mladina« vas bo označila z izdajalcem...« »prav tako, kakor je proglasila dr. Žerjav...«

Da si bomo enkrat za vselej na jasnem, vsem, ki se čutijo prizadete to-le:

Če stoji dr. Žerjav na stališču, da smo Južni Slovani en narod, potem mora, dosledno temu zanikati, da bi bila slovenščina jezik ter ji priznavati samo značaj narečja. In mi smo prepričani, da dr. Žerjav tudi tako misli, kajti dosledno temu njegovemu prepričanju uvaja njegovo glasilo »Jutro« v svojih člankih srbohrvatske besede pa če so tudi neslovanškega izvora, na pr. tatarskega, turškega, nemškega, italijanskega ali francoskega izvora, dasi imamo za te Slovenci lepe domače, ali pa izposojenke iz drugih slovanskih jezikov, ki so nam že zdavnaj prešle v mozeg in kri.²

In proti temu smo se in se bomo borili!

¹ Glej »Ljubljanski Zvon« 1926, šte. X., str. 563.

² V dokaz naj navedem: činovnik, kaldermina, shvačati (skovanka po be-greifen), granica, štampa, direkcija itd.

poslužil, navadno na višku svojih vetlo bobnečih zaletov. Služili so mu samo kot podstava za njegovo namišljeno veličino, pred katero je ob časih najvišjih zaletov padlo vse, kar je kdaj rodila slovenska zemlja, v globoko neznanost. Kot tak praktičen primer mu je služil n. pr. Ivan Cankar. Ko je Podbevšek, našemljen s socijalizmom, oznanjal »edino zveličavno« proletarsko umetnost in njene dolžnosti napram zatiranemu razredu, mu je služil »sodrug« Cankar kot praktičen vzgled, kako se dela proletarska umetnost. Nemila usoda je odpihnila njegov socijalizem, pobrala njegovo proletarsko umetnost in sodruga Cankarja, in po nekaterih novih odisejadah mu je zasijalo sonce novega zaleta ter mu odkrilo tri etike, za katere mu služi kot praktičen primer zopet Ivan Cankar. Tako se je zaenkrat končala njegova križempot pri postaji treh etik.

Ampak posebnost te njegove postaje je tretja etika, o kateri edini pove nekaj več kakor o prvih dveh etikah, namreč, da je to »etika, ki bi bila (sic!) praktična, osebna, življenska, človeška, kakor pač jo hočemo imenovati.« Vendar to še ni višek njegovega razcudetja o tretji etiki! Šele »praktičnik« vzgled Ivana Cankarja nam nekoliko pove, odkod taka velikopoteznost in širokogrudnost pri tretji etiki. Podbevšek namreč pravi, da je Cankarju kot človeku s telesom in dušo mogoče očitati marsikaj, a da zaradi tega kot umetnik ni prav nič manjši. Kkolika ginljivost, koliko literarno kujonstvo in hinavščina tiči v tej izjavi, nam pokaže nadaljno modrovanje Antona Podbevška o Cankarjevi praktični etiki. On pravi namreč: »Sem spada tudi razglabljanje (sic!), kaj je pravzaprav bil: socijalist, klerikalec ali najhujše vrste liberalec. Kakor bi bilo to važno za Cankarja umetnika!«

Anton Podbevšek je previden človek: previdnost mu je narekovala, da je najprvo napravil splošen uvod o treh etikah h kritiki, ki z njegovimi etikami nima nobenega opravka; previdnost mu je ukazala, da se je na široko razkoračil s tremi etikami v preračunané namene; previdnost ga je naučila tiste širokopoteznosti in širokogrudnosti, s katero govori o tretji etiki; previdnost ga je vodila, da tretje širokogrudne sinje etike ni imenoval praktično in nepočteno mcralo, kakor bi bilo treba; previdnost mu je navdahnila tisto čudovito vzdržnost, s katero očita Cankarju »marsikaj«, ne pove pa, kaj bi bilo tisto marsikaj; in previdnost, kronana z nesramno predrznostjo, mu je izvabila navidez nedolžno-ogorčeno opombo, češ, kako malenkostno vprašanje, kaj je Cankar pravzaprav bil v političnem življenju.

Podbevšek ve dobro, da najbolj bedasti ali lahkoverni človek na Slovenskem ni rekel in ne bo rekel, da je Cankar kot človek živel popolno življenje. Toda samo zlobnež, cinik ali hinavec more s pridom in zadovoljstvom oznanjati moralo kakega Aleša iz Razora: »Saj je res, da sem si dušo otovoril z grehii kakor jesihar, ampak ... še svetnik greši po sedemkrat na dan, pa je vendarle svetnik!« Podbevšek hodi okoli s ponosnim čelom, okrog usten zaničljiv smehlajaj: »Bedaki, kaj gledate na njegove čevlje in noge, saj njegova glava je nad oblaki in je obžarjena od večne, umetnostne etike!« Da, vsa Podbevškova genljiva hinavščina tiči v tem, da podtika Cankarjevi človeški nepopolnosti svojo tretjo etiko in ž njo vred nesramnost razglabljanja, kaj je pravzaprav bil: socijalist, klerikalec ali najhujše vrste liberalec. Podbevšek bi lahko napisal: Res je, da je kot človek živel nepopolno življenje, toda sam je nekje zapisal, da je delo umetnikovo le motto njegovega življenja, in da je bil tem neizprosnejši

katerim imenom v slovenski poeziji, ki je naš najjačji literarni produkt. Biesk Prešerna in Župančiča je poleg raznih drugih slovenskih pesnikov mnogo večji od Gradnika, kar priznava pesnik sam. Vendar je težko dvomiti o pristnosti njegovega subjektivnega doživljanja. — Naša povojna pesniška generacija, ki jo je krvavo besnenje Evrope v letih 1914—1918 duhovno in čusiveno popolnoma preustrojila, izkazuje ali socialno-borbena ali pa religijozno-mistično orientacijo. Gradnik, ki je izšel iz naše moderne, ne pripada niti prvi niti drugi, ampak je zapoznel meteor iz plejade Ketteja, Murna in Župančiča.

Gradnik je imenoval svojo zadnjo zbirko: *De profundis*. Osnovana barva teh zadnjih pesmi je povsem drugačna od njegovih prejšnjih knjig. Pesem tihega, melanholičnega pričakovanja v njegovi subjektivni liriki se je izprevrгла v disharmonično refleksijo vsakdanjega, enoličnega življenja, ki jim je zadnja pcanta — Smrt. Iz idealov v življenje, odtod v razočaranje in končno k hrepenenju za zadnjo, večno svobodo, taka je pot pesnika; in Gradnik doživlja v tej zbirki to poslednjo fazo.

Zbirka je razdeljena v osem oddelkov. Prvi ciklus ima naslov zbirke same. Pesnik se vrača v žalostno-dremotne pokrajine grobov, ki hranijo goraka, neiztrohnela srca in ki neprestano vabijo pod zeleno rušo z glasom deklice, motiv, ki ga srečujemo že v »Padajočih zvezdah« in »Pcti bolesti« in ki mu je dal Gradnik v tej zadnji redakciji najpopolnejši izraz. — Drugi oddelek tvori dvoje vsebinsko malo pomenljivih sonetov o sv. Frančišku Asiškem. — Tretji del obsegajo miselne refleksije v dikciji, kakoršne nismo vajeni pri Gradniku in ki spominja na tekste v slikanicah z razno pisano šaro. Pesnik oživlja, rekel bi, personificira razne malpomembne predmete in jim obeša nezanimive metaforične okraske. Izjemi sta le pesmi »Vodnjak« in »Črv«; v prvi je lepo izraženo samožrtvovanje, v drugi pa neizogibno propadanje snovi. V glavnem je to najslabši del njegove zbirke. Tudi Gradnik išče novih snovi in izraza, vendar se mu je topot poskus popolnoma ponesrečil.

Čudim se, da je Gradnik v zbirke »De profundis«, kjer bi človek pričakoval najskrivnejše žarke iz zaklenjene kamrice, sprejel tuje pesmi v prevodu iz starokitajske lirike, ki obsegajo četrti del njegove zbirke. Misel izdati v taki pesniški zbirki tuje pesmi, pa najsi so prevodi še take umetnine zase, se mi zdi ponesrečena, ker mora biti zbirka s tem naslovom le izraz onega avtorja, ki jo je podpisal. Opravičil bi le vsebodne subjektivno preživete prepesnitve, ki jih pogosto srečujemo v knjigah raznih tujih poetov. — Peti del tvorijo prigodnice, od katerih človek a priori ne pričakuje ničesar dobrega. Vendar je Gradnik uvrstil mednje tudi dve pesmi, posvečeni Ivanu Tavčarju, ki sta dostojni umetnini.

Ni bilo še zbirke Gradnikovih pesmi, da se ne bi avtor v njej domislil svoje ožje domovine — Primorske. Razumljive so tople besede, polne hrepenenja in spominov na Kras, Brda, Vipavsko, Šuško dolino itd. Ali kljub temu prehaja pri njem to že v maniro in menda ne bo več vasi v Julijski Benečiji, ki je ne bi oblagodaril Gradnik s kakim sonetom. — Predzadnji, to je sedmi del, obsegajo spet prigodnice, posvečene naši mladi Gržavi, kjer entuzijastično slavi ujedinjenje treh južnoslovanskih narodov. Najbrže so te pesmi po svojem zarodku ali celo postanku starejšega, izza-

izgub uničiti sovražnika. V vojaških in vojnih krogih vzbuja pacifizem posmeh in pomilovanje, kajti to so ljudje, ki mirno in trezno drže svojo teorijo: brez tega ne gre; tako je bilo in tako bo. Oni delajo na tem dalje, če tudi so samo sredstvo v rokah tega ali onega kapitalizma in imperializma.

Svetovna vojna, ki je prelila toliko človeške krvi, je prinesla v svoji klavniški duši mnogo izkustev in iznajdb najuspešnejšega uničevanja. Mnogo stvari je ostalo ob njenem koncu v kali, ki čaka, da bo s svojo rastjo se nekoč razrasla huje kakor vsa bojna sredstva svetovne vojne.

In da je temu res tako, nam priča Paul Kéri, ki je napisal v oktoberski številki revije »Der Kampf« članek o bodoči vojni. (Paul Kéri: Vom Krieg der Zukunft. Der Kampf. Oktober 1926.)

V članku se predvsem bavi s plinom kot najmodernejšim bojnim sredstvom.

* * *

Plin kot bojno sredstvo je dokazal svoje uspešne sposobnosti za uničenje sovražnika v zadnjih dneh svetovne vojne. Konservativnost, ki ni samo doma v politiki, umetnosti ali sploh kulturi, je bila v precejšnji meri razvita do svetovne vojne tudi v vojaških tehničnih krogih. Da plin pravzaprav ni iznašla svetovna vojna, priča mednarodna konferenca v Haagu iz l. 1907, ki je v enem izmed svojih določil tudi določila prepoved uporabe plina kot morilnega sredstva. Japonci so v rusko-japonski vojni uporabili prvič ognjemete, ki so bruhali ogenj in dim na rusko vojaštvo. Od takrat do nekako 1915. l. se plini cziroma ognjemeti niso nikjer uporabili. Militaristi, ki so vso važnost polagali na artilerijo in kolikor toliko na mornarico, so smatrali plin za nekaj akademskega, katederskega. Svetovna vojna, ki je marsikaj preobrnila in ki je z belcebubom izganjala belcebuba, je sevó prerodila konservativne militariste in spočela v bojnem plinu novega belcebuba.

Sila kola lomi. Nasproti mogočni antanti je stala Nemčija pravzaprav kot voditeljica vsega bojevanja. Njej je bilo na zmagi največ ležeče. Zato je pogazila nevtralnost Belgije, jo nečloveško opustošila in zato je, sicer samo slučajno, kot prva tudi uporabila plin kot morilno sredstvo zoper sovražnika. L. 1915 so Nemci na zahodni in ruski fronti prvič uporabili klor kot bojno morilno sredstvo. V zato pripravljenih steklenicah so ga spravili v strelske jarke in ob ugodnem vetru (ki je moral imeti smer proti sovražniku) so ga izpustili na sovražnika. To se je prvič zgodilo na bojišču okrog Ypern, kjer so se proti Nemcem borile divizije iz Kanade. Izgubile so v tem plinskem spopadu od 15.000 mož — 5000 mrtvih. Tako je bil vsak tretji, ki ga je plin dosegel, mrlič. Pokazalo se je, da je njegov učinek veliko večji od artilerije, zlasti, ker zavzame večje dimenzije in dolgo časa učinkuje. Vrhutega se proti topovom lahko braniš z nasipi in kavernami, plin pa te dohiti povsod.

Res je, da so plinske maske nekoliko učinké zmanjšale in sicer tako daleč, da jih je od plina prizadetih umrlo še samo 4%, pozneje celo samo 2%. Toda ta protiučinek je bil samo trenuten. Eno dejstvo je namreč ostalo: plin je za nekaj časa onesposobil veliko množico vo-

stopnjeval še višje, pozna se mu pa pomanjkanje globine in suverene sile prvih dveh. Material njegovih komedij je sodobno meščanstvo, katero obdeluje z vseh mogočih strani v celi vrsti del, kakor »Bürger Schippel«, »Snob«, »Perleberg«, »Marquise von Arcis« itd.

Najdalje je šel v dinamični nemški drami, sedaj že pokopani, August Stramm v svojem delu »Kräfte«, kjer ni več pesnik, ampak navaden eksperimentator, kakor nešteta vrsta drugih manj pomembnih in brezpomembnih.

* * *

Veliki duh Friedricha Nietzscheja, ki je zaoral globoke brazde v miselnost novejše nemške generacije, tudi na razvoj sodobne dramatike ni mogel ostati brez upliva, saj je pomenilo njegovo znamenito, l. 1872. izdano delo »Geburt der Tragödie« prvovrsten dogodek v znanstvenem obravnavanju antične drame. Kakor vsak veliki duh, je hodil tudi Nietzsche pred svojo dobo, zato je prineslo realizacijo njegovih misli o dramatičnem komaj prihodnje, dvajseto stoletje. Njegov klic po dionizičnem (teza) in apoliničnem (antiteza) je našel odmeva v ekstatični dramatiki Rudolfa Pannwitzja, ki je v svoji dramski pesnitvi »Die Befreiung des Oidipus« zapel pesem o višji, nadrealistični resnici. Ta njegov poizkus je pomenil definitivno in zavestno alogiziranje drame. Vse izživljanje njegovih oseb izvira iz občutja in vse je samo zvok, godba, brez realistične vsebine in dejanja. Muzika, ta integralni element dionizičnega, je ves gradbeni material Pannwitzovih del.

Pannwitzu je sledil že preje omenjeni Fritz von Unruh. V svoji tragediji »Ein Geschlecht« je podal vizijo kaotičnega človeka. Delo je izrazit odraz vojne, tragedija družine: matere, sinov vojakov in hčer vlačug. V njej je podana skrajna izživlost poltene strasti, pred katero zamre vsaka tradicija rodbine, religije, božanstva, domovine in resnice. Motiv je to, kakršnega najdemo v seksualnem odnosu brata do sestre v Arcibaševem »Saninu«, samo da se pri Unruhu še stopnjuje do skrajnih ekstaz. Izhodišče in razravnoteženja tvori mati — porod kozmosa iz kaosa. Diaboliziranje dionizičnega!

»Ein Geschlecht« je le prvi del Unruhjeve rodbinske trilogije in kot tak komaj podlaga novemu humanizmu in vseobčemu fraternizmu, ki prihaja v drugem delu »Der Platz«, do svojega adekvatnega izraza. S tem delom pričnenja pokret nove struje v nemški vojni in povojni literaturi, struje, ki ji je glavni izraz ideja človečanstva, bratstva. Prvi je naglasil to idejno noto eden izmed največjih svetovnih pesnikov, Walt Whitman, in sicer že v drugi polovici preteklega stoletja. Našel je mnogo posnemovalcev v pesništvu (Werfel itd.) pa tudi v drami, noveli in romanu. Poleg Unruha je izrazit propagator humanizma v drami Ernst Toller. Njegova vojna drama »Die Wandlung« je eno samo iskanje novega človeškega bratstva. Isto tendenco zasleduje Reinhard Goering v »Die Seeschlacht«, ki pa udarja tu in tam tudi na patrijotične strune, čeprav bolj podzavestno. Svojega najvernejšega protagonistu pa je našel ta dionizijskoekstatični humanizem v pesniku in dramatiku Franzu Werflu, rojenem leta 1890. v

Ljubica: Ljubezen je za to, da vodi
in čas je plamen, ki čisti;
preden prideš k meni,
izgubiš vse, kar so ti naprtili dnevi, meseci, leta,
prideš nag, v čisti podobi,
tak, kot korakaš v večnost, —
kakor božično drevo,
ki se nanj leto za letom obeša novo življenje.

Sedeta skupaj.

Deček (nasproti ranjencu):

Gospod z zvezano glavo,
tako ste podobni enemu izmed mojih vojščakov,
ki mu je bil nekoč stopil tata na glavo.
Posihmal ni več za vojno z ostalimi vojščaki
in je zbog tega nesrečen in mrk.
Imel sem ga rad,
ker sam zelo sem nesrečen.
Nihče na svetu se noče z mano igrati.
Nocoj na božični večer, dobil sem čudo prelepih igračk
(je rekel tata, da so stale denarja na moč),
a nihče se z mano ne mara igrati.
Zapuščajo me samega v kotu na preprogi
in pijejo vino za mizo in govore o rečeh, ki jih ne umejem.
Tak sem tedaj prišel po vas,
da bi ne bil osamljen v naši hiši;
zatrobiva si v trobento, postaviva si Betlehem ali rdečebelno zidanico,
nemara si vzameva pravljичno knjigo »O rdeči čepici«.
Ali pa dava vsem tem rečem pokoj
in se bova lovila iz sobe v sobo.

Ranjeneec: Deček, ali jaz sem morilec,

ubil sem človeka
z lastnimi rokami
zavoljo zlatá.
Glej — še se mi kri cedi z rok.
Nemara je tudi moja kri?
Kako bi se mogel igrati s teboj,
ko bi ti delal strah
s svojo nesrečo,
s svojimi rokami in očmi,
ki so druga drugo proklele!

Deček: Nikar ne recite, da se plašim,
saj niste bav-bav, — saj ste le človek.
Vaša glava, vsa zamotana v bele povoje,
se zdí kot otrok v plenicih,
ki je še manjši od mene,
ki bi se ž njim bil lahko igral,
da ne bi moledoval odraslih ljudi,
ki imajo na srcu zle, temačne skrbi.

Prvim je norma: forma,
 drugim kresnica: resnica,
 tretjim poezija: teorija;
 a zadnji ne ve za nič
 in ta je šele pravi ptič.

*

Zakaj drhti moja roka po dovršenem delu? Kadar človek dela,
 ima uteho v ustvarjanju, kadar stvar dokonča, v življenju svojega
 dela.

Jiri Wolker:

Bolnica.

Božična igra.

(Konec.)

Vstopijo Mati, Ljubica in Deček. Od zunaj prihaja sij. Bolniki se vzravnaajo na
 posteljah in odrinejo blazine.

Mati (nasproti jetičniku):

Sin,

prihajamo kakor trije kralji za zvezdo, ki nam prišla je naproti,
 da bi nam kazala pot do mesta, kjer se rodi iz trpljenja človek.

Nocoj je večer

božične ljubezni, miru in sreče,
 ko vse stvari obvladuje pokoj.

Vsak lahko obišče, kogar ljubi,
 prinese daril

in ga na čelo poljubi.

Nesrečne je Bog poslal na svet,

da bi bili zanj križani

in da vstali bi na veke.

Tuberkulozo, toplomer, vročico in mokre obveze
 omejujeta prostor in čas,

ali človek in ljubezen

sta krog, ki se rodi sam iz sebe.

Prišla sem po tebe,

da bi te s sramežljivimi rokami otela

iz ječe teh mrtvih reči.

Jutri je praznik;

ti stopiš s križa tja na ulice, koder svirajo godbe

in kjer se dele cvetlice.

In pojdeš

v novi obleki, s snežinko na prsih,

čudeč se svetu s svojimi dvanajstletnimi očmi,

pridigat ptičem, drevju in ljudem,

da življenje nikdar ne umrje.

Ni vas več fantov veselih
 v mesečno noč vriskajočih,
 ni vas več fantov dekletom pod oknom pojočih —
 zakaj trudna in bolna so vaša srca,
 nov čas jeklen,
 čas misli izmerjenih,
 src v taktu stroja pojočih,
 je zapel svojo pesem
 in rože na oknih so zgorele
 in spuščeni so črni zastori.

Fran Kotnik:

Naša vas.

Dvajset razmetanih hribovskih hiš,
 revščina vpije iz njih.

O, naša vas!

Lajež dvajsetih psov v dolino:
 glad, glad, glad.

Dvajset razmetanih hribovskih hiš
 dan na dan.

Glad v misli moje raste,
 glad v želje se vpija,
 glad v mozgu kriči:

Mesto, množina palač,
 asfaltni cesni tlak
 in luč in svetloba.

Dvajset razmetanih hribovskih hiš.
 Tesnost me objema.

Ni širokih cest, ni godbe velemest.
 Lajež dvajsetih psov:
 glad, glad, glad.

Tone Potokar:

Potočnice.

Kadar zagledam kje sinje oči,
 se mi zazdí,
 da dvoje potočnic vame strmi.
 In oživi
 mi daljni spomin na pomlad,
 ko sem prvokrat
 potočnice trgal iz njenih oči.

Danes so žalostne njene oči
 in če me pogleda,
 votla praznina v me zastrmi,
 moje trde stopinje odmevajo v nji.

† Srečko Kosovel:

Romanca.

On, on je bil velik bohèm,
in o njem vam to zgodbo povem:
vso noč, vso noč se je z nami smejal,
ob uri četrtri od mize je vstal.

Prijatelji: »Kakšen ti je ukaz?
Počakaj, da zarja razsvetli nas,
počakaj, počakaj, da dan zablešči,
da vino se v kupicah zasmeji!«

A on je bil miren, miren in nem,
o, on je bil velik, velik bohèm;
stal je pred mizo in nas motril,
čašo vzel z mize in nam napil:

»Predno še zarja zablešči,
prej še moram zapreti oči,
prej še moram oditi odtod,
prej še moram nastopiti pot.«

In mi smo smejali se še potem,
o, vedeli smo, da je velik bohèm,
a komaj je prvi svit zažarel —
je počil med našim smejanjem strel...

A ko se je prvi svit v čaše razlil,
nekdo je med nami takole napil:
»Ta čaša smrti, tešiteljici,
njej, véliki odrešiteljici!...«

Alfonz Gspan:

Katedrala.

Preko marmornih in alabastrovih stopnic,
ki so jih stopinje tisočev zorale
gremo, ko iz navade, vsak dan in vsak.
Gotiški oboki se v visokih mrakih
nad našimi glavami križajo in sečejo
v prečudne kamenite rože.

Tam, na tistih gladkih skalnih tleh
začenjamo
in tam, v tistem hladnem vonjajočem mraku
končavamo.

In solnce je zastrto
in njegov dan uhaja le poredkoma
po ozkih spokah, ki so polne barvastih rešetek.
Mi smo. Živimo v poltemi.
In molimo.

»kult-urni« delavci prokleli ravnatelja Bratino, ker je vprizarjal še »nepriznana« domača dela.

Končna sodba o sodobni nemški dramatik, kakor obče o vsaki moderni umetnosti, je seveda pridržana bodočnosti, Mnogo tega, kar je danes moderno in slavno, ne bo vzdržalo stroge meritve velikega Kronosa in bo doživelo Baudelaireovo rečenico »L'art est long et le temps est court« v premenjeni veljavi: »Le temps est long et l'art est court!« In vendar — nekaj pozitivnega je tudi v najšibkejšem teh del. Max Freyhan je zapisal v svoji razpravi »Das Drama der Gegenwart«, katere sem se — poleg Hebblove »Ein Wort über das Drama« in nekaterih revijalnih obravnjav — v glavnem držal pri razpredelbi in obdelavi te novejše nemške dramatike, te-le značilne in resnične besede: »Dasiravno ta drama najmlajših še ni našla protagonista in je še v nastanku in razvoju, v popju in brstju, je njen boj za obnovo metafizičnega, Boga iščočega človeka, vendar oznanenje in slutenje novih preobrazitev in vstajenj, na poti neskončnega romanja človeške duše k sami sebi.«

Bratko Kreft:

Ruski teater.

Nekaj čez dvajset let je minilo od časa, ko je ruski teater z mogočnim korakom vstopil v areno svetovnega umetniškega življenja. Ni samo pokazal sile svoje samobitne umetnosti, prinesel je svežost in življenje v Zapadno Evropo, kateri je začel teater propadati: Hudožestvenemu moskovskemu teatru dolguje zapadnoevropski teater, zlasti nemški, precejšen obolus hvaležnosti, ker je prinesel novo življenje in z njim pomladil tudi njega. Danes nadaljuje ruski teater svoj pohod, ki ga je započelo moskovsko umetniško gledališče (MHT), preroben po socijalni revoluciji, ki je bila za vso rusko umetnost tako tudi za teater duhovna revolucija. Umetnosti so se odkrila nova pota, nova življenja, marsikaj, kar je bilo prej zapleteno in vkovano, se je sprostito in ruski teater kakor pred 25 leti nadaljuje svoj revolucionarni pohod.

Mlad še je in zato svež kakor nobeden na svetu. Kako je prišlo do tega, kako je nastal in kako se je razvijal ruski teater od svojega triumfalnega početka do danes, to ravno je namen moje študije. Ponazoriti in opredeliti hočem stremljenja ruskega teatra v zadnjih tridesetih letih preko vojne in revolucije do danes in njegov pogled v bodočnost.

19. stoletje, prenatrpano z vojnami in revolucijami, se je mogočno odrazilo tudi v umetnosti. Po letu 1848., ki zaznamuje prebujenje evropskih narodov, preko mogočnih socijalnih pokretov, ki še danes

Radivoj Rehar:

Najnovejša nemška dramatika.

Iz dinamičnega in dionizičnoekstatičnega se dviga v sintetičnost mnogolike resničnosti tretja velika skupina novejših nemških dramskih pisateljev. Njihov glavni znak je stremljenje k ustaljenosti, k novi, manj kričavi, toda bolj prepričujoči umetnosti.

Eden med prvimi reprezentanti te nove smeri je Anton Wildgans. Wildgansova žaloigra »Die Armut« je tipično delo tega novega stremjenja po uravnoteženju resnice potom sinteze. Scene se odigravajo zopet v odrejenem miljeju, osebe imajo svoj individualen karakter in stil je blizek realizmu in vsakdanji resničnosti in vendar delo ni realistično. Sinteza njegove resničnosti izhaja iz vseobče aktivnosti in se stopnjuje od realističnih početkov do opojne vznihanosti duševnosti in lirizma, misticizma in ekstaze. Enako stopnjevanje zasledimo tudi v vseh drugih njegovih delih, v drami »Die Liebe«, kjer obdeluje problem zakona, seksualne in duševne disonance štiridesetletnih, v delu »Dies irae« itd. V »Dies irae« je upodobil Wildgans borbo očeta in matere za sina, ki konča z njegovim samomorom. Konec izzveneva v isto mistično simboliko kakor n. pr. Cerkvjenikov »Greh«, ki je tudi sicer soroden tej smeri nemške drame.

Isto borbo med starimi in mladimi, med odhajajočimi in prihajajočimi, obravnava že imenovani Walter Hasenclever v svoji drami »Der Sohn«, samo, da je ta njegov sin aktivnejši kakor Wildgansov in je tudi celokupna zasnova dela bližja realizmu. S to dramo je Hasenclever zapustil svojo prejšnjo smer in stopil na pot sintetičnega aktivizma, katere se drži tudi v svojem zadnjem meni znanem delu »Der Mord«. Le divje - bohotno razvalovani dialogi spominjajo tuintam na nekdanjega fantastičnega Hasencleverja. V »Umoru« je podal izborno zasnovano in duhovito izvedeno satiro na žurnaliste in žurnalizem, na juriste in justico ter na psihijatre in psihijatrijo. Pošten buržuj postane dozdeven morilec in tako objekt študija za žurnaliste, juriste in psihijatre, ki grade na tem »slučaju« dalekosežne teorije tez, dokler se ne ugotovi njegova nedolžnost, ne zruši vsa ta meglena stavba in ne pokoplje v siloviti blamaži vse te prenapete in domišljave teoretike.

Mnogo obetajoči talent sintetičnih aktivistov je bil pokojni Reinhard Sorge, ki je podal v svoji drami »Der Bettler« lep dokaz svoje tihe, toda globoke nature. Tudi on je obravnaval borbo mladine, ki išče novega, močnejšega in resničnejšega izraza življenja in umetnosti in ga koncem koncev najde v simbolu večnosti. Z njegovo prerano smrtjo je zgubila nemška drama vsekakor moč, ki je mnogo, zelo mnogo obetala in nehote se nam tu vsiljuje paralela med njim in Čehom Jiřijem Wolkerjem ter našim Srečkom Kosovelom. Vsi trije so bili veliki talenti in vsi trije so omagali že pri prvih korakih življenja, v cvetu svoje bogate mladosti.

Znova se je umaknila objemu in pri dotiku je čutil, kako ji drhti vse telo.

»Ali me ne poznaš?«

Njen glas je bil trepetajoč in vprašanje se je vsesalo v njegove zapletene misli. Kakor da hoče prepoditi meglenost iz glave, je šel z desnico preko čela. Nato se je zazrl vanjo. Počasi se je odgrinjal spomin na črnolaso sošolko iz drugega razreda gimnazije.

»Minca!« je šepnil, ona pa je žalostno povescila glavo. Spoznal jo je, nekdanjo gimnazijsko Minco iz delavske kolonije. Zasmehovali so jo takrat, ker je bila slabo oblečena delavčeva hčerka, ki se je zdrznila posečati gimnazijo. Samo ob sebi umevno se jim je zdelo takrat, da je gimnazija ustvarjena samo za sinove bogatih, uradnikov in kmetov, ki pošiljajo svoje sinove tja, da postanejo gospodje, ki bodo njih prošnjiki pri bogu in pri ljudeh. Tako so mislili, ker so bili tako vzgojeni. Večina ni mogla trpeti Mince, ki se je kljub siromašnosti lahko ponašala s svojo naravno lepoto. Črne, iskre oči je imela že takrat in lepe, najlepše črne lase od vseh sošolk. Zavedala se je tega in bila je ponosna v siromašni obleki. Edini Ivan je včasih skušal prevpiti glas razredne večine in se postaviti na njeno stran. Zato so ga ožigosali kot babjeka. Ni se sicer zavedal, ali jo štiti radi njene prikupljive zunanosti, ali radi tega, ker je bila njegova navada večini kljubovati. Vsi skupaj so bili še otroci, nebogljeni, govoreči z besedami, ki so jih slišali pri starejših ljudeh, njih pravega pomena pa še niso mogli doumeti. Nekega dne je Minca vsa žalostna odšla in profesor verouka se je spominjal z lepodonečimi besedami, ko je omenjal, kako težak je položaj delavcev in kako nevesela je mladost njih otrok. Še nedorasli morajo ali v tovarno ali za dninarje. Včasih, kadar je družina brez kruha in zaslužka, celo na cesto beračit. Tako je govoril in mislil na Minco, ki je morala pustiti šolo, da prisluži vsaj kako malenkost, ker očetov zaslužek ni zadoščal za lačne želodce bratcev in sestic.

Kakor v sanjah je splaval spomin na črnolaso Minco mimo Ivana.

V njem pa je bilo vino in misli iz zadimljene sobe z rdeče ogrnjene lučmi. Zato je videl predvsem drugo Minco pred sabo. Kakor da je uganila njegove misli, je prosila naj odide, naj izgine iz njene sobe vsaj on, ki jo je nekoč poznal kot nedolžnega otroka.

Tako lepe so bile njene besede in tako lep je bil njen obraz, lepo vse njeno telo. Mlado še, komaj da je zaživelo. Dobro ji je bilo, dokler je bila v delavnici. Saj je imela lahko delo. Pa so jo pognali kakor druge na cesto, ker se dejali, da je premalo odjemalcev in preveč pridelanega blaga. V delavskih kočah pa je bilo vsega premalo. Mladi sekretar je sicer dejal, da bi lahko ostala, če bi ne bila tako zaprta in zakrknjena. Po večerih, kadar se je vračala v neveseli svoj dom, jo je zasledoval. Vendar ni sprejela njegove ponudbe za nadaljno službo. Pahnila ga je od sebe, kakor poženemo vsiljivega psa. Doma pa je bil glad še nedoraslih otrok, bolna mati in oče — pijanec.

Saj je to vedno in vedno ena ter ista pesem trpljenja, ki jo preživljajo tisočeri in tisočeri na zemeljski obli. In vendar stara in vedno

»Torej številko sedem!«

Ivan se je zasmel v pijani obraz, Toni pa je sedel na mizo, položil noge kraj dekleta na stol, glavo pa naravnost pod svetilko, da se je zasvetil izpiti obraz.

»Navada je tukaj taka, da izve vsakdo, ki pride prvič, zgodovino sobe, ki ga bo uvedla v tajne življenja. Kakor veš, so prebivali некоč tukaj jezuiti. Bog vedi, zakaj so bili pregnani odtod. To ve dobro naš profesor zgodovine, zato tega ne bom razlagal. Jaz pa ti povem o sobi št. 7 to, kar pripoveduje pater Fridericus, ki je žalosti poln popisal življenje zadnjih prebivalcev teh zidov.«

Toni je bil nadarjen za igralca in nikdo bi v tem trenutku njegovega pripovedovanja ne mislil, da je popil že precej vina. Njegove besede so bile ubrane, premišljene in izgovorjene, kakor da jih govori sam pater Fridericus, zadnji kronist jezuitskega samostana. Radi so ga poslušali in včasih, kadar je povedal kako žalostno zgodbo, ki si jo je izmislil sam ali pa je vsaj kako staro po svoje priredil, so bila dekleta solzna od njegovih besed. Nocoj je bil prešeren in zato se je spravil na jezuite, katerih, kakor njihovih naslednikov in sorodnikov, ni mogel trpeti.

»In tako vam zapišem in pripovedujem jaz« je nadaljeval Toni, »Fridericus, ponižni hlapec svojega Gospoda in Boga Jezusa Kristusa, zadnji kronist jezuitskega samostana tega mesta, da je bil zadnji stanovalec celice št. 7 moj sobrat v Gospodu, frater Felicijan. Vojak je bil некоč, pa je zapustil radi ženske meč in prešernost sveta ter se preselil v tišino teh zidov, da se pokori za grehe svoje mladosti in da uteši neizpolnjeno hrepenenje. Sprejeli smo ga radostno, kakor sprejmemo vsakega spokornika in ga nastanili v celici št. 7. Njegov prednik je bil samostanski slikar in nad svojo posteljo še je za časa svojega življenja obesil sliko naše in vseh Matere, prečastite device Marije, rodnice božje, ki jo je naslikal v pobožni častitvi do nje in prižgal pod njo Večno luč. Pater Felicijan je prosil, da ostane v sobi vse tako, kakor je bilo. Pater gvardijan je dovolil. Nekega dne, čas mi je že izbrisal datum dotičnega dne, pa je zaprosil patra gvardijana, da sliko odstrani. Potožil se mu je, da se oživlja v samotnosti njegovih misli in da ga izkuša satan s pregrešnimi, opolzkimi prividi. Pater gvardijan, čestiti mož, pa je spoznal v tem voljo Gospodovo in razodel bratu Felicijanu, da mu je podoba mlade Marije poslana zato, da v trpljenju še ne očiščene svoje duše premaga vse posvetno, satanovo. — Da mu je podoba naložena v pokoro! — Tako je govoril naš prečastiti oče gvardijan in frater Felicijan se je uklonil. Od takrat smo ga videli izbičanega in izmučenega, ki se je v trenutkih satanovih vzpenjal pred podobo matere božje, da očisti svoje misli in da oživi prečisto in presveto podobo njeno tudi v svojem srcu.

Nekega jutra, ko ga ni bilo k molitvi, smo vdrli v njegovo celico in našli vsega ranjenega, sredi sobe v lastni krvi ležečega fratra Felicijana. Večna luč je bila razbita, sveta podoba prebodena z neštetiimi zabodljaji, tako, da ni bilo več mogoče ločiti obraza od telesa. Pokopali smo ga na tihem, molili za njegovo dušo, da doseže odpuščanje pred sodbo božjo. Za njim ni nihče več prebival v celici št. 7. Kmalu

Zbog industrijske krize, industrijalci so morali izvršiti uštede na režijskim troškovi, u prvom redu, na radničkim nadnicama i radnom vremenu. Radnici su se ovom oduprli, pa je nastao čitav niz štrajkova.«

Vsebina teh vrstic poročila inspekcij rada v Jugoslaviji in obvestila ministrstva za socialno politiko bi se dala izraziti tudi takole: Vsa konkurenčnost jugoslovanske industrije sloni le na — nizkih mezdah manuelnega in intelektualnega proletariata.

In to je resnica, to je fakt.

2. Redukcije. O različnih redukcijah govorimo pri nas v Jugoslaviji. Zato se ni čuditi, da postaja beseda redukcija posebno v našem gospodarstvu in socialni politiki — vsakdanja, kot na primer pri nacionalističnih organizacijah fraze o nacionalizmu.

Redukcije so faktično res z vso silo nastopile v jugoslovanski industriji, ki je zmanjšala svojo delavnost (aktiviteto) na minimum. Redukcije plač, delovnega časa i. dr. to so posledice mizernega stanja mlade Jugoslavije. Statistika o redukciji nam prikazuje veliko krizo v našem gospodarstvu in v socialni politiki.

Kaj so naredile redukcije med nami v Sloveniji, ni mogoče popolnoma natančno ožigosati. Kdo se ne spominja strahovitih redukcij v slovenski rudarski industriji leta 1926, ko je na tisoče rudarjev s svojimi družinami bilo reduciranih, ko so neštevilni duševni delavci morali na cesto!

Tedaj se je reducirala domovina — Slovenija sama. Slovenski delavec je moral v inozemstvo — v Francijo, da si služi vsakdanji kruh, katerega mu ne more dati tužna i jадna domovina . . .

Redukcije so se izvršile v vseh panogah jugoslovenske industrije. Svoje obratovanje je zmanjšala mlinska industrija (za 30 do 50%), lesna industrija v južnih delih države ter premogovna industrija v Sloveniji.

In vzporedno s propadanjem nacionalnega gospodarstva se slabšajo eksistenčni pogoji delovnega ljudstva, se slabša gospodarski in socialni položaj manuelnega in duševnega proletariata narodov Jugoslavije.

3. Mednarodne delovne konvencije. Tudi vprašanje o uvedbi mednarodnih delovnih konvencij v Jugoslaviji je danes pereč problem, kajti na sprejetju teh bazira vsa zmožnost izvajanja dobre socialne politike v državi in omiljenje ali odpravo socialne reakcije v Jugoslaviji. Baš koncem navembra 1926 smo imeli priliko videti v beograjskem parlamentu kompetenco merodajnih činiteljev, ko je narodna skupščina kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev sprejela na pritisk — oziroma milejše povedano — na intervencijo mednarodnega urada dela (Društva Narodov) mednarodne delovne konvencije.

Mednarodni urad dela, ki je do sedaj sprejel 21 internacionalnih delovnih konvencij ima pravico (po svojih statutih) prisiliti vsako državo, ki je članica Društva Narodov, da uvede v svojih socialnih institucijah projekte teh konvencij in s tem skuša omiliti narašča-

jenih ekonomskih konvulzij! — Vendar pa ne smemo pri analiziranju elementarnih vzrokov v naši ekonomiji misliti samo na posledice momentano se razvijajoče gospodarske krize. Treba nam je tudi predvidevati vprašanje in problem akumulacije kapitala v Jugoslaviji, ker je to eno izmed najvažnejših vprašanj, kajti radi neurejenega razvoja akumulacije kapitala bazirajo vsi kritični izrodki splošne krize v naši državi.

Pri nas faktično šele nastaja akumulacija kapitala in socialna situacija manualnega proletariata (industrijskega delavstva) in intelektualcev spremlja to kapitalistično akumulacijo. Kapital vedno silneje uničuje existenco nekapitalističnih slojev in znižuje existenčne pogoje vseh delovnih plasti narodov Jugoslavije in radi tega se izpreminja dnevna zgodovina akumulacije kapitala v nepretrgano verigo političnih, ekonomskih in socialnih katastrof in konvulzij, ki skupaj s periodičnimi (v največ primerih) gospodarskimi katastrofami omogočujejo slabšanje socialnega in gospodarskega polčrja jugoslovanskega proletariata.

Doba elementarnega obrazovanja kapitalistične proizvodnje je nastopila v posameznih pokrajinah naše države (Sloveniji, Hrvatski in Slavoniji, Srbiji) mnogo let pozneje kot na primer pri zapadnoevropskih državah. Dočim je šel razvoj kapitalistične proizvodnje v Franciji, Angliji, Nemčiji, Italiji z naglimi koraki naprej, ne moremo tega trditi za našo — jugoslovansko proizvodnjo, kajti pri nas je doba elementarnega obrazovanja kapitalistične produkcije spojena še z veliko večjimi neprilikami in težkočami, kot so bile te v ostalih kapitalistično razvitih državah. Razvoj jugoslovanske kapitalistične proizvodnje otežuje poleg ostalih neprilik še konflikt med finančnim in industrijskim kapitalom. Dokaze za to vidimo jasno v naši industriji — kar je še sploh je — ki se že od svojega začetka razvija pod vplivom brezobzirnega finančnega kapitala.

In posledice takemu ekonomskemu postulatu v državi so grozne: ročni (manuelni) in intelektualni jugoslovanski proletariati trpi še vse bolj kot proletariati v drugih kapitalistično razvitih državah. — Tudi razvoj naše industrije je le ekstenziven in industrija nima ne časa in ne možnosti, da doseže tehnično popolnost in intenziven razvoj.

Diktati finančnega kapitala nad industrijo v Jugoslaviji so torej težko obremenilni faktorji, ki imajo na vesti (v glavnem) težko in mizerno gospodarstvo in socialno situacijo delovnega ljudstva v državi.

Poglejmo še natančneje v naravne posledice naše gospodarske krize, ki se nam kažejo v izvajanju socialne politike, kjer je indirektno tangiran ves socialni nivo Jugoslavije. Začnemo najprej v bistvenih (vitalnih) vprašanjih — pri delovnih mezdah (plačah).

1. Delovne plače. Delavske plače (za industrijski proletariati) so čimdalje bolj nizke, tako, da so padle že daleč pod existenčni nivo. Najhujše je v Bosni, Hrvatski, Dalmaciji in delno tudi

so včlanjena v teh dveh organizacijah skoraj vsa naša prosvetna društva in odseki posameznih društev. Pregledal sem seznam predavanj »Zveze kulturnih društev« v Ljubljani (Z. K. D.) in »Prosvetne zveze« v Ljubljani (P. Z.). Seznama sem dobil na razpolago pri organizacijah samih. Žalibog pa mi niso znana predavanja delavskih društev »Svobod«, »Zveze kmečkih fantov in deklet«, niti ne Z. K. D. v Mariboru. Kolikor pa mi je iz časnikov znano, bi to bistveno slike ne spremenilo. V kolikor bi v nadaljnjih izvajanjih komu delal eventualno krivivo, sem jo seveda zmirom pripravljen popraviti. Upam tudi, da se bosta Z. K. D. in P. Z. oglasili v svojih glasilih k besedi in povedali k mojim izvajanjem svoja mnenja in izkušnje iz prakse.

Po pregledu seznama predavanj Z. K. D. za leto 1926/27 sem ugotovil, da ima zveza v programu 162 tem, ki jih predava 25 predavateljev, da pa sta med vsemi temi temami samo dve, ki posegata v področje umetnosti in sicer prof. Osip Šest s temo »Gledališka umetnost«¹ ter predavanje prof. Rado Pavliča »Iz grške mitologije (O posmrtnem življenju pri starih narodih, grški bogovi itd.)«, torej tema, ki le deloma posega v umetnostno področje. Drugega nič! Na vsak način porazna konstatacija, ki kaže naravnost gorostastno omlačevanje naše umetnosti in njene zgodovine. Tu ne pomagajo izgovori, da vrše včlanjena društva sama takšna predavanja (ki jih pa seveda tudi ne vrše). Z. K. D. je dolžna, da vstavi v svoj program tudi tovrstna predavanja, sicer moramo smatirati, da se ne zaveda svojega namena in dolžnosti, oziroma jih nalašč ne upošteva!

Tudi seznam predavanj P. Z. ne nudi dosti razveseljivejše slike. Med petimi »Mesečnimi tečaji«, desetimi »Delavskimi prosvetnimi večeri in popoldnevi«, »Gospodarskimi tečaji« in štirinajstimi »Prosvetnimi večeri v Ljubljani«, je le šest tem iz umetnostnega področja in sicer štiri teme med »Prosvetnimi popoldnevi v prosvetnih društvi«: »Narodna pesem — zgodovina kmetskega stanu«, »Narodna umetnost — del kmetske stanovske kulture«, »Naši domači slavni predniki« in »Dobra knjiga — moj najboljši prijatelj« (predavatelji niso navedeni) in dve temi na »Prosvetnih večerih v Ljubljani«: 4. februarja 1927 dr. Polc »Stare in nove Atene« in 18. februarja 1927 prof. Koblar »Moderna literatura«. Torej tudi skoraj nič. Mislim sem sicer, da bo pri P. Z. kaj boljše, saj poudarja »Slovenec« vsak dan njihovo slovenstvo pa se mi zdi, da je bolj na papirju in na koncu jezika, kot v delu!

Naj še navedem, da je priredila »Delavska akademija« lansko leto več recitacijskih in Cankarjevih večerov in predavanj, na katerih sta tudi sodelovala † Srečko Kosovel in enkrat univ. prof. Izidor Cankar. Seveda se je tudi tu storilo premalo.

Če torej resumiram vse delo, kar se ga je izvršilo, dobimo tako žalostno sliko, da nas mora biti sram in strah obenem.

Smatram na vsak način potrebno, da začno naše prosvetne zveze takoj s potrebnimi pripravami in si izdelajo podroben program predavanj iz umetnostnega področja. Prepričan sem, da bodo lahko

¹ Nje zgodovina in razvoj do današnjega dne.

vzela pol milijona Slovencev, tisoči Slovencev nacionalno trpe v Korotanu od velenemških šovinistov, tisoče in tisoče sinov slovenskega naroda se peha po svetu za svoj vsakdanji kruh, tisoče in tisoče Slovencev strada v francoskih in nemških rudnikih — in dober milijon sinov slovenskega naroda v Jugoslaviji čaka na milostne drobtinice:

Slovenci!

Kaj smo? Kje smo?

Ali smo Slovenci narod kot samobitna kulturna skupnost, ali nismo? Ali smo narod, ki si more po vseh pravicah postaviti lastno kulturno, politično in gospodarsko ognjišče, ali nismo?

Povzdiguje svoj glas, da zdramimo slovensko ljudstvo, da ga opozorimo na dejstva, o katerih je prepričano, da jih ni. Povdarjamo svojo zahtevo po svobodnem kulturnem in političnem razvoju, kot jo povdarjajo narodi vzhoda, ki se bore za svoj politični obstoj. Kličemo in dramimo sužnje, ki še ne vedo, da so sužnji, ki se še ne zavedajo, da imajo okove na svojih rokah in možganih.

Naš čas je prišel. Ne tarnanja, ne vzdihavanja — ampak boja. Hočemo, boja z vsem gnilim in konservativnim, z vsem starim in smrdljivim, kulturnega boja, da izklešemo novo, da ustvarimo na razvalinah vsega gnilega in konservativnega svobodno kulturno in gospodarsko ognjišče slovenskega naroda — zedinjeno in enakopravno Slovenijo.

Slovenijo — Slovencem! To je naš program.

Ne maramo borbe z italijanskim ljudstvom, nočemo boja z delovnim nemškim narodom, kajti veže nas z njimi zavest in dejstvo, da živimo še nesvobodni v — svobodnih državah.

Boja pa hočemo z italijanskim fašizmom, z nemškim, italijanskim in inozemskim imperializmom. In bojevali se bomo kot z inozemskimi fašisti in imperialisti tudi z domačini, da dosežemo popolno gospodarsko in politično svobodo slovenskega delovnega ljudstva, da dosežemo zedinjeno in svobodno Slovenijo.

Slovenijo — Slovencem!

Za suverenost delovnega slovenskega naroda!

Za samostojno in zedinjeno Slovenijo v bratški federativni vezi z balkanskimi narodi!

Razen ruske revolucije je kulturna emancipacija Balkana od Evrope za nas eden največjih sodobnih problemov.

Ljubomir Mičič, Antievropa.

Iz uredništva. G. prof. dr. Veber ravnokar končuje novo delo, ki izide v prihodnjih dneh. Radi prezaposlenosti je moral za to številko svojo študijo o Sokratu prekiniti. V naslednji številki bo obravnaval Sokratov nauk.

miloščine pri sosedovi mizi! Saj celjski grofje še dolgo niso slovenska zgodovina, četudi se še tolikokrat krsti njihova osebna strast po vladarstvu nad zaželjeno državo s plemenito gesto jugoslovanstva. Celjski grofje so bili pač pristni Nemci in njihova stremljenja niso bila usmerjena le proti jugu, kjer so bili naseljeni Slovani, marveč so šli njihovi interesi tudi na Češko in v Nemčijo, ker so bili le samonikli roparski vitezi višje vrste. Slovenci pa so bili deležni njihove slave le v toliko, v kolikor trpi ponižni narod pod knuto gospodarjevo. Vse, kar je delal Župančič v »Veroniki Deseniški« ni nikak heroizem, ki bi se dal opreti na Merežkovskega besedo, da je večje junaštvo ustvariti atom, kakor razrušiti solnce, temveč je poizkus obnavljanja starega vina v starih mehovich. To je v resnici tendenčna umetnost jugoslovenske smeri prav v stilu tugomerskega narodnjakarstva — samo v poslabšani izdaji. Pojmovanje Župančičevo od začetka države je povsem malomeščansko in lahko se reče, da je izdal svoje lastne besede, ki jih je zapisal v »Lj. Zv.« l. 1917 št. 10., ko je bil tudi urednik te revije. Tam namreč pravi: »Slovenu, ki se v ljuti borbi za svoj narodni obstoj ni mogel opirati na preteklost, je vcepila dolgotrajna izkušnja trdno in zlahko prepričanje, da je preteklost samo en del, žalostni del (podčrtal jaz) njegove historije, in da je baš bodočnost ona polovica, do katere ima sam še moči in vpliva. Kakor je bila nekoč vsa pretekla historija — bodočnost, ki jo je bilo treba še le ostvarjati, tako se nam kaže tudi danes zgodovina našega naroda v obliki teženj, smotrov in ciljev, več ali manj jasno očrtanih, s smerjo v bodočnost. Historizem v zmislu preteklosti more zadovoljiti samo nasičene narode, ki se jim ni več treba boriti za svojo usodo, ali otopele, ki so izgubili vero v svoje ideale. Mi pa gledamo v bodočnosti veseli in častitljivi del svoje historije.

Morda bomo Slovenci Hrvatom in Srbom dragoceni baš zaradi svoje »nehistoričnosti«, neobvezanosti napram preteklosti, zaradi nepreobloženosti z nadležno staro šaro, ki se drži vedno tudi življenja vrednih tradicij (podčrtal jaz). Nimamo Dušanov in Krešimirov, zato pa nam tudi ne zaslanjajo pogleda v carstvo bodočnosti, nam ne zastavljajo pota v sveto mesto bratstva in svobode (podčrtal jaz). S tega vidika smo v Jugoslaviji Slovenci najnaprednejši in najmodernejši element.

Da bi spravil v sožitje s temi besedami »Veroniko Deseniško«, se človek pač brezuspešno trudi. In če je napisal v istem letniku št. 9 »Lj. Zv.«, da si še nismo ustvarili one čvrste, prav slovenske duševne atmosfere, v kateri edino je tvorcu dobro in ugodno, ker diha samo v nji na vsa pljuča, vdihava tradicijo in resničnost, izdihava bodočnost in sanje z resnico v sebi, ima povsem prav. če pa dela on po teh lastnih besedah, je druga stvar, ker zelo praktično je za človeka, če smatra besede le za besede in hrani dejanja le za boljšo bodočnost. In »Veronika Deseniška« ni le podčrtavanje preteklosti, marveč poveličevanje onega žalostnega dela preteklosti, ki nam je bil dodaljen pod bičem tujca-gospodarja, ki pa nima z našo bodočnostjo nikakega stika.

Saj ni važno, da se človek zanima za življenska vprašanja, marveč je važno, da živi v nemoteni harmoniji z literati in njihovo literaturo

Vlado Premru:

Slovenstvo in naši kulturni delavci.

Uljudnost ni dolžnost, in kdor je neuljuden, še nikakor ni grob; ali na korist mnogih odkritosrčen biti, to je dolžnost — in dolžnost je celo odkritosrčen biti z nevarnostjo, da se ti morda utegne očitati neotesanost in hudobnost. (Lessing.)

I.

Nam Slovencec je treba, da se zavemo, kaj da sploh smo; treba je, da se zavemo prometejstva, ki živi v nas že od nekdaj in je edina čednost ponižanega Slovenstva. Saj imamo mi Slovenci svojo čisto narodno kulturo, ki pa je naši inteligenci povečini povsem neznana, ker ta se ne hrani iz čiste narodove duše, marveč postaja žrtev različnih kulturnih bolezni, ki nam jih daje civilizirani zapad pod najrazličnejšimi zvenečimi imeni neumnosti in praznote. Ta slovenska inteligenca še nikoli ni čutila potrebe, da stopi s svojega »visokega stališča« med narod in da se tam nauči požrtvovalne ljubezni do lastne domovine. Saj je slovenska kultura dovolj močna, da se nam je ni treba sramovati, jo pozabljati ter se v taki vzgojeni zakrknjenosti obračati od naroda k takozvanemu jugoslovanstvu, češ, saj nas je Slovencev le pičlo številce in kaj bi tu inteligent ali kulturni delavec, ki nima tu niti primernega ozadja, kaj šele možnost do obstoja in življenja. O da, saj človek lahko razume tako besedičenje pri ljudeh, ki so le kruhoborci, ali pri takih, ki so željni slave visoko zvenečega imena in jim je delo, narod in človek le nepoznana skrb. Kaj taki inteligenci narodnost, kaj kultura; le civilizacija, ta je morda še za njo. A vsa ta neplodna ljudska pasma ne pomisli kako prokleta je dolga vrsta takih besed in kako malo je pri tem poštenih ljudi. Če mislijo, da je narod otrok, ki se ga da potolažiti z sladkoginljivim svečanim govorom, naj mu dajo kamile in janeževe vode! Ko bo dovolj shušal in bodo oblečene le še kosti v izsušeno kožo, mu naj vlijejo lonec državotvornosti v prazen želodec, v dobri veri, da ga upijani kot močno vino, a takoj nato naj mu pokažejo hlebce belega kruha, da jim sledi v imenu troedinega naroda. Morda se to posreči slovenski inteligenci, ki je tako iznajdljiva v političnih preobrazbah, da ustvari, če je treba braniti neko »gotovo stališče«, v enem samem človeku celo njih več. Tako nastane v enem človeku: duhovni človek, miselni človek, politični človek in vsakdanji človek. Slednji pa lahko samopašno pase svoje neplodovito življenje v pregrehah in nečistosti vseh vrst, ne oziraje se na ostale. To je vse-skozi zelo praktična iznajdba, ki je globoko psihološko utemeljena in povsem našemu času primerna. Pošten človek pa se ob taki moralni manjvrednosti lahko zgrozi, ko vidi, v kako propadanje vodi tako vsakdanje kruhoborstvo.

Toda saj je slovenska inteligenca tudi revolucionarna; seveda njena revolucionarnost je posebne vrste, je silno ponižna in dobrohotna,

dališč. Razlika med njegovo, še tudi naturalistično — a povsem samoniklo umetnostjo, in zapadno teatersko umetnostjo je približno taka, kakor je razlika med Zolajem in Dostojevskim.

Že l. 1906. se je MHT napotil na prvo turnejo v zapadno Evropo in si jo priboril za svojo umetnost. Gotovo ni odveč, če omenim, kako vznemirjen je bil ob njegovi umenosti takratni nemški kajzar Viljem II. Pri zadnji napovedani predstavi v Berlinu jih je naprosil, da so posebno zanj igrali še enkrat in po predstavi je dejal svoji okolici: «So will ich's gespielt haben!»

Umetnost MHT je bila odkritje za vsakega takratnega človeka. Zakaj po odru niso hodili igralci z velikimi gestami in patetičnimi glasovi. Umetnost MHT je spravila človeka v tako razpoloženje, da je pozabil na ves svet okrog sebe, da je direktno sočustvoval z vsem prilajenim, a trpečim popolnoma duševnim dejanjem na odru. Človeku se je zdelo, da vidi posebljeno svojo duševnost pred seboj.

* * *

Po prvem nastopu l. 1898., ko so igrali Al. K. Tolstoja dramo »Car Fjodor Ivanovič« je kritika sicer hvalila njih pridnost, pritoževala pa se je, da ni bilo v celi predstavi prvega igralca - zvezde, kakor je bila do takrat navada v gledališču. Pritožba je že pri prvem nastopu tako napadla tisto, kar je bilo bistveno pri naturalističnem teatru sploh, posebno še pri MHT. To je namreč socijalnost v uprizarjanju. Stanislavski je odpravil prvega in drugega igralca, vsi so bili enakovredni igralci in vsi so morali v največji umetniški višini podati svoje vloge. Z naturalističnim teatrom obenem nastopi režiser, eden izmed vodilnih členov v verigi teaterske umetnosti. Gleda se na skupnost igre in ne na posameznega igralca. Vsi nastopajoči morajo tvoriti med seboj zvezano celoto — vsi so igralci — vsi enaki. Skratka uprizarjanje je dobilo neko harmonično, skoraj kolektivistično noto. Tukaj ni bilo več solistov-zvezd, štatist in igralec, ki je igral glavno vlogo, sta bila v režiji, v predstavljanju nujna rekvizita — živa, med seboj spojena predmeta. Nihče ni silil v ospredje, vsak je imel svoj delokrog in čim boljše je vsak svoje delo izvršil, tem popolnejša je bila celokupna uprizoritev.

To je bilo v resnici nekaj velikega in novega in je ostalo kot trajna vrednota današnjemu teatru sploh.

Če tudi je osnovna nota umetnosti MHT duševni naturalizem, soroden umetnosti Dostojevskega in je tvoril umetniško podlago vsemu njegovemu ustvarjanju od prvih početkov do danes, zaznamuje vendar tri obdobja v delu MHT. Prvo obdobje je obdobje takozvanega vnanjega realizma, ki se je predvsem bavil z zunanjimi izraznimi sredstvi, kakor so tehtnika naturalistično podanih gibov človeškega telesa, naturalistična scenerija itd.

V drugem obdobju, ki tvori kot repertoar drame Macterlincka, Hamsuna, Čehova, Gorkega itd. se prvotni suhi naturalizem bežno spoji s simbolizmom. Najboljši primer mešanega naturalizma in simbolizma tvorijo poslednje drame Ibsenove, Hauptmannova »Hanice pot v nebesa« in Čehov.

je samo za klavir. Kakorkoli preobračamo, vedno in vedno se vrnemo pri drami v gledališče in obratno.

Take disharmonije je morala preživljati naturalistična drama, seve takrat na račun okostenelega teatra, ki je plaval v patetični okostenelosti klasicizma in v patosu takratne igralske umetnosti. Vse je bilo izživeto, vse mrtvo življenje živega mrliča, ki ga je skušala pokopati naturalistična drama. Potrebovala je svojega interpreta in vemo, da so se kmalu po nastopu naturalizma v literaturi začela javljati gledališča, ki so skušala novo umetnost pripeljati tudi v teater. Tako so delali prvi Meiningovci, Otto Brahmsova »Freie Bühne« v Berlinu in Antoinov »Theatre libre« v Parizu. Ko so si že omenjena gledališča priborila priznanje in so se bila že v svojem naturalizmu skoraj chladila, še je v carski Rusiji teater plaval v hudo patetičnih klasičnih vodah.

Igralo se je po načinu prvega in drugega igralca, po načinu, ki je razdeljeval gledališki ensembel v zvezde in igralce-epizodiste, ki so bili samo pripomoček prvim. Skrajna nescialnost, ki je sploh kdaj vladala v gledališču. Režije, režiserjev še ni bilo, saj je vodil igro glavni igralec-junak, ki je izvedel vse z ozirom na svojo glavno vlogo in se pri tem prav nič ni oziral na sonastopajoče. Govor je bila patetična deklamacija, ki je tu pa tam, zlasti v verzificiranih klasičnih dramah, igralcu dobro služila in je zato bila najbolj in do skrajnosti razvita. Stari prof. dr. Fjodor Stjepun nam je na Dunaju razlagal, da je bil govor v dobrem takem teatru tako razvit, da se je poslušalcu zdelo, kakor da sliši godbo. Seve se je to izživelo, zlasti, ker se ni oziralo prav nič na kako posebno tehniko telesnih gibov, ki so okosteneli v pretirane, mrtve manire. Ravnotako je deklamatorska tehnika govora zašla v gol tehnični patos. Ako je igral takrat ruski teater kakega Ostrovskega, kjer je bilo treba v sceni predstavljati sprejemnico, so postavili malomarne kulise s tremi vhodi, mizo in štiri stole, pa še kako malenkost. Saj na scenerijo nihče ni gledal. Vse oči, vsa srca in vsa ušesa so bila uprta v glavnega igralca — v zvezdo tistega večera.

V takih sponah je taval ruski teater, ko je začel z novim rovariti Konstantin Sergejevič Aleksejev - Stanislavski. Začel je v »Društvu umetnosti in literaturi« v sezoni 1897/98. Istočasno je v kurzih Moskovskega filharmoničnega društva predaval o pokretilih zapadno-evropskega naturalističnega teatra Vladimir Ivanovič Nemirovič-Dančenko. Ko sta izvedela drug za drugega, sta se sestala že poleti 1897. v moskovski gostilni Slavjanski bazar in začela kovati skupne načrte. Direktno iniciativo za ustanovitev novega teatra je dal Nemirovič-Dančenko. Sam je najprej predložil upravi carskega gledališča načrt, ki bi ruski teater reformiral in ga privedel z reorganizacijo odra in repertoarja v sodobnost. Dobil ni niti odgovora. Zato sta se tem bolj, Stanislavski in on, poprijela na skupnem sestanku misli: ustanoviti lasten teater. Povsod drugje bi naletela na tisoče še drugih zaprek zlasti materijelnih. V Rusiji zapadnoevropski kapitalistični duh še takrat ni bil razvit, tisti duh, ki je v precejšnji meri ravno zaslužnil v dobičkarske namene zapadni teater in ga tako upropastil.

prevratnega datuma (ker so danes resnično nekoliko postarne). — Najjačji del zbirke zaključuje osmi oddelek, kjer se pesnik obrača vase in prihaja do izraza ona zadnja postaja pesnikovega doživljanja: resignacija in hrepenenje po sproščenju.

* * *

Oblikovno se Gradnik ne razvija več. Najvišja forma mu je stereotipni kalup-scnet, ki ga sicer obvlada, vendar vsiljuje vanj že vsako domisljico, neglede na to, če odgovarja notranja arhitektura zunanji. Naravnost neverjetno je, da nikakor ne najde lastne forme v času, ko skuša zavreči poezija vse konzervativne anahronizme in potencirati osečno noto pesnika v motivu, obliki in celo v jeziku. Gradnikova rima, ki se je krčevito oprijemlje, je včasih z ozirom na akcent nemogoča in banalna (prim.: razmnóži — koži, črvi — krvi itd.) Včasih se mu poznava direktna šola ob Prešernovem sonetu (celo rima: Marka — barka). Izrazu in jeziku dela njegova rima silno škodo. (Za zabelo beremo na koncu zbirke, št. 109 rimo: zmija — ovija.) Tudi razni primerski lokalizmi, ki jih je bilo treba laiku raztolmačiti v celem besednjaku, ne dajejo njegovi poeziji prav nič večje cene, zato bi lahko brez škode izostali.

V celoti ne pomenja Gradnikov »De profundis« prav nikakega napredka. Poleg kope umetnostno nepomembnih pesmi najde bravec, zlasti v zadnjem delu zbirke raztresene bisere, ki pa ne morejo dati celotni knjigi vrednosti nad njegove prejšnje poezije.

Jakčeva lesoreza uplivata kot ilustraciji ugodno. Vobče je »De profundis« vnanje najlepše opremljena pesniška zbirka v vsej slovenski knjižni produkciji.

* * *

Alojzij Gradnik: De profundis, 1926, 8°, 112 str. Založba »Jug«, tisk Delniške tiskarne. A. Gspan.

Razprave.

Izdaja Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani. Cena Din 100.—.

Izšel je tretji letnik glasila zgoraj omenjenega društva in prinaša sledečo vsebino: Avgust Musič: Negacija n. i. Petar Skok: Lat. Caisar = Caesar. Fran Kidrič: Prešernove odklonjene prošnje za advokaturo. Anton Breznik: Slovenski slovarji. Ivan Prijatelj: Ustanovitev »Ljubljanskega Zvona« in celovškega »Kreša«.

Obširna knjiga vsebuje zanimive in važne razprave naših prvih znanstvenikov in zasluži, da najde pot v najširše znanstvene kroge našega naroda. Zato jo priporočamo vsem v nakup. Dobi se v vseh knjigarnah.

sednik svojega življenja, čim višje je šla njegova umetnost. — Toda če bi tako napisal, bi bilo prehitro konec Podbevškove modrosti. Potem pa: kdo pa je še kdaj, razven Podbevška mogoče, o tem razglabljal, kaj je bil Cankar v političnem življenju? Kdo je razmišljal kdaj o Cankarju »liberalcu najaujše vrste«, če je bil količkaj pameten in pošten? Ali o Cankarju klerikalcu? Kolikor se je Cankar udeleževal političnega življenja, se ga je udeleževal kot socialist. Preživo je čutil vso strahoto družabne krivice, da bi stal ob strani; bolj je bil njegovo naravno opravilo in ker mlad človek ljubi omlate na krožniku — tako je dejal Cankar sam —, ne pa v politiki, je postal socialist. To ve tudi Anton Podbevšek zelo dobro, toda hinavsko-skriti namen, kateremu služi njegova razprava, je zahteval, da je Podbevšek tisti stavek nalašč tako bedastozlobno zapisal.

Človek, ki ne pozna Cankarjevega življenja, mora dobiti pri Podbevšku vtis, da je bil Cankar eno kot drugo in tretje in da je bilo pri njegovi »praktični, osebni etiki«, ki pa seveda kljub temu, da je bila praktična, ni škodovala njegovemu umetniškemu delu in njegovi brezobzirni kritiki gnilobe in frazerstva našega javnega življenja, nekaj čisto običajnega in postranskega, da je preskakoval iz stranke v stranko. In ker Podbevšek to svojo čudovito mcralo razširja na vsakega umetnika — seveda z največjo nesebičnostjo — je po njegovem pravica vsakega »umetnika«, da dela tako, saj tisti »umetniki« stoje visoko nad navadnimi smrtniki, ki se ne smejo zgražati nad to pravico, ker ne vedo, da taka etika lahko škoduje samo njim, nikakor pa ne božanskim častilcem »večne, umetnostne etike«.

Jaz se nisem čudil popolnoma nič, ko sem prečital tisto reč, tudi se nisem čudil temu, da sem jo bral v »Ljubljanskem Zvonu«. Kdo se ne bi rad znebil Mojzesa v košari na lep način? Vsa tretja Podbevškova etika ima namreč edino ta skriti namen, da bi gladko ločila Podbevška-skakavčka od Podbevška-literata. Poštenjak Podbevškove sorte nikoli ne poreče: Resnica je, da sem pccenal take neumnosti, da se Bog usmili, da je postal moj edini bog lastna ambicija in da me je pokopala lastna zloba, neumnost in fraza. Natanko tako, kakor se je nekoč prevzel Govekar ob svojem »krvavem« naturalizmu, ki ga je začel oznanjati potem, ko so ga zavrgli že povsod, natanko tako se je prevzel tudi Podbevšek ob bobnečih frazah svoje »nove« umetnosti, ob svojih meglenih in čestokrat brezmiselno fantastičnih pripodobah, potem ko jih je nanosil in se jih naučil na vseh štirih straneh sveta.

Bilo pa je popolnoma v redu, da je v času, ko je zavladała pri nas najbolj prostaška laž v vsej svoji gleriji, vstala njena mogočna senca tudi iz »Ljubljanskega Zvona« in s Podbevškovo tretjo etiko pregnila Mojzesa v košari in ga potopila na dno lažnih valov.

Franc Onič.

Alojzij Gradnik: De profundis.

»Svetel nisem, a sem čist.«

(De profundis, 27.)

Za karakterizacijo Gradnika-pesnika se mi zde njegove lastne, zgoraj citirane sesede najprimernejše. Njega pesniška kvaliteta stoji za marsi-

III.

V znanstveni publikaciji »Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor«. »Knjiga prva 1921«, je napisal njen urednik beograjski literarni zgodovinar Pavle Popović v uvodu na strani V. sledeče: »Nikakva uska gledišta ne postojе kod nas — o tome držimo, da već ova sveska daje dokaza — i svakome je slobodno hoće li publikovati svoj rad u ćirilici ili latinici, u srpsko-hrvatskom jeziku ili u slovenačkom narečju.«

Priznati moramo, da je g. Pavle Popović odkritosrčen in seveda tudi velikodušen. Mirno napiše, da »nikakva uska gledišta ne postojе kod nas« — namreč pri uredništvu publikacije — priznava pa še v istem stavku slovenščini le značaj narečja srbohrvatskega jezika in zdaj pride velikodušnost: dovoli, da pišejo v njegov list tudi v slovenskem »narečju«.

In vendar mi je ta gospod veliko simpatičnejši od naših »Jugoslovenov«. V svojem šovinizmu je vsaj odkrit.

IV.

Stojimo brezpogojno na stališču, da smo Slovenci samostojen in poseben narod, s svojo individualno narodno kulturo, s svojim narodnim jezikom — to je naše tako znanstveno kot čustveno prepričanje, kdor pa trdi nasprotno, je dozledno temu našemu prepričanju izdajavec, ki bi bil drugje, kjer je manj hlapcev in več poštenih ljudi, izpljunjen kot »vina zavrelca«.

Vinko Košak.

Tretja etika Antona Podbevška.

V oktoberski številki »Ljubljanskega Zvona« je odkril Anton Podbevšek v neki svoji kritiki, ki pa v resnici ni nobena kritika, tri posebne etike; to odkritje pa je rezerviral samo za tiste izvoljence, ki imajo pregled črez svetovno literaturo, t. j. očitvidno za univerzalno literarno nabražene ljudi. Zakaj samo ti ne dvomijo več v njegovo, od bogvekod prisleparjeno frazo o prvi »večni umetnostni etiki«, kateri da smo se (kdo?) tako zelo približali, kakor še nikdar, kar svet stoji, s svojo »osebno etiko«. Govoriti o teh etikah posebej, bi bilo brezplodno početje, ker sta bolj čudovito megleni in raztegljivi, kakor je ljubljanska megla in ker je vse nadaljno kvašenje o teh etikah gola neumnost, kateri se more človek kvečjemu smejeti. Saj Podbevšek nastopa v tej svoji zmedeni učenosti natanko tako, kakor vsi duševni Guliverji tiste sorte, ki jih dandanes srečavamo pri nas prečestokrat. Okoli sebe imajo potegnjeno debelo črto in na tej črti sloni njihov dolgi prst. »Za njega, ki gleda iz svetovnih vidikov ali ki ima pregled črez svetovno literaturo, je že znano.« Nato duševni Guliverji podkrepijo svoj dolgi prst še s kakim citatom iz širom sveta poznaneга pisatelja, ki mra pošlej nositi kakor Atlas nebo vso pezo Guliverjevih duhovitosti pred ubogimi braleci, pa če tisti citat stokrat nima nič opraviti z njihovo vase zaljubljeno duhovitostjo. Toda Podbevšku za njegova velika »odkritja« ne zadostuje samo citat in slavno ime velikega pisatelja, temveč on za dokaz o resničnosti svojih odkritij postavi pred strmečega bralca tudi »praktičen« vzgled, »praktičen« primer. »Praktičnih« vzgledov in primerov se je Podbevšek že večkrat

pa so tedanjemu šefu drame, prvenemu režiserju in igralcu Nučiču podkurili tla pod nogami in Nučič se je preselil v Maribor. Tam je za tisto dobo (Skrbinšek je pomagal) gledališče vzcvetelo — v ljubljansko gledališče pa se je naselila država, slovenski igralci so jo kmalu dobili po nosu in naše gledališče je čemerno zakinkalo... Ga. Danilova je šla takrat drugič v Ameriko. In spet je bilo dela, trdega dela v tujini za domovino. V domovini sami pa je delala medtem uprava za... za... za kóga že? Za kóga že in za kaj že? Pa menda ne zato, da nam hoče letos država gledališče kar reducirati? Menda vsaj ne zato??

Ga. Danilova se je lani ponovno vrnila, z novimi upi in polna hotenja, da bi delala in pomagala našemu bolnemu in prav po uradniško izmučenem gledališču. In naša uprava se je vrgla v uradno opremo in se izkazala: po dolgem prerekanju, beganju sem in tja ter brzojavljanju v Beograd in nazaj, je bila ga. Danilova končno nekako »milostno« angažirana; pet mesecev, to se pravi od početka sezone pa do danes je trajalo, predno je izbrala uprava komad, v katerem je lahko ga. Danilova sebi in svojemu znanju primerno nastopila; vseh pet mesecev je prejemale ga. Danilova kot prevedena državna uradnica plačo po grupi in kategoriji, brez vsakih umetniških doklad, ker je uprava sklenila, da ji bo nakazala umetniške doklade šele sedaj po nastopu, ko jo je ocenila že kritika, občinstvo in končnoveljavno uprava (ocenila torej njo, ki je že od leta 1886 med prvimi slovenskimi igralkami in ki je še pred štirimi leti dokazala svoje zmožnosti); pet mesecev je ta uprava go. Danilovo sploh ignorirala in se je spomnila samo takrat, kadar je bilo treba uslužno vskočiti in prevzeti dve vlogi zapored (v »Triglavski bajki«, prvič namesto obcele gospe Medvedove, drugič namesto bolne Nablocke); pet mesecev je ga. Danilova že v Ljubljani in štiridesetlet je že pri gledališču in vendar — čujte in strmite — je mogla taista uprava gojiti še mnenje, da hoče ga. Danilova pri nas igrati — naivke! (N. pr. Mannersovo »Pegico« in Wildeovo »Lady Windermerovo«). —

Usmili se nas, o Gospod — pri nas je že vse vkup narobe...!

Zadnji čas pa smo čuli celó glasove, da so predlagane v upokojitev med drugimi tudi gge. Marija Vera, Polonca Juvanova in — Gusti Danilova. —

Tako je, kadar se vrne slovenska igralka domov... »O, domovina, ti si kakor...« — no, pustimo to, Cankar nas je že sit.

Dobro in húdo je povedal Peter-Krištof Kobar, tat, umetnik, kontrabandar in razbojnik! Dobro je rekel in hudó mu je bilo... Debeli človek pa se redi še nadalje in »vaškemu policistu podoben« v potu svojega obraza preganja ubogo Jacinto kakor najhujše zlo po tej solzni dolini slovenski. (Po Iv. Cankarju.)

Ciril Debevec.

Ljubljana, 12. jan. 1927.

Gg. iz Ljubljane in Beograda se zahvaljujemo za materijelno podporo, katero sta naklonila »Mladini«.

Konzorcij »Mladine«.

manjkanju mož, ki nam je toliko ustvaril, sramota je, da ni nikogar, ki bi povzdignil zanj svoj glas« in smo jedli z naslado potice naprej!

Na Češkem, na Poljskem dobi umetnik, ko izpolni šestdeseto leto, lepo pokojnino, da je preskrbljen na stara leta ali pa dobi celo takozvani nacionalni dar v obliki kakega milijona ali posestva z graščino.

Tega mi ne zahtevamo, kaj bi slovenskemu umetniku milijon, posestvo in graščina, ko je vaje podstrešne izbe in cukrarniških sobic!

Ali tudi pri nas imamo zakon — ki se je že večkrat s pridom in še večkrat z nepridom uporabil —, ki vsebuje takozvano pokojnino za nacionalno delo. Ta pokojnina je bila priznana že marsikomu in v obilni meri, ki jo je prav malo zaslužil in še manj potreboval. Slovenski umetnik, ki pa štirideset let orje brazde naše umetnosti, te nacionalne pokojnine še ni prejel!

Naša sveta dolžnost je, da izposlujemo Rihardu Jakopiču to nacionalno pokojnino. In sicer takoj! Sicer bo prepozno in bomo zopet lahko »neutolažljivo točili solze nad izgubo našega velikega umetnika.«

Dolžnost našega velikega županstva, prosvetnega oddelka in vseh naših poslancev brez razlike strank je, da se takoj pobrigajo, da se prizna Rihardu Jakopiču za njegovo štiridesetletno delovanje nacionalna pokojnina! Prepričani smo, da bodo to našo zahtevo podprla vsa naša društva, vse naše časništvo in časopisje.

Naša, specielno slovenska dolžnost pa je, da zberemo, kolikor je v naših močeh in mu poklonimo to v primerni obliki kot naš slovenski narodni dar!

To je naša prokleta dolžnost in ne miloščina! Tega se moramo vsikdar zavedati.

V to svrhu predlagam, da se začne razpravljati to vprašanje v javnosti (»Mladina« je vedno na razpolago), in se izbere primeren odbor, ki bo to delo prevzel in v najkrajšem času izvedel.

Upamo, da ne bo naš glas »glas vpijočega v puščavi.«

Na delo torej!

ZAPISKI.

Post festum: če se vrne slovenska igralka domov . . .¹

Če se vrne slovenska igralka iz tujine domov — in od tu naprej mi že zmanjka gradiva. Zmanjka vsega gradiva, če bi hotel pripovedovati o lepih sprejemih na kolodvorih, v pozdravljanju intendantov, o dobrodošli-
cah v časopisju in o prazničnem razpoloženju kritikov in občinstva. Domenjeno je: za slovensko igralko ni časa in ne prostora. Važnejše stvari

¹ Namenjeno za ugledni slovenski dnevnik, pa v uredništvu odklonjeno.

menjen. Absolutizem, ki rodi servilizem, je zastarel način vladanja; ker je zastarel, je šibek in, kar je vzgojno najhujše, on je nedosleden, on skače. V tem je veliko zla. Mladina skače sama, ne vidi pa rada skakati starih! Tega ne prenaša in se upira. Doslednosti hoče, v njej čuti moč in zdravje, nedoslednost mrzi kot slabotno in neiskreno in se ji roga. Slepo zaljubljenost, osnovni greh in le redko kje samo usodno zmoto, izkorišča instinktivno po svoje in za sebe. Tudi to ni dobro. Med najhujše, med izvirne grehe pa spada pretirano veličanje in precenjevanje lastnega »jaz«-a, njegovo brezizjemno postavljanje za vzor, kar ustvarja nedostopno nadutost, sporedno ž njo popolno zaničevanje, celo ubijanje ali sploh zanikanje otrokove lastne individualnosti. Ta nadutost nima nikakega p o š t o v a n j a za veličino obsežne mlade duše, zato ji je mladina zgolj objekt, nikdar pa živ subjekt, ki mu pripada kakor nedotakljiva sveta last povsem svojstveno čuvstvovanje, mišljenje, hotenje; zato se nikdar ne obrača vase, da bi vestno presodila (čemu tudi?) vsako svoje dejanje, ne more se poglobljati v (zanikano!) dušo mladine, niti se ogrevati ob njenem izžarevanju. Učenju zadošča formalna usposobljenost; vzgoja kriči po živem interesu ljubezni, po vestnosti. Tukaj je treba popolnega preokreta: žive zavesti in udejstvovanja d o l ž n o s t i do mladine. Ta preokret bo izvedla sila — javnega mnenja — — —

Opuščam navajanje primerov za vse to iz žive prakse; samo dva napišem iz najnovejših dni ob koncu šole, za premišljanje, brez pripombe.

Učitelj z normalnim ugledom in splošno tudi pri dijaštvu spoštovan, nahruli svoj razred: »Mar mislite, da sem jaz zaradi vas tukaj?« Gnil sad celó z z e l e n e veje — — —

Dijak sam pa sodi o svojih vrstnikih v slovenski domači nalogi takole: »Bistveno so vsi takile: vse, kar jim voditelji natvezijo, sprejemajo kot sveto, nimajo pa lastne sodbe.« — — —

Ljuliko sejemo in se zgražamo, če ni zlate pšenice. Samostojnosti v mišljenju ne razvijamo, ker smo ozkoprsni; govorimo o čednostih, uganjamo krivico, gojimo laž in silimo mladino, da nas skuša varati na vseh koncih. S v o b o d a, vzvišen pojem, nam je medla fraza, nikako doživetje, nihče pa ne more podajati vrednot, ki niso v njem živa sila. Značajnost ubijamo in preganjamo vsepovsod, iz svoje oblasti puščamo samo zmrcvarjeno duševnost brez vsake pristnosti. Kar je klenih značajev in celih mož, so postali izven šole in kljub svojim strahovalcem; vse ostalo smo masa slabičev, pritlikavcev, hinavcev in strahopetcev ali zgolj zmaterializiranih malodušnežev, za pravo in vendar počteno življenje nezmožnih.

Sami stvari bo v največje dobro, če priznamo, da je »splošen klic« o šoli in njenih načrtih povsem upravičen; prav je, upoštevati vse druge odločilne in tako mnogovrstne, zdravemu razvoju mladine nasprotujoče okolnosti. Ne gre pa, vedno udrihati le po mladini in največ molčati o živem činitelju, ki ga navajati na pravo pot je še najbolj v naši moči, v m o č i z d r a v e g a, j a v n e g a m n e n j a. Z brezob-

dukt der ökonomischen Verhältnisse, sondern die neue Gesellschaft stellt sie bewusst in ihren Dienst.« In dr. ing. grof Arco je odnesel iz Rusije »najmočnejši utis, da si je sovjetska Rusija postavila za najvišje načelo, izsledke eksperimentalnih ved prevesti v resnico.« (»Das neue Russland« 1924, št. 11—12.)

»Das neue Russland«¹ poroča v 7.-8. št. prošlega letnika v stalni rubriki »Kunst und Wissenschaft« o naslednjih znanstvenih prireditvah in novicah v Rusiji: II. kongres specialistov za ušesne, nosne in vratne bolezni začetkom pomladi 1927, združen z razstavo anatomskih, patološko - anatomskih, histoloških preparatov, diagramov, röntgenogramov, knjig, aparatov itd.; X. kongres bakteriologov in epidemiologov v Odesi začetkom decembra 1926; I. kongres okultistov koncem septembra; I. zdravniški kongres za Povolžje — boj veneričnim in kožnim boleznim; II. psihonevrološki kongres decembra v Moskvi; kongres geologov septembra v Kijevu; kongresi fiziologov, röntgenologov, ginekologov — poslednji v Leningradu je bil nad vsemi dosedanjimi, 750 udeležencev, 250 predavanj, themata: boj raku, hipnoza pri porodu itd.; institut za raziskavo mozga je ustanovil poseben laboratorij za opazovanje elektromagnetskih žarkov, ki se v njih javljajo funkcije mozga; koncem septembra bibliografska konferenca v Moskvi; I. buddhistična razstava v Leningradu jeseni 1926, o Japonski, Kini, Tibetu, Mongoliji itd.; ekspedicija za folkloro v Karelijo itd. itd.

Pokrovskij je pač s polnim pravom zapisal v prej omenjeni kritiki: »Prišel bo čas, ko bodo ruskemu proletarijatu pred Akademijo umetnosti in znanosti stavili spomenike prav zato, ker tem redkim rastlinam, dasi je bil v svoji trdi preteklost sam ločen od ved in umetnosti, vendar ni dal, da propadejo, temveč jih je v gladu in mrazu z ljubeznijo gojil za bodoča pokoljenja.«²

Tako altera pars.

Nas mladih dejstvo prevratne Rusije ni kakor marsikoga vrglo s tira; naš panslavizem se zavoljo nje ni preselil v Prago. Daleč smo od tega, da bi s pamfletom o novem svetu, ki ga z žilavim delom in silno vero gradijo narodi sovjetske Unije, bili hlapci stari nasilni laži imperijalistične Evrope. Mi iščemo pot in našli jo bomo do nove Rusije, do njene nove literature, umetnosti in znanosti.

¹ Berlin — Pankow, Kavalierstrasse 10.

² Podobno je prof. Semaško, komisar za zdravstvo, zapisal v lanski »Das neue Russland«: »Zgodovinsko dejstvo ostane, da je vlada delavcev in kmetov v onem trenutku, ko je prebivalstvo dobesedno stradalo, za učenjake izvedla izjemno oskrbo; delavci in kmetje so si od ust odtrgavali grizljaj, na so učenjakom v njihovi materialni in duševni stiski na izjemen način priskočili na pomoč.«

Zakaj zdelo se mi je nadalje, da je vse umetnosti pogoj umetnikovo življenje in iz tega življenja porojena posebnost njegovih oči. Objekt je isti in če bi gledali vsi ljudje enako, bi bila rodila zemlja enega samega velikega umetnika in nobenega več za njim.

(Ivan Cankar: Gospa Judit.)

Te zahteve so vitalnega pomena za našo socialno politiko. Tako izvajanje kot se je vršilo do sedaj, ne more iti več dalje, kajti v tem slučaju polom mora priti...

Zato tudi sloni naš program na zahtevi: Za zdravo socialno politiko, za zaščito gospodarskih in političnih interesov delovnih narodov Jugoslavije.

Lojze Mlinar:

Znanstvo v novi Rusiji.

Pri nas še nimamo količkaj resno pisanega dela o novi Rusiji. Od leta 1917, ko je zgodaj spomladi oni plombiran vagon z Leninom prodril entenino blokado, pa do danes, ko prvo desetletje njenega novega življenja poteka h koncu, se je sicer napisalo o nji sila člankov inotic po našem časopisju, vendar si človek zaradi njihove mizoneistične tendenčnosti in protislovnosti po njih le ne more ustvariti niti približne podobe bodisi o zgodovinskem poteku revolucije bodisi o njenih rezultatih. Takozvani kulturni delavci, znanstveniki, umetniki, literati menda ne čutijo potrebe — vsaj v javnosti se zdi tako — da se končno vendar že poruši zid, ki nas loči od Rusije in da se vzpostavijo vedni kulturni, politični in gospodarski medsebojni odnošaji. Ti krogi s svojo komodno, malomarno indiferentnostjo večji del indirektno podpirajo politično reakcijo ali pa se ji s pamfletističnim pisanjem celo stavijo v direktno službo. Takšen pamflet je članek kandidata - zgodovinarja J. Šedivy-a v »Slovencu« dne 30. novembra 1926 »Znanstvo v boljševiški Rusiji«.

Šedivy piše, kako visoko je stala ruska znanost in na kako nizek nivo je padla po boljševiškem prevratu! Lobudanijskega »Metodologijo zgodovine« so boljševiki odklonili kot »buržujsko«; o duševnih vedah ni mogoče govoriti; o znanstvenih delih dobi človek utis, kakor da so izpred 18. stoletja; »Proletarska revolucija«, najboljša »znanstvena revija, in »Boljševik« sta brez sistematične redakcije — niti kazala niso v redu; Pokrovskij, pred vojno vodja ruskih znanstvenikov, predava (neverjetno!) o »Razredni borbi in politiki« in govori o razliki buržoazne in boljševiške zgodovine; izgnana ruska znanost je našla pribežališče v Pragi (v cirilmetodijski), ki je sedaj že resnično središče slovanskega sveta.

Meni bi bila vseh tolika gorečnost Šedivyja za vede, ali preveč ji je primešanega šarlatanstva — o katerem ne vem prav, ali je od idiotizma ali od nešolanosti — preveč neresnice in preveč nacionalnega defetizma. Šarlatanstva: v 9. št. lanske »Mladike« piše Šedivy brez komentarja, kako nekdo »trdi, da je nemški Jud Parvus Helphant oče boljševizma. On je s svojimi milijoni dosegel, da je prišel Lenin s skoraj sto Judi v Petrograd in začel tam pripravljati tla za prevrat.« Kakšen utis naj stori takšno pisanje na razsodnega človeka? Znanost

prevratnega datuma (ker so danes resnično nekoliko postarne). — Najjačji del zbirke zaključuje osmi oddelek, kjer se pesnik obrača vase in prihaja do izraza ona zadnja postaja pesnikovega doživljanja: resignacija in hrepenenje po sproščanju.

* * *

Oblikovno se Gradnik ne razvija več. Najvišja forma mu je stereotipni kalup-snet, ki ga sicer obvlada, vendar vsiljuje vanj že vsako domislivo, neglede na to, če odgovarja notranja arhitektura zunanji. Naravnost neverjetno je, da nikakor ne najde lastne forme v času, ko skuša zavreči poezija vse konzervativne anahronizme in potencirati osebno noco pesnika v motivu, obliki in celo v jeziku. Gradnikova rima, ki se je krčevito oprijemlje, je včasih z ozirom na akcent nemogoča in banalna (prim.: razmnóži — koži, črvi — krvi itd.) Včasih se mu pczna direktna šola ob Prešernovem sonetu (celo rima: Marka — barka). Izrazu in jeziku dela njegova rima silno škodo. (Za zabelo beremo na koncu zbirke, št. 109 rimo: zmija — ovija.) Tudi razni primorski lokalizmi, ki jih je bilo treba laiku raztolmačiti v celem besednjaku, ne dajejo njegovi poeziji prav nič večje cene, zato bi lahko brez škode izostali.

V celoti ne pomenja Gradnikov »De profundis« prav nikakega napredka. Poleg kope umetnostno nepomembnih pesmi najde bravec, zlasti v zadnjem delu zbirke raztresene bisere, ki pa ne morejo dati celotni knjigi vrednosti nad njegove prejšnje poezije.

Jakčeva lesoreza uplivata kot ilustraciji ugodno. Vobče je »De profundis« vnanje najlepše opremljena pesniška zbirka v vsej slovenski knjižni produkciji.

* * *

Alojzij Gradnik: De profundis, 1926, 8°, 112 str. Založba »Jug«, tisk Delniške tiskarne. A. Gspau.

Razprave.

Izdaja Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani. Cena Din 100.—.

Izšel je tretji letnik glasila zgoraj omenjenega društva in prinaša sledečo vsebino: Avgust Musič: Negacija n i. Petar Skok: Lat. Caisar = Caesar. Fran Kidrič: Prešernove odklonjene prošnje za advokaturu. Anton Breznik: Slovenski slovarji. Ivan Prijatelj: Ustanovitev »Ljubljanskega Zvona« in celovškega »Kresa«.

Obširna knjiga vsebuje zanimive in važne razprave naših prvih znanstvenikov in zasluži, da najde pot v najširše znanstvene kroge našega naroda. Zato jo priporočamo vsem v nakup. Dobi se v vseh knjigarnah.

sednik svojega življenja, čim višje je šla njegova umetnost. — Toda če bi tako napisal, bi bilo prehitro konec Podbevškove modrosti. Potem pa: kdo pa je še kdaj, razven Podbevška mogoče, o tem razglabljal, kaj je bil Cankar v političnem življenju? Kdo je razmišljal kdaj o Cankarju »liberalcu najaujše vrste«, če je bil količkaj pameten in pošten? Ali o Cankarju klerikalcu? Kolikor se je Cankar udeleževal političnega življenja, se ga je udeleževal kot socialista. Preživo je čutil vso strahoto družabne krivice, da bi stal ob strani; bolj je bil njegovo naravno opravilo in ker mlad človek ljubi omleto na krožniku — tako je dejal Cankar sam —, ne pa v politiki, je postal socialist. To ve tudi Anton Podbevšek zelo dobro, toda hinavsko-skriti namen, kateremu služi njegova razprava, je zahteval, da je Podbevšek tisti stavek nalašč tako bedastozlobno zapisal.

Človek, ki ne pozna Cankarjevega življenja, mora dobiti pri Podbevšku vtis, da je bil Cankar eno kot drugo in tretje in da je bilo pri njegovi »praktični, osebni etiki«, ki pa seveda kljub temu, da je bila praktična, ni škodovala njegovemu umetniškemu delu in njegovi brezobzirni kritiki gnilobe in frazerstva našega javnega življenja, nekaj čisto običajnega in postranskega, da je preskakoval iz stranke v stranko. In ker Podbevšek to svojo čudovito mcralo razširja na vsakega umetnika — seveda z največjo nesebičnostjo — je po njegovem pravica vsakega »umetnika«, da dela tako, saj tisti »umetniki« stoje visoko nad navadnimi smrtniki, ki se ne smejo zgražati nad to pravico, ker ne vedo, da taka etika lahko škoduje samo njim, nikakor pa ne božanskim častilcem »večne, umetnostne etike«.

Jaz se nisem čudil popolnoma nič, ko sem prečital tisto reč, tudi se nisem čudil temu, da sem jo bral v »Ljubljanskem Zvonu«. Kdo se ne bi rad znebil Mojzesa v košari na lep način? Vsa tretja Podbevškova etika ima namreč edino ta skriti namen, da bi gladko ločila Podbevška-skakavčka od Podbevška-literata. Poštenjak Podbevškove sorte nikoli ne poreče: Resnica je, da sem pccenjal take neumnosti, da se Bog usmili, da je postal moj edini bog lastna ambicija in da me je pokopala lastna zloba, neumnost in fraza. Načanko tako, kakor se je nekoč prevzel Govekar ob svojem »krvavem« naturalizmu, ki ga je začel oznanjati potem, ko so ga zavrgli že povsod, načanko tako se je prevzel tudi Podbevšek ob bobnečih frazah svoje »nove« umetnosti, ob svojih meglenih in čestokrat brezmiselno fantastičnih prispodobah, potem ko jih je nanosil in se jih naučil na vseh štirih straneh sveta.

Bilo pa je popolnoma v redu, da je v času, ko je zavladata pri nas najbolj prostaška laž v vsej svoji gleriji, vstala njena mogočna senca tudi iz »Ljubljanskega Zvona« in s Podbevškovo tretjo etiko pregnila Mojzesa v košari in ga potopila na dno lažnih valov. Franc Onič.

Alozij Gradnik: De profundis.

»Svetel nisem, a sem čist.«

(De profundis, 27.)

Za karakterizacijo Gradnika-pesnika se mi zde njegove lastne, zgoraj citirane sesede najprimernejše. Njega pesniška kvaliteta stoji za marsi-

III.

V znanstveni publikaciji »Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor«. »Knjiga prva 1921«, je napisal njen urednik beograjski literarni zgodovinar Pavle Popović v uvodu na strani V, sledeče: »Nikakva uska gledišta ne postojе kod nas — o tome držimo, da već ova sveska daje dokaza — i svakome je slobodno hoće li publikovati svoj rad u cirilici ili latinici, u srpsko-hrvatskom jeziku ili u slovenačkom narečju.«

Priznati moramo, da je g. Pavle Popović odkritosrčen in seveda tudi velikodušen. Mirno napiše, da »nikakva uska gledišta ne postojе kod nas« — namreč pri uredništvu publikacije — priznava pa še v istem stavku slovenščini le značaj narečja srbohrvatskega jezika in zdaj pride velikodušnost: dovoli, da pišejo v njegov list tudi v slovenskem »narečju«.

In vendar mi je ta gospod veliko simpatičnejši od naših »Jugoslovenov«. V svojem šovinizmu je vsaj odkrit.

IV.

Stojimo brezpogojno na stališču, da smo Slovenci samostojen in poseben narod, s svojo individualno narodno kulturo, s svojim narodnim jezikom — to je naše tako znanstveno kot čustveno prepričanje, kdor pa trdi nasprotno, je dozledno temu našemu prepričanju izdajavec, ki bi bil drugje, kjer je manj hlapecv in več poštenih ljudi, izpljunjen kot »vino zavrelica«.

Vinko Košak.

Tretja etika Antona Podbevška.

V oktoberski številki »Ljubljanskega Zvona« je odkril Anton Podbevšek v neki svoji kritiki, ki pa v resnici ni nobena kritika, tri posebne etike; to odkritje pa je rezerviral samo za tiste izvoljence, ki imajo pregled črez svetovno literaturo, t. j. očitvidno za univerzalno literarno nabražene ljudi. Zakaj samo ti ne dvomijo več v njegovo, od bogvekod prisleparjeno frazo o prvi »večni umetnostni etiki«, kateri da smo se (kdo?) tako zelo približali, kakor še nikdar, kar svet stoji, s svojo »osebno etiko«. Govoriti o teh etikah posebej, bi bilo brezplodno početje, ker sta bolj čudovito megleni in raztegljivi, kakor je ljubljanska megla in ker je vse nadaljno kvašenje o teh etikah gola neumnost, kateri se more človek kvečjemu smežati. Šaj Podbevšek nastopa v tej svoji zmedenosti natanko tako, kakor vsi duševni Guliverji tiste sorte, ki jih dandanes srečavamo pri nas prečestokrat. Okoli sebe imajo potegnjeno debelo črto in na tej črti sloni njihov dolgi prst. »Za njega, ki gleda iz svetovnih vidikov ali ki ima pregled črez svetovno literaturo, je že znano.« Nato duševni Guliverji podkrepijo svoj dolgi prst še s kakim citatom iz širom sveta poznanega pisatelja, ki mora pošlej nositi kakor Atlas nebó vso pezo Guliverjevih duhovitosti pred ubogimi bralci, pa če tisti citat stokrat nima nič opraviti z njihovo vase zaljubljeno duhovitostjo. Toda Podbevšku za njegova velika »odkritja« ne zadostuje samo citat in slavno ime velikega pisatelja, temveč on za dokaz o resničnosti svojih odkritij postavi pred strmečega bralca tudi »praktičen« vzgled, »praktičen« primer. »Praktičnih« vzgledov in primerov se je Podbevšek že večkrat

pa so tedanjemu šefu drame, prvemu režiserju in igralcu Nučiču podkurili tla pod nogami in Nučič se je preselil v Maribor. Tam je za tisto dobo (Skrbinšek je pomagal) gledališče vzcvetelo — v ljubljansko gledališče pa se je naselila država, slovenski igralci so jo kmalu dobili po nosu in naše gledališče je čemerno zakinkalo... Ga. Danilova je šla takrat drugič v Ameriko. In spet je bilo dela, trdega dela v tujini za domovino. V domovini sami pa je delala medtem uprava za... za... za kóga že? Za kóga že in za kaj že? Pa menda ne zato, da nam hoče letos država gledališče kar reducirati? Menda vsaj ne zato??

Ga. Danilova se je lani ponovno vrnila, z novimi upi in polna hotenja, da bi delala in pomagala našemu bolnemu in prav po uradniško izmučenem gledališču. In naša uprava se je vrgla v uradno opremo in se izkazala: po dolgem prerekanju, beganju sem in tja ter brzojavljanju v Beograd in nazaj, je bila ga. Danilova končno nekako »milosino« angažirana; pet mesecev, to se pravi od početka sezone pa do danes je trajalo, predno je izbrala uprava komad, v katerem je lahko ga. Danilova sebi in svojemu znanju primerno nastopila; vseh pet mesecev je prejemale ga. Danilova kot prevedena državna uradnica plačo po grupi in kategoriji, brez vsakih umetniških doklad, ker je uprava sklenila, da ji bo nakazala umetniške doklade šele sedaj po nastopu, ko jo je ocenila že kritika, občinstvo in končno veljavna uprava (ocenila torej njo, ki je že od leta 1886 med prvimi slovenskimi igralkami in ki je še pred štirimi leti dokazala svoje zmožnosti); pet mesecev je ta uprava go. Danilovo sploh ignorirala in se je spomnila samo takrat, kadar je bilo treba uslužno vskočiti in prevzeti dve vlogi zapored (v »Triglavski bajki«, prvič namesto obcele gospe Medvedove, drugič namesto bolne Nablocke); pet mesecev je ga. Danilova že v Ljubljani in štiridesetlet je že pri gledališču in vendar — čujte in strmite — je mogla taista uprava gojiti še mnenje, da hoče ga. Danilova pri nas igrati — navke! (N. pr. Mannersovo »Pegico« in Wildeovo »Lady Windermerovo«). —

Usmili se nas, o Gospod — pri nas je že vse vkup narobe...!

Zadnji čas pa smo čuli celó glasove, da so predlagane v upokojitev med drugimi tudi gge. Marija Vera, Polonca Juvanova in — Gusti Danilova. —

Tako je, kadar se vrne slovenska igralka domov... »O, domovina, ti si kakor...« — no, pustimo to, Cankar nas je že sit.

Dobro in húdo je povedal Peter-Krištof Kobar, tat, umetnik, kontrabandar in razbojnik! Dobro je rekel in húdo mu je bilo... Debeli človek pa se redi še nadalje in »vaškemu policistu podoben« v potu svojega obraza preganja ubogo Jacinto kakor najhujše zlo po tej solzni dolini slovenski. (Po Iv. Cankarju.)

Ciril Debevec.

Ljubljana, 12. jan. 1927.

Gg. iz Ljubljane in Beograda se zahvaljujemo za materijelno podporo, katero sta naklonila »Mladini«.

Konzorcij »Mladine«.

manjkanju mož, ki nam je toliko ustvaril, sramota je, da mi nikogar, ki bi povzdignil zanj svoj glas« in smo jedli z naslado potice naprej!

Na Češkem, na Poljskem dobi umetnik, ko izpolni šestdeseto leto, lepo pokojnino, da je preskrbljen na stara leta ali pa dobi celo takozvani nacionalni dar v obliki kakega milijona ali posestva z graščino.

Tega mi ne zahtevamo, kaj bi slovenskemu umetniku milijon, posestvo in graščina, ko je vajej podstrešne izbe in cukrarniških sobic!

Ali tudi pri nas imamo zakon — ki se je že večkrat s pridom in še večkrat z nepridom uporabil —, ki vsebuje takozvano pokojnino za nacionalno delo. Ta pokojnina je bila priznana že marsikomu in v obilni meri, ki jo je prav malo zaslužil in še manj potreboval. Slovenski umetnik, ki pa štirideset let orje brazde naše umetnosti, te nacionalne pokojnine še ni prejel!

Naša sveta dolžnost je, da izposlujemo Rihardu Jakopiču to nacionalno pokojnino. In sicer takoj! Sicer bo prepозno in bomo zopet lahko »neutolažljivo točili solze nad izgubo našega velikega umetnika.«

Dolžnost našega velikega županstva, prosvetnega oddelka in vseh naših poslancev brez razlike strank je, da se takoj pobrigajo, da se prizna Rihardu Jakopiču za njegovo štiridesetletno delovanje nacionalna pokojnina! Prepričani smo, da bodo to našo zahtevo podprla vsa naša društva, vse naše časništvo in časopisje.

Naša, specielno slovenska dolžnost pa je, da zberemo, kolikor je v naših močeh in mu poklonimo to v primerni obliki kot naš slovenski narodni dar!

To je naša prokleta dolžnost in ne miloščina! Tega se moramo vsikdar zavedati.

V to svrhu predlagam, da se začne razpravljati to vprašanje v javnosti (»Mladina« je vedno na razpolago), in se izbere primeren odbor, ki bo to delo prevzel in v najkrajšem času izvedel.

Upamo, da ne bo naš glas »glas vpijočega v puščavi.«

Na delo torej!

ZAPISKI.

Post festum: če se vrne slovenska igralka domov . . .¹

Če se vrne slovenska igralka iz tujine domov — in od tu naprej mi že zmanjka gradiva. Zmanjka vsega gradiva, če bi hotel pripovedovati o lepih sprejemih na kolodvorih, v pozdravljanju intendantov, o dobrodošli-
cah v časopisju in o prazničnem razpoloženju kritikov in občinstva. Do-
menjeno je: za slovensko igralko ni časa in ne prostora. Važnejše stvari

¹ Namenjeno za ugledni slovenski dnevnik, pa v uredništvu odklonjeno.

menjen. Absolutizem, ki rodi servilizem, je zastarel način vladanja; ker je zastarel, je šibek in, kar je vzgojno najhujše, on je n e d o s l e d e n, on skače. V tem je veliko zla. Mladina skače sama, ne vidi pa rada skakati starih! Tega ne prenaša in se upira. Doslednosti hoče, v njej čuti moč in zdravje, nedoslednost mrzi kot slabotno in neiskreno in se ji roga. Slepo zaljubljenost, osnovni greh in le redko kje samo usodno zmoto, izkorišča instinktivno po svoje in za sebe. Tudi to ni dobro. Med najhujše, med izvirne grehe pa spada pretirano veličanje in precenjevanje lastnega »jaz«-a, njegovo brezizjemno postavljanje za vzor, kar ustvarja nedostopno nadutost, sporedno ž njo popolno zaničevanje, celo ubijanje ali sploh zanikanje otrokove lastne individualnosti. Ta nadutost nima nikakega p o s t o v a n j a za veličino obsežne mlade duše, zato ji je mladina zgolj objekt, nikdar pa živ subjekt, ki mu pripada kakor nedotakljiva sveta last povsem svojstveno čuvstvovanje, mišljenje, hotenje; zato se nikdar ne obrača vase, da bi vestno presodila (čemu tudi?) vsako svoje dejanje, ne more se poglobljati v (zanikano!) dušo mladine, niči se ogrevati ob njenem izžarevanju. Učenju zadošča formalna usposobljenost; vzgoja kriči po živem interesu ljubezni, po vestnosti. Tukaj je treba popolnega preokreta: žive zavesti in udejstvovanja d o l ž n o s t i do mladine. Ta preokret bo izvedla sila — javnega mnenja — — —

Opuščam navajanje primerov za vse to iz žive prakse; samo dva napišem iz najnovejših dni ob koncu šole, za premišljanje, brez pripombe.

Učitelj z normalnim ugledom in splošno tudi pri dijaštvu spoštovan, nahruli svoj razred: »Mar mislite, da sem jaz zaradi v a s tukaj?« Gnil sad celó z z e l e n e veje — — —

Dijak sam pa sodi o svojih vrstnikih v slovenski domači nalogi takole: »Bistveno so vsi takile: vse, kar jim voditelji natvezijo, sprejemajo kot sveto, nimajo pa lastne sodbe.« — — —

Ljuliko sejemo in se zgražamo, če ni zlate pšenice. Samostojnosti v mišljenju ne razvijamo, ker smo ozkoprsni; govorimo o čednostih, uganjamo krivico, gojimo laž in silimo mladino, da nas skuša varati na vseh koncih. S v o b o d a, vzvišen pojem, nam je medla fraza, nikako doživetje, nihče pa ne more podajati vrednot, ki niso v njem živa sila. Značajnost ubijamo in preganjamo vsepovsod, iz svoje oblasti puščamo samo zmrevarjeno duševnost brez vsake pristnosti. Kar je klenih značajev in celih mož, so postali izven šole in kljub svojim strahovalcem; vse ostalo smo masa slabičev, pritlikavcev, hinavcev in strahopetcev ali zgolj zmaterializiranih malodušnežev, za pravo in vendar počsteno življenje nezmožnih.

Sami stvari bo v največje dobro, če priznamo, da je »splošen klic« o šoli in njenih načrtih povsem upravičen; prav je, upoštevati vse druge odločilne in tako mnogovrstne, zdravemu razvoju mladine nasprotujoče okoliščine. Ne gre pa, vedno udrihati le po mladini in največ molčati o živem činitelju, ki ga navajati na pravo pot je še najbolj v naši moči, v moči z d r a v e g a, j a v n e g a m n e n j a. Z brezob-

dukt der ökonomischen Verhältnisse, sondern die neue Gesellschaft stellt sie bewusst in ihren Dienst.« In dr. ing. grof Arco je odnesel iz Rusije »najmočnejši utis, da si je sovjetska Rusija postavila za najvišje načelo, izsledke eksperimentalnih ved prevesti v resnico.« (»Das neue Russland« 1924, št. 11—12.)

»Das neue Russland«¹ poroča v 7.-8. št. prošlega letnika v stalni rubriki »Kunst und Wissenschaft« o naslednjih znanstvenih prireditvah in novicah v Rusiji: II. kongres specialistov za ušesne, nosne in vratne bolezni začetkom pomladi 1927, združen z razstavo anatomskih, patološko - anatomskih, histoloških preparatov, diagramov, röntgenogramov, knjig, aparatov itd.; X. kongres bakteriologov in epidemiologov v Odesi začetkom decembra 1926; I. kongres okultistov koncem septembra; I. zdravniški kongres za Povolžje — boj veneričnim in kožnim boleznim; II. psihonevrološki kongres decembra v Moskvi; kongres geologov septembra v Kijevu; kongresi fiziologov, röntgenologov, ginekologov — poslednji v Leningradu je bil nad vsemi dosedanjsimi, 750 udeležencev, 250 predavanj, themata: boj raku, hipnoza pri porodu itd.; institut za raziskavo mozga je ustanovil poseben laboratorij za opazovanje elektromagnetskih žarkov, ki se v njih javljajo funkcije mozga; koncem septembra bibliografska konferenca v Moskvi; I. buddhistična razstava v Leningradu jeseni 1926, o Japonski, Kini, Tibetu, Mongoliji itd.; ekspedicija za folkloro v Karelijo itd. itd.

Pokrovskij je pač s polnim pravom zapisal v prej omenjeni kritiki: »Prišel bo čas, ko bodo ruskemu proletarijatu pred Akademijo umetnosti in znanosti stavili spomenike prav zato, ker tem redkim rastlinam, dasi je bil v svoji trdi preteklost sam ločen od ved in umetnosti, vendar ni dal, da propadejo, temveč jih je v gladu in mrazu z ljubeznijo gojil za bodoča pokoljenja.«²

Tako altera pars.

Nas mladih dejstvo prevratne Rusije ni kakor marsikoga vrglo s tira; naš panslavizem se zavoljo nje ni preselil v Prago. Daleč smo od tega, da bi s pamfletom o novem svetu, ki ga z žilavim delom in silno vero gradijo narodi sovjetske Unije, bili hlapci stari nasilni laži imperijalistične Evrope. Mi iščemo pot in našli jo bomo do nove Rusije, do njene nove literature, umetnosti in znanosti.

¹ Berlin — Panikow, Kavalierstrasse 10.

² Podobno je prof. Semaško, komisar za zdravstvo, zapisal v lanski »Das neue Russland«: »Zgodovinsko dejstvo ostane, da je vlada delavcev in kmetov v onem trenutku, ko je prebivalstvo dobesedno stradalo, za učenjake izvedla izjemno oskrbo; delavci in kmetje so si od ust odtrgavali grizljaj, na so učenjakom v njihovi materialni in duševni stiski na izjemen način priskočili na pomoč.«

Zakaj zdelo se mi je nadalje, da je vse umetnosti pogoj umetnikovo življenje in iz tega življenja porojena posebnost njegovih oči. Objekt je isti in če bi gledali vsi ljudje enako, bi bila rodila zemlja enega samega velikega umetnika in nobenega več za njim.

(Ivan Cankar: Gospa Judit.)

Te zahteve so vitalnega pomena za našo socialno politiko. Tako izvajanje kot se je vršilo do sedaj, ne more iti več dalje, kajti v tem slučaju polom mora priti...

Zato tudi sloni naš program na zahtevi: Za zdravo socialno politiko, za zaščito gospodarskih in političnih interesov delovnih narodov Jugoslavije.

Lojze Mlinar:

Znanstvo v novi Rusiji.

Pri nas še nimamo količkaj resno pisanega dela o novi Rusiji. Od leta 1917, ko je zgodaj spomladi oni plombiran vagon z Leninom prodril entenno blokado, pa do danes, ko prvo desetletje njenega novega življenja poteka h koncu, se je sicer napisalo o nji sila člankov inotic po našem časopisju, vendar si človek zaradi njihove mizoneistične tendenčnosti in protislovnosti po njih le ne more ustvariti niti približne podobe bodisi o zgodovinskem poteku revolucije bodisi o njenih rezultatih. Takozvani kulturni delavci, znanstveniki, umetniki, literati menda ne čutijo potrebe — vsaj v javnosti se zdi tako — da se končno vendar že poruši zid, ki nas loči od Rusije in da se vzpostavijo vedni kulturni, politični in gospodarski medsebojni odnošaji. Ti krogi s svojo komodno, malomarno indiferentnostjo večji del indirektno podpirajo politično reakcijo ali pa se ji s pamfletističnim pisanjem celo stavijo v direktno službo. Takšen pamflet je članek kandidata - zgodovinarja J. Šedivy-a v »Slovincu« dne 30. novembra 1926 »Znanstvo v boljševiški Rusiji«.

Šedivy piše, kako visoko je stala ruska znanost in na kako nizek nivo je padla po boljševiškem prevratu! Lobudanijskega »Metodologijo zgodovine« so boljševiki odklonili kot »buržujsko«; o duševnih vedah ni mogoče govoriti; o znanstvenih delih dobi človek utis, kakor da so izpred 18. stoletja; »Proletarska revolucija«, najboljša »znanstvena revija, in »Boljševik« sta brez sistematične redakcije — niti kazala niso v redu; Pokrovskij, pred vojno vodja ruskih znanstvenikov, predava (neverjetno!) o »Razredni borbi in politiki« in govori o razliki buržoazne in boljševiške zgodovine; izgnana ruska znanost je našla pribežališče v Pragi (v cirilmetodijski), ki je sedaj že resnično središče slovanskega sveta.

Meni bi bila všeč tolika gorečnost Šedivy-a za vede, ali preveč ji je primešanega šarlatanstva — o katerem ne vem prav, ali je od idiotizma ali od nešolanosti — preveč neresnice in preveč nacionalnega defetizma. Šarlatanstva: v 9. št. lanske »Mladike« piše Šedivy brez komentarja, kako nekdo »trdi, da je nemški Jud Parvus Helphant oče boljševizma. On je s svojimi milijoni dosegel, da je prišel Lenin s skoraj sto Judi v Petrograd in začel tam pripravljati tla za prevrat.« Kakšen utis naj stori takšno pisanje na razsodnega človeka? Znanost

prevratnega datuma (ker so danes resnično nekoliko postarne). — Najjačji del zbirke zaključuje osmi oddelek, kjer se pesnik obrača vase in prihaja do izraza ona zadnja postaja pesnikovega doživljanja: resignacija in hrepenenje po sproščenju.

* * *

Oblikovno se Gradnik ne razvija več. Najvišja forma mu je stereotipni kalup-sonet, ki ga sicer obvlada, vendar vsiljuje vanj že vsako domisljico, neglede na to, če odgovarja notranja arhitektura zunanji. Naravnost neverjetno je, da nikakor ne najde lastne forme v času, ko skuša zavreči poezija vse konzervativne anahronizme in potencirati osebno noto pesnika v motivu, obliki in celo v jeziku. Gradnikova rima, ki se je krčevito cprijemlje, je včasih z ozirom na akcent nemogoča in banalna (prim.: razmnóži — koži, črvi — krvj itd.) Včasih se mu pczna direktna šola ob Prešernovem sonetu (celo rima: Marka — barka). Izrazu in jeziku dela njegova rima silno škodo. (Za zabelo beremo na koncu zbirke, št. 109 rimo: zmija — ovija.) Tudi razni primorski lokalizmi, ki jih je bilo treba laiku raztolmačiti v celem besednjaku, ne dajejo njegovi poeziji prav nič večje cene, zato bi lahko brez škode izostali.

V celoti ne pomenja Gradnikov »De profundis« prav nikakega napredka. Poleg kope umetnostno nepomembnih pesmi najde bravec, zlasti v zadnjem delu zbirke raztresene bisere, ki pa ne morejo dati celotni knjigi vrednosti nad njegove prejšnje poezije.

Jakčeva lesoreza uplivata kot ilustraciji ugodno. Vobče je »De profundis« vnanje najlepše opremljena pesniška zbirka v vsej slovenski knjžni produkciji.

* * *

Alojziji Gradnik: De profundis, 1926, 8°, 112 str. Založba »Jug«, tisk Delniške tiskarne. A. Gspau.

Razprave.

Izdaja Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani. Cena Din 100.—.

Izšel je tretji letnik glasila zgoraj omenjenega društva in prinaša sledečo vsebino: Avgust Musič: Negacija ni. Petar Skok: Lat. Caisar = Caesar. Fran Kidrič: Prešernove odklonjene prošnje za advokaturu. Anton Breznik: Slovenski slovarji. Ivan Prijatelj: Ustanovitev »Ljubljanskega Zvona« in celovškega »Kreša«.

Obširna knjiga vsebuje zanimive in važne razprave naših prvih znanstvenikov in zasluži, da najde pot v najširše znanstvene kroge našega naroda. Zato jo priporočamo vsem v nakup. Dobi se v vseh knjigarnah.

sodnik svojega življenja, čim višje je šla njegova umetnost. — Toda če bi tako napisal, bi bilo prehitro konec Podbevškove modrosti. Potem pa: kdo pa je še kdaj, razven Podbevška mogoče, o tem razglabljal, kaj je bil Cankar v političnem življenju? Kdo je razmišljal kdaj o Cankarju »liberalcu najaujše vrste«, če je bil količkaj pameten in pošten? Ali o Cankarju klerikalcu? Kolikor se je Cankar udeleževal političnega življenja, se ga je udeleževal kot socialist. Preživo je čutil vso strahoto družabne krivice, da bi stal ob strani; bolj je bil njegovo naravno opravilo in ker mlad človek ljubi omlete na krožniku — tako je dejal Cankar sam —, ne pa v politiki, je postal socialist. To ve tudi Antcn Podbevšek zelo dobro, toda hinavsko-skriti namen, kateremu služi njegova razprava, je zahteval, da je Podbevšek tisti stavek nalašč tako bedastozlobno zapisal.

Človek, ki ne pozna Cankarjevega življenja, mora dobiti pri Podbevšku vtis, da je bil Cankar eno kot drugo in tretje in da je bilo pri njegovi »praktični, osebni etiki«, ki pa seveda kljub temu, da je bila praktična, ni škodovala njegovemu umetniškemu delu in njegovi brezobzirni kritiki gnilobe in frazerstva našega javnega življenja, nekaj čisto običajnega in postranskega, da je preskakoval iz stranke v stranko. In ker Podbevšek to svojo čudovito mcralo razširja na vsakega umetnika — seveda z največjo nesebičnostjo — je po njegovem pravica vsakega »umetnika«, da dela tako, saj tisti »umetniki« stoje visoko nad navadnimi smrtniki, ki se ne smejo zgražati nad to pravico, ker ne vedo, da taka etika lahko škoduje samo njim, nikakor pa ne božanskim častilcem »večne, umetnostne etike«.

Jaz se nisem čudil popolnoma nič, ko sem prečital tisto reč, tudi se nisem čudil temu, da sem jo bral v »Ljubljanskem Zvonu«. Kdo se ne bi rad znebil Mojzesa v košari na lep način? Vsa tretja Podbevškova etika ima namreč edino ta skriti namen, da bi gladko ločila Podbevška-skakavčka od Podbevška-literata. Poštenjak Podbevškove sorte nikoli ne poreče: Resnica je, da sem pččenjal take neumnosti, da se Bog usmili, da je postal moj edini bog lastna ambicija in da me je pokopala lastna zloba, neumnost in fraza. Natanko tako, kakor se je nekoč prevzel Govekar ob svojem »krvavem« naturalizmu, ki ga je začel oznanjati potem, ko so ga zavrgli že povsod, natanko tako se je prevzel tudi Podbevšek ob bobnečih frazah svoje »nove« umetnosti, ob svojih meglenih in čestokrat brezmiselno fantastičnih prispodobah, potem ko jih je nanosil in se jih naučil na vseh štirih straneh sveta.

Bilo pa je popolnoma v redu, da je v času, ko je zavladata pri nas najboljši prostaška laž v vsej svoji gleriji, vstala njena mogočna senca tudi iz »Ljubljanskega Zvona« in s Podbevškovo tretjo etiko pregrnila Mojzesa v košari in ga potopila na dno lažnih valov.

Franc Onič.

Alozij Gradnik: De profundis.

»Svetel nisem, a sem čist.«

(De profundis, 27.)

Za karakterizacijo Gradnika-pesnika se mi zde njegove lastne, zgoraj citirane sesede najprimernejše. Njega pesniška kvaliteta stoji za marsi-

III.

V znanstveni publikaciji »Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor«. »Knjiga prva 1921«, je napisal njen urednik beograjski literarni zgodovinar Pavle Popović v uvodu na strani V. sledeče: »Nikakva uska gledišta ne postojе kod nas — o tome držimo, da več ova sveska daje dokaza — i svakome je slobodno hoće li publikovati svoj rad u ćirilici ili latinici, u srpsko-hrvatskom jeziku ili u slovenačkom narečju.«

Priznati moramo, da je g. Pavle Popović odkritosrčen in seveda tudi velikodušen. Mirno napiše, da »nikakva uska gledišta ne postojе kod nas« — namreč pri uredništvu publikacije — priznava pa še v istem stavku slovensčini le značaj narečja srbohrvatskega jezika in zdaj pride velikodušnost: dovoli, da pišejo v njegov list tudi v slovenskem »narečju«.

In vendar mi je ta gospod veliko simpatičnejši od naših »Jugoslovenov«. V svojem šovinizmu je vsaj odkrit.

IV.

Stojimo brezpogojno na stališču, da smo Slovenci samostojen in poseben narod, s svojo individualno narodno kulturo, s svojim narodnim jezikom — to je naše tako znanstveno kot čustveno prepričanje, kdor pa trdi nasprotno, je dozledno temu našemu prepričanju izdajavec, ki bi bil drugje, kjer je manj hlapecv in več poštenih ljudi, izpljunjen kot »vino zavrelica«.

Vinko Košak.

Tretja etika Antona Podbevška.

V oktoberski številki »Ljubljanskega Zvona« je odkril Anton Podbevšek v neki svoji kritiki, ki pa v resnici ni nobena kritika, tri posebne etike; to odkritje pa je rezerviral samo za tiste izvoljence, ki imajo pregled črez svetovno literaturo, t. j. očitvidno za univerzalno literarno nabražene ljudi. Zakaj samo ti ne dvomijo več v njegovo, od bogvekod prisleparjeno frazo o prvi »večni umetnostni etiki«, kateri da smo se (kdo?) tako zelo približali, kakor še nikdar, kar svet stoji, s svojo »osebno etiko«. Govoriti o teh etikah posebej, bi bilo brezplodno početje, ker sta bolj čudovito megleni in raztegljivi, kakor je ljubljanska megla in ker je vse nadaljno kvašenje o teh etikah gola neumnost, kateri se more človek kvečjemu smejeti. Šaj Podbevšek nastopa v tej svoji zmedeni učenosti natanko tako, kakor vsi duševni Guliverji tiste sorte, ki jih dandanes srečavamo pri nas prečestokrat. Okoli sebe imajo potegnjeno debelo črto in na tej črti sloni njihov dolgi prst. »Za njega, ki gleda iz svetovnih vidikov ali ki ima pregled črez svetovno literaturo, je že znano.« Nato duševni Guliverji podkrepijo svoj dolgi prst še s kakim citatom iz širom sveta poznanega pisatelja, ki mora pošlej nositi kakor Atlas nebó vso pezo Guliverjevih duhovitosti pred ubogimi bralci, pa če tisti citat stokrat nima nič opraviti z njihovo vase zaljubljeno duhovitostjo. Toda Podbevšku za njegova velika »odkritja« ne zadostuje samo citat in slavno ime velikega pisatelja, temveč on za dokaz o resničnosti svojih odkritij postavi pred strmečega bralca tudi »praktičen« vzgled, »praktičen« primer. »Praktičnih« vzgledov in primerov se je Podbevšek že večkrat

pa so tedanjemu šefu drame, prvemu režiserju in igralcu Nučiču podkurili tla pod nogami in Nučič se je preselil v Maribor. Tam je za tisto dobo (Skrbinšek je pomagal) gledališče vzcvetelo — v ljubljansko gledališče pa se je naselila država, slovenski igralci so jo kmalu dobili po nosu in naše gledališče je čemerno zakinkalo... Ga. Danilova je šla takrat drugič v Ameriko. In spet je bilo dela, trdega dela v tujini za domovino. V domovini sami pa je delala medtem uprava za... za... za kóga že? Za kóga že in za kaj že? Pa menda ne zato, da nam hoče letos država gledališče kar reducirati? Menda vsaj ne zato??

Ga. Danilova se je lani ponovno vrnila, z novimi upi in polna hotenja, da bi delala in pomagala našemu bolnemu in prav po uradniško izmučenem gledališču. In naša uprava se je vrgla v uradno opremo in se izkazala: po dolgem prerekanju, beganju sem in tja ter brzojavljanju v Beograd in nazaj, je bila ga. Danilova končno nekako »milostno« angažirana; pet mesecev, to se pravi od početka sezone pa do danes je trajalo, predno je izbrala uprava komad, v katerem je lahko ga. Danilova sebi in svojemu znanju primerno nastopila; vseh pet mesecev je prejemale ga. Danilova kot prevedena državna uradnica plačo po grupi in kategoriji, brez vsakih umetniških doklad, ker je uprava sklenila, da ji bo nakazala umetniške doklade šele sedaj po nastopu, ko jo je ocenila že kritika, občinstvo in končno veljavno uprava (ocenila torej njo, ki je že od leta 1886 med prvimi slovenskimi igralkami in ki je še pred štirimi leti dokazala svoje zmožnosti); pet mesecev je ta uprava go. Danilovo sploh ignorirala in se je spomnila samo takrat, kadar je bilo treba uslužno vskočiti in prevzeti dve vlogi zapored (v »Triglavski bajki«, prvič namesto obcele gospe Medvedove, drugič namesto belne Nablocke); pet mesecev je ga. Danilova že v Ljubljani in štiridesetlet je že pri gledališču in vendar — čujte in strmite — je mogla taista uprava gojiti še mnenje, da hoče ga. Danilova pri nas igrati — navke! (N. pr. Mannersovo »Pegico« in Wildeovo »Lady Windermerovo«). —

Usmili se nas, o Gospod — pri nas je že vse vkup narobe...!

Zadnji čas pa smo čuli celó glasove, da so predlagane v upokojitev med drugimi tudi gge. Marija Vera, Polonca Juvanova in — Gusti Danilova. —

Tako je, kadar se vrne slovenska igralka domov... »O, domovina, ti si kakor...« — no, pustimo to, Cankar nas je že sit.

Dobro in húdo je povedal Peter - Krištof Kobar, tat, umetnik, kontrabandar in razbojnik! Dobro je rekel in hudó mu je bilo... Debeli človek pa se redi še nadalje in »vaškemu policistu podoben« v potu svojega obraza preganja ubogo Jacinto kakor najhujše zlo po tej solzni dolini slovenski. (Po Iv. Cankarju.)

Ciril Debevec.

Ljubljana, 12. jan. 1927.

Gg. iz Ljubljane in Beograda se zahvaljujemo za materijelno podporo, katero sta naklonila »Mladini«.

Konzorcij »Mladine«.

Dobro pomnim prvi večer v Umetniškem gledališču. Igrali so Hauptmannovo dramo »Die Einsamen«. Nepopisen utis! Nikoli v življenju še nisem videl take resnice življenja na odru. Iluzija resničnega, a ne igranega življenja, je bila tako velika, da si pri gledanju mislil in sodoživljal družinsko dramo tujega in svojega doma. Nihče ni povpraševal, kdo igra kako vlogo in kako jo igra. Nihče ni bil igralec, vsi so bili člani rodbine in njih znanci in sorodniki. Niti trenutek se ni pretrgal v tej iluziji resničnega življenja. Ni bilo teatra, ni bilo scene, rampe, šepetalke, ni bilo igralcev...

Po predstavi smo bili v gosteh pri Čehovu.

»Jaz napišem igro,« je trdo in samozavestno izjavil Gorkij. Ravnotako je predstava MHT vzbudila v meni hotenje napisati dramo. Vsi mi, Andrejev, Gorkij, Juškjevič, jaz in še mnogi drugi smo začeli pisati drame pod utisi tega teatra.

Potem, ko sem videl še »Strička Vanjo« mi je duša drhtela od umetniške radosti in vzhičenosti, duša je bila polna sladkega gorja, ruske tuge in molitve Sonjine. Po predstavi sva se z ženo ločila od ostale družbe in šla po zapuščenih, zasneženih ulicah Moskve. Tiho sva delila svojo usodo. Pogovarjala sva se o Čehovu in kaka sreča je za pisatelja napisati dramo in jo videti uprizorjeno po MHT.

»Ali boš napisal tudi ti kako igro?« me je sredi ulice nenadoma vprašala žena.

»Samo v tem slučaju, če jo uprizori MHT.«

»Tako si želim, da napišeš igro...?«

In tako sva šla in sanjerala o bodoči moji igri. V meni se je že porodil motiv.

Spremil sem ženo do gostilne, kjer je prenočevala in se hotel posloviti od nje. Sam namreč nisem smel v gostilno, ker bi se s tem predal policiji v roke. Andrejev mi je nekje v zakotni ulici preskrbel prenočišče pri nekem Gruzinu...

Kljub temu se nisva mogla ločiti. Šel sem k njej v sobo. Pila sva čaj in kovala igro. Pogovarjala sva se, sanjerala, hrepenela in pozabila na čas. Ko sva se spomnila, je bilo že ob dveh ponoči. Ni se mi hotelo več k Gruzinu. Tudi žena me je vabila, da ostanem. Saj lahko zjutraj nekoliko bolj zgodaj neopaženo izginem iz gostilne. Ostal sem kakor ostane polnopraven, zakonit mož pri svoji ženi. Komaj sva ugasnila, že zaslišiva trkanje.

»Kdo trka?« vpraša žena.

»Vi imate pri sebi tujega moža. To je prepovedano. Prosim, da takoj odide.«

Torej tuj mož! Vstal sem in mu povedal, da sem polnopraven, zakonit mož svoje žene. Ker se ni dal prepričati z besedo in ker se je čez nekaj časa vrnil z zahtevo, da moram takoj sobo zapustiti, sicer pokličejo policijo, sem mu oddal svojo legitimacijo... Na kar se je pomiril in odšel, z ženo pa sva sredi načrtov zaspala.

Drugi dan zjutraj okrog sedme je prišla policija, me aretirala kot ubežnika in me odpravila nazaj v prognanstvo v Nižji Novgorod.

Tako se je končalo moje prvo srečanje z Umetniškim gledališčem.«

toda stvar je taka, da se rodé »težavne« okoliščine v razdrapanih organizmih same od sebe!), se mi zdi, da so najvažnejše sledeče tri točke:

1. Odnos slovenskih političnih strank do slovenskega narodnega gospodarstva. To poglavje je izredno važno in radi obsega zahteva posebne študije. Tu ugotovimo le, da je po prevratu bilo slovensko narodno gospodarstvo prepuščeno popolnoma samemu sebi: na odgovornih in važnih mestih je vedno manjkal potrební poudarek slovenske oficialne politike. Ne mislim s tem na živahne geste ognjevitih govornikov, marveč na aktivno in praktično sodelovanje. Ves sistem gospodarske politike naj se zrcali že v programu političnih strank. Odnos gospodarskih programov naših političnih strank do vprašanj narodnega gospodarstva ni bil nikoli točno stabiliziran. Za to manjka organa, ki bi odločeval in nujno silil vse stranke v organiziran skupen nastop. Primerjaj, kako žalosten je slučaj z zadnjimi volitvami v Zbornico TOI.

2. Vzgoja naraščaja. Ne da se tajiti, da bi odločujoči možje našega gospodarstva ne posvečali dovolj skrbi in brige izobrazbi in vzgoji naraščaja, da bi po svoji sposobnosti zavzel važna mesta, ki so potrebna za sistematično forsiranje gospodarske ekspanzije. Če smo ugotovili v točki 1. pomanjkanje mogočne sistematične podpore političnih strank in bomo opozorili v točki 3. na psihološko konstelacijo našega rodu, moramo na tem mestu hladno poudariti zgodovinsko dejstvo, da se slovenski gospodarski naraščaj vzgaja komaj 2 desetletji v slovenskem duhu. Pred vojsko smo imeli 4 dvorazredne trgovske šole, komaj po vojni se je ustanovila v Ljubljani trgovska akademija. Podrobnih priprav za realizacijo velikih gospodarskih načrtov ni in jih ni bilo, kaj šele, da bi imeli dovoljno tozadevne propagandne literature! To porazno dejstvo je tem žalostnejše, ker je dovolj znano, da nam manjka celo slovenskih gospodarskih šolskih knjig, ki bi bile napisane v skladu z našimi načrti. Tem večja je torej razlika med trgovsko naobrazbo Hrvata oz. Srba (obilna trgovska literatura, celo znanstvena; trgovska visoka šola!) in bornim znanjem Slovencev o specielno slovenskih gospodarskih problemih.

3. Mentaliteta. Sila domišljije je motor pri vsaki kupčiji. Brez fantazije ni nobene kupčije. Pravi trgovec je vedno poln fantazije, vedno špekulant, vedno optimist. Ni samo kapital ono, kar loči velikega trgovca in revnega prodajalca, pač pa intenziteta domišljije. Kombinacija pa, to je: notranji mehanizem vsake kupčije, kombinacija ni nič drugega kot praktična udejevitvev fantazij. Ni, da bi tajili slovenskim trgovcem dar kombinacije, še manj dar fantazije. Toda psihološki razvoj našega trgovca je tak, da je njegova mentaliteta preveč primitivna. Naravno: saj je vzrasel v dobi narodne kolektivnosti in zadružne misli. V vsej naši revnosti absolutno ni bilo mogoče, da bi si pridobil toliko kapitala, kakor ga potrebuje za gospodarsko ekspanzijo. Če bi ne bilo v Sloveniji prav nič tujega kapitala, bi bil vsak poskus razredne delavsko revolucijo iluzoričen: bogastva pri nas pravzaprav ni, revščina in zunanji videz boljše obleke sta si blizu skupaj. Tistega bogastva namreč, kakor ga najdeš v velikih narodih, samo sebi namen

elementov in priprave za zasanjano ekspanzijo, vendar so slovenske pokrajine izgledale, kakor da so industrijske in, če ne ravno bogate na kapitalu, vendar ugoden teren za razvoj radi organizacijske sposobnosti in žilavega odpora prebivalstva. Pripomniti je, da je bil eden glavnih argumentov naših emigrantov za priključenje slovenskega ozemlja k Jugoslaviji ta, da dobi seljaška Srbija na ta način v svoje ozemlje pokrajine s precej visoko razvito obrtjo in celó industrijo. Važnost lege našega ozemlja je torej po vojni pridobila. Toda problematičnost uspeha vojne, ki se je odločila v prid novonastali kraljevini, je velika z ozirom na slovenski položaj. Pesimistične prognoze so se uresničile. Toda fakt, da je bilo slovensko ozemlje razdeljeno na tri države — gros je ostal brez Trsta, (z banalnim izrazom) naših pljuč — ni omajal naše vere v uresničitev bogatih sanj. Tu je treba tudi poudariti dejstvo — ki ga ni tajiti — da so naše prve glave živahno razmišljale o bodočnosti. Zanimivo je, da so tik pred koncem vojne izšle tri knjige — prva nekako informativnega značaja v inozemstvu,¹ drugi dve doma² — ki so se bavile z našimi gospodarskimi problemi, reasumirale klavrní položaj Slovencev v Avstriji in vrgle v slovenski svet parolo o krasni bodočnosti.

2.

Zdelo se je (saj v prvih povojnih letih), da se bodo sanje kaj lahko realizirale, izguba $\frac{1}{3}$ slovenskega ozemlja nas niti ni zadela tako, kakor smo čutili v prvih dneh bobnečih fraz o nacionalnem preporodu. Te fraze so se umaknile novim o žlahtnem življenju v Deveti deželi. Nacionalizacija tujih podjetij, sunkovit pogon in vzpon nacionalne industrije: odprta so bila pota v veliki svet, teoretični megalomani so si usvajali balkanska tržišča, po Jadranu so pluli njihovi parniki naloženi s slovenskim blagom za Levanto, Egipt itd. Krasne sanje, ki nam bi jih pred vojsko mogel pričarati le Ivan Cankar, so zacvetele v življenju cele Slovenije.

Preobrat je prišel hitreje, kakor si je bilo mogoče misliti: vpliv socialnih gesel povzroči napako nespretne slovenske politike, sledi katastrofa in popoln polom. Na eni strani zavleče deflacijska finančna politika celo gospodarstvo v ostro krizo, na drugi strani manjka novemu slovenskemu gospodarskemu ustroju odločujoči poudarek s strani političnih strank.

Krik po industrializaciji Slovenije kljub vsemu ni zamrl. Še vedno smo brali v naših listih ogorčene in argumentirajoče besede o gospodarski sili Slovenije. Besede, kakor jih je napisal publicist Franc Erjavec, bodisi v svoji propagandistični knjigi o Slovenceh, bodisi še

¹ Ernest Krulej: Privreda u Slovenačkoj. 1917. Ženeva. Trgovačka štamparija. (Cir.)

² Albin Prepeluh (Abditus): Problemi malega naroda. V Ljubljani 1918. Slov. Soc. matica. — Milko Brezigar: Osutek slov. narodnega gospodarstva. Ljubljana 1918. »Omladina«.

nega zavoda zagotoviti primerno mesto med drugimi svetovnimi narodi. In posebno mi Slovenci — kaj naj svetu pokažemo, če ne našo znanost in našo umetnost! Upam, da ni med nami takih bedakov, ki bi si domišljali, da bodo morda naše sablje, puške in kanoni komu imponirali in mu dokazali našo kulturno zrelost.

S tem pa smo ugotovili, da imamo le kot narod pravico do lastne univerze, kajti le za nas, ki smo prepričani, da smo Slovenci narod, je brez dvoma, da nam je slovenska univerza potrebna in predpogoj našega narodnega obstanka in napredovanja. Za one pa, za katere obstoji samo »jugoslovenski narod«, pa je slovenska univerza nujno luksuz, da, celo nepotrebna zavora pri »zlitju vseh treh jugoslovenskih plemen v en narod«. (Na Macedonce in Bolgare seveda principijelno pozablja.)

Ta ugotovitev pa je že indirektni odgovor na naše drugo vprašanje, to je, kakšne vzroke imajo oni, ki se bore proti naši univerzi in kdo so to. Da bi se morala ukiniti univerza v Ljubljani iz finančnih razlogov, je le smešno in nesramno slepilo našemu ljudstvu, saj je predobro znano, da stane naša univerza na leto komaj toliko, kot nekaj večjih kanonov, en sam večji vojaški manever pa požre, aa bi bil njen obstoj zagotovljen za vse desetletje. Pravi in edini vzrok je torej v tendenci »zlitju jugoslovenska plemena v en narod«. In gospoda »Jugosloveni« (rekel bi: VeleSrbi) se prav dobro zavedajo, da Slovenci toliko časa ne bomo nacionalno strti, dokler bomo imeli lastno univerzo. Dokazali smo, da smo kljub temu, da se nam ne dovoli politične samostojnosti, do katere imamo prav toliko pravice, kot vsak drugi narod na svetu, kljub temu, da smo po krivdi centralizma na robu gospodarskega propada, vendar še dosti močni, da smo si ohranili našo narodno samobitnost.

Mi spoštujemo prepričanje vsakogar, in če v resnici eksistirajo prepričani »Jugosloveni«, naj to svoje prepričanje v vseh vprašanjih tudi javno dokumentirajo. Videli pa smo, da naše politične stranke in organizacije, ki stoje na »jugoslovenskem« stališču, ob priliki, ko gre za našo slovensko univerzo, hinavsko zavijajo oči in se zanjo »borijo«. Toliko hinavstvo morejo kazati le največje propalice! Kdor je proti slovenskemu narodu, tudi ne more biti za slovensko univerzo. In poštenost zahteva, da to tudi javno pove!

Naša dolžnost je, da se proti strankam in organizacijam, ki stoje na »jugoslovenskem« stališču, borimo, in ne, da jih radi ljube fraze »naprednost« in borbe proti »klerikalnemu zmaju«, »boljševizmu« itd. celo podpiramo. Slovenci si moramo priboriti politično avtonomijo, ki je predpogoj naši kulturni avtonomiji, našemu razvoju v vseh panogah našega kulturnega in civilizatoričnega udejstvovanja. In kadar bomo dosegli politično samostojnost, bo tudi rešeno vprašanje slovenske univerze v Ljubljani. Takrat bo šele mogoč njen pravi razvoj in rešitev njenega kulturnega poslanstva med Slovenci in človeštvom.

ZAPISKI.

Kratek razgovor z novim gosp. upravnikom.

Začetkom februarja je bil na mesto dosedanjega upravnika Nar. gledališča v Ljubljani g. Mateja Hubada imenovan ing. prof. g. Ralo Kregar. Čakali smo nato nekaj časa na objavo kakšnega programa novega upravnika — namesto tega pa smo dočakali v naših dnevnikih samo nekaj beležk, ki so se vse več ali manj ogorčeno in nezadovoljno izražale o izvršenem imenovanju. Vsi naši politični listi, ki prej skozi vse leto niso imeli niti enega konkretnega predloga, koga naj bi država nastavila za intendanta, so zdaj po imenovanju zagnali veliko prepiranje, češ, da smo imeli za to mesto vendar tudi došt boljših in zaslužnejših kandidatov. Vrhtega pa so uredništva naših političnih dnevnikov (ki trdijo, da pišejo tudi o kulturi!) tako slepo zagrizena in ozkosrčna, da načelno odklanjajo vsako nastopno izjavo novega upravnika samega kakor tudi vse povsem nedolžne interwiewe, ki so pri takih prilikah povsod drugod običajni in za dobro urejevanje dnevnika naravnost dolžnostni! Vse to škandalozno početje ni niti več žalostno — tako umazano je in tako ogabno, da se mlademu človeku upira pisati o takih »kulturnih« principih.

Spričo teh in podobnih razmer sem se napotil h g. profesorju Kregarju in ga naprosil za kratek razgovor, ki mi ga je tudi ljubeznivo in radevoljno dovolil.

Ker za oficijelne interwiewe nimam nobenih izrazitih talentov, je umevno, da sem stavljal vprašanja brez vsakega posebnega premišljevanja in reda in da sem se zanimal zlasti za tista, ki se mi zdijo trenutno za pametno upravljanje našega gledališča najbolj pereča in važna. Na vsa ta vprašanja sem dobil kratke in vljudne odgovore, ki jih v naslednjem — seveda v ekscerptu — objavljam.

Gospod upravnik, nastopili ste svojo službo v zelo kritičnem času. Iz Vaših člankov v „Samoupravi“ sklepam, da ste se tudi Vi pogloblje baviли z vzroki sedanje krize našega gledališča. Razen splošno kulturno-političnim prilikam v naši državi pripisujete velik del krivde tudi sistemu dosedanjega gledališkega vodstva. Za izboljšanje tega sistema imate gotovo svoje podrobne načrte. Ali Vas smem prositi za nekaj tozadevnih podatkov?

V pojasnilih glede svojih načrtov sem vedno na razpolago. Vprašajte, prosim.

Gotovo ste opazili, gospod upravnik, da je prejšnja uprava posevečala mnogo več pažnje operi kakor pa drami in da je drama vobče zelo zapostavljala in zanemarjala. Ali hočete storjene krivice popraviti?

V notranje poslovanje obeh gledališč za zdaj še nimam vpogleda, vem pa seveda, da bo treba v operi in drami marsikaj spremeniti, pa najsi bo to v umetniškem ali upravnem oziru. Moje prvo stremljenje bo vsekakor, da postavim dramo in opero v pravilno medsebojno razmerje. Na noben način ne bom dopustil, da bi uprava izdajala za operne potrebe relativno mnogo večje vsote kakor za dramo.

fije, kakor jo v prejasni luči prikazuje Ksenofon v svojih »Spominih«
lakole: »Ni razlikoval med modrostjo in nrvstvenostjo, temveč znak
modrega in dobrega človeka mu je bil v tem, da lepoto in dobroto spo-
zna in ji sledi, kakor še v tem, da pozna grdoto in se je ogiba. Ko pa smo
ga dalje vprašali, ali smatra za modre in krepostne tudi tiste, ki pač
vedo kaj naj store, a delajo nasprotno, je odgovoril: ‚Prav tako ne ka-
kor jih tudi ne smatram za nespametne in nebrzdane. Kajti mnenja sem,
da izbirajo vsi med vsem možnim to, kar smatrajo, da jim koristi in da
samo vse to tudi uresničujejo. Zato obenem mislim, da tisti, ki ne rav-
najo prav, niso ne modri ne krepostni.‘ Tudi pravičnost in vse ostale
kreposti je imenoval modrosti. Kajti pravičnost kakor sploh vse, kar
se vrši s krepostjo, da je lepo in dobro. In niti bi oni, ki to poznajo,
si mesto tega izbrali kaj drugega, niti ne morejo vsega tega dejanski
izvrševati tisti, ki je ne poznajo: če bi pa to poizkusili, bi vse to zgre-
šili.« Kakor vidimo so tu, v glavnem pravilno, podane tri glavne točke
vse Sokratove etike. Kolikor naj sovpade krepost z — vedenjem, je
in mora biti kaj takega, kar je učno. Krepost da je učna. In če naj
drugič vsaka krepost sovpade z vedenjem — pravega ravnanja, tedaj
nahajamo v bistvu le — eno krepost. Kajti vse posamezne kreposti
se tedaj razlikujejo druga od druge le toliko, kolikor gre pri tej kre-
posti za vedenje teh in teh činiteljev, pri drugi kreposti za vedenje
drugih činiteljev itd.; v vseh slučajih pa gre za enako vedenje vsega
tega, kar prihaja v poštev v še tako različnih slučajih človeškega rav-
nanja. In če je tretjič edino pravilno ravnanje tisto ravnanje, ki pospe-
šuje pravo korist človeka, t. j. njegovo srečo, tedaj je v zvezi s prej-
šnjima dvema točkama sama po sebi dana sledeča — sokratična de-
finicija kreposti: **krepost je vedenje tega, kar dela človeka srečnega.**

Tako pa se torej zdi, da je Sokratova etika — etika tako zvanega
evdaimonizma ali utilizma, ozir. da ji je vrhovni postulat le načelo
človeške sreče ali koristi. Poznejše analize, s katerimi bomo izkušali
odkriti posamezne strani Sokratovih nazorov in v tem smislu podajali
njegov nauk tudi v vseh načelnih podrobnostih, bodo nam pač poka-
zale, da se ta Sokratov evdaimonizem ali utilizem ne sme zamenjati
z vsakojakimi poznejšimi sem spadajočimi etičnimi teorijami, najmanj
pa z onim etičnim utilizmom, kot je toliko stoletij pozneje vzrastel na
Angleških tleh. V okviru pričujočega crisa najsplošnejših načelnih
strani vsega Sokratovega nauka pa naj sledi le še kratek izkaz, da So-
kratove etike vsekakor ne moremo istovetiti z onim nizkim evdaimo-
nizmom ali utilizmom, ki vidi glavno načelo vse človeške morale samo
v kakršnemkoli, pa najsi še tako nizkem uživanju.

Proti temu govori prvič že Sokratovo ostalo življenje samo, ki je
bilo nekaka nepretrgana veriga najidealnejšega samozatajevanja in to
v korist drugim, ne njemu samemu. In v ozki zvezi s tem in takim
dejanskim njegovim življenjem je tudi dejstvo, da govori Sokrat pred-
vsem o treh krepostih, o **vzdržnosti, pravičnosti in pogumnosti** (*σωφρο-
σύνη, δικαιοσύνη, ἀνδρεία*). Vprav te kreposti pa se kaj malo strinjajo z
»ideali«
onega nizkega evdaimonizma in utilizma, kakor ga je pozneje
pač razvil n. pr. že Sokratov učenec Aristip iz Kirene. Saj vprav te
kreposti zahtevajo od tistega, ki naj jih ima, da se v večini slučajev

spoznanje, da velja to še v tem večji meri za druge. In tako sta v istini oba pojava, sokratična ironija in sokratično preizkuševanje ljudi naravna posledica orisanega dialogičnega načina Sokratovega pouka. In zato končno obenem ni čuda, da je Sokrat po vseh sporočilih nahajal najelitnejše torišče svojega delovanja v **mladini**, s katero se je najraje filozofsko razgovarjal in katero je v tem smislu obenem preizkuševal v to svrhu, da jo navduši za strogo logično mišljenje na eni strani ter za pravo krepostno življenje na drugi. Sokratova vzgoja mladine je bila **logično — nra vstvena**. In videli bomo, da korenini tudi to dejstvo v globinah njegove filozofije same.

Glede načelne vsebine Sokratove filozofije sporoča Aristoteles v svoji »Metafiziki«, da je Sokrat iznašel takozvano **i n d u k t i v n o** i n **d e f i n i t o r i č n o** metodo, torej metodo, ki izhaja iz posameznih slučajev in skuša tem navodnim potem priti do splošnih ugotovitev, na drugi strani pa še metodo, kako dobiti pojme, kojih veljavnost ni več omejena na noben čas in na nobene razlike med posameznimi subjekti, ki jih imajo ali nimajo. Tako sta pri Sokratu tudi obe ti metodi organsko druga z drugo spojeni, kolikor je namreč bilo njegovo definitorično postopanje naravna posledica njegovega induktivnega razmišljanja. S tem, da je izhajal iz posameznih slučajev, je samoobsebi prihajal tudi do pristojnih pojmov, ki jih je iskal. Kot ono polje pa, na katerem da je Sokrat predvsem ti svoji metodi uporabljal, označuje Aristoteles v isti svoji knjigi **e t i č n o** polje. In zato že zdaj ni čuda, da moremo in moramo vprav Sokrata imenovati prvega ustanovitelja znanstvene etike. Glavni sem spadajoči Sokratov nauk pa da je koreninil v Sokratovi tezi, češ, da ni razlike med teoretičnim spoznanjem in praktičnim dejanjem, ozir. da vsaj na etičnem polju oboje že načelno sovpade, da je tu slučaj, ko kdo ve, kaj je etično dobro, naravnost identičen s slučajem, ko je kdo tudi sam v istini etičen. Tako nahajamo n. pr. v Aristotelovi »Nikomahovi etiki« tile izjavi: »O vseh krepostih je trdil, da so modrosti . . .«; »o krepostih je smatral, da so neka vedenja; pri vseh da gre samo za znanje.« Tem važnejše pa je, da najdemo te načelne Aristotelove podatke o glavni metodi in glavni vsebini vse Sokratove filozofije povsem potrjene tudi pri Ksenofonu in Platonu, za nas najvažnejšima neposrednima učencema Sokratovoma. Zato naj primeroma sledijo še nekateri njuni podatki, ki lepo osvetljujejo Sokratovo obojo metodo na eni strani kakor tudi kardinalno vsebinsko načelo njegove filozofije na drugi.

Glede induktivne Sokratove metode poroča Ksenofon v svojih »Spomilih« (govori Sokrat): »Vsekakor vedi to, da slede ljudje v vsaki reči po navadi tistim, o katerih smatrajo, da so v tisti stvari najbolj izvežbani; tako n. pr. slede v boleznih predvsem tistemu, ki ga smatrajo za najboljšega zdravnika, v plovbi tistemu, ki ga smatrajo za najboljšega krmarja, v poljedelstvu tistemu, ki se jim zdi na tem polju najbolj izobražen . . . ali torej ni povsem naravno, da slede tudi v jahalni umetnosti vsi drugi predvsem tistemu, ki se zdi, da največ ve, kaj vse je tu potrebno«. Enako spada sem sledeče Platonovo mesto iz dialoga »Gorgija«: »Krovec je tisti, ki se je naučil krovstva . . . muzik oni, ki se je naučil glazbe . . . zdravnik oni, ki se je naučil zdravstva . . . kar

dramah Čehova višek svoje umetnosti. Nikjer ni bilo take harmonije med delom in podajanjem, kakor ravno v tem slučaju. Zato je popolnoma upravičen naziv — dom Čehova. Marsikdo je lahko opazil pri uprizarjanju drugih del Čehovsko črto MHT in s tem spoznal hibo dotične uprizoritve.

Maks Reinhardt, imenovan zapadni Stanislavski, je po mojem mnenju samo spreten njegov epigon, če tudi so ga v početku hoteli prišteti k ekspresionistom. Ako zasledujete njegove uprizoritve, najdete direktno sorodnost z umetnostjo MHT, kar jaz prištevam v epigonstvo. Le v enem je bil srečnejši in originalnejši. Pridobitve naturalističnega teatra je preizkusil v svojem pestrem repertoarju, ki zaznamuje dela iz vseh časov. On ni projiciral naturalizma, ali Čehovstva na tuja dela, ampak je v vsakem delu iskal naturalističnega momenta. Ako je bil v vsem delu samo neznaten, ga je ugladil, da je ustvaril harmonijo uprizoritve.

MHT je uprizarjal klasična dela. Vemo da je igral tudi Hamleta, ki pa se mu še do danes ni posrečil. Te slabe strani, predvsem zasužnjenje igralske umetnosti v golo podajanje življenja, psihologizem, enostransko čehovstvo, vse to je rodilo odpor.

Drama svetovne moderne literature se je daleko oddaljila od naturalizma. Saj je bila direktna reakcija njegova. Imena Maeterlinck, Hugo v. Hoffmannsthal, Verhaeren, drame raznih izmov, vse to je bila huda reakcija proti naturalizmu in umetnost naturalističnega teatra samoobsebi ni mogla slediti tihi nedramatični dramatičnosti moderne drame. Med to vrsto nedramatičnih dram, ki so vse bolj pesmi kakor dramska dela, prištevam tudi Ivana Cankarja Lepo Vido, o kateri je pri vsaki še dosedanji uprizoritvi kritika tarnala, kako za nič je, kako ni drama. Res, mnogo res, ali literarna kritika, ki še pri nas danes nima pojma, kaj je drama in kaj gledališka umetnost, je popolnoma pozabila, da tako delo v okovih naturalističnega teatra res ne more živeti.

Že v samem MHT se je rodilo nasprotovanje proti direktnemu naturalizmu, psihologiziranju in večnemu povdarjanju: igravec mora živeti in ne igrati. Početnik reformacije je bil I. studio, kateremu na četu sta stala ravnatelj Suleržicki in režiser Vahtangov. Prvi je bil po svojem življenju bosjak, bogoiskatelj — vse mogoče življenske okolščine je pred vstopom k studiji preizkusil. V njem je bila duša, ki je hotela ljubezni, miru, sprave, skratka mirnega, tihega življenja brez posebnih konfliktov in kompliciranosti. Zato je strašno sovražil psihopatologijo na odru in režiser Vahtangov je nastopil proti sistemu, ki je ukazoval: živi in ne igraj. Povdarjal je igralčevo ustvarjanje in apeliral, da pri njegovih predstavah ljudje ne smejo pozabiti, da so pri predstavi. Kategorično je izjavil, da mora obiskovalec gledališča znati sprejemati umetnost teatra, da se mora ves čas počutiti v teatru, a ne pri stričku Vanji. Treba je, da je teater res teater.

Razbil je tudi okostenelo naturalistično scenerijo in si skušal ustvariti novo — teatersko. Delal je neumorno in ena izmed prvih. Še danes igranih predstav je Gozizjeva Princesa Turandot. Scenerija

blematične rubrike zakona o državnih »činovnicih«. Vest o redukcijah naših igravcev, menda radi nekakšnih pomot v državnem projačunu na naslov štednje v slovenskih pokrajinah, je razburkala v prvi vrsti prizadete igravce, da so manifestirali z zastopniki političnih strank in raznih več ali manj kulturnih društev proti socialni krivici, ki bi skoro zadela štirideset članov našega gledališča. (Beseda o sistematičnem demontiranju slovenske kulture je padla le poredkoma!)

To navidez akutno obliko krize slovenskega gledališča pa je predavatelj pokazal поблиže, da je bila vidna na dnu stara bolezen, ki jo ima na vesti v prvi vrsti birokratizacija take institucije, nezmožna uprava, potem umetniško osebje samo ter naša javna, dnevna in revijalna kritika. Iz vsega razbiranja zanesljivega in primarnega gradiva ter pravihnih sklepov je predavatelj opozoril hkrati na točke, ki pridejo pri trajni sanaciji takih in sličnih neprilik v počtev. Po predavanju se je razvila krajša debata, ki jo je vodil univ. prof. dr. France Kidrič. Javnost se je z izvajanjem predavatelja strinjala, kar je dokazala z živahnim pritrjevanjem. Priznati je treba, da je bil ta večer važen dogodek v našem kulturnem življenju, ker je bila javnost poklicana k reševanju tako važnega vprašanja. Le eno je značilno: da so se štirje člani uprave nečlanično udeležili predavanja po svojih zakonskih zastopnicah...

* * *

Drugo predavanje je imel dne 25. januarja t. l. tajnik Društva slovenskih književnikov, tudi o raznih važnih problemih, le da je bil ta poskus manj posrečen. Pred predavanjem je stopil na oder bivši urednik naše revije in pozval predavatelja v imenu »Mladine« in »Križa na gori«, da dopusti koncem konca tudi javno debato v popravo raznih predvidenih neresnic. »Človek z bombami« je vzel poziv molče na znanje in začel. Trudil se je pokazati našo narodno dušo, razlagal je poslanstvo umetnosti in govoril celo o grški literaturi. Povzpel se je do propagiranja l'art pour l'artizma in navdušeno priporočal zbranemu občinstvu nujno doslednost in izvajanje konsekvenc v eventuelno nastopivših moriteljskih nagonih. Dalje se je »božji poslanec raz Jutrovo« potil oceniti idejno strukturo »Mladine« in »Križa na gori«, pri čemer pa se je krepko primerjalo, da ga zbrano občinstvo ni povsem doumelo. Kar nas je boljših spominarjev, smo si zapomnili zlati to, da redi naša javnost na svojih persih v »Mladini« komunističnega gada, v »Križu na gori« pa religiozno zamaknjene meta-fizika. Svoje slabokrvne slutnje je podprl z zanesljivimi citati iz ene same številke lista, iz enega samega članka, enega samega odstavka, da celo enega samega stavka (kakor je dobro konstatiral neki medklienik). Čuli smo tudi glas »Italijanskega Tutankamna«, da je Vidmarjeva »Kritika« edino zveličavna revija, ki ima obenem popolno pravico do obstoja. Tudi duševne predstave o gledališki seziji 1926/27 so bile tolsta krma za tiste poslušavce, ki radi poslušajo diletantske izume in ki niso teden preje čuli o teh zadevah dobre besede. — Po končanem govoru je publika pričakovala stvarne debate o posameznih točkah, vendar ji tega veselja ta spomin-literat ni privoščil, ker je naravnost mojstrsko odsakljal iz dvorane in pozval službujočega stražnika, naj zbrano gospodo opozori, da je on sam končal in da naj se narod, ne glede na svoje duševne potrebe,

še vedno računati s kompromisi, kajti če ob pomanjkanju (poudarjam: ob p o m a n j k a n j u) domačih pevcev ni mogoče dobiti pevca, ki bi se naučil svojega teksta v zahtevanem času slovensko, v ostalem pa je zelo zmožen, potem mislim, da je boljše nekaj v tujem jeziku kakor pa nič v slovenskem. Drugače je to seveda v drami, kjer bomo posebno napram ruskim in češkim rojakom precej rigoroznejši kakor napram Hrvatom ali Srbom, to pa zato, ker je v prvem primeru razlika med jeziki mnogo občutnejša in pa, ker je tudi sicer možnost mnogo manjša, da se Rusi ali Čehi našega jezika v zadovoljivi meri naučijo.

Naš gledališki naraščaj je brez šole in brez vsake javne materialne podpore. Ali ne mislite, da bi morala skrbeti uprava za gled. naraščaj tudi v poučnem oziru?

Brez dvoma. Posebno talentirane mlajše člane bomo gotovo pošljali tudi v inozemstvo na študije, kajti gledališča evropskih vele mest so v tem oziru še vedno najboljša šola. Na splošno se bom trudil doseči, da bomo angažirali samo izšolane igralce in pevce. Za neke vrste pripravljajno šolo smatramo lahko pri nas Slovencih tudi naše diletantske odre. Poskrbeti pa bo treba seveda tudi za dramatično šolo. Mislim, da bi moralo na tem polju storiti marsikaj naše Dramatično društvo, ki ima, kakor veste, za vzgojo naraščaja poseben fond. Govoril sem zadnjič o tem z gospodom Govekarjem, tajnikom Dramatičnega društva in on mi je rekel, da je Dram. društvo bilo doslej in da bo tudi v bodoče vedno pripravljeno podpirati domačo dramatično šolo, da pa zahteva za to tudi svoje posvetovalne in soodločujoče pravice. Natančnega odgovora vam trenotno sicer ne morem dati, izjavljam pa, da bo uprava takoj stopila v tozadevna pogajanja in upam, da bomo v zvezi z Dram. društvom otvorili svojo lastno dramatično šolo, ki bi jo pozneje morda lahko celo priključili drž. konzervatoriju.

Ali mislite, da bo z ozirom na znižanje letošnjega budžeta redukcija gled. osebja neobhodno potrebna?

Na to vprašanje vam zanesljivo ne morem odgovoriti, ker še nimam nobenega vpogleda v gledališke račune. Mislim pa, da bo delna redukcija vsekakor potrebna.

Ljudje na deželi se pritožujejo, da od takega gledališča ničesar nimajo in da jih zato tudi prav nič ne briga. To je brez dvoma res. Ali mislite kaj ukreniti, da bi temu zlu odpomogli in da bi tudi naše ljudstvo imelo koristi od gledališča, katero pravzaprav s svojimi davki vzdržuje?

Te pritožbe so čisto gotovo upravičene. Uvesti mislim za prvo silo predvsem gostovanja po drugih mestih Slovenije, razentega pa bi hotel napraviti iz našega gledališča nekakšno centralno matico za naše diletantske odre, to se pravi, prirejati bi predavanja, poučne tečaje, izposojevali garderobo, pomagali povsod z nasveti itd. V ta namen nameravam spisati tudi knjigo za diletante, v kateri bom obravnaval problem enotnega tipa naših podeželskih društvenih domov in enotne inscenacije, za razne druge v poštev prihajajoče panoge pa bom prosil za sodelovanje gg. Skrbniška, Šesta, Vavpotiča in druge.

do Zdražbarjev samo bežno prebrska, mora spoznati njih kmetijsko - praktični poučni značaj.

Kmetijska matica se drži naloga, ki ji ga daje njeno ime. Hoče biti s svojimi knjigami tovarišica slovenskemu kmetu pri njegovem vsakdanjem delu in življenju. Koledar vsebuje dobre leposlovne prispevke in kmetijsko strokovne. Rohrmanova Zbirka kmetijskih nauk in Kafolovo Sadjarstvo, (ki je namenjeno kmetijski mladini) sta knjigi potrebni za vsakogar, ki se bavi z obdelovanjem zemlje in z gojenjem sadja. Naš kmet še ni dovolj strokovno izobražen. Ne zna še ekonomično izrabljati vseh dobrin svoje zemlje. Zato so knjige Kmetijske matice ki obravnavajo strokovne, vsakdanje potrebe kmetove, nedvomno važen donesek k njegovi izobrazbi. Vsaka ljudska knjiga, ki je bila kdaj izdana ljudstvu v pomoč in izobrazbo, nosi v sebi vzgojno kal. Ona hoče ne samo lepo pripovedovati, hoče tudi nekaj koristnega povedati. Dolenčeva ljudska povest Zdražbarji pripoveduje o kmetih, ki se večno prepirajo, tožijo, nosijo denar advokatom in sodniji in velikokrat pozabijo pri tem, da spravljajo svojo posest na boben. Pokazati kmetu, kako slabo, nekoristno, pogubonosno je zdražbarenje, je v glavnem misel Dolenčeve skromne povesti. Skromna v tehniki, preprosta v izražanju, a vendar ljudsko zanimivo se razpletajoča povest uboge vdove, ki jo možki zdražbarji spravijo ob hišo in posest. V knjigi se skriva velika tragika kmetске žene, ki išče primernega gospodarja in dobrega očima za svoje osirotele otroke, a pride v stik z ljudmi, ki hočejo samo na njen račun dobička in izboljšanja svojega socialnega položaja. Vsled neupravičenega ponosa, strasti sovraštva spravijo sebe in njo v pogubo. — Povest se čita dovolj gladko in bo za kmetskega bravca vsekakor poučno čtivo, nič manj, kakor zgoraj omenjeni strokovni knjigi. (Umetniške vrednosti pa delo seveda nima.)

Zunanja oblika knjig je povoljna in očem prikupna. Kot dodatek k oceni bi pristavil še par načrtnih misli. Vse knjige s koledarjem vred so strokovno vzgojnega značaja, razen malenkosti v koledarju, ne vsebujejo ničesar, kar bi doprineslo k politični izobrazbi slovenskega kmeta. Kakor sta za kmeta strokovna izobrazba in splošno-šolska izobrazba važni, tako je važna njegova politična kmetška izobrazba. Slovenski kmet se še povsem malo zaveda svoje politične važnosti in svojega socialnega položaja v razmerju do meščanstva. Nihče do danes se ni brigal za njegovo kmetško politično izobrazbo. To je še povsem neorano polje in mislim prav, če opomnim Kmetijsko matico ravno na važnost in potrebo take izobrazbe. Res, da je to težko delo, ki zahteva vse previdnosti in odkritosrčnosti, vendar je skrajno potrebno. Slovenski kmet ne ve prav nič o svoji razvojni poti, ki ga je pripeljala od srednjeveškega tlačana nemških grofov do njegovega današnjega položaja. Vse se mu je do sedaj poročalo ali v leposlovni obliki, ki pa ni zgodovinska, ali pa v kakršnikoli strankarski barvi, ki je govorila pri kmetu zase in ne zanj. Popolnoma neobdelano je poglavje srednjeveških kmečkih puptov in tragična smrt kmečkega mučenika Matije Gubca, ki je padel v Zagrebu kot žrtev cerkvene in grofovske gospode. Podati slovenskemu kmetu zgodovino njegovega razvoja v povsem odkritosrčni kmetško-politično-poučni luči, bi pomenilo zanj toliko, kakor pismenost. Pričakujemo od Kmetijske matice, da bo ona, ki je kot taka tudi za to poklicana, to polje začela orati, za kar ji bo slovenski kmet gotovo hvaležen.

B. K.

Od incl. 6. številke sta prevzela uredništvo »Mladine« Alfonz Gspan in Vinko Košak.

kulturno delo, je ta konflikt pač blažila, ni pa ga mogla izbrisati« (str. 68 s). Kdor je prečital prejšnje mesto, vidi, da pomenja »sebe samega afirmirati« toliko, kot afirmirati svoje stremljenje po nagonski pravilnosti, po avtonomiji takega doživetja. Samozatajevanje torej tudi ni imelo svojega izvora v samoljublju, služilo je le v ta namen, da oprosti čim več duševnih energij za kulturno delo. In še: Veber imenuje Jugovo težnjo sebe eliminirati in sebe afirmirati — gon; kako je mogoče, da spravlja Vidmar s tem v paralelo oni tip, kjer gre za »zatiranje slabosti, ki jih človek neživo ali zgolj razumarsko spozna za slabost?« (Kritika str. 37.) Ali je sploh mogoče doživeti to ali ono prvotneje, torej bolj živo, nego potom gona?

Iz vsega tega postane jasno, da gre v Vidmarjevem slučaju za razumevanje spisa, ki se ne more imenovati adekvatno. V omenjeni publikaciji je Veber namignil, kaj da mu je etični vzor, jasno pa je to izrekel v svoji Etiki, kjer kaže ves sistem, »da je glavni in zadnji v strogem pomenu besede objektivni cilj življenja baš — vseskozi pravilno, kakor umsko tako nagonsko življenje«, edini objektivni smoter življenja da je, približati se vsaj bolj in bolj temu idealnemu stanju. (Etika str. 569.) K temu še poudarja in teoretično izkazuje, da gre in naj gre predvsem za pravilnost pravnagonskega življenja. Tudi s te strani je torej videti, da Vebru etični vzor ni askeza, — ne asket, temveč človek, ki stremi po vsestranski pravilnosti, po avtonomiji in je pripravljen doprinesiti tudi žrtve. Le v tem stiku je govora o askezi.

Podobno je v dr. Bartolovem članku. »Njegova (dr. Jugova) neupogljiva odločnost delati to, kar je spoznal za prav, njegova vitežka moškost, njegova brezprimerna zvestoba in požrtvovalnost, njegovo plemenito samozatajevanje, sploh vsa njegova mogočna borba za tvorbo samonikle osebnosti bodi nam ideal.« (Str. 116.)

Kdor pozorno prečita oba članka, bo videl, da knjiga ne povečuje askeze kot človeški vzor in da Veber ne imenuje svetniško tisto samozatajevanje, »ki je bilo posledica nujno pogubne notranje urejenosti.«

Razen tega opazim še nedostatno pojmovanje Vebrovega stališča v problemu genijalnosti. Vidmar pravi: »Dr. Veber se tu opira na Kantovo definicijo genija, ki da je »prirodna sila«... Zmisel, »prirodne sile« je spontanost, nujnost, naivnost genijalnih dejanj, ki se bistveno razlikujejo od vsega, kar je rezultat volje in zavednega hotenja. Osnovna opredeljenost genija je naravna, sama ob sebi umljiva, ne nekaj, za kar se je treba odločiti... Prirodnost pa je treba ostro razlikovati od velike moči, ki je pridobljena z velikim naporom samoljubne volje. Tudi pri tej je opaziti nekako lahkotno funkcijoniranje, ki pa se od genijalnega življenja razlikuje kakor stroj od žive roke. Zdi se mi, da je tudi tu dr. Vebrna zavedla vnjanja podobnost obeh pojavov, kajti po njegovih lastnih izvajanjih je bila značilna poteza tega življenja volja k tem in tem in tem dejanjem, ne pa nujnost in skoro usodna neizbežnost vršiti to in to, ne pa kaj drugega.« (Kritika, str. 39.) Že zgoraj sem omenila, da imenuje Veber Jugovo tozadevno udejevanje tako, da izvira iz gonov; dopolnjuje to pri vprašanju genijalnosti, kjer izvaja: »Kant je postavil načelo, da je genij — prirodna sila, jaz pa popravim to načelo tako, da je genij sila, ki deluje na duhovno normativnem polju tako kakor slepa priroda na fizično- in animalično-mehanskem. Saj vedno jasneje uvidevam, da ima tudi človeška duševnost dvojno plat,

Slovenski gospodarski problemi so danes najslabše obdelani in pomanjkljivo analizirani — in še to v kolikor se sploh nahajajo v razmotrivanju slovenskih ekonomskih strokovnjakov so stavljeni pred popolnoma napačno alternativo. Slovensko gospodarstvo more uspevati, se more uspešno razvijati samo v lastni državni politični organizaciji, nikakor pa ne v tem in takem stanju kot se razvija danes, kajti že sam današnji državni ustroj kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev ne more zadostiti potrebam ekspanzivnosti slovenskega kapitala, ko se od strani vladajoče srbske buržuazije zavira inflacijski razvoj našega gospodarstva in omejuje delavnost na produktivnosti našega podjetnika in kmeta, skratka: slabša se konjunktura.

S poudarjanjem slovenskega gospodarstva in slovenske gospodarske politike mora biti tudi v nerazdružni zvezi potreba po politični samostojnosti zedinjenih in združenih Slovencev, kajti šele z momentom, ko je ustvarjena samostojna politična enota slovenskega naroda, more slovenski kapital svobodno konkurirati, more šele misliti na slovensko gospodarsko politiko v pravem pomenu besede.

Samo v tem vprašanju tiče gospodarski problemi slovenskega ljudstva. Vsak način iskanja drugačnih rešitev teh kričečih problemov pa je neploden, ker ni mogoč.

Premisliti je samo: ali v samostojni Sloveniji slovensko gospodarstvo in slovensko gospodarsko politiko, ali v nesamostojni Sloveniji neslovensko gospodarstvo in neslovensko gospodarsko politiko!

Bratko Kreft:

Ruski teater.

(Nadaljevanje.)

Naturalizem vodi umetnost v propast. Mnogi kritiki so trdili, da z naturalizmom umre tudi teater, zlasti ker je novejši čas prinesel veliko prožnejši in sodobnemu čustvovanju, času tehničnega napredka, bližji kino. V gledališču je zavladalo neko mrtvilo. Moderni dramatikl so se po večini v liričnosti svojih dram naravnost obračali vstran od naturalističnega teatra, ki je imel zmožnost direktnega podajanja življenja, mi se pa mogli povzpeti v sfero neoromantike, ekspresionizma itd. Vrh tega so v veliki meri vplivali na propadanje gledališča kapitalistično-merkantilni interesi. Kapitalizem si je skušal pred vojno in še sedaj skuša usuznjiti — odnosno izrabiti v svoje direktne ali indirektne svrhe vse institucije, ki žive ali životarijo v krogu današnjega družabnega reda.

Aleksander Tairov, propovednik neorealističnega, mogoče zasluži celo — ekspresionističnega teatra, je usmeril vse svoje sile zoper naturalistični teater, ki je zaslužnjeval igralca v svoje naturalistične, življensko verne

odgovarjajo resnici, vendar pa hočem pokazati, da činjenice in trditve, ki jih navaja Traven kot glavne, niso najvažnejše za oznako odnosno analizo slovenske gospodarske politike in krize slovenskega narodnega gospodarstva, kajti vzroki današnje gospodarske krize Slovenije leže predvsem v politični konstelaciji Slovencev in pa v ekspanzivnosti srbskega finančnega kapitala, ki z velikimi sistematičnimi skoki tendenciozno uničuje slovensko nacionalno gospodarstvo in slovenski kapital ter energično zavira normalen razvoj akumulacije slovenskega kapitala.

Za razumevanje slovenskih gospodarskih problemov nam je nujno potreben pravilen in objektiven pogled na politični razvoj Slovencev. Brez tega sploh ne moremo karakterizirati današnje faze gospodarskega življenja slovenskega ljudstva, slovensko gospodarsko krizo. Poglejmo se popolnoma odkrito: brez zavijanj in brez pretvarjanj, brez kakršnihkoli tendenc in vsakdanjih političnih fraz! — Slovenska politika — nota bene politika voditeljev slovenskega naroda je bila od svojega začetka pa do danes, ko smo »nacionalno osvobojeni«, vedno usmerjena po antislovenskih tendencah. Nikdar še niso voditelji slovenskega ljudstva zahtevali popolno gospodarsko in politično emancipacijo slovenskega naroda! Od nekdanje že je odločeval v slovenskih pokrajinah inostranski kapital, povsod v Sloveniji so se videli in se še vidijo pogubonosni vplivi neslovenskega kapitala. Tako je bilo pod ranjko avstro-ogrsko monarhijo in tako je ostalo na žalost še — danes. Dočim je bilo slovensko ljudstvo eksploatirano pred desetimi leti od nemškega kapitala, — nas danes gospodarsko (politično nas je že!) upropašča beograjski centralizem in srbski velekapital!

Tako je in popolnoma nič drugače! Tendenčnost srbskega kapitala je šla pred stvarjenjem sedanje državne oblike, v kateri živimo, že tako daleč, da so se brez vednosti slovenstva storili oni v nebo vpijoči fakti v Londonu (Londonski pakt), ko je dobil italijanski imperializem mandat za zasedbo tretjine slovenskega ozemlja — žarišče in torišče industrije in prometa ob Jadranu — Trst z zaledjem in slovenskim Primorjem!

Jasno je, da smo bili tedaj ali tako kratkovidni, da imperialističnih stremljenj velesrbskega kapitala nismo mogli videti, ali pa prodani brez vsakršnegakoli našega odpora. (Dejstvo je, da si posledic še danes pravilno ne razlagamo! Op. p.) In ako smo v svoji brezglavosti pustili, da nam režejo najboljše kose mesa ob živem telesu, kako naj si potem drugače tudi predstavljamo ogromen razmah krize slovenskega gospodarstva kot v naši popolni politični neodločnosti in radi tega — naravno — v politični nemoči.

Povojni gospodarski razvoj kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev pa se v glavnem zrcali v sledečih konkretnih dejstvih. Kot produkt imperialistične svetovne vojne je kraljevina SHS pravzaprav mnogonacionalna država, (Smatramo, da Jugoslovani niso en narod. Op. p.), kjer je skušal odnosno še skuša dobiti popolno prevlado številčno

II.

Mogoče smo podedovali Slovenci v petnajststoletnem suženjstvu vso tisto potrpežljivost, s katero so prenašali naši predniki težke okove. Mogoče izvira iz te potrpežljivosti ona vera v usodo, ki nam je vedno kalila jasen pogled v bodočnost in nas slabila. Vsaj iz sodobnega političnega in kulturnega položaja bi se dalo tako sklepati. Pasivnost, ki prevladuje v naši mentaliteti in ki je eden najbistvenjših karakteristik sodobnega življenja, pasivnost, ki sicer usposablja človeka, da dolgo prenaša okove, a ki obenem paralizira vsako individualno gibanje, ta pasivnost je danes ona komponenta, ki pospešuje naš zastoj in našo zaostalost. Naša inteligenca, ki se je navadila v svojem melanholično romantičnem nacionizmu ceniti in spoštovati le mnogoštevilne narode, ta inteligenca je postala malodušna in veruje v božjo pravico in v Zvezo narodov. Ker se je ta inteligenca odtrgala od ljudstva, ker je izgubila stik z vrelcem življenja in ostala v manjšini, se ozirala večinoma na svoje lastno življenje in tako kopala prepad med seboj in ljudstvom, je izgubila vse one življenjske sokove, ki vro iz ljudstva in so še zdravi in močni.

Tako se je tudi pri nas izvršila, sicer veliko pozneje kot drugod, diferencijacija družbe, ki je danes veliko usodnejša za mali narod, kakor za velike narode. Ta diferencijacija družbe pa sama na sebi ni škodljiva, saj je samo posledica razvoja. Škodljiva je zato, ker se je slovenska vodilna inteligenca odtujila potrebam slovenskega ljudstva. Slovenska inigenca je pozabila, da so potrebe celokupnega naroda potrebe slovenskega ljudstva in potrebe slovenske inteligence.

Pozabila je ta slovenska gnila inteligenca, da je potreba najti — ako naj ima življenje zmisel — cilj svoje borbe, da je potreba najti formulo življenjske oblike naroda, ako naj Slovenci še ostanemo kot narod. Zato je velik del slovenske inteligence omahnil tja, kamor je kazalo: v Jugoslaviji v jugoslovanstvo, v Italiji v italijanstvo, v Avstriji v nemštvo... Kajti vsak slaboten, bolan človek rabi opore, tako jo je rabila tudi slovenska inteligenca. Zato je ta slavna inteligenca postala obupno malodušna, ko smo doživeli rapalski dan ter dan koroškega plebiscita. Ker pa je mislila samo nase, se ni vprašala, kje je rešitev iz teh porazov. Začela je živeti življenje zase, in najboljši del inteligence je spoznal grenko a resnično dejstvo, da po starih potih ni rešitve za slovenski narod, ampak samo neizbežen propad.

Ali smešno žalostno bi bilo, ko bi mi umrli na predvečer kapitalističnega imperijalizma. Smešno bi bilo, ko bi nam bilo predolgo čakati še en dan do popolne rešitve, do popolne odrešitve, ko smo čakali te rešitve že stoletja. Smešno in maloušno bi bilo, ko bi zavrgli vse energije sicer nesmotrenega, pa vendar dostikrat tako zelo požrtvovalnega dela naših prednikov. Smešno bi bilo, ko bi zaupali Zvezi narodov in vsem romantičnim wilsonjadam. To naše zaupanje

bogaboječi Slovenci so jo vzprejeli kleče kot božjo kazen za grehe trikrat petstoletnega suženjstva in tlačanjenja.

»Res je,« mi bo odvrnil lepoumni esteta, »toda to vendar nima pomena za umetnost. Umetnost ima sama svoje zakone in je vzvišena nad vsakdanjostjo.«

»Vidite, to je tista beseda,« odvrnem estetetu, »vzvišena nad vsakdanjostjo.« To je tista beseda, v kateri leži vsa skrivnost našega propadanja. Rajše hlapčujemo in sanjarimo, kakor da bi živeli in si vladali. V času, ko nas tepe bič evropskih imperijalizmov poklekamo pred Boga in molimo za svoje pravične gospodarje. In ti gospodarji nam pustijo Boga in vzamejo vse pravice, ki jih je Bog dal človeku. Kaj pomeni »vzvišen nad vsakdanjostjo«? To pomeni: pljuj mi v obraz, izvrtaj mi oči, samo moje sanje mi pusti, tepi me, s škorpioni me tepi, zato, da se pokorim za vse grehe, ki so jih naredili tekom 2000 let kralji in papeži, carji in kardinali. To pomeni »vzvišen nad vsakdanjostjo.« In najbrže pomeni še tole: Molil bom Boga in se mu zahvaljeval, da mi je dodelil milost, da trpim in da se v trpljenju očiščam.«

Ta namišljeni pogovor je verna slika našega duševnega življenja. Izbegavanje realnosti, bojazen pred trdo in brezobzirno palico vsakdanjosti in kot nujna posledica popolna desorientacija v vseh še tako neobhodnih in važnih življenjskih vprašanjih. Mesto, da bi naš razbiti voz razvoja spravili v tek, da bi si predočili neizbežen propad slovenske bodočnosti, ki nas čaka, ako bomo prekrizanih rok stali pred tekočimi dogodki, stopamo iz realnosti v nejasen misticizem in v ekscentričen solipcizem lastnega izpopolnjevanja.

Na ta način odmirajo naše sile, ki izvirajo predvsem iz gibanja človeštva ter se tam zgoščujejo in jačijo, na ta način slabijo energije človeške duševnosti, ki so močne le, ako so v kontaktu z drugimi življenjskimi energijami, na ta način stopamo iz gravitacijskega polja vsakdanjih vprašanj v indiferentno sfero osamljene duševnosti, ki se je ločila od sveta, ki išče samo lastnega izpopolnjevanja in na ta način odmrne od gibalnih sil človeštva.

Že vnaprej vem, kaj mi bo na to odgovoril lepoumni esteta. Rekel mi bo: »Res je, da je slovenski narod razbit v štiri dele, mogoče je tudi res, da propada naša industrija in naše gospodarstvo, mogoče je tudi res, da bo v kratkem zopet 3000 slovenskih delavcev na cesti, ali kaj zato. To so krivice. Duhovno pa smo Slovenci enota in trpljenje obuja človeško dušo.«

Jaz bi mu pa odgovoril, da ni mogoče, da človek veliko misli na svojo dušo, če mora ves dan kopati premog, če mora ves dan preživeti v plavžih, po žrebljarnah in tovarnah za karbid. Tako trpljenje ne obuja človeške duševnosti, marveč jo otopeva. In človeku, ki mora ves dan delati le zato, da lahko živi, preostane le malo časa za duševno kulturo. Duševno kulturo lahko uživa le oni, ki ima take življenjske pogoje, da ni že popolnoma izčrpan in izmučen kadar gre v gledališče ali na koncert ter kadar hoče čitati knjigo.

Čeprav navidezno brez zveze, je vendar to dejstvo silne važnosti

Neopravičeno je tudi naziranje novega upravnika, češ, da bo v jezikovnem pogledu napram ruskim in češkim rojakom rigoroznejši kakor napram Hrvatom in Srbom, »to pa zato, ker je v prvem primeru razlika med jeziki mnogo občutnejša in pa, ker je tudi sicer možnost mnogo manjša, da se Rusi ali Čehi našega jezika v zadovoljivi meri naučijo« (Mladina, štev. 6/III.). Rigorozno vprašanje v tem oziru sploh ni kdo se bo slovensščine preje naučil, temveč je vprašanje samo: kdo slovenski jezik že v toliki meri obvlada, da vsaj za laiške — če že ne za strokovne — pojme ne greši zoper najprimitivnejša pravila slovenskega glasoslovja. Samo ali vsaj tako bi moralo biti merilo za nove engagemente. Zato ne sprevidim potrebe, da bi morala biti uprava napram Hrvatom ali Srbom kaj bolj prizanesljiva in popustljiva. Pri takih nazorih se seveda ne smemo čuditi, da imamo igralca — Hrvata (NB. zelo dobrega in porabnega igralca), ki je že osem let v naši drami, ki igra prve vloge, ki pa kljub temu še vedno ne obvlada primerne slovensščine.

Sploh vlada v jezikovnem oziru pri našem gledališču zelo čudna zmeda. Res je sicer, da je bilo pred vojno še mnogo hujše in da se imamo samó dramaturgu Župančiču zahvaliti, da smo že toliko napredovali; vendar se mi zdi, da smo v zadnjih letih spet nekoliko zaostali — čas pa se razvija in zahteve se vedno bolj večajo! Ali je res takó nemogoče, da bi nam Župančič s pomočjo univ. prof. dr. Ramovša in dr. Breznika sestavil priročno knjižico za izgovorjavo slovenskega književnega jezika? Saj je vendar izven vsakega dvoma, da nam je tako delo neobhodno in kruto potrebno in da bi bilo vsem, posebno pa gledališču in šolam, nad vse dobrodošlo! Sicer posveča že Breznikova Slovnica veliko pozornost tudi glasoslovju, toda prvič gradivo tamkaj ni osredotočeno, drugič se knjiga sama s te strani še vse premalo upošteva, tretjič pa je za gledališke namene tudi v tej slovnici še vsega (posebno navodil o akcentih!) mnogo premalo! Mi bi danes potrebovali že nekakšnega slovenskega Siebsa in šele na tej podlagi bi zadobila tudi slovenska dramatična šola vse drugačen pomen in pravico obstanka!

Iz razgovora sklepam, da se hoče novi upravnik pobrigati tudi za izobrazbo domačega igralskega naraščaja. Upajmo, da bodo tozadevna pogajanja uspela. Briga za naraščaj je ena najvažnejših nalog gledališkega vodstva in je obenem delo, ki se vedno obrestuje. **Brez lastne šole in brez sistematične vzgoje mladih igralcev in režiserjev naše gledališče sploh nima nobene bodočnosti.**

Prihajanje kritikov k skušnjam bi moglo imeti prav dobre posledice. Pri skušnjah bi se namreč — ne toliko igralci in režiserji — pač pa naši kritiki lahko marsičesa naučili.

Od ostalih načrtov pa ne želimo drugega kakor, da bi se kmalu pokazali tudi v praksi. Če bo ostalo pa vse samó pri obljubah — potem si smemo pač vzeti pravico, da javnost na to opozorimo, kar bomo v našem listu brez pridržka in brez zamude tudi storili (negledé na to, če bo uprava naša izvajanja upoštevala ali ne.)

Nekateri naši kritiki pa bi lahko vseno premislili, če bi ne bilo bolje in izdatneje povedati večkrat tudi kaj hočejo in ne samó česa nočejo?

Ciril Debevec.

aasprotno dober člankar lahko zelo šibek upravnik. Sploh se mi zdi, da je eden glavnih virov za zmotno obravnavanje upravniškega vprašanja pri nas tudi ta, da stavi velik del naše kritike upravniku za njegovo področje nepristojne zahteve. Komur morda še ni znano, kaj sodi pri državnih gledališčih v upravnikov delokrog, ta naj si ogleda prej nekatere tozadevne podatke.*

Tudi mi ni bilo znano, da smo imeli za to mesto boljšega kandidata od ing. Kregarja. O g. Zormanu — za katerega tukaj gre — vemo sicer, da ima velike zasluge za Narodno galerijo, da je bil pred leti član Gledališkega konzorcija, da je pisal nekaj časa v »Narodnem Dnevniku« gledališke ocene in da je s temi iz neznanih vzrokov nenadoma prenehal (kar more poznavalec gledališča le obžalovati). Toda vse to — po mojem mnenju — še ne more biti zadostna legitimacija za dobrega gledališkega upravnika, pravtako kakor n. pr. tudi vse dosedanje delo ing. Kregarja ne nudi nobenega jamstva specijelno za njegove upravniške zmožnosti. Vendar se mi zdi napačno to, da so naši kritiki ves ta čas, ko je bilo upravniško vprašanje odprto, molčali, po izvršenem imenovanju pa so ing. K. vsi odklonili. (Molčal je tudi Oton Župančič, čeprav bi njemu verjeli, če bi rekel besedo — toda res je, siliti se ne more nikogar, da bi spregovoril.) Ampak če bi n. pr. podpisani tako poznal upravniške nezmožnosti g. ing. Kregarja in upravniške zmožnosti g. Zormanu kakor zatrjujejo naši kritiki, da jih poznajo, potem vem, da bi tega ne skrival in da bi to pravočasno tudi javno povedal ali zapisal! Naši kritiki pa so jih — po lastnih izjavah — dobro poznali in so kljub temu molčali. (Prim. Ljubljanski Zvon, Dom in Svet in vse naše dnevnike! Tudi po imenovanju so se vsi naši dnevniki v vseh člankih, ki so bili s tem v zvezi (in bilo jih je precej) Zormanovega imena izogibali. Izjemo je napravilo samo enkrat Jutro 17. II. 1927 v beležki »SLS in naše gledališče«.) Edini dr. Vurnik je v lanski Mladini, št. 6—7, imenoval Zormanu za kompetenta upravniškega mesta v smislu predloga, vsi drugi niso predložili nikogar, čeprav je bilo za to časa nad eno leto.

K znani Izjavi gledaliških kritikov v ljubljanskih dnevnikih (z dne 25. II. 1927) pa bi vprašal samo sledeče: zakaj niso kritiki sklicali te ankete in podali take izjave **pred** imenovanjem upravnika, ko bi imeli nedvomno več nade v uspeh? Izgovor, da ing. Kregarja ni nihče smatral za resnega kandidata, je vendar jalov, če pomislimo, da je bilo njegovo ime v srbskih, hrvatskih in slovenskih dnevnikih večkrat zapisano med najresnejšimi kompetenti na upravniško mesto (gl. SN, 5. II. 1927) in da je ing. Kregar 18. I. t. l. v Mestnem domu s a m javno povedal, da kandidira za upravnika!

Mučno vpliva tudi izjavljanje naših kritikov, da »se zavedajo svoje odgovornosti pred narodom in zgodovino«, (Jutro, 25. II. 1927), ko vendar vemo, da se je nekateri izmed podpisanih kritikov še v mnogo bolj kritičnih časih n i s o zavedali! Saj se je celo ob zadnji krizi našega

* Primerjaj tudi besede bivšega upravnika zagrebškega gledališča: »Od upravnika ne smije se tražiti, da bude i finansijer i literat i muzičar i birokrata, jer takvog čovjeka nema čak ni za 4200 Din mjesečno, ni uz doplatak za još jedanput toliko.« (Interview z bivšim upravnikom g. Julijem Benešićem, Novosti, 22. III. 1927.)

kot ženske umetnice: subtilnost v čustvovanju. Tu je bila sorodnost ženske umetnice in pesnika, čigar bistvena črta je ženska mehkost, očitna. Zato je bil tudi njen uspeh popoln. Da me ne bi kdo napačno umel: Naposled je vsaka umetnost najprej dar, ki pa umira in umre. Potrebno je mnogo volje in mnogo, mnogo ljubezni, da ne umre.

Inscenacijsko se je večer popolnoma posrečil. Inscenacija nam je tolmačila bistvene poteze pesnikovega izživljanja, hrepenenja in ljubezni prav dobro: priprostost, elementarnost, lepoto, porajanje, kulminacijo in umiranje barve, silo solca in svetlobe. Globino inscenaciji in organično stopitev žive besede in scene je dala vseukupnosti glasba.

V splošnem smo tedaj doživeli prav lep večer, ki se je bistveno razlikoval od podobnih (vsaj biti bi morale podobne!), običajno šablonskih, komediantskih in frakarskih prireditev. Kdo bi se torej čudil, če se semtertja splaši (ob takih in podobnih prilikah) kakšen napihnjeni diplomiranec ter si ob nepravem času in na nepravem mestu izčisti svoj maločisti želodec.

A. Cerkvenik.

Predavanje o Kitajski.

Pri nas imamo že tako navado, da se za dogodke, ki se dogajajo onkraj domačega plota in naj bodo še tako važni, ne zanimamo. Kot nov dokaz za to našo, imenoval bi jo narodno čednost, nam lahko služijo zadnji dogodki na Kitajskem. Kitajski revoluciji, ki ne pretresa le vse Azije, temveč ves vet, ni še posvetil noben naš dnevnik daljšega članka, kjer bi vsaj približno obrazložil njen veliki pomen v boju proti imperikalizmu ter za svobodo in enakost vseh narodov. In ko je padel Šangaj, središče kitajske reakcije ter glavno oporišče imperializma evropskih držav in Amerike na Kitajskem, so naši listi priobčili komaj tolikšne novice, kakor o kakem pretepu v Kravji dolini, medtem, ko je v Moskvi manifestirala stotisočglava množica.

Tako se torej ne čudimo, da je bilo predavanje akademika Ivana Grahorja »Kitajci in Evropejci« v nedeljo 20. marca ob 10. dopoldne v Mestnem domu precej slabo obiskano in da so povsem izostala o predavanju tudi najmanjša poročila v naših dnevnikih. (Zanimivo je, da so se predavanja udeležili po večini delavci!) Predavatelj je najprej orisal na kratko zgodovino Kitajcev ter prihod Evropecev v deželo, nato pa natančneje vzroke današnje revolucije. Pokazal je, da kitajska revolucija ni samo nacionalna, temveč še v večji meri socialna, da se bije boj med dvema svetovoma: imperializmom in kapitalom na eni strani ter enakopravnostjo vseh narodov in proletarijatom — na drugi strani. Za to sta v tej borbi tudi najbolj zainteresirani Anglija in Sovjetska Rusija.

Predavanje je bilo vestno sestavljeno in precej izčrpno, žalibog pa je moral predavatelj preveč zamolčevati Sovjetsko Rusijo in njen pomen v tej borbi. Toda naša policija pridno bedi, da bi se kdo ne pohujšal... Mi pa smo Prešernovega mnenja:

»Vremena bodo Kranjcem se zjasnile,
Jim milši zvezde kakor zdaj sijale.«

Vinko Košak.

so se lani tudi v Italiji borili z vetrom za enotno srednjo šolo etc. V življenju pa kriza dozoreva, kajti kriza je na dnu spojena s socialnim stavom družbe, se pojavlja v nadprodukciji »intelligence«, ki jo srednja šola pravilno ne usmerja. Tu je jedro, ki sem ga moral izluščiti. Vem pa, da za »nas« dosti prezgodaj.

Ivo Grahor.

Recitacijski večer Kosovelovih pesmi se je vršil 8. marca t. l.

Uvodne besede je govoril pesnikov tovariš in prijatelj Alfonz Gspan. Gspan je Srečka prav dobro poznal. Zato bi mu mogli upravičeno očitati, da nas je premalo seznanil s pesnikom, kakršnega nam je obetalo upanje za bodočnost, kajti prepričan sem, da je Srečko pogosto govoril svojim intimnim prijateljem o mislih in upih, katere je gojil za prihodnost. Mislim in verujem, da upi pesnika ne smejo umreti z njegovim telesom.

Gspan se je morebiti preveč zamudil pri tistem, kar bomo danes ali jutri vsi razumeli in občutili v njegovih vtelešenih mislih, čustvih, upih in borbah.

A vse to je zelo individualno.

Vsakdo bi bil govoril drugače. O tem ne moremo debatirati. Vsakdo more na pesnika gledati drugače in malokomu bi mogli očitati, da je njegovo gledanje zgrešeno. Pravkar napisano seveda ne more veljati za tiste, ki si samó domišljajo, da umejo na pesnika gledati, pa so v resnici le slepi domišljavci.

Gspan nam je podal povsem jasno sliko vsega pesnikovega razvoja. Saj mu to ni bilo pretežko, ko se je s prijateljem Srečkom tudi sam razvijal, ž njim vred rasel. Vem: uvodne besede so bile marsikomu nepotrebne; marsikomu so bile do bro došel kamen spotike — večini pa so bile brezdvomno temelj razumevanja pesnikovih stvaritev.

* * *

Mož more in mora čustvovati, mož more svojo žalost in bol občutiti bolj kot katerakoli ženska, mož mora z bogastvom svojega čustvenega življenja nuditi pravičnejšemu socialnemu redu marsikrat tolikšno količino hrane, da se njegovo lastno žitje izčrpa — ne sme pa nikdar javno pokazati svoje bolesi in žalosti, ne sme nikdar javno dokumentirati intenzivnosti svojega čustvenega izživljanja. Takšno naziranje je danes vesplošno udomačeno; vtelešenega naziranja ne morejo stresti iz svojih možganov in src niti naši najmlajši (pravim: najmlajši po duhu!). Da je temu res tako, mi je dokazal vprav recitacijski večer Kosovelovih pesmi.

V tikem zatišju — ko jih nihče ne gleda — žive in ustvarjajo možje; včasih glasno kriknejo, solza se marsikrat roga konvencionalnim, občeveljavnim nazorom... A potem... potem se sramujejo... In morda bi marsikatera lepa pesem ne bila uzrla duhovitih obrazov nekaterih ljubljanskih kritikov na recitacijskem večeru, da ni Srečko Kosovel umrl. (O razlogu, ki je pripomogel, da so se zbrali vsi kritiki... o tem ni potrebno pisati!) Morda se je tudi Srečko boril s tem vesplošnim naziranjem. Tako se mi dozdeva, ko čitam nekatere izmed njegovih pesnitev, kjer je skušal

liki beograjsko vlado in centralizem, ker dela tem kapitalistom razne neprilike in težkoče ter jim s silnimi davki onemogoča delo in napredek.«

Recimo, gospod Jurković, da beograjska vlada nalaga samo kapitalistom velike davke. Če je vreča še tako polna in če jemlješ vedno iz nje, bo kmalu prazna. Posledica take mentalitete, gospod Jurković, kot jo zastopate Vi, je ta, da slovenska industrija peša, da peša slovenska trgovina, da je samo v Sloveniji približno 40.000 ljudi brezposelnih. Ni treba, da je človek ravno »boljševik«, dovolj je, če je odkritosrčen in priznal bo da je to zato, ker »beograjska vlada dela tem kapitalistom razne neprilike in težkoče ter jim s silnimi davki onemogoča delo in napredek«.

Še več. Slovenski kmet, ki ga je medvojna inflacija rešila dolgov, ki so ga tlačili od zemljiškega odkupa l. 1848., ta kmet pada radi neznosne davčne in carinske politike zopet v dolgove in to mnogo hujše kakor prej. Oni dolgovi so rastle le v procentualni, ti dolgovi pa rastejo v dvojni geometrični progresiji, kajti dinar se dviga in prav znaten del tega dviga je moral sprejeti na svoja pleča ravno slovenski kmet. To ni boljševizem, to je kruta resnica!

Ali veste, gospod Jurković, da plača Slovenija na leto državi eno milijardo dinarjev tributa, da pa prejme letno le tri desetine tega denarja nazaj? Katera dežela je še na svetu, ki plačuje — pogledjmo si v oči in pustimo fraze o Jugoslovenstvu na strani, g. Jurković! — tako veliko vojno odškodnino? In v tej mali, nacijsko osvobodjeni in gospodarsko podjarmljeni deželi je milijon ust in dva milijona rok, ki grabijo za koščkom kruha, za zadnjimi pogoji za življenje. Se morda še zgražate, da sem Vaše besede označil kot cinizem! Gospod Jurković, »pozitivne ideje«. kot jih ponujate svobodnim akademikom, so pri nas že davno znane in prav ganljivo se bere o njih v Cankarjevi »Beli krizantemi«. In čimbolj bodo te »pozitivne ideje« v Vašem smislu naraščale, tem več bo »malkontentov« med akademiki in tem večji bo procent »zmožnih intelektualcev med njimi«, ki bodo, kakor upam, še vedno izdajali »dobro urejeno borbeno revijo« »Mladino«, ki ne bo izgubila svojega »raison d'être« vsaj do tedaj ne, dokler ne bo ves slovenski narod nacijsko, gospodarsko in politično osvobojen ter kot enak med enakimi podal roke Hrvatom, Srbom in Bolgarom ter preko njih vsem drugim svobodnim narodom. (Citirana mesta v tem stavku so iz Jurkovičevega članka »Življenje in delo na ljubljanski univerzi«.)

In tedaj bo Hamletovo vprašanje za Slovenstvo vse drugače rešeno, kot si to predstavljate Vi! Ciril Kočevar.

Nekaj opazk k mojemu „Razgovoru z novim g. upravnikom“.

Lj. 25. marca.

Priobčitev »Razgovora z novim g. upravnikom« v št. 6. »Mladine«, je sprožila v raznih krogih razne komentarje, med katerimi pa sem slišal tudi take, ki jih brez vsega ne morem preiti in ki se mi zdijo potrebni kratkega pojasnila.

Kar so vsebovale razlage očitkov, bi se jih dalo v glavnem omejiti na

vnanjih dobrinah (bogastvo, telesna lepota, oblast itd.), temveč le po zavednem stremljenju, da vedno bolj spoznavamo samega sebe ter da tem potom postajamo boljši in da imamo ali dobivamo prijatelje, ki nas delajo s svoje strani še boljše. In naravnost božanski da bi postali, če bi prav nič ne bili navezani na vse le vnanje »dobrote«. Po možnosti prav malo potrebovati, da je najbližje — božji popolnosti. Kdor vpočteva tudi take in po Ksenofonu, pa tudi Platonu enako potrjene Sokratove nazore, ne more več dvomiti, da pri Sokratovi etiki sploh ne gre za nikak »evdaimonizem« v ožjem pomenu besede, kaj še za kak nizkotni utilizem. Kajti kolikor govori Sokrat o tem, da je pravilno ravnanje ono, ki nas dela srečne, moramo zdaj dostaviti, da gre tu le za »pravo« srečo človeka, torej za ono srečo, ki izvira resda le iz — pravilnega ravnanja.

V tesni zvezi s takimi etičnimi Sokratovimi nazori je tudi osnovna politična zamisel njegova, namreč da pripada državno vodstvo samo — političnemu veščaku (*ἐπιστάμενος*). Pravi vladar mora biti takorekoč »pastir« svojih podanikov in njegova glavna krepost mora biti ta, da dela podanike srečne (*τὸ εἰδαιμονίας ποιεῖν ὧν ἂν ἡγήται*). Zato je Sokrat naravnost strastni nasprotnik one in take državne demokracije, ki prepušča le golemu slučaju izvolitev vodilnih osebnosti. Zato ne najde Sokrat dovolj krepkih izrazov za žigosanje tedanje Atenske navade, prepuščati žrebu odločitev vprašanja, kdo naj vodi ljudstvo v odločilnih trenutkih. Kajti v l a d a r j i da niso ne tisti, ki pač v istini vladajo, tudi ne tisti, ki so bili le po naključju ali le vsled nasilja in prevare izvoljeni, temveč samo tisti, ki — vedo vladati. In zopet dokazuje to Sokrat na podoben — induktiven način, kot smo ga že gori mogli videti. Tudi na ladji kraljuje samo tisti, ki je veščak v plovbi, prav tako kraljuje samo pristojni veščak v zemljedelstvu, na bolniški postelji, v telovadnici, da, pri preji zapovedujejo celo ženske moškim osebam. Vse to nam poroča Ksenofon in vse to je v soglasju s Sokratovim prepričanjem, da je tudi na etičnem polju glavno in neobhodno jedro človeško spoznanje, pravo spoznanje. In zanimivo je videti, kako najdemo po Ksenofonovem pričevanju pri Sokratu tudi že sledove neke vrste klasifikacije različnih ustavnih form državnega življenja; tako imenuje Sokrat kraljevino tak državni sistem, ki da sloni na prostovoljni in zakoniti izvolitvi pristojnega državnega vladarja, dočim mu je »tiranija« tak državni sistem, ki da sloni na neprostovoljni in protizakoniti izvolitvi istega državnega glavarja (*βασιλείαν δὲ καὶ τυραννίδα ἀρχὰς μὲν ἀμφοτέρως ἡγεῖτο εἶναι, διαφέρειν δὲ ἀλλήλων ἐνόμιζε. τὴν μὲν γὰρ ἐκόντων τε τῶν ἀνθρώπων καὶ κατὰ νόμους τῶν πόλεων ἀρχὴν βασιλείαν ἡγεῖτο, τὴν δὲ ἀκόντων τε καὶ μὴ κατὰ νόμους ἀλλ' ὅπως ὁ ἀρχῶν βούλοιο, τυραννίδα*).

Vsi ti Sokratovi nazori store končno umljivo, da nahajamo pri njem tudi neke markantne misli o ostalem vesoljstvu, dasi Sokrat po izhodni svoji točki ni bil v tej smeri prav nič zainteresiran. Tudi njegova m e t a f i z i k a ima enako antropocentrično lice. V vsem ostalem svetovju vidi zakonito smotrenost, ki kaže na to, da mora to svetovje biti delo nad vse pametnega bitja, Boga. Tako najdemo pri Ksenofonu stavek: »Kar se vrši radi koristi, to more biti le delo razuma«.

zunanji tehniki. Noben drug umetnik ni vezan na čas. Igralec je vezan. Ta in ta večer mora ustvariti umetniški lik tega in tega v tem in tem delu. Zato mora povsem obvladati svoje čustvovanje, svoje duševno življenje, mora biti skrajno prožen, kajti šele potem bo lahko ustvaril v vsakem poljubnem trenutku svoj umetniški lik. Igralec-umetnik mora združevati v sebi harlekina in trageda.

Notranja igralčeva tehnika sestoji iz skrajne razvitosti ustvarjajoče volje in njene ustvarjajoče fantazije, v zmožnosti, z njeno pomočjo priključiti, pričarati poljubno scensko tvorbo in potrebne emocije obvladati.

Zunanja tehnika igralske umetnosti pa poseduje zmožnost obvladati material, s pomočjo katerega da svoji notranji tvorbi izraza, to se pravi, obvladati svoje telo z vsemi njegovemu ustvarjanju potrebnimi organi. Zato zahteva Tairov popolnost igralčevega telesa, ki ga mora igralec tako dolgo vaditi, izoblikovati, da mu je pokorno v vseh trenutkih ustvarjanja, še več, da mu je tvorni del pri ustvarjanju njegovega umetniškega lika.

Da čim boljše, čim lepše in nazornejše poda svoj notranji lik, svoje doživetje, mora igralec uporabiti vse predmete, ves material, ki mu je na razpolago. Ni res, da se molitev izrazi samo z naturalistično, tradicionalno sklenjenimi rokami, vse lepše se da izraziti na drug, umetniško popolnejši način. Spomnimo se samo ekspresionističnih slik, pri katerih ne morete nikjer najti naturalističnega giba. Roke se krčijo, zvijajo, stegujejo, roke so žalostne roke itd. Tako tudi pri Tairovem igralcu.

Čim bolj naturalistično, to se pravi prostaško, kakor Krjavelj, resnično je govoril do sedaj igralec v gledališču, tem bolj so se ljudje čudili, tem bolj so ga hvalili, če tudi ponajvečkrat radi istega naturalizma niso niti razumeli njegovih besedi, ker jih je, ali v prevelikem efektu preveč kričal, ali v naturalistični vernosti pretiho izgovoril. Naturalizem je vpeljal vulgarni jezik v teater. Tairov zahteva do potankosti razvit organ, čisto, jasno govorico — zakaj govor je muzika igralčeve umetnosti.

Naturalistični igralec je skušal govoriti Shakespearjeve verze kakor prozo — skušal je uničiti vso ritmiko —. Tairov zahteva nasprotno najlepšo ritmiko — še več: dinamično govora. Njegov igralec mora v sebi združevati plesalca, pevca in igralca.

Gledališka umetnost je kolektivna umetnost. Igralec je vse. Vse mora služiti njemu. Ker pa je ravno gledališka umetnost kolektivna, mora biti nekdo, ki uravnovesi in spaja ustvarjajoče med seboj. To je režiser — k r m a r t e a t r a. S tem se nikakor igralčeva svoboda ne zatira, nasprotno, da se mu prilika, da svojo umetnost spoji s soigralcem — da skupno ustvarita umetniški lik.

Huda je borba, ki jo vrši Tairov z literaturo in reči moram upravičeno. Naturalizem je sklepal igralca v življenjsko resničnost, drama moderne, ki niti ne zasluži tega imena, ga je usužnjevala v golega recitatorja, oklenila ga je v svojo liričnost in mu ni nudila niti najmanjšega razmaha. Bila je še vrhutega epično razvlečena in igralec je v taki dramati mrtva lutka, senca, ki se potiče po odru in govori sanjave, lepo zveneče stavke.

Zato Tairov naravnost nastopa proti vsaki literaturi. Teaterska umetnost je samobitna umetnost. Igralec-mojster je njen genij, njemu je vse

Baltskega morja zarezati brazdo in so iz malhe, polne bogatega plena, usuli vanjo prgišče zrnja. Nacionalne države. Iz tega semena naj bi zrastel živ zid, ki bi jih varoval pred socialno in nacionalno prebujajočim se Vzhodom. V ta zid so kakor mrtve, brezimne opeke vzdani mali narodi in drobci narodov, vse od Makedoncev na jugu pa do Litvancev v severni Poljski. Balkan, ki je spričo svoje pestrosti nacionalnega zatiranja bil pred vojno evropski rezervoar vojnih konfliktov, se je tako razširil tja gori do Baltika.

Takšna opeka, na kose razbita, smo Slovenci; narod, ki med tri države raztrgan brez krika tone v tri narode, brez odpora in brez krika na pomoč. Tudi v kraljevini SHS: slovenske kmetije plačujejo $\frac{1}{6}$ državnega davka in gredo na boben, slovenski delavci gredo v emigracijo kakor še nikoli, slovenski jezik je dialekt. Ta poraz se je v nekaterih zlomljenih mozgih preblêdel v zmagoslavje in v hiši, v kateri nekdo umira nasilne smrti, pojo triumfatorji: Mi smo likvidirali nacionalni problem, mi gradimo! Drugi so v brezupnem defetizmu povešenih glav počenili v kot, kjer jim zavest božansko nezbežne tragične krivde na tihem pije kri: Premajčkeni smo, pre-slabi smo, pasivna dežela smo — do smrti žalostni in žalosti vredni tragedi, ki so si v dušo zabodli strupen trn, naivno, mikromano zablodo, da smo Slovenci pasivna dežela, ki jo, siroto, od časa do časa kak dober tujec vzame pod streho; (kakor da bi bile države kaki sentimentalni dobrodelni zavodi in ne pridobivanju gospodarskega haska namenjene organizacije). Tretji pa — to so junaki našega časa — so prisluhnili težnjam širokih množic slovenskega naroda in so si iz njih prikrojili prijetno napitnico: Avtonomija. Slovenska avtonomija — kompromis: zgornjim tisočem vladajočega srbskega naroda, kar jim premočnim gre, predvsem pomoč, da vzdržijo hegemonijo nad drugimi narodi v državi (slovenska politika je doslej dosledno in z uspehom uveljavila samo ta del svojega programa); vladajočemu razredu na Slovenskem, kar je njegovega; ljudem pa, slovenskim ljudem?! — Tak je ob koncu poslednjega bednega desetletja približen profil naše borbe za nacionalno osvobojenje.

Nacionalni problem ni samo problem naroda kot homogene enote; to je problem o notranji razporeditvi gospodarskih in kulturnih sil naroda, o medsebojnem odnosu razredov. Iz zgodovine vemo: kadar množice kakega naroda tako ogrožajo privilegije svojega vladajočega razreda, da jih ta sam ne more uspešno braniti, tedaj pokliče tuj narod na pomoč in se mu raje nacionalno podvrže, nego da bi popustil od svojih gospodarskih predprav. Ob koncu starega veka se ponosni rimski latifundisti niso pomišljali, iz strahu pred sužnji in najemniki povabiti vojske barbarskih Germanov, da se polastijo države in jim rešijo latifundije. Tako so povojni prevratni dnevi slovenske vodilne kroge nagnali pred alternativo: ali dati socialne koncesije zrevoltiranim delovnim množicam ali pa poiskati zaščitnika in žrtvovati nacionalno samostojnost. In se je zgodilo. — Dalje se da iz zgodovine razbrati zakon: gornji razredi vladanih narodov se akomo-

slavije. Bolgarski narod je strt, potreben miru in pomoči. Naš pozdrav bi mu moral biti pomoč in vzpodbuda. Zato je razumljiv vsak pokret bolgarskih emigrantov. Naivna pa bi bila misel, da moremo zblížati Južne Slované, dokler niso pri vseh doseženi predpogoji, dokler ljudstvo ne more svobodno delati za svoj obstanek in ideal. Tega spoznanja dr. Kostov ni prinesel na svojo turnejo in uspeh njegovega predavanja bo radi tega škodoval resnemu in napornemu delovanju za resnično zblížanje.

Prirodna sorodnost Južnih Slovanov je temelj bodoče politične skupnosti. Dr. Kostov je omenjal zgodovinske dokaze, da zblíževalni pokret ni le najdba politikov. Zgodovina je polna dokazov, kajti narodna skupnost temelji na prirodnih skupnosti vseh ljudi. Dejstvo, da narodna sorodnost ni našla konkretne oblike, nam le dokazuje, kako veliko je nasprotje med življenjem v kapitalistični dobi in človekom, oziroma narodom v našem primeru. Sedanji položaj označujejo posebno ostra nasprotja, ki jih je rodil kapitalizem. Dokler ne premagamo teh nasprotij, so dvomljivi tudi vsi uspehi našega dela.

20. stoletje je dalo vsem malim in zatiranim narodom velik nauk. Na Balkanu so se spopadli vsi evropski imperializmi. Bolgarski narod je krvavel za Nemčijo, Srbi za antanto. Razmerje sil se je po vojni spremenilo, a v bistvu je ostalo isto. Na ukaz iz Londona oziroma Rima ali pa iz Pariza bo vulkan zopet bruhal. Tu so napete vse niti bodočih evropskih vojn, ki se jim lahko izognemo le z največjo previdnostjo. Ko je prišel dr. Kostov iz Pariza, je grozila Italija — ne le Jugoslaviji — grozila je Franciji. In Bolgarija ni več na strani Francije, bolgarski emigranti - agrarci so edini zagovorniki francoske orientacije, ki pa nimajo doma nobene moči. V tem trenutku je nastal francoski načrt, ki ga je podal v svojem predavanju deloma dr. Kostov.

Bilo bi pa popolnoma napak, delati zblížanje po imperialističnih načrtih, ki so vedno priprava vojn. Ne zblíževalne akcije za vojno, akcij proti vojni je treba na Balkanu.

Zato moramo v tem trenutku opozoriti na našo novejšo zgodovino. Meščanstvo in koburška dinastija sta bila zapletla bolgarski narod v svetovno vojno in bratsko klanje. Poraz je vrgel dinastijo, razbil gnilo buržuazijo in omogočil ustanovitev kmečke republike. Predsednik Stambolijski je ponudil Srbom prijateljsko zvezo, ki bi pomenila zvezo vseh Južnih Slovanov. Srbska buržuazija je odbila njegovo ponudbo, kajti položaj v Srbiji je bil zelo različen od onega v Bolgariji. Srbska buržuazija je bila zmagovita, ljudstvo uničeno in zastrupljeno deloma s sovraštvom do Bolgarov. Vojna in beda sta kmeta zrevolucionirali in nevarna beseda o kmečki državi bi kmalu prodrla iz Bolgarije v Srbijo. Te nevarnosti se je srbska buržuazija ustrašila in se oddahnila šele po padcu Stambolijskega, ko je zavladal v Bolgariji z angleškim denarjem militaristični režim, ki vlada še danes. Imperializem je zopet ločil dva naroda.

Ali moremo preko teh dejstev?

Ali moremo preko dejstva, da veliki imperialisti prodajajo Makedonijo hkrati imperialistični Bolgariji in Jugoslaviji?

Ta dejstva dokazujejo, da se načrti vseh imperializmov na Bal-

začenja prava umetnost pa konča njegovo življenje. Sam ni vedel kako in kdaj je začelo pešati njegovo telo, ki radi pomanjkanja vitalnih pogojev ni preneslo velikih duševnih naporov. Z majskim večernim solncem nad Tomajem je tiho zatonilo njegovo življenje.

Ne le Kosovelovo, zatonilo nam je nešteto takih mladih življenj. In če pogleda človek to strašno umiranje, tedaj se zdrzne in zastrmi v sivo praznoto, iz katere mu zeva nasproti tisto vprašanje, ki se je Cankarju v mukah izvilo v »Podobah iz sanj«.

»Čemu? Čemu to brezdanje trpljenje, čemu bolečina, žalost, strah in smrt? Povej čemu ti moja srčna kri, samo reci, čemu, pa na jo, vzemi si jo, iztoči si jo, iztoči si jo brez strahu od kaplje do kaplje; samo povej — čemu?«

Vinko Košak:

Jugoslovansko-bolgarsko zedinjenje.

Na našem političnem horizontu se je spet pojavilo vprašanje zedinjenja vseh Južnih Slovanov v eno državo. To vprašanje pa ni samo kulturno velikega pomena, temveč po vsem svojem bistvu še bolj političnega. In ker je velika verjetnost, kakor seveda tudi nujnost, da se to zedinjenje izvrši, je potrebno, da tudi mi Slovenci pove-
mo svoje mnenje, fiksiramo naše razmerje do vprašanja, ki bo enkrat v vsej svoji veličini zarezalo v naše narodno življenje. Opazili pa smo lahko ob priliki dr. Kostovovega predavanja v Unionu, kakor tudi iz vsebine časniških poročil po tem predavanju, da znamo samo manifestirati, vse drugo pa prepuščamo drugim. In tako se nam lahko spet zgodi, da v času, ko se bo to zedinjenje izvršilo, spet ne bomo pripravljene, kakor nismo bili ob »pomladi avstrijskih narodov« 1848. leta, v začetku svetovne vojne 1914. leta, kakor tudi ne ob prevratu 1918. leta.

* * *

Že več kot pol stoletja se borimo za Zedinjeno Slovenijo in še danes je nismo dosegli. V času, ko si je toliko drugih narodov znalo priboriti svojo politično samostojnost ali vsaj minimum: kulturno avtonomijo, smo bili mi razkosani med tri države. Ko občutimo danes posledice tega dejstva na lastni koži zavračamo krivdo na vse druge, samo vase ne gremo, kar bi bilo najbolj potrebno, da ugotovimo najprej lastno krivdo, ki je brez dvoma največja in iz katere izvirajo vse te danes za nas tako usodepolne posledice.

Mi smo se že od nekdanj izmed vseh Slovanov najbolj ogrevali za slovanstvo. Kaj pa smo si predstavljali pod tem slovanstvom pa še danes ne vemo. Kar na slepo smo zaupali raznim slovanskim narodom, da nas »osvobode« (kaj se pravi osvoboditi koga?!), udeleževali smo se vseh vseslovanskih shodov in banketov, z navdušenimi napitnicami slavili neko megleno slovanstvo in se kar prehitevali z izjavami o našem zlitju z raznimi slovanskimi narodi. Na nas same kot narod nismo pri tem nikdar pomislili. In zato je šlo življenje večine slovenskega naroda preko tega in zato je nastal velik, danes že skoraj nepremostljiv prepad med našim ljudstvom in našo inteligenco.

so izgubile svoj pomen, umetnost — v današnjem smislu besede — je reklamno sredstvo za podpiranje diletantizma, slovenski genij govori ribam ali pa se je v zagrenjenosti umaknil z javnega poprišča; mladina z razbitimi sanjami in zlomljenimi krili pa naj rešuje potapljajoči se brod slovenske kulture...

V ta poteptana polja je padla drobna, drobna brinova jagoda s Krasa — Srečko Kosovel.

Sredi kaotičnih vojnih let je prišel v Ljubljano. S culo se je napatil z žametnih krašnih pašnikov, kjer si pripovedujejo osamljeni bori stare povesti; stopil je iz tihe idile v kruto tuje življenje. Obrazi, ki so se mu zdeli sprva dobri in prijazni so gledali nanj z mrzlimi, lokavimi očmi, solnce v oknih visokih palač je zatonilo in mesto je zaživelo na dnu sive, vlažne megle. Otrk solnca se je začudil in zajokal po domu. V šoli se je moral pokoriti strogim, okorelim postavam, v mrazu je presedel pri suhoparnih knjigah in nihče mu ni dal dobre, poštene besede. In vendar ni utonil v tem sivem dolgočasju. — Hrepenenje po vsem tistem, česar mu ni dala nizkotna okolica, ga je napatilo v študentovsko družbico, kjer so govorili petošolci o lepoti, kjer so sanjali neizpolnjene sanje. Takrat, Bog vedi zakaj, je napisal svoje prve verze. Bili so plahi, besede so bile nerodno nizane druga k drugi, za njimi pa je drgetalo mlado, otroško srce. Če bi bil vedel tedaj, da bo treba od »Lepe Vide«, preko spoznanja, po dolgih, mrtvaških hodnikih, bi se zgrozil in bi osivel. Pa je človeku pisana sodba, da ne vidi ure pred se — in zato je šel brez bojzani na ono pot, ki so jo prehodili pred njim bratje v trpljenju, pesniki sanj in razočaranja, ki so pomrli med sivimi stenami, kakor listje brez solnca.

Za oznako te dobe Kosovelovega pesniškega ustvarjanja se mi zdijo veljavne značnice: prva, neuslišana ljubezen, impresivno opazovanje življenja, zlasti narave in pa nemirno hlastanje po doživljanju, hlastanje po spoznanju. Nedožorel mladenič je mrzliče iskal odgovore na vprašanja, ki ostanejo vse življenje problematični obrazi, dokler jih ne odgrne zadnja zavesa pred onstranstvom. Živel je v tihem, odmaknjenem svetu Kettejeve, Murnove in prve Župančičeve besede, Cankar pa mu je odpiral pot do temnih katakomb duše. Vse tiste besede, ki mu jih ni dal svet, od katerega jih je pričakoval, je govoril sam s seboj, s svojim drugim bistvom, ki ga imenuje v pesmi svojega brata. Prehodila sta dneve po dolgih kostanjevih drevoredih, po zelenih travnikih, črnih lesovih in sneženih poljanah, srečavala nista ljudi in sta si odpevala v subjektivnih dialogih, v izbrušenih sonetih, v jeziku naše narodne pesmi ali pa v prosti besedi. Na tej poti ju je spremljala vera, da prideta do srebrnih zvezd, kjer se jima razodene večna lepota, to je ona, ko jo je slutila mlada duša in je šla za njo.

Prestopil je šolski prag in stopil v svobodno življenje, od katerega je pričakoval mnogo. Da bi se čimbolj približal svojemu narodu, si je izbral za študij stroko, ki proučava vse utripe narodovega srca, izražene v njegovi besedi... Pa je stopilo predenj življenje in se mu razodelo v vsej svoji nizkotnosti, oči so neposredno pogledale

venščino. Enakega razloga za tako analogijo pač tukaj ni. Vsekakor pa bi P. Š. težko našel resnega znanstvenika, ki bi mogel iz svojih jezikoslovnih raziskavanj sklepati, da Slovenci nismo dovršen narod v socialnem in kulturnem oziru, kakor so narod Srbi — Hrvati* (ki nimajo skupnega imena) ali Bolgari. Najmanj more to trditi o prof. Beliću, ki prišteva »hrvatski kajkavski dialekt« naravnost k slovenskemu književnemu jeziku! P. Š. očitno sam ne veruje kdovekaj v prepričevalnost svojih filoloških razlogov, zato se zadovoljuje s konstatacijo, »da štokavski dialekt radi svoje najjače razprostranjenosti i doteranosti (turčizmi in albanizmi), »da ne nabrajamo i druge razloge, jedini dolazi u obzir, da bude književnim jezikom Jugoslovena«. Še jasnejše pa izrazi to misel, rekoč, da smo Slovenci le nezatna manjšina napram Srbohrvatom v razmerju 1 : 10. (Kaj pa, če bomo mi Slovenci rajše iskali relacijo napram svetovnemu ruskemu jeziku, kakor delajo to n. pr. Bolgari!) Vobče ceni člankar tudi kulturno življenje zgolj po mernikih in mu je zato vse majhno, kar imamo Slovenci: mala, četudi lepa je naša književnost in majhno središče je naša univerza. Pač ni našel srčnih vezi s slovensko duševnostjo in umljivo nam je nazadnje, da sodi slovensko kulturo le površno, kakor večina tovarišev iz juga. Toda ne moremo ga razumeti, ko trdi, da se bomo Slovenci vzdržali le z velikim naporom in žrtvami. Slovenstvo se ni dalo asimilirati po sedemdesetmilijonskem nemškem narodu in je v obupnem narodnostnem boju produciralo velike duhove. Mar naj narodna država ovira naš naravni razvoj? Po vseh prirodnih in človeških zakonih zasluži tudi mali, izkrvaveli slovenski narod, ki je vekove odbijal germanski naval v korist vsega jugoslovanstva, da se končno izživlja kot svoboden narod ter da spoštujejo in vzljubijo njegov jezik tudi oni abolicionisti, ki jim je ostal doslej »radi privike nepristupačan«. Nedvomno se bo tudi v našem narodnem življenju izkazala resnica, ki jo je izrekel Srečko Kosovel: »Zgodovina išče predvsem kvaliteto ljudi, malokdaj kvantiteto.« Nam Slovincem je ljubši in bližji en Prešeren kakor plejada Vrazov.

Ciril Spindler.

Vidovićevo „etično-kulturno“ ali rentabilno podjetje.**

»Zato vidimo mi vsi v njegovem gibanju le kup absurdnosti, kontradikcij, perfidnosti in, kakor se vidi, tudi rentabilnosti, kar vse skupaj tvori sodobno hohštaplertvo.«

Učiteljska Iskra, št. 7.—8. (1925).

Sarajevski »profesor« M. Vidović v svojih listih »Novi Čovjek« in »Uzgajatelj« in s predavanji že nekoliko let dela »reklamo« za svoje veliko podjetje in sicer je prevzel, kot sam pravi, etični prepoved jugoslovanskega »naroda« in ustvaritev novega človeka, na temelju Kantovega »kategorič-

* Uredništvo »Mladine« smatra Hrvate in Srbe kot dva različna naroda. — Op. ured.

** Uredništvo priobčuje članek, ker se je Vidovićevo gibanje zaneslo tudi v naše kraje. Op. ured.

nice, na kateri nahajamo še strani, ki bi jih zaman iskali na človeku-posamezniku. Tako si moremo misliti, da na točki človeka posameznika prečestokrat njegov teoretično umski razvoj nikakor ni vzporeden z njegovim praktično-nravnim razvojem. Povsem drugačna pa postaja ta situacija zopet na točki one človeške skupine, ki in kakor se javlja vprav v narodni socialni zajednici. Tu namreč zopet velja, da se teoretično umska stran harmonično veže s praktično nravno, da umsko dviganje, ozir. padanje celega naroda resda nekako sovpada z njegovim nravnim dviganjem, ozir. padanjem in obratno. No in Sokrat je imel pred očmi ves svoj narod in če je hotel n j e g a rešiti, je mogel to storiti le s pomočjo svoje teze, da ni razkola med mislijo in dejanjem, med glavo in srcem.

Podani temeljni socialni princip Sokratove filozofije ima celo širši pomen, kolikor nam namreč odkriva neko zanimivo in važno razmerje med človekom kot zgolj individualnim bitjem ter med sicer istim človekom, a zdaj kot članom pristojne socialne zajednice. Poprej omenjena normativna enotnost človeške nature se namreč, kakor nam kaže to gornji primer narodnega socialnega činitelja, tudi na zunaj prikazuje predvsem v okviru človeške družbe, ki je v nasprotju s človekom posameznikom taka, da enostavno ne more uspešno vztrajati, ako bi pri njej prihajala do veljave samo ta ali druga posamezna stran človeške kulturnosti, temveč za katero edino resda velja načelo naravnost recipročne enakovrednosti ter dejansko-praktične instovetnosti sploh vseh posameznih kulturnih stremljenj, pa naj se ta stremljenja na točki človeka posameznika zde še tako neprimerno različna. Vsaj glede tako globoke razlike, kakor je med dvojicama — resnica ter neresnica in dobro ter zlo smo mogli videti, da velja vsaj na točki družbe tudi zanjo Sokratovo načelo dejanske recipročnosti in da se ta recipročnost javlja celo na točki človeka p o s a m e z n i k a, vsaj kolikor gre za tako ali drugačno u s m e r j e n o s t celokupne duševne organizacije njegove, zdaj v smeri resnice ali neresnice, zdaj v smeri dobrega ali zlega. Komur je res do resnice s a m e, t. j. kdor hoče živeti z a resnico, ne p a l e o d resnice, temu je po osnovnem njegovem razpoloženju enako tudi do d o b r e g a, tak človek hoče enako živeti z a npravne ideale človeštva in obratno. In znani primer nekdanjega nesrečnega Franca Bakona, ki sem ga nekoč v svoji etiki sam navedel kot primer za človeka, v katerem se družita umsko-teoretična dovršenost z nravno-praktično pomanjkljivostjo, ni noben ugovor proti gornji moji trditvi, kar kaže najlepše vodilno načelo Bakonovega življenja, češ »znanje je moč«. Njemu torej ni bilo do znanja s a m e g a, temveč to znanje naj bi mu le služilo za dosego povsem drugačnih činiteljev. In kar velja z ozirom na celotno duševno organizacijo že na točki človeka posameznika, to velja zdaj tudi v vseh posameznih slučajih na točki človeške družbe: kakor sta na točki človeka posameznika resnica in dobrot recipročna pojava vsaj kot činitelja osnovne duševne organizacije njegove, tako sta na točki človeške družbe ista pojava recipročna še v bistveno ožjem pomenu besede, namreč tako, da sta tu v Sokratovem smislu dejansko-praktično istovetna.

In če vidim prav, gre samo na račun te latentne socialno-kulturne

kakšnih vzrokov so se ga ognili, močno sem pa prepričan, da v poglavitnem iz tega, ker je antična drama za današnje čase baje prestara. To, sicer močno vkoreninjeno mnenje bodisi uprave, bodisi občinstva, so z naravnost divjo gesto spodnesli dijaki s svojim nastopom. Ni pa rečeno, da so s tem »ipso facto« podali močan protiutež »javnemu« mnenju; so pa na vsak način napravili prvi korak. Ravno zato jim vsa čast. Reči pa moram, da so za svoj trud dosegli tudi uspeh, ki je relativno med sličnimi prireditvami najmočnejši v našem letu. Trdim — relativno!

Tragedija sama na sebi pa je pokazala toliko sveže moči, da je naravnost zmagovala. Ta mogočna, na zunaj sicer tako primitivna, pa notranje globoka tragika človeka pred dvatisoč leti in današnjega je celo zazvenela kot nekaj močno novega. Vkljub razliki svetovnih nazorov je v svojem najglobljem bistvu etično občečloveška, tragika nazven, dočim je Hamlet naznotraj. Prometejstvo obeh pa je tisto presilno žarišče, od koder se v koncentričnih krogih oživlja vse dejanje. Plemenita globina tragedije je v tem, da stremi za spoznavanjem (kot v bistvu vse grške drame) in za nekim vravnovešenjem, ki sledi logično iz prvega, za — očiščenjem. Do tega etičnega gledanja in tega občečloveškega pojmovanja se ne dvigne večina dandanašnjih dram, kaj še do tistega najelementarnejšega ustvarjanja. To pa zato, ker je dandanes večini in žalibog mnogim izobražencem drama zgolj cilj zabave in naslade, ne pa njih notranja potreba po spoznanju samega sebe, sveta in življenja in po očiščenju. Ker jim drama — ali sploh umetnost — ni potrebna v etično obnovo in prerojenje samega sebe, jo zato zametujejo. Grku pa je bila tragedija — bodisi že s tem, da je bila v tesnem stiku z religijo — nekak nacionalno etični kult, obdan sicer nazunaj bodisi z misterijoznim dogodkom, bodisi s herojično-božanstveno fabulo, ki pa je v sebi nosil poglavitni namen tragedije: spoznanje in očiščenje. V moderni tragediji bi odgovarjal temu formalnemu izrazu nekak igralski stilizem. Zato ni pojmovati grške tragedije v našem smislu realistično!

Dijaki so se v svojem podajanju res poglobili v tragedijo. Tako rekoč živeli so vsak svojo vlogo in skupno tvorili harmonično celoto, ki je v kljub hibam posameznih izvajalcev, vendar v celoti silno učinkovala. Ta predstava se je močno razlikovala od podobnih dijaških predstav ravno v tem, da so vzeli dijaki vsak svojo vlogo resno in se z ljubeznijo poglobili vanjo, ter pokazali kako daleč more mlad višješolec. Upam si trditi, da so pri tej priliki javno »manifestirali«, koliko moč ima klasična vzgoja ravno v duševnem oplemenitenju človeka. — Edino Kimovčevo pojmovanje grških zborov mi ni ugajalo. Ti zbori so bili — vsaj zame — zamišljeni kot nekak kompromis z modernim človekom. Da je tukaj trpeło glavno bistvo grške drame — posredovalni člen med igralcem in občinstvom — kor, mi je jasno. Poleg tega je besedilo dobilo bolj postranski pomen in melodija glavni. Tudi melodija je bila prekomplicirana. Zame ima pomen tu kvečjemu neki recitativni unisono, kjer pride oboje do izraza. Zato zbori niso tako učinkovali.

Iz vse prireditve pa je poleg režije g. Lipaha in ulitega podajanja dijakov vidno stopala v ospredje osebnost prof. Sovréta ne samo v lepem prevodu, ampak v notranji režiji. In ravno tega manjka naši drami. Predstava je bila zelo dostojna.

Anton Ocvirk.

...V današnji dobi izgubljenosti in kaosa je misticizem, buddhistična filozofija, govoričenje o krizi zapadne kulture itd. — moda. Take misli je on enostavno prevzel od drugih (Petrova, Dvornikovića in celo Dostojevskega). Najhujše pa je to, da se vse to meša v glavi Vidovića samega in da mnogokrat danes pobija to, kar je včeraj napisal. V njegovem listu čitamo enkrat, da se ljudje ne morejo poboljšati s kričanjem o morali, če prej ne spremenimo pokvarjene in gnile okolice. Drugič pa piše, kako mora poboljšanje izhajati iz poedinca.

Že stari Perzijci so pripovedovali, kako se povsod bori Dobro s Slabim. Vidović ponavlja to z vsvo resnostjo in svečanostjo. »V tebi je Dobro in Slabo! Bog in zver! Osvobojevanje Boga in izganjanje zveri, to je moralno vzgajanje in zmisel kulture.« Najlepše pa je, da vse te tuje in že zdavnaj prežvečene misli izdaja za svoje.

Malokdo si je pri nas delal toliko reklame kot Vidović. Poleg dopisov, čestitk, njemu komponiranih himen in pesmi, si on direktno izmišljuje, kako njegovi dijaki polagajo mature, čeprav navadno na tem ni nič resnice. On piše v drugih listih o svojem »gibanju« in potem te svoje članke pretiskuje v svoj list z opombo, da tako mislijo o njem drugi listi!

Gibanje, ki se imenuje »etično-kulturno«, bi moralo razčistiti vsa j pojme o morali. Treba bi bilo razjasniti vsaj historični razvoj morale in razložiti kriterije, po katerih moramo oceniti neko delo, če je moralno ali ne; naglasiti bi moralo relativnost etičnih vrednosti. Vsi morali pojmi črpajo svojo moč iz solidarnosti poedinca do celote. Zato bi morali razvijati socialno zavest iz zavisnosti poedinca od celote. Moralo bi reči, da človek dobiva vrednost po delu, ki ga ustvarja za družbo. Ali Vidović se postavlja na stališče nekega mističnega individualizma. Za njega je poedinec začetek in ne produkt družbe. (Seveda, v kolikor so mu ti pojmi sploh jasni! Op. p.)

Značilno za vsa sodobna reakcionarna gibanja je, da skušajo odvrniti pozornost od gospodarske bede in hočejo lačne želodce nasititi z dušno pašo. Za Vidovića beda in zlo ne izhajata iz sistema produkcije, neusmiljené eksploatacije po finančnem kapitalu, ki kot zver grabi s svojimi kremplji vse izvore narodnega bogastva, iz sistema, ki kartelira industrijo, da je zaželjeni profit siguren, koncentracije kapitala radi hujšega pritiska, niti radi državnih davkov in eksploatorske politike, ki ruši temelje družine, proletarizira široke mase in jih vodi v zločin, prostitucijo, boležen in smrt. Ne, Vidović se navdušuje za bedo in piše: »Če utrdimo prepričanje, da nesreča in beda ne tvorita zaprek človeškemu napredku in razvoju, potem smo dosegli največji cilj moralne vzgoje.«

Toda kaj je s pedagoško metodo novega »mesije«. Ljubunčić* oznanja v svoji brošuri »novo šolo bodočnosti, govori o »novi pedagogiki«, ki je v tem, da pri učencu razvije interes za znanost, da budi voljo, apelira na srce, da mu daje vzorov v življenju in knjigi, katere naj posnema, da dá dijakom, da sami delajo itd. V njegovem tečaju uče vse predmete, ki jih uče na državnih šolah, ker dobi dijak na koncu maturitetno izpričevalo od izpitne komisije državnih šol. V čem se vendar razlikuje ta tečaj od

* S. Ljubunčić: Vidovičev pokret.

ljevateelj vse tedanje moderne, moremo in moramo reči, da je pomenjala njegova iz takih socialnih razmer nastala filozofija tretjo in končno fazo v nrvnostnem razvoju starogrške duše: vera, dvom, spoznanje so bile te tri faze, pri čemur je merila vera na izginulo preteklost, dvom na tedanjo moderno sedanost, spoznanje pa na ono bodočnost, ki si jo je obetal Sokrat od nadaljnega razvoja svojega naroda.

S tem, da je Sokrat vso človeško nrvnost oprl na logično utemeljene in splošno veljavne pojme, pa je premagal obenem tedanji moderni relativizem in skepticizem tudi na zgolj teoretičnem polju, na polju človeškega spoznavanja samega. Naivni človek motri reči tako, kakor se mu neposredno in čutno prikazujejo ter vidi že v tej čutni njihovi obliki hkrati njih stvarno bistvo. Če pa pride kedaj do kakih nasprotij med posameznimi takimi čutnimi stranmi neke reči, se daje tu prednost takim stranem, ki tudi sicer — to pa iz kakršnihkoli razlogov — najmočneje vplivajo na njegovo pozornost. Še vsa predhodna prirodna filozofija je bila filozofija tega tipa. Tudi tu pa se je ta dogmatizem vse predhodne filozofije hipoma zrušil pod pritiskom tedanje nasprotne moderne, ki je tudi tu, na zgolj teoretičnem polju, kaj lahko pokazala, kako nam naši čuti prikazujejo le d o z d e v n o naravo reči, ne pa njih pravega bistva. Toda kakor poprej na polju človeške nrvnosti, tako je tudi tu ista moderna šla še dalje, t. j. povzpela se je do trditve, da poleg svojih čutov sploh nimamo nikaškega drugačnega in posebnega spoznavnega vira in da se torej, ker nas naši čuti že načelno varajo, sploh ne moremo dokopati do nobene spoznanja v pravem pomenu besede. Kakor ni in ne more biti nobene splošno veljavne, objektivne človeške nrvnosti, tako tudi ni in ne more biti nobene splošne veljavne, objektivne človeške z n a n o s t i. In kakor gre nrvnosti samo ta pomen, da pospešuje človeški egoizem, tako gre znanosti še nižje mesto, namreč samo vloga več ali manj prikladnega sredstva v smeri te in tako določene nrvnosti. Sokrat pa se je zopet odločno postavil tudi proti temu ekstremnemu zavračanju starih idealov človeškega spoznavanja in odkril tudi tu zopet v istih splošno veljavnih in nespremenljivih naših pojmi h tak poseben vir našega spoznavanja, ki nima nič opravka z zgolj čutnim motrenjem sveta in ki nas k temu ne vara. Tako pa je bil Sokrat tudi v tem pogledu na sredi med obema tedanjima taboroma: z modernimi vred je odrekal golim čutom pravo spoznavno vrednost, v nasprotju z njimi pa postuliral posebne in prave spoznavne zmožnosti, s tedanjimi dobrimi patrijoti vred je slavil ideal objektivne resnice, v nasprotju z njimi pa tega ideala ni opiral na mamljive čute, temveč na pojmovno — kritičnost. Tako pa je tudi na tem polju pomenjal Sokrat tretjo in končno fazo v zgolj u m s k e m razvoju starogrške duše — umskemu dogmatizmu davne in nedavne preteklosti je sledil skepticizem tedanje moderne, temu skepticizmu pa Sokratov — kriticizem.

Kdor vse to pomisli, pa bo tako pač z menoj vred prepričan, da je imela vsa Sokratova filozofija, ki in kakor sem jo vsaj na splošno izkušal orisati v predhodnem odlomku, naravnost funkcijo eminent-

»theatre pour le theatre« in iz teze o mojstrskem igralcu, ki mu je drama samo slučajno ali praktično pomožno sredstvo za izražanje njegove, kakor trdi Tairov, popolnoma samobitne umetnosti. Pri njegovih predstavah se opazi forsiranje telesne tehnike, kar je kot reakcija proti naturalizmu popolnoma utemeljeno in dobrodošlo. Moti le vsled tega, ker Tairov poseduje za svojo sintetično umetnost še premalo posameznih sintetično zmožnih in sintetično talentiranih igralcev. Usodna zanj se mi zdi teza o literaturi, ki mu je samo slučajno sredstvo. Igralčeva umetnost bo samo takrat velika, mojstrska, kadar ne bo šla niti nad dramskim umotvorom niti v suženjski uslužnosti in marionetnem pomašanju za njim, ampak takrat, ko bo šla vzporedno z njim. Zakaj teater je kolektivna umetnost.

Fr. Veber:

Sokrat.

(Dalje.)

Sokratov nauk.

Socialni princip sokratike.

Sokratova filozofija je nastajala v času, ko je bil atenski narod razcepljen na dve duhovni fronti, na fronto »modernih«, ki so hoteli takorekoč čez noč porušiti vse temelje dotedanega socialnega starogrškega življenja, in pa na fronto takih patrijotov, ki so zahtevali povratek k stari zlati preteklosti. Prvi so si v soglasju z glavnim ciljem naredili nalogo, da podajo kritiko starih tradicijskih nazorov, kakor so se javljali v dotedanjih kulturnih dobrinah vsega starogrškega življa; pri tem svojem poslu pa so kaj hitro prišli do spoznanja, da so vse te dobrine, pa naj se prikazujejo v jeziku, v pravu, v običajih itd. pravzaprav produkti človeške pameti in da zato zanje ne veljajo splošni zakoni takozvane prirode. Zakonitost vse človeške kulture da ni prirodno nujna, temveč človeško pogojena. Samo človek da odloča, kaj je prav in kaj ne, kako daleč sega moč države in kje ta moč neha, koga morala veže in koga ne. »Človek je merilo vseh reči.« Vse to se je najprej povdarjalo pač samo na socialnem, kulturno - teoretičnem polju. Toda enak duh se je pričel kmalu polasčati tudi — prirode same in v tem smislu zanikati strogo veljavnost sploh vsega duhovnega človeškega javljanja, na polju praktičnega udejstvovanja kakor tudi zgolj teoretičnega spoznavanja. In da bi se našlo vsaj eno merilo, ki naj bi tudi v tem taboru omogočalo neko delitev med pravim in nepravim udejstvovanjem kakor tudi med »spoznanjem« in »zmoto«, se je v tem krogu postavilo kot vrhovno načelo — načelo človeškega egoizma, iz katerega edinega da vse izvira in kateremu edinemu torej naj vse tudi služi; kot pravilno ravnanje človeka se je v tem smislu prikazalo samo ono in tako ravnanje, ki njemu koristi, kot nepravilno pa ono, ki njemu škoduje. In na teoretičnem polju je tako pravilnost mišljenja sovpadla s postulatoma, naj tudi to mišljenje podpira človeka v uspešnem boju za lastno korist. V socialnem pogledu je bilo tako postavljeno načelo splošnega boja vseh proti vsem, boja, pri katerem odloča in naj odloča samo moč tistega, ki se bori.

V striktnem nasprotju s to divjo »naprednostjo« tedanjih modernih pa so nasprotni duhovi videli edino rešitev naroda v povratku k

Bratko Krefc:

Ruski teater.

(Nadaljevanje.)

Iz njegovega repertoarja, kolikor sem ga imel priliko videti, izberem tri predstave, ki se mi zde zanj najbolj značilne, Lecoquova opereta: Sestri z naslovom Girofle-Girofla — dramatizacija Chestertonovega romana Četrtek in Oskarja Wilde-a Salomo.

Lecoquova opereta je še precej starega kova in ni več navadno v repertoarju. Tairof jo je uporabil za svoj sistem in tudi pri njenem muzikaličnem delu okrnil, ker se ni mogel sprijazniti z uprizoritvijo. Ker zastopa tezo, da je vse podložno igralčevi umetnosti, tudi literatura, muzika, zato se ni obotavljal kak fortissimo spremeniti v piano. Ako se godba ni mogla sprijazniti z govorom, s čustvom igralčevega petja, se je morala ukloniti.

Vsebita nakratko je sledeča: Oče Bolero in mati Avrora imata hčerki dvojčki Girofle-Girofla. Popolnoma sta si enaki, ločijo ju samo po jasnih trakovih. Ena ima rdečega, druga modrega. Girofle je obljubljena lepemu kavalirju Marasquinu. Girofla mogočnemu vojščaku Mursuku. Med poroko Girofle ukradejo morskí roparji Girofla. Pride Mursuk, mati in oče sta v strahu pred njim: bojita se izgube bogatega ženina, bojita se tudi njegovega meča. Poslali so sta k admiralu, ki naj ugrabljeno Girofla reši. Ker ni druge pomoči ob divjem Mursuku, vzame oče ravnokar poročeni Girofla modri trak iz las in nihče več ne ve, ali je Girofle — ali Girofla. Avrora jo pelje k Murzuku kot Girofla, Marasquin žaluje. Zapletljaji se pomnože. Razreši jih admiral, ki pripelje rešeno Girofla. Ljubeči so se znašli in operete je kakor vedno konec.

Kako je Tairov to uprizoril. Predstavljajte si prazen oder brez kulis. Ozadje izpolnite z veliko čez cel oder segajočo, zgoraj zaokroženo steno z dvema odprtinama kot vrata. K vhodom so pritaknjene belo, modro barvane in črno obrobļene stopnice. Stena sama je barvana svetlo modro. Godba igra, ob bobnenju priteče na oder mešani zbor — služabniki in služabnice. Takoj opazite eno zahtevo Tairova uresničeno. Moški in ženske imajo krasno oblikovana telesa, kar so vsi dosegli s telovadbo, plesnimi vajami itd. Plešejo, pojejo in reči moram, da še v nastopu nisem videl nikjer tako harmoničnega zbora kakor je bil ta. Roke so bile kakor ena sama, isto mogo. skratka — bili so vsi kakor eden. Petje je podano ne zaradi petja — zaradi igre. Zato je mimično. Kostumi so pestrobarni, fantastični, šaljivi. Oče Bolero, ki je vse drugo kakor gospodar v hiši, nosi čudno širok naprsnik. V trenutkih hude jeze svoje boljše polovice se sključi in kakor lisica skrije svojo glavo v naprsnik. Huda gospa Avrora, ki je sicer prav prijetna in dostojna žena, ima tudi kostum široko našopirjeno. Kadar se razkorači, pokaže svojo mogočnost, vidimo, da njeno široko in v mirnem položaju čisto dostojno krilo, mi krilo, ampak hlače. Tako še kostum pomaga — seve šaljivo —. Ne pozabimo, da imamo opraviti z opereto. Vse se giblje v taktu godbe. Lepi ženin je kakor Harlekin v baletu. Svoje ljubezenske izlive spremlja z ekspresionističnimi gibi telesa. Ko pridobi Girofle za prvi poljub, jo zasnubi za drugega in ker ji poljubi ugajajo se vrše naslednji v taktu sopihajoče lokomotive. Tako izvežbana tehnika mišic okoli usten. To pa še ni vse. Predno nastopijo morskí roparji, je oder prazen, samo godba igra. Naenkrat se odpre zgoraj proti vrhu stene majhno prej nevidno okence, skozi katero pokuka pirat. Za trenotek. V naslednjem se odpre na drugi strani. Isto. Nato se odpre ves gornji del in zagledamo zbor piratov. Krmar je prinesel seboj kolo, sede sredi odprtine in ga suče, da s tem označi svoj posel in ladjo. Ko bi naj bili pri obrežju, preneha. Pirati splezajo iz visoke odprtine na tla. Dva sučeta kolesa, vsi pojo pesem: »Mi divji smo pirati...« Vse se giblje v taktu godbe. Prizor je bil res dinamičen. Maske so groteskne, grozo vzbujajoče — popolnoma fantastične s kostumi vred. Najlepši prizor predstave pa je pesem ženinovih drugov z nevesto v mesečini.

Strahopetni Bolero je večkrat tako strahopeten, da se mu ježijo, kolje bi rekel, plešejo lasje. Tako stopa pri Tirovu najmanjša stvar v akcijo. Vse je fantastično, Murzuk nosi leseno zlatobarvano damaščanko, admiral nastopi z eno- cevničnim daljnogledom v očesu, ki je nataknjen kakor monokel. In tako dalje. Vse polno pestrosti je pri Tairovu uprizoritvi, ki je vestna in nadvse zandimiva.

v vojnih letih zapadli gotovi ljudje nekemu nejasnemu, umetno stvo-
 renemu idealu jugoslovenstva, ki jim je bil v tistih težkih časih tolažba
 v trpljenju, da pa danes po mnogih letih izkušenj ne izpregledajo,
 je nerazumljivo. Saj ni slovenstvo pojmov od včeraj, pojmov, ki se je po-
 rodil v razgretih glavah mladine, marveč je to nujnost, ki
 se mora poroditi v slehernem narodu, ko se bori
 za svoj lasten obstanek — kaj šele pri narodu, ki stoji
 kulturno na dovolj visoki stopnji. Ali je res križev pot slovenske
 kulture brezpomemben, ki naj ga žrtvujemo nekemu neresničnemu
 jugoslovenstvu in se odrečemo za vselej lastne narodne samobitnosti,
 za katero se mora boriti vsak pošten Slovenec odkrito in brez strahu!
 — Ne gre pa pri vsem tem za to, da poudarimo, kakor je često Slo-
 venstvo napram državotvornemu jugoslovenstvu, marveč za to, da se
 vprašanje razčisti še točneje. Če ima življenje kak etičen zakon, je ta
 pač — razvoj vseh sil vsakega posameznika. Pač pa je treba poudariti,
 da si stojita tu nasproti dva principa: bistvo nujnosti razvoja in šte-
 vilčna moč. Prvi priznava možnost enakovrednega razvoja in pravico
 do življenja tudi po številu najmanjšim narodom, ker vidi razvoj v
 kulturnem življenju posameznika in naroda. Drugi pa zahteva, da
 izginejo mali narodi v velikih, ker priznava pravico do življenja le
 velikim masam, katere edine so zmožne biti podlaga civilizaciji. Kul-
 tura sama na sebi pa pomenja razvoj in napredek človeštva, dočim
 pomenja civilizacija sama na sebi le mašilo za pomanjkanje kulture,
 degeneracijo.

Za primer, kako lahko izgubi kulturni delavec v sebi čut slo-
 venstva, hočem navesti dva primera.

Alojzij Gradnik je izdal l. 1927 svojo zbirko »De profundis«, kjer
 se je v VII. poglavju str. 71—80 osredotočil na misel jugoslovenstva.
 Gradnik je postal v teh pesmih pridigar in goreč zagovornik jugo-
 slovenskega šovinizma. Vrhovi, s katerih nam je zreti v bodočnost,
 so priznanje srbske zgodovine za našo zgodovino, srbskega jezika za
 materni jezik. Potrkavati si moramo udano na prsi in priznati vso našo
 kulturno zgodovino za strup tujinstva in za grehe nesvobodnih dni
 (»Ujedinjenje« str. 72). Oznanjati moramo smrt lastnega življenja in
 goniti neokusno storijo o razkrinkanih Habsburžanih (»Habsburg«
 str. 78). Proglasiti moramo slovenstvo za doktrinarstvo, zgrajeno na
 trhljih argumentih (»Mrtvi zidarji« str. 74, »Nekaterim« str. 80).

S to zbirko je Gradnik zašel z one poti, ki bi po njej moral hoditi
 umetnik. Svojo veliko modrost o narodu je posnel iz »Jutra« in jo
 oblekel v formo soneta, ki je pa pri njem že res dolgočasna. A ni
 moja naloga zasledovati še nadalje njegovo delo.

Prelom svetov, ki se je pripravljaj in oznanjal svoj prihod vsa
 zadnja desetletja prejšnjega in vsa leta našega stoletja do svetovne
 vojne, ki je pretresel življenje človeka do njegovih zadnjih skrivnosti
 in globin, da iz kaosa ustvari novega, močnega in svobodnega člo-
 veka; nebrzdana, neukročena elementarna sila ideje, ki je rodila
 potres, čigar veliki sunki so segali do zadnjih kotov zemlje; klic naših
 dni slehernemu najmanjšemu človeku in rodu — pa je rodil pri nas
 poslednje delo Vladimirja Levstika »Pravico kladiva«.

Danes pomeni mladina le naraščaj za razna strankarska, politična in podobna »kulturnobojna« družstva, danes pomeni mladina le skupino aspirantov na razne službe. Slovenska mladina je prenehala biti nositeljica novega življenja v sterilnosti družabnega reda. Mladina ni več avantgarda družbe in naroda.

Mnogo jih je, ki se teh dejstev zavedajo. Tudi med mladino. Na slovenski univerzi se je pojavil sedaj nov pokret, ki stremi za tem, da se mladina iztrga iz zločinskega objema nesvobodoljubja in narodnega odpadništva, pokret, ki hoče doseči, da se bo slovenska mladina zopet zavedala svoje naloge in sama sebe. Da bo nastopila zopet kot neizprosni kritik in sodnik žalostnih razmer v domovini in v tujini, da bo pričela preganjati nališpano laž, pocukrano krivico, da bo ostala kot prava bojevница za svobodo človeka.

V mislih imam gibanje neodvisnih akademikov na univerzi. Že ob svojem rojstvu je to gibanje spoznalo, s čim vse se bo moralo boriti. Toliko laži, natolcevanj, intrig in celo dejanskega nasilja menda ni na tleh slovenske univerze doletelo še nobenega drugega gibanja. Najhujši in najbolj kritičen pa je bil občutek brezidejnosti in brezprogramatičnosti. »Kje je vaša legitimacija, kdo ste, kaj hočete? Skupina malkontentov ste in nič več!« To so nam govorili v obraz. Danes pa se je izkazalo jasno, da ima gibanje neodvisnih na slovenski univerzi eksistenčno pravico, da še celo več: če bi tega gibanja ne bilo, bi se moralo takoj zopet osnovati.

Letos so bile izvršene prve priprave za formalno organizacijo neodvisnih akademikov. V naslednjih vrstah bom skušal podati svoj predlog za načrt idejne legitimacije gibanja neodvisnih akademikov. Ni to kak program, temveč le kratek obris onih glavnih predpogojev, ki jih mora izpolniti vsakdo, kdor hoče biti v vrstah neodvisnih akademikov.

Ta obris bi se dal popolnoma točno povedati z velikim geslom francoske revolucije: **S v o b o d a , E n a k o s t , B r a t s t v o !**

Vse, kar človek zahteva, kar globoko in nujno zahteva, vse, kar je človeka vredno in dostojno, vse to je obseženo v teh treh besedah.

S v o b o d a — svoboda človeka predvsem, to je najvišji cilj človeštva, je najpreciznejša definicija izkristaliziranega hotenja vsakogar. Če kdo, potem je gotovo gibanje neodvisne akademske mladine poklicano, da zopet uveljavi načelo svobode v vsem njenem pomenu pri vsakem in zadnjem slovenskem človeku. Zavest, da si človek, da sovražiš nasilje, da spoštuješ svojega sočloveka, da ceniš stremljenje za svobodnim udejstvovanjem vsakogar, ta zavest ti daje šele pravico, da si tudi ti deležen vsega, kar ti more dati svoboda. Dejal sem, da mora svodoljubni človek sovražiti nasilje. Zato se mora boriti proti vsem oblikam, v katerih se nasilje skriva. Borba svobodoljubne mladine mora biti danes v prvi vrsti naperjena proti mednarodnemu fašizmu, pa naj ima ta pri posamejnih narodih še take krinke nacionalizma na obrazu — v bistvu je fašizem vedno stremljenje gotovih klik, da odvzamejo večini človeštva zadnji košček državljanke svobode, ki so mu jo še pustile vladajoče kaste. Svobodoljubna mladina mora biti tako proti odkriti diktaturi fašizma, kakor tudi proti pri-

Srečko je rastele kakor Wolker; da bi dorastele, mu ni bilo dano. In tako so njegove Pesmi, ki nam jih je uredil Gspan, kar je bil on sam: osnutek mladega, v vseljubezen in borbo stremečega, zgodaj pred ženitvom ugaslega življenja. Niso ves njegov obraz; bil je z vsem svetom sprt in s samim seboj: lirik v njem se ni še v eno ubral z revolucionarnim essayistom in propagatorjem — iz te razpoke cur-ljajo zlasti one kaplje krvi, ki te žgejo iz njegovih poslednjih sonetov; po prvi knjigi hočemo Srečka vsega, oba Morda bi katera teh pesmi iz antologije lahko izostala. Vendar je knjiga verna podoba pesnika in njegovega razvoja in onstran verzov toplo slutiš človeka in borca.

Najprej spregovori iz stila in občutij še Cankar tu in tam, par-krat krene Srečko iz sebe za Bezručem. Potem raste sam: tiha, žalostna ljubezen do vsega, do življenja in solnca, do vetrov in borov, do Krasa in množice, do matere in neznanega bolnega brata. To je ljubezen človeka, ki mu »je ugasnil edini, poslednji sijaj«, ki mu je razdejan njegov oltar in je svet pred njim »v večnost razprostrt« (Mati čaka, Soneti). Ta ljubezen gori iz slutnje, iz bojazni pred smrtjo in je sorodna oni človečanski ljubezni, ki s podzavestnim pričakovanjem poslednjega strašnega srečanja pred ustvaritvijo novega sveta tli v vseh ljudeh; ta ljubezen je ob starem razumskem pozitivizmu novi pozitivizem srca, ki se v njem iz razpale, ostarele družbe zdravi, otroško sveži elementi človeštva rešujejo čez prepad; kakor pri Wolkerju bi se v Srečku rada sprostila v absolutno, vse obsegujočo in ponekod se vzpne blizu do te absolutnosti. Silna volja, želja po življenju in slutnja smrti, zavest nemoči se prelivata v pekoči disharmoniji; pesmi, polne življenjskega razmaha in poleta, končujejo z refrenom:

in duše, vse grenke, o smrti prepevajo,
v meni pa gasnejo zadnje moči.

Na robu vsega se strahotno samotni — samotnosti so tako polni vsi ti mladi verzi, dobre in žalostne v Romanci, žalostne in veličastne v vrsticah Rad bi povedal — zastrmi v onostranstvo. Potem se zave, zazre se resničnosti sveta v obraz in gleda v silnih predsmrtnih vizijah: Večer pred zimo, Opolnoči, Psalm, Novoletni sonet, V kavarni, Ecce homo — razen Podob iz sanj ni še nihče v slovenski literaturi izkričal tako strašno doživljenih besed, nihče še ni tako s srčno krvjo občutil svojih dni. To ni več videnje onostranstva, to je videnje strahote tega sveta. Nekdo, ki bo jutri umrl, gleda svet, ki se ruši z njim, in ga še ob tej poslednji uri ljubi. V teh pesmih je višek Srečkove stvariteljske sile. — In kakor da ne veruje slutnji, se je na svoj veliki dan pripravil na novo pot: hotel je v sebi zmagati razdor misli in srca, razdor, ki je svoj čas zaradi njega moral pisati Ekstazi smrti komentar. Odtod so soneti z razredno proletarsko tendenco, ki sta se v njih prvokrat — malo šibko in nerodno še sredi skelečega preloma — sešla oba Srečka. Morda so ti soneti literarno manj vredni od mnogočesa, kar je napisal prej, morda zveni primitivna razredna mržnja, ki je v njih, malo tuje izmed drugih pesmi. Toda nekdo, ki

»Ali je Asta?« je Egidij vnovič vprašal ves blede obraz, s stisnjeneimi ustni. Sekunde so se mu zdele večnost.

»Asta. Jo mar poznaš...« je odvrnil ravnatelj z oddihom.

»Tedaj je res...« je zamrmral Egidij in potne srage so se mu pojavile na čelu. Prijel je za žep, kjer je imel skrit nabit samokres. »Tedaj je vendarle res«, ga je križema prešinjalo in že se je roka bližala žepu. Vsega tega pa ravnatelj ni opazil, temveč je, kakor da ni nič, pravil: »Asta je edina ženska, ki me je rešila. Ti ne veš, v kaka stran pota me je zanašalo življenje. Morda bi res zablodil med tiste zločinske družbe, ki si jim zaklical prokletstvo. Ona me je rešila... Toda, moral bi ti mnogo govoriti... Pa kaj, jo morda poznaš... Pojdiva k njej na vrt...«

»Ne, pusti me, da odidem...« se je Egidij branil.

»Pojdiva vendar, umiri se. Tvoji živci so iz reda, to je vse. In pa ta tvoja večna romanja so te napravila takega...« Egidij ni razumel. Ves je bil osredotočen v predstavo: Cesta. Čudna bojazen mu je zvezala noge. Ni se ganil. »Ne, ne grem...«

Toda vendar je nemo sledil ravnatelju, ki ga je čez vežo odvedel na verando, odkoder se je videlo na vrt v solncu. Pri pletilni mizici je sedela mlada gospa s pletivom v roki. Okrenjena je bila tako, da ni mogla videti došlecev. Poleg nje se je igral trileten deček. Egidiju se je skalil pogled. Videl je samo njo in čutil je, da je ves neskončna rdeča rana, ki ne bo nehala nikoli krvaveti. Istočasno se je dvignil v njem val besne zavisti. Roka se je še tesneje pritisnila k župu, že je poskušala otipati samokres.

Tedaj pa je mali deček nenadoma stekel za belo mačico, ki se je igrala okrog njega in je zašel na stopnjice na verando.

»Ata, ata« je zaklical ves svež in kazal na bežečo mačko. V istem trenutku pa je že zagledal Egidija in v zadregi povsobil pogled.

Ravnatelj je fantiča poklical in ga privedel pred gosta. Deček je plašno zrl tujcu v oči in se privijal k očetu, ki je Egidiju predstavil svojega sina Vladka.

Tedaj je skozi priprta sobna vrata pristopical velik rjav pes. Deček je ves vzradoščen zaploskal in stekel k živali, vzklikajoč zvonko-mehko: »Ta... ta... ta...«

»Vidiš, Vladko«, je spregovoril oče, »to je pa naš stric... no, pozdravi strica in daj roko...«

Vladko se je plašno okrenil vstran in se skril za očeta. Na mizici je ležalo jabolko in že so se ročice stegnile po sadežu. »Am, am, am« je bil izraz tega veselja. Egidij se je zamišljen oziral po dečku. Venomer je opiral oči v to plavolaso glavico in se spet zagledal pred se v nedoločeno daljo. Na vrtu so se pestrila sadna drevesa v bujnem razcvitu. V čudno soglasje se je prelivala ta okolica: vrt, veranda, pes, mucek in to dete. Vse v beli sončavi. Vse polno življenja in radosti.

Ali bo mogel temu rastočemu malemu zemljanu storiti kaj zlega, ali bi ga smel iztrgati iz luči in ljubezni in ga pahniti v temo? Ali bi mu smel uničiti — očeta? Ko se je ozrl v ravnatelja se je zdrznil:

»Še vedno še bolj nezaupljiv«, se je Egidij smehljaj, »pravzaprav si nas sijajno potegnil... Moral si tako storiti, ker je določeno, kakor praviš.«

Spet se je Egidij zasmehljaj. In med obema se je razpel strašen molk. Iz molčanja je zevalo pričakovanje kot mreža zla in vanjo sta se zapletala človeka, ki sta se začela meriti kot nasprotnika.

Ravnatelj je v teh štirih, petih sekundah zablislila misel: morda je brez denarja, zato kolobari tako ovinkoma... Kaj neki name-rava...

Egidij je v teh štirih, petih sekundah premeril: ta je sedaj njen mož. Njen... Bog ve, ali je resnica...«

Ravnatelj je opazil vztrepet. Opogumil se je: »Dragi, saj si ves utrujen od potovanja. Morda bi večerjal pri nas. Odloži prtljago in ostani nocoj tu... Kaj bi se obotavljal... pri večerji se pogovorimo. Seznanim te z mojo ženo. Povedal mi boš, če imam okus, ha! No, Egidij...«

Egidij je povsili pogled pred tolstim licem, ki se je zadovoljno smehljajalo...

Egidij se ni mogel obvladati. Kriknilo je iz njega kot iz žarečega žrela:

»Ne smej se tako... tako debelo, tako zoperno... Poznam ta smeh. Smeh vseh vaših hiš in palač, vaših prijateljev in uslužben-cev... vse do poslednjega slugel«

»Ampak, Egidij, kaj si obnorel!« se je ravnatelj prestrašil.

Egidij je obmolknil. Obšla ga je neprijetna zavest, da se utegne celo osmešiti. Istočasno je zakipelo v njem blazno sovraštvo do tega gladkega človeka, ki mu je lagal, ki se je samemu sebi izneveril in ki mu je oskrunil najtišji sen njegove skrite mladosti. Hotel je, da bi se ta človek razvnel, da bi se iskra razpalila v dvoboju, toda kako ga je prenetilo, ko mu je ravnatelj položil roko na ramo in ga nagovoril neverjetno sočutno: »Čemu to? Čemu? Kakor, da sva si res tako daleč drug od drugega? Pa je vendar med nama tako majhna razlika. Takorekoč teoretična razlika. Dočim se ljudje tvoje vrste obupno protivijo dejstvom in se bore na življenje in smrt, se mi spri-jaznimo z resničnostjo in se smehljajmo. Konec nas vseh bo isti. Toda, ali ni bolj modro, če se vse življenje brezčutno — vdano smehljajš, kakor pa blazno divje boriš, ko boš prav tako moral pod svoj račun potegniti črto in saldirati veliko ničlo kakor mi...« Egidij je široko zastrmel.

»Ne čudi se«, je šepetal ravnatelj. »Kako malo me poznaš, kako malo poznaš nas vse, proti katerim se hočeš boriti. Da bi vedel vse to, kar vidim jaz, bi me morda prosil oduščanja. Da bi moral šteti ure, ko preži nate korak iztirjevalca, pismo iz sodišča, krik upnika, kletev delavca... O, ti težki zastori, ta slogovita oprema, te izbrane dragotine — nikar te naj ne motijo. Pusti nam te pogrebne okraske. Videl sem vstajo: ogromna množica, zaripli, zli obrazi, razbrzdane kretnje, zlo-strastni kriki... Čemu? Krinka! Laž o enakosti in pravici. Vsakdo živi tako kakor si je mogel ustvariti življenje po svojih močeh. Vsakdo je prevaran in je ujetnik...«

problemov, ki jih Istrati v svojih delih obravnava, da se zainteresira za Balkan sam. Danes so oči vsega progresivnega sveta obrnjene na Vzhod, kjer se vršijo ogromni socialni preobrati od najpopolnejše proletarske revolucije v Rusiji, nacionalne emancipacije Kitajske, probujenja kolonij, do najprimitivnejšega probujanja kateresibodi socialne zavesti v najmanjših narodičih Azije in drugih delov sveta. Balkan tvori v Evropi ravno vrata v Orient in njegovo razumevanje je važen pogoj za razumevanje problemov vsega Vzhoda. In Vzhod je danes, kljub svoji zaostalosti in celo ravno vsled svoje zaostalosti, nosilec nadaljnjega napredka človeštva. Kajti v dialektiki zgodovinskega razvoja leži, da tvorijo skoro vedno zaostalejše dežele pozorišče velikih socialnih preobratov, ki postanejo potem vir nadaljnjega napredka. Krščanstvo, nastalo v mali in zaostali Judeji in naval barbarskih plemen na ozemlje rimske imperije, sta postala vir srednjeveške kulture v njeni cvetoči dobi. Nemčija je postala domovina reformacije. Napram Angliji silno zaostala Francija XVIII. stoletja je rodila najradikalnejšo meščansko revolucijo, dočim je še zaostalejša Nemčija te dobe dala vzgon klasični meščanski umetnosti in filozofskim strujam, ki so pozneje zrevolucionirale moderno ideologijo. V zaostali Nemčiji je zopet nastal marksizem znanstveno orožje delavskega razreda in ne v Angliji, kjer je v tedanji dobi delavstvo bilo že veliko razvitejše. Zaostala Rusija in ne Nemčija, Anglija in Francija je postala pozorišče velike proletarske revolucije. Turčija je izmed vseh balkanskih in bližnjevzhodnih dežel izvršila najradikalnejši prevrat proti vsemu, kar je ostalo od starega otomanskega fevdalizma z islamom vred. Velike socialne eksplozije nastopajo tam, kjer je nakopičenih največ protislovnih elementov, da z brezusmiljenim uničenjem vsega, kar je na potu, otvorijo vrata novemu razmahu proizvodnih in torej tudi socialnih in kulturnih sil človeštva. In ravno vsled tega postajajo večinoma zaostale dežele vir revolucij. Vsled tega pozdravljamo danes kitajsko revolucijo, na katero gledajo razni profesorji evropske »civilizacije« z velikim trepetom in vidijo v nji nevarnost »žolte poplave« nad vso dosedanjo kulturo, kot enega izmed glavnih elementov splošnega vzmaha bodočega človeštva. Iz istih vzrokov bo mogoče tudi Balkan v prihodnje igrati še veliko vlogo v Evropi, četudi vlada danes navidezen relativen mir, »stabilizacija« itd.

Progresivni elementi slovenske mladine morajo torej iskati pot do razumevanja Balkana že vsled tega, ker so njene bodoče borbe vezane na osvobodilne borbe balkanskih zatiranih narodov in izkoriščanih razredov. Ne smejo se ustavljati pri splošnih frazah »balkanizacije Evrope«, nego iti na študij konkretnih odnosov, razmer in bojov, izluščiti iz njih ono, kar je progresivnega, kajti drugače se izpremeni »orientacija na Balkan«, kot jo propovedujejo n. pr. zenitisti v — intelektualno reakcijo. V literaturi pa je prvi korak do razumevanja Balkana — Panait Istrati.

postaja vedno bolj zastarel, kajti njegovi borjaki kot razred ne predstavljajo ničesar progresivnega, so le propadli elementi raznih razredov vrženi med lumpenproletariat. Njegove ideje so bolj humanitarne, kot revolucionarne, njegova tendenca — pokazati današnji družbi pravo sliko njenih slabih rezultatov, vreči ji v obraz fatalne posledice njenega razvoja v najnižjih njenih plasteh. Toda proletariata, tovarniškega delavstva in njegovih progresivnih stremljenj, Gorki kljub svoji dobri volji, slediti razvoju ruske revolucije ni nikoli popolnoma razumel. Njegova »Mati«, edino večje delo, kjer se Gorki spušča na to polje, ne presega — kot po pravici piše o nji Trocki — nivôja vodnega moraliziranja o »resnici in pravici«, in je morala čakati šele modernega ruskega filma, da ji je v svoji režiji dal resnično proletarski in revolucionarni značaj. — Tudi pri Istratiju imamo sicer sličen milieu, kot pri Gorkem, tudi njegove ideje se gibljejo še v sferah naivnega humanitarizma. Ali ravno aktualnost in globoka realnost tega socialnega ambienta na Balkanu, aktualnost teh problemov še danes je ono, kar daje njegovim »Pripovedovanjem« aktualen značaj. Ako bi Istrati bil n. pr. Nemeč ali Anglež in bi zajemal iz istega socialnega ambienta, ki predstavlja v današnji Nemčiji in Angliji povsem nekaj drugega kot na Balkanu, se najbrže ne bi dvignil nad pisatelja pustolovščin, pornografa in banalnega moralista. Kot pristen Balkanec pa postaja pravi glasnik Balkana in njegovih problemov. Dosedaj izišle novele so zajete predvsem iz treh strani balkanskega socialnega življenja: Iz ambienta malih trgovčičev, kmetov in rokodelcev, tragedij in stremljenj, porajajočih se iz nasprotij in konfliktov, ki jih zanašajo vanj novi pojavi kapitalističnega razvoja, mešajočega se s starimi oblikami turškega socialnega ustroja. Pred nami ožive ljudski tipi, pri nas že davno izumrli, ki predstavljajo preostanke srednjega veka v mentaliteti in ideologiji. Njihovo filozofiranje in moraliziranje — tipična zmes starih tradicij z novimi elementi razkroja in napredka. Njihove tradicije — tipične tragedije, porajajoče se iz razkroja starih družabnih tvorb pod vplivom novih, še primitivnih razvojnih elementov. Drugi vir njegovih novel so predvsem erotična doživetja. Tragedije usužnjene žene, hrepeneče po ljubezni iz mračnih sten turških haremov, iz spon polusrednjeveškega zakona, iz okov starih tradicij in navad. Tragedije starega pederasta, vzraslega v pogojih, ki so jih ustvarjali seksualnim odnosom razni elementi družabnega ustroja; nahajajočega se že na potu povratka v normalno erotično življenje, v vročem ljubavnem razmerju z mlado deklico, s katero stopi celo v zakon, toda — drugi socialni elementi navade in tradicije, ozka mentaliteta ljudi med katerimi živi, ga vržejo zopet nazaj na staro pot. — Tretja stran ambienta, iz katerega zajema svojo snov, so hajduške borbe, v vsem heroizmu in vsakdanjem početju, tragedijah in veseljih, ki jih porajajo z vsemi elementi napredka, ki ga prinašajo in razkrajajo, ki jih vanje zanašajo novi elementi socialnega razvoja. Njegova »Présentation des Haïdoucs« je tozadevno naravnost čudovito delo. Zgodba življenja, ki jo o sebi pripovedujejo razni hajduki, nam oživlja pred očmi ne le posamezne tipe ter revolucionarnih borcev, ampak tudi ves družabni milieu, v

razne oblike idealizma v vseh nijansah, poleg doslednega materializma, prevladovanje vulgarno-materialističnih idej, poleg marksističnega materializma (vse to seveda v drugačnih proporcijah in z drugačnim socialnim značajem, kot n. pr. pri Nemcih, Francozih itd.); najrazličnejši moralni sistemi in običaji; primitivna srednjeveška družina poleg otomansko-fevdalne poligamije, najrazličnejše socialne oblike prostitucije, poleg razširjene pederastije, buržuazni zakon poleg tradicionalnega kmetsko-rokodelskega, slonečega na družini kot proizvodni edinici, razpad družine v modernih kapitalističnih pogojih, poleg razpada družine na raznih stopnjah razpadanja zaostalejših socialnih tvorb, z odgovarjajočimi razlikami in karakteristikami, nove oblike svobodnega združevanja poleg seksualne anarhije; razlike v družabnem položaju žene, direktno usuznjenje na eni strani poleg primitivnih privilegijev, izvirajočih iz prejšnjih dob, na drugi strani in poleg razlik v njenem družabnem položaju, izvirajočih iz kapitalističnega razvoja — itd. Podanih je tu le nekaj elementov, sestavljajočih ves komplicirani mozaik balkanskega življenja, ali vendar dovolj, da si lahko človek ustvari vsaj pojem vse njegove kompliciranosti in raznovrstnosti, da si dobi predvsem sliko o ogromnem številu problemov, ki stopajo predenj, bodisi kot znanstvena ali kulturna, sociološko-zgodovinska ali politična vprašanja, kot predmeti idejnih stremeljenj ali umetnostnih obravnavanj. Predvsem to poslednje nas za danes zanima.

Balkanska umetnost, predvsem literatura, se nam javlja na eni strani v obliki neprecenljivih serij narodnih pesmi in pripovedk, produkta kolektivnih občutij raznih razredov v njihovem mnogostoletnem življenju, razvoju in boju in še ne povsem izčrpanih, vsled nadaljnega obstoja socialnih pogojev, v katerih se ta umetnost razvija; na drugi strani v obliki raznih nacionalnih literatur, razvijajočih se vzporedno z razvojem posameznih nacionalnih pokretov, predstavljajočih prebujenje širokih ljudskih plasti pod vodstvom mladih meščanskih razredov, predvsem inteligence, v pogojih primitivnega kapitalističnega prodiranja v socialno strukturo teh narodov. To pa pomenja že emancipacijo od starih oblik balkanskega socialnega življenja in vse nacionalne literature, ki tvorijo največji del avangardo v tej emancipaciji, izpostavljene predvsem uplivom od zunaj, podajajo predvsem stremljenja in občutja progresivnih elementov balkanskega življenja, t. j. le malega dela v ogromnem sklepu, pravzaprav konglomeratu, vseh elementov balkanskega življenja. Hristo Botev, eden izmed najkarakterističnejših in najpopularnejših pesnikov teh literatur, ki sintetizira v sebi mogoče še najbolj izmed vseh razne odtise balkanskega milieuja, je predvsem pesnik bolgarsko-makedonskega prebujenja, pesnik borbe za svobodo, navdušenja za to borbo in njenega idealiziranja. V dialektiki razvoja teh literatur je pravzaprav že določeno, da iz njih ne more iziti umetnik, ki bi zajel celokupno balkansko življenje, podal izraz vseh njegovih tragedij in notranjih bojov, opisal vse njegove strani. Ravno tako ne iz narodne umetnosti. Resnični umetnik Balkana, mora sintetizirati v sebi vse strani balkanskega življenja, mora ga globoko doživeti v sebi in obenem eman-

balkanske vojne je bilo silno površno in ni niti v mali meri dovedlo do istinitega zblizanja našega življenja z balkanskim. Oni mladi študentje okrog »Preporoda«, ki so združili svoje cilje narodne svobode in revolucionarno borbo zanje s cilji in borbo srbske »črne roke«, so ostali le mala, izolirana peščica avantgardistov — in v koliko se jih danes še spominja »hvaležna domovina«? Sedem, osem let skupnega življenja v novi državi nas je mogoče še bolj odtujilo, kakor približalo razumevanju Balkana. In vendar je ves boj za naš narodni obstanek tako ozko vezan na osvobodilni boj in emancipacijo vseh tlačenih narodov in razredov na Balkanu, kot se v Sloveniji danes malokdo zaveda. Razumevanje tega boja in emancipacije, razumevanje družabnega ustroja in razrednih bojev, mentalitete in ideoloških struj postaja torej ena izmed prvih in glavnih potreb ne le onih, ki hočejo tvoriti avantgardo v nadaljnjih socialnih in narodnih osvobodilnih bojih širokih plasti našega ljudstva, temveč važen pogoj vseh nadaljnjih uspehov teh bojev samih.

Kar daje glavno karakteristiko Balkanu, je predvsem pestrost razmer, izhajajoča iz neenakosti pogojev zgodovinskega razvoja, raznih stopenj, na katerih se nahajajo različni narodi in različni razredi, notranjih nasprotij, porajajočih se iz te različnosti, predvsem pa silna pomešanost vseh razvojnih elementov med seboj. To je, kar daje ono posebnost balkanski socialni strukturi, njeni gospodarski podlagi, njenim razrednim odnosom in vsej nadstavitvi njenega političnega, kulturnega in idejnega konglomerata. Medsebojna pomešanost najstarejših oblik patriarhalne družbe, starofeodalne občine otomanskega fevdalizma, obrti v srednjeveških oblikah, primitivne trgovine, svobodnega kmetijskega gospodarstva, polsuženjskih oblik dela, primitivne kapitalistične akumulacije, moderne industrije in trgovine, finančnega kapitala v najmodernejši obliki, vsem tem socialno-produkcijskim oblikam odgovarjajočih tvorb razrednih odnosov in nasprotij, z vplivi, ki so jih izvajale medsebojno najrazličnejše imanentne tendence njihovega lastnega notranjega razvoja, posebno pa vplivi današnje dobe — vse to so le nekateri, površno naštetih elementi socialne strukture balkanskega življenja. In socialna struktura tvori le podlago vsem drugim odnosom, psihološkim, ideološkim, kulturnim, političnim, religioznim, tvori le podlago čuvstvovanju in miselnosti ljudi, v njej živečih, njihovemu hotenju, njihovim bojem, tragedijam, heroizmu, ne le v kolikor nastopajo direktno kot socialni pojavi, temveč tudi v kolikor se javljajo navidezno le kot najskritejši individualni doživljaji, najintimnejša občutja in doživetja posameznikov, kajti tudi ta so le refleksi, posledica vplivov od zunaj, odnosov in pogojev, v katerih posameznik kot del gotove družabne celote živi in se razvija. V razrednih tvorbah in njihovih medsebojnih odnosih imamo na Balkanu predvsem različne plasti poljedelskega prebivalstva, ne le bogatega veleposestnika poleg poljedelskega delavca, premožnega kmeta, poleg revnega in srednjega, ampak tudi patriarhalnega kmeta poleg tlačana in podložnika, onega živečega v primitivni občini in modernega svobodnega poljedelca z vsemi odgovarjajočimi razvojnimi nijansami v razlikah načina proizvodnje, medse-

brez disciplinarne preiskave. Po več mesecih se kazensko premeščenje prekličje in nadomesti s premeščenjem »iz službene potrebe«; a Möderndorfer ne gre, rajši poda ostavko in ostane v Mežici. Pri oblastnih volitvah 23. januarja t. l., so sredi teh preganjanj dali Möderndorferju v dravograjskem okraju, kot nosilcu delavske kandidatne liste, samo 17 glasov manj kakor SLS, s čemur je ponovno potrjeno zaupanje delavstva do njega.

To je kratek oris Möderndorferjevega dela in boja ter predzgodovina aretacije. Treba je vedeti zanjo, da se človek prav spozna. Taka predzgodovina nam odpira pogled v čisto drugačno vzročno zvezo preganjanja, kakor pa jo prikazujejo naša politična oblastva in časništvo nasprotnih političnih strank. V njej je videti človeka, delavca in bojevnika, ki se v vsakem času bori za tisto, kar se mu zdi najvažnejše. V tem boju tvega vse in je pripravljen na vsako žrtev. Taki ljudje so pri nas redko sejani.

Ko se je po aretaciji Möderndorferja nasprotno politično časopisje in zlasti »Jutro« na široko razmahnilo v natolcevanju in sumničanju, sem napisal par člankov v njegovo obrambo. Prvega sem nesel v uredništvo »Narodnega Dnevnika«. Tam so me izkomplimentirali z izgovorom, da se o tej zadevi ne sme pisati, ker da je stvar pred sodiščem. To se seveda g. uredniku ni zdelo čudno, da se Möderndorferja sme svobodno sumničiti. Drugi članek sem nesel »Slovencu«. Omejil sem se v njem samo na popravo par netočnosti, ki bi jih bilo mogoče priobčiti celo kljub čednostni previdnosti uredništva, da je treba počakati na izid sodne preiskave in da je treba čuvati strankarsko disciplino. Prav je, da se pri tej priliki spomnim na g. Hrastelja, mariborskega urednika »Slovenca«, ki je pošiljal tako lepa poročila v »Slovenca« kljub temu, da sem mu že več tednov pred aretacijo pisal, v kako težkem položaju da se Möderndorfer nahaja in kako krivično bi ga bilo napadati. Dajem mu javno priznanje na pogum, ki ga je pokazal v mariborski oblastni skupščini z napadom na Möderndorferja, ki je bil odsoten.

Sicer se pa ni primerilo samo meni, da so uredništva odklonila članke, pisane v Möderndorferjevo obrambo. Tudi Dragišu Lepčeviću, srbskemu socijalistu, je kakor izvem, »Politika« odklonila tak članek. Če se človek zamisli v to tako trdno sklenjeno črto od mežiškega rudnika preko velikih županov Pirkmajerja in Schaupacha do Belgrada, od »Jutra« preko »Narodnega Dnevnika« in »Slovenca« pa tja do »Politike«, začjenja verovati, da je v marksistični analizi družbe in njenih gibalnih sil mnogo resnice. Če omenim še, da niti »Učiteljski Tovariš«, stanovsko glasilo učiteljstva, ni našlo v teh dneh prave besede za Möderndorferja, je pa že preveč jasno, koliko nereda, nemožnosti jasne lastne sodbe in moralne klavernosti vlada pri nas.

Kadar je v stiski človek z veliko dušo, je dolžnost vseh, da ga branijo. Razne discipline, oziri in pomisleki tu kratkomalo niso dovoljeni. Niso dovoljeni! Le v izpolnjevanju tega ukaza je možno združevanje, sicer so razkoli vedno globlji in anarhija vedno večja, sužnost od dne do dne strašnejša.

Težko je živeti Jermanu na slovenski zemlji.

Lojze Udé.

javno priznanega nereda in brezpravja), se z osebnostjo zemljedelca (obodno in osredno osebnostjo), na temelju socialnega dela, izkazuje kot podlaga socialnega humanizma. Konservativnost je v kmetu združena z naprednostjo; njegova mentalnost je smotreča in dejavna, brez ekstremne prevalece polarnih znakov. Torej je ob vsem (osmih) temeljnih mentalnih nasprotjih dokazana absolutna fundamentalnost zemljedske mentalnosti — kot osnovno človeške mentalitete, osnovno človeške organizacije in matice vseh ostalih.

Kakor morajo vsi posamezni sloji služiti družinsko-narodnemu človeškemu razvoju, tako tudi vsi ostali zemljedelskemu. Brez te kulturno-historične vezi bi posamezen sloj izgubil svojo funkcijo, bi postal to, kar je meščanstvo v Ameriki, Angliji in Italiji. Zemljedelskemu sloju gre suvereniteta nad ostalimi sloji. Vprašanje države, činitelja eminentno socialnega pomena, elementarne tvorbe, ki je ne smemo zamenjati z že omenjenimi* edinicami, je spojeno z vprašanjem, kaj je skupno ter centralno jedro sploh vsakega v istini državnega socialnega vidika.

Država je nadrejena oblika, ne celokupnost vseh svojih edinic, ker vidimo njena nasprotja do njih. (Upravičljivost revolucije smatra za posebno vprašanje.) Teritorij (ozemlje), regulativna funkcija (med sloji n. pr.), izvršna moč (legislativa, eksekutiva), so tri znaki države. Državni vidik je pri človeku presek njegove celokupne duševnosti. Zato moramo zavreči teorije o pogodbi (traktatu), ki da je rodila državo. Človeku kot socialnemu bitju je inherentno, da postaja in se v vedno večji meri razvija kot družinsko, narodno, slojno, družabno in državno bitje.

Toda čeprav je država napram ostalim edinicam regulativen faktor, jim je že po svojem značaju normativno podrejena. Ravnati se mora po pogojih edinic samih, sicer ji ostane le funkcija oktroirane regulacije in oktroiranega zastopstva. Urejena je torej le demokratična država, brez ozira če je republika ali ne, in ta značaj je vsaj načelno možen. Družina — narod in pa država nekako obsegata vse ostale socialne zajednice; država psihološko nujna, družina-narod pa kot neobhodna biološka in psihološka premisa vseh ostalih, kot fundament države.

Država naj bo predvsem narodna. (Načelo samoodločbe.) V nasprotnem slučaju postanejo narodi sredstvo proti drugim narodom. (Doba imperializma.) Na tej podlagi je mogoče državno življenje nacij (slovanske, germanske itd.), ki se mu motno in blodno približujemo.

Na dokazu o temeljnosti zemljedske produkcije vidimo, da je narodna država enako agrarna država. Pri pretežno industrijskih državah je to izključeno, saj je tam tudi izključena realizacija ideala, državne demokracije (!). Posebno trgovinska Anglija in industrijska Amerika sta živ primer. Morda ni nikjer toliko govora o neki demokraciji, kakor tam, in nikjer tolikih nasprotij med socialnimi elementi. (Irska, dominioni, delavstvo v kolonijah.) Z ozirom na Ameriko pa treba samo pomisliti na ono strašno razdaljo, ki vlada med najrazličnejšimi finančnimi kralji in

* Pisatelj razlikuje poleg slojev, družine in naroda, še »družbo« kot labilno in neprodukcijsko (salonsko, kavarniško, društveno skupnost).

nem, odmaknjenem svetu, drugikrat pa med neurejeno, trpečo maso, ki neprestano kriči na dnu blatnega življenja po rešitvi.

Vodilni motiv zbirke je disharmonično sozvenenje materije, prometejsko prikovane na zemljo (človek), in pa večno nihanje breztežnega duhovnega prahu, v brezkončnem, svobodnem vsemerju (noč). Teža vse zbirke je skoro matematično-arhitektonski položena v sredino knjige, to je v pesem, po kateri je dobila knjiga svoj naslov. — V noči plove duh, vtkan v zagonetno kozmično telo, nad kaotičnim življenjem in ne more nazaj v tiho praurejenost. Le zakaj? Tudi Jarc obstane ob tem vprašanju, ki je ostalo doslej in ostane do konca neodgovorjeno. V tem smislu urečenega in zapovedanega iskanja sije nanj, na skrivnostnega romarja vijolična noč z zelenimi žarki in daljno sferično muziko, presekanu včasih z orgelskim bučanjem nevidnih podzemeljskih rek. In potem večno kroženje vrtiljaka ob smehu kričечеge glasbila, kjer se skladajo poti nešetih življenj, a se nikoli docela ne pokrijejo — take vizije srečuje bravec v tej knjigi, ki mu z vso kruto brezobzirnostjo odstirajo zrcalo z dvema, kakor dan in noč različnima obrazoma.

Tudi v formalnem oziru je pesnik v tej knjigi pokazal svojo silo. Mesto starih, uzakonjenih oblik, je Jarc ustvaril svojo svobodno obliko, kakor je svoboden vzlet njegove misli. Jezik je krepak in čist ter poln zanimivih tvorb; včasih le se mu pozna — sicer dobra — Župančičeva šola. Knjigi gre torej po pravici mesto med najboljšimi v slovenski po-vojni pesniški produkciji.

Grafična oprema je vzorna. Jakčevi lesorezi so umetnina zase — morda zato, včasih brez notranje zveze raztreseni med tekst — vsekakor pa zelo povzdignejo vrednost knjige. V splošnem je slovenska javnost dolžna pesniku in slikarju vso hvalo.

Alfonz Gspan.

Idejni temelji slovanskega agrarizma.*

Dobili smo knjigo, ki pomeni prvi poskus sociološke izobrazbe slovanskega javnega delavca. Naša univerza se s tem delom približuje življenju in kaže pot k samostojnosti v literarnem delovanju.

Agrarizem z vso svetovno literaturo kmetijstva, velikimi ekonomskimi deli in aforizmi, v primeri s pomenom svoje socialne in zgodovinske podlage še ni dal sociologije. Tudi v tem smislu je najnovejša pisateljeva knjiga nov korak agrarizma. Pisatelj dokazuje, da je agrarizem historična, psihološka in normativna osnova sociologije.

Zdi se mi potrebno, da »Mladina« svojim bralcem vestno poroča o koristnem delovanju in razvoju slovanske znanosti. Tako se lahko seznanimo z analitično metodo v psihologiji, ki je za sociologijo (vedo o družbi) posebno važna.

*

V razvoju človeške družbe so nastali produkcijski sloji, ki vrše določene gospodarske in vzporedno razne druge socialne funkcije (družabno delo).

* Pod tem naslovom je izšla programatično socialna študija. Napisal dr. Fran-
ce Veber, izredni profesor filozofije na univerzi v Ljubljani.

nadaljnega obstoja in dokazal svojo naravnost cinično omalovaževanje, dveh najvišjih slovenskih kulturnih institucij, ki nas poleg univerze šele resnično uvrščata kot enakovrednega člana v vrsto drugih kulturnih narodov.

Zanimivo pa je, da se v naši javnosti do danes še ni našel list, ki bi to nesramnost s strani telovadnega društva, ki si uzurpira nekako kulturno poslanstvo, primerno ožigosal ter odprl oči onim zaslepljencem, ki še verujejo v »veliki kulturni« pomen Sokolstva. Vedeti je namreč treba, da se je vse Sokolstvo, z Jugoslov. sokolskim savezom na čelu zavzelo, da preide Narodni dom v last Ljubljanskega Sokola. Povdariti moramo, da smo sicer bili pripravljene na razne megalomanske izbruhe gotovih ljudi, ki hočejo biti na vsak način vodniki naroda, da pa kaj takega nismo pričakovali.

Trdno upamo, da odbor Narodnega doma, v katerem so v večini znani slovenski kulturni delavci, ne bo podlegel s svojimi upravičenimi zahtevami, ker bi sicer doživel ponižanje, kakor ga pri vsem svojem hlapčevstvu še nismo doživeli.

Vinko Košak.

Desetletnica majske deklaracije.*

Jubilej, kakor so pač vsi meščanski jubileji. Slavnostna zborovanja, obhodi, šolska mladina, klici navdušenja za vojno, v listih dolgi članki očividcev in akterjev. Pravi smisel zabrisan.

Že pred vojno je slovenska revolucionarna študentska mladina ustvarila tajno organizacijo in razvila živo propagando za odcepitev južnih Slovanov od Avstrije in za federacijo svobodne Slovenije z ostalimi svobodnimi južnimi slovanskimi narodi. Tedaj so stari slovenski meščanski politiki konservativne in napredne strani pomagali oblastem, dušiti to mlado vrenje.

Potem so se narodi šolali nekaj let na bojiščih evropskih in ameriških imperializmov. Naši kmetje in delavci so se na vseh daljnih mejah bili za bogve čegavo domovino, drugi so zadaj mrli od gladu in od nasilja in sčasoma so vsi postali trudni stare monarhije in vojne in vsega. Čez Evropo so šle nove, čudežne besede in mali ljudje vseh narodov so jih ponavljali v strelskih jarkih, v taboriščih in doma: mir, svobodo, zemljo, tovarne! Povsod. Pri nas. Vrenje množice so politični predstavniki vtesnili v majhen, boječe stiliziran dokument, habsburški okvir. V Trbovljah, po mestih in vaseh, na frontah so manifestirali ljudje ne za črko, temveč za svoj smisel: za načelo samoodločbe, za priznanje vseh pravic; slovenski narod je tako prvič v zgodovini nastopil z odločno politično koncepcijo.

Mir. Dva svetova: na Vzhodu vstajenje narodov, na Zapadu žrtvovanje malih in premaganih narodov v nova podjarmljenja in tiranije. Slovenski narod so kakor med vojno malovreden avstrijski drobiž trgali na kose in delili med tri, štiri države. V množicah je kipelo, meščanski politični predstavniki pa so iz habsburškega hiteli v vidovdanski okvir.

* Priobčujemo glavne misli našega sotrudnika, ki jih je izvajal v Unionski dvorani ob priliki manifestacijskega zborovanja ljubljanske akademske mladine za desetletnico majske deklaracije. Op. ur.

da bi spoznalo njeno vlogo in značaj. Na žalost se ono ne zaveda, da morajo biti delavske zbornice v kapitalistični družbi usmerjene po direktivah tistih faktorjev, ki so jih ustanovili — torej — od bolj »socialno-čutečih« finančnikov in meščanstva, da morajo igrati vlogo posredovalcev in tolažnikov med delovnim ljudstvom, kadar se na zakonit način kršijo najelementarnejše človeške pravice, da ne smejo nastopati kot borbena organizacija, temveč da morajo točno po navodilih vlade usmerjati svoje delovanje, kot to zahteva vladajoči razred. Jasno je torej, da »delavske« zbornice ne morejo služiti interesom delavskega razreda.

Opravičeno lahko trdim, da slovenskih socialno-političnih vprašanj z delavskimi »parlamenti« ni mogoče rešiti, ker delavska zbornica za Slovenijo v tem oziru ne dela nikake razlike, ker je vsako delovanje delavskih parlamentov v kapitalistični družbi — reakcija v razvoju delavsko-kmečkega gibanja.

Isto vlogo — oziroma vsaj slšno — imajo tudi inspekcije dela. Posredujejo med spori delodajalcev in delojemalcev, izdajajo pisanje ukrepe proti delodajalcem, tako, da ostane položaj — če že ne poslabšan — vsaj neizpremenjen.

Pod diktati finančnega kapitala na industrijo in nad slovenskim nacionalnim gospodarstvom sploh, se je socialna reakcija v Sloveniji še povečala. Začela se je proletarizacija širokih delovnih mas slovenskega ljudstva. Kriza v slovenski industriji in v slovenskem narodnem gospodarstvu, povzročena radi centralizacije in gospodarske hegemonije, pa je položaj še v toliko poostrila, da je nastala nevarnost, da slovenski živelj izgine z rodne grude, iz Slovenije, da se morata slovenski delavec, slovenski kmet izseljevati v inozemstvo. Nerešen problem brezposelnosti v Sloveniji in industrijska kriza sta torej nastavila vprašanje o izseljevanju delovnega ljudstva iz Slovenije. S tem momentom nastaja že nevarnost obstoja slovenskega delovnega naroda v ozki zvezi z nevarnostjo asimilacije slovenskih emigrantov v inozemstvu.

Politična konstelacija Slovencev, gospodarska kriza kot posledica grozečega poloma kapitalističnega gospodarskega sistema, gospodarska nadvlada srbskega vladajočega razreda in ostali simptomi kapitalizma stalno dvigajo socialno reakcijo v Sloveniji. Zastoj v našem gospodarstvu in desorientiranost našega malega človeka pa nalagata slehernemu Slovincu, da razmišlja o sanaciji slovenskega delavca in kmeta iz sedanjega stanja.

*

Današnji čas je čas socialnih in razrednih bojev. Dva svetova se bijeta za gospodarsko nadvlado z različnimi metodami in z različnim orožjem. Lepe besede ne zaležejo nič, ker je ta boj — boj na življenje in smrt. — Slovensko delovno ljudstvo zato ne bo odpravilo socialne reakcije s tarnanjem in z javkanjem po časopisih o slabih časih, s ponižnimi intervencijami in prošnjami. Sedaj ni več časa za take norosti, ker te samo spravljajo zainteresirane kroge v desorientacijo in v obup. Boj, ki ga mora usmeriti delovno ljudstvo Slovenije, se mora osredotočiti v enotni akciji proti vsem elementom,

nja svojega učitelja, oprostili so se umetniško ustvarjajoče igre in se predali nekemu imaginarnemu teaterskemu iluzionizmu, ki jasno kaže odrevenelost rutine merkantilnih teatrov. Zato se nismo čudili, da so skušali svojo umetniško impotenco prikriti z diletantsko prostimi ekstempori.

Pričakovali smo, da nas bodo nemški gostje seznanili z modernimi umetniškimi deli, s Tollerjem, Jungom, Xaverjem, ne pa z verističnimi deli pasatistov.

Mlada slovenska generacija je sita vseh praznih fraz o današnji kulturi in civilizaciji, ker je slednja protičloveška. Želimo slišati proroke nove človeške civilizacije, ne pa labodjo pesem umetniških degenerikov.

Toliko iz umetniškega stališča.

Nemški igralci so bili v Ljubljani gostoljubno sprejeti. Tega naj ne pripisujejo svoji umetniški potenci (saj so bili tudi nemški avtomobilisti kar najlepše sprejeti!), ampak takozvanemu jugoslovansko - nemškemu prijateljstvu.

Nemškim gostom pa svetujem naj se po povratku v Berlin globoko odkrijejo pred genijalnim mladim režiserjem Ervinom Piscatorjem, ker bodo s tem svojo kulturnost bolj dokumentirali, kakor so jo s svojo ponesrečeno turnejo. Toliko gospodom v vednost.

Ferdo Delak.

Učitelj Vinko Möderndorfer, voditelj me- žiških rudarjev.

3. aprila t. l. so ga aretirali in odvedli v mariborske zapore. Osumljen je hudodelstva goljufije pri gospodarstvu z občinskim denarjem. Po dvo-mesečni preiskavi državni pravdnik še ni vložil obtožnice proti njemu. (Če je res, kakor slišim od dobro poučenih ljudi, bi bil že izpuščen iz preiskovalnega zapora, če bi ne prosil, da naj se mu dovoli obenem pre-sedeti tudi kazen iz obsodb v nekih tiskovnih pravnih ter bi mu ne šteli te kazni šele od časa, ko je pristojno sodišče to prošnjo sprejelo.)

Möderndorfer je koroški Slovenec. Kot učiteljskičnik je bil l. 1914. aretiran zaradi »panslavizma« in prepeljan v graške zapore. Ko je bil iz-puščen, je moral k vojakom in je kot »p. v.« prestajal od vojaških oblastev toliko šikan, da je jugoslovanski klub poslancev na Dunaju vložil zaradi tega posebno interpelacijo na vojno ministrstvo. Prestavljen je bil nato k drugemu polku. V prevratni zmedi je bil do prihoda Italijanov pri goriški narodni straži in pozneje kot prostovoljec v bojih za Koroško in Prek-murje, v času plebiscitnih priprav pa kot učitelj in agitator v Malem St. Vidu, v enem najbolj izpostavljenih krajev celega plebiscitnega ozemlja. V tem času je postal socialista. Po plebiscitu je odšel v Dravo-grad, ustanovil tamkaj nekak begunski urad in mnogim koroškim begun-cem s svetom in raznimi intervencijami in z denarjem, ki ga je mogel v hitrici zbrati, pomagal preko najhujšega. Nameščen je bil nato kot učitelj v Mežici in je takoj začel s svojim delovanjem med delavstvom. Na dan prve obletnice plebiscita, 10. oktobra 1921., ko je oddajal dr. Marn me-žiški rudnik Angležem, je Möderndorfer menda na banketu odkrito po-vedal, da dvomi o dobrotah, ki da jih bojda prinašajo Angleži. Že 28. ok-

rikov in da smo navajali le definicije, ki se nanašajo na njihovo ponašanje. Treba nam je izhajati še od lajične strani: kakšno ponašanje lajikov je »klerikalno«? Na to vprašanje ni težko odgovoriti. Klerikalec je oni človek, ki sledi duhovniku v politiki samo zato, ker je duhovnik, brez jasnejše zavesti, ali odgovarja duhovnikova politična koncepcija v zadostni meri njegovim resničnim potrebam in težnjam. Ako se vprašamo, ali je kaj dosti takih klerikalcev na Slovenskem, moramo odkrito priznati, da jih je še dokaj; vendar čisto gotovo ne toliko, kakor mislijo nasprotniki, ki imajo vsi le malo vere v našega človeka in kakor mislijo nekateri politični katoličani. (Videlo bi se to, če bi SLS izpremenila svoj avtonomistični program.) Kolikor pa jih že je, v tem je nekaj nezdravega. Le na korist slovenstvu bo, da se ta čredni instinkt odpravi in se nadomesti z zavestjo ljudi, ki vedo, zakaj gredo ravno za duhovnikom in ne za kom drugim. Tembolj zdravi bodo tudi odnosi med našim človekom in duhovnikom.

Sicer pa tudi pri nasprotnikih klerikalizma ni boljše. Še bolj kakor duhovnikom se slovenski posvetni takozvani svobodomiselni inteligenci hoče črede in ne samostojno čutečih in mislečih ljudi. Še mnogo bolj kakor duhovnik slovenski svobodomiselni inteligent gleda na človeka na polju in v tovarni z maloverno gospodsko mislijo.

Kolikor se je iz zmede, ki vlada na protiklerikalni strani, mogoče spoznati, je nasprotnike klerikalizma na Slovenskem mogoče porazdeliti v glavnem v tri skupine: Ena istoveti klerikalizem z dejstvom, da so na slovenskem katoliški duhovniki, druga vidi klerikalizem v samem intenzivnem političnem udejstvovanju duhovnikov, tretja pa v političnem udejstvovanju duhovnikov z zavestnim končnim ciljem polastiti se politične oblasti nad svetom. O prvi smo rekli, da je nedosledna in strahopetna, ako ne udari po katoliški cerkvi sami, o drugi, da bi bilo zares idealno, da bi se duhovnikom ne bilo treba vmešavati v politiko, da pa jih potreba in stiska slovenskega naroda, da preprečijo še hujše zlo, sili, da se udeležujejo političnega življenja tudi kot eksponirani voditelji. O tretji skupini smo rekli, da je anahronistična, kakor so anahronistični tudi neki glasovi iz katoliških vrst, in smo konštatali, da izvira ta anahronizem iz slabega razumevanja človeškega razvoja in demokracije, njenih dosedanjih naporov in uspehov in iz neugotovljenosti, kako gre pot naprej.

Taka porazdelitev je seveda čisto teoretična. Dejansko med nasprotniki ni ostrih mej in jih je mogoče porazdeliti v te skupine le po tem, kako povdarjajo nekateri bolj eno ali drugo. Jasnosti in doslednosti ni pri nobenih.

Ker nas vsa ta pojmovanja klerikalizma niso zadovoljila, smo iskali lastno definicijo klerikalizma in videli, da niti ni mogoče z eno samo definicijo izraziti vse ono, kar more biti klerikalizem v sovrážnem pomenu te besede. Zato smo ločili med vatikanskim klerikalizmom, med klerikalizmom klerikov posamezne narodne skupine in klerikalizmom lajikov le te. Nevarnost prvega obstoji v načinu organizacije katoliške cerkve, ki ima svoj centrum izven našega ozemlja, v Rimu, v premalo tesnem stiku Vatikana z življenjem, nevarnost drugega v možnem materijalističnem razpoloženju duhovnikov posa-

stoje njeni duhovniki v prednjih vrstah svetovne demokracije in kolikor se v razmerah, v kakršnih žive, borijo za resnico, pravico in svobodo zatiranih. Le v tej smeri bo katoličanstvo tudi s političnimi sredstvi na ugledu še pridobilo in si bo moglo pridobiti priznanje celega sveta. To pa je nekaj čisto drugega, kakor če bi si hotelo katoličanstvo ustvariti neko svojo politično teorijo in si priznanje izsiliti; to je nemogoče. (Kjer je nekaj nemogoče, je izraz »nedovoljeno« brez smisla.)

Politično katoličanstvo v takem pomenu je nesmisel in zares izven časa. Tako nasprotniki kakor nekateri politični katoličani sami to zamenjujejo in hočejo videti v intenzivni udeležbi katoliških duhovnikov v politiki in naraščajočem ugledu katoličanstva nekaj povratek v srednji vek. Kot rečeno, takega klerikalizma drugod in na Slovenskem v glavnem ni in če bi bil, nima upanja, da uspe. Kolikor gre katoliški duhovščini kot posebnemu stanu za politično oblast, si te oblasti dandanes ne more priboriti kot samostojna skupina s samostojnim nastopanjem (že dejstvo splošne volilne pravice ji to onemogoča), temveč vedno le v zvezi z neko skupino lajikov, ki pa tudi v najslabšem slučaju niso nikdar tako nesamostojni, da bi se za dalje časa čisto slepo prepustili njihovem vodstvu. V naravi stvari je, da morajo kleriki v svoji zamisli in v svojem delu vsaj v nekaterih važnejših točkah upoštevati resnične potrebe in težnje lajikov, če hočejo, da jim kdo sledi; pa naj tudi imajo poleg tega še kake postranske namene. Slovenska duhovščina od današnjega nastopanja gotovo nima nobenih koristi. Ako pri tem špekulira na oblast svojega stanu v poznejšem času, česar pa danes ni mogoče vedeti, nudi že današnje stanje civilizacije in demokracije dovolj sredstev, da se duhovniku onemogoči večji vpliv, kakor ga sme imeti vsak pošten in zmožen človek in torej tudi duhovnik. Kdor prav veruje v človeka, veruje tudi v slovenskega človeka. Kdor pa veruje, se ničesar ne boji in se posebno proti bistvu, za katero danes gre na slovenski zemlji, ne bo boril zaradi nebistvenosti, ki mu niso všeč. Več smisla za preprosta in najpreprostejša dejstva, več smisla za pošteno ločevanje!

Če torej klerikalizem, proti kateremu bi se bilo treba boriti, ni že samo dejstvo, da imamo na Slovenskem katoliško duhovščino, če tak klerikalizem tudi ni že samo politično udejstvovanje te duhovščine in če je nadalje klerikalizem, kot ga pojmujejo Žerjav, »Nova Pravda« in nekateri katoličani obujanje mrtvih in nezmožnost živeti se v bistveni napor časa — kakšen klerikalizem v sovražnem pomenu te besede je v današnjem času drugod in pri nas še mogoč, proti kakšnemu klerikalizmu bi se bilo treba boriti?

Katoliška cerkev je organizacija, ki je razpredena po celem svetu. Po celem svetu imamo katoliško hijerarhijo, ki ji stoji na čelu rimski papež. Vsaka zemlja s svojo narodno skupino pa ima posebne življenjske probleme, ki jih, naravno, morejo čutiti in najboljše rešiti le oni, ki na tej zemlji med to narodno skupino žive. Čisto mogoče je torej, da Rim in posebej Vatikan, ki je precej daleč od življenja, dajeta duhovništvu neke narodne skupine navodila, ki zavajajo kato-

mentno zanikati vsako drugo razlago. Prvotna, temeljna misel, ki giblje jugoslovensko borbo proti klerikalizmu, je smisel zanikanja slovenskega naroda, strah priznati neko življenjsko dejstvo in sovrastvo proti vsem, ki ga priznavajo in s tem dokazujejo, da so duhovno močnejši od njih. Nikakor nočem s tem reči, da klerikalizma v tej ali oni obliki na Slovenskem ni. Hočemo le povdariti, da je borba proti klerikalizmu danes predvsem v interesu jugoslovanstva, zanikanja slovenskega naroda. Zato vidimo: kdor je Jugosloven, ta vidi v klerikalizmu glavnega nasprotnika in obratno: kdor danes najbolj rohni proti klerikalizmu na Slovenskem, ta je Jugoslovenom in zanikanju slovenskega naroda zelo blizu, blizu po duhu, po svojem socialnem in političnem naziranju in še bolj po udejstvovanju. Tudi to bo še treba čisto jasno pokazati.

Ali je torej upravičeno deliti danes duhove na Slovenskem predvsem v klerikalce in protiklerikalce?

Če pregledamo današnje protiklerikalne vrste na Slovenskem, jih je treba porazdeliti v glavnem v tri skupine:

Prva skupina sovraži katoliškega duhovnika že zato, ker je duhovnik. Tej skupini je klerikalizem že dejstvo, da so na Slovenskem kleriki, katoliški duhovniki. Ker niti nimajo sile iz odpora proti katoliškemu duhovniku izvajati zadnjih posledic in udariti direktno po katoličanstvu ter se skrivajo za razna gesla o klerikalni in rimski nevarnosti, ker si niti ne belijo glave s tem, s čim naj nadomestijo ono, kar danes vrši katoliška cerkev med Slovenci, zato je ta skupina najbolj obskurna in surova. Med ubožnimi današnjimi nasprotniki klerikalizma na Slovenskem je ta skupina najubožnejša. Niti resne niti pogumne doslednosti ni v njej. O krščanstvu ne ve in tudi ne more imeti nobene sodbe.

Drugo skupino nasprotnikov na Slovenskem tvorijo po mojem mnenju ljudje, ki jim je klerikalizem samo intenzivno politično udejstvovanje katoliške duhovščine. Znana je njihova krilatica: Duhovnik naj bo v cerkvi. V tej skupini je poleg hinavcev gotovo tudi nekaj idealistov, ki se boje, da bo trpela katoliška cerkev in krščanska vera, če bodo duhovniki aktivno posegali v politične boje. Je brez dvoma nekaj na tem in bi bilo želeti, da bi se duhovnik mogel ves posvetiti samo svojemu duhovniškemu poklicu. Ali pa je ta precej intenzivna udeležba slovenskih katoliških duhovnikov v politiki res odvisna samo od volje teh duhovnikov samih? Poglejmo v slovensko zgodovino, poglejmo na Koroško in Primorsko brez predsodkov in sovraštva. Katoliški duhovnik je bil dolgo časa edini slovenski inteligent, ki je živel med ljudstvom in je na Koroškem ter Primorskem po večini krajev še danes. On je bil in je še danes vsaj kolikortoliko gospodarsko neodvisen, kar je brez dvoma velike važnosti; saj vemo vsi, da je gospodarska odvisnost praviloma glavni vzrok izdajstev nad seboj in svojim narodom, čeprav ni obenem tudi opravičilo za taka izdajstva. Duhovnik je tudi neoženjen in mu je zato neznan ozir na družino, ki tolikim drugim zlomi hrbtenico. Ali naj torej ostane ta duhovnik slep in gluh za razne nadloge ljudstva, med katerim živi? In naj se omeji samo na delo v cerkvi? Ali ni njegova krščanska

ljudi in vseh narodov. V vsej zgodovini in v vsej sedanjosti se je načelo bratstva najbolj kršilo in se še krši najbolj. Sramotno socialno izkoriščanje, ki so ga deležne skoro vse socialne plasti razen gornjih redkih tisočev, govori vsak dan o brezprimernem in zločinskem kršenju bratstva ljudi. Imperializem, militarizem, nacionalni in verski šovinizem, politična preganjanja, kupčije z dušami, zlasti z dušami mladih ljudi, pričajo kako globoko je pogaženo danes sveto načelo bratstva. Svetovna vojna je bila ostuden zločin nad bratstvom vseh narodov, versajska pogodba je ta zločin sankcionirala, rapalski pakt je poteptal v prah pripravljenost slovenskega naroda, da postane tudi on član, pa čeprav najmanjši, v vesoljnem bratstvu narodov.

Krivica triumfira danes nad pravico, etatizem — češčenje države — in nacionalni šovinizem nad narodno zavestjo, ki ji mora biti vodilno geslo: »Ljubi svoje in spoštuj tuje!« Atribut nekaterih ljudi je danes izkoriščevalec, vseh ostalih pa izkoriščanec. Atribut nekaterih narodov je danes zmagovalec, drugih premaganec. In atribut slovenskega naroda je danes premaganec. Naj bi se svetovna vojna končala tako ali tako, slovenski narod bi bil vedno premaganec, to prav zato, ker se načelo bratstva vseh narodov krši na vnebovpjioč način. Nad nobenim drugim evropskim narodom ni bil izvršen večji zločin s strani drugih narodov.

Če kdo, potem more gotovo slovenski narod pričakovati rešitve le od popolnega uveljavljenja velikih načel — Svobode, Enakosti, Bratstva. Slovenska mladina se mora za ta načela boriti radi same sebe, radi svojega naroda, radi tega, ker je izključno vsa iz vrst zatiranih razredov.

To je naša borba, to je borba proti nesvobodi, neenakosti in nebratstvu narodov, razredov in posameznikov. To je borba proti narodnemu zatiranju, je borba proti nadvladi meščanstva in plutokracije nad kmečkim in delavskim ljudstvom, je borba proti omejevanju osebne svobode, svobode misli, besede in dejanja.

To je naša legitimacija, je legitimacija vse neodvisne slovenske mladine.

Komur niso načela Svobode, Enakopravnosti, Bratstva le fraza, temveč mu je globoko, doživljeno spoznanje, le za tega je prostor med nami, le za tega je prostor v vrstah neodvisne slovenske mladine.

Ta načela so zmagovita. Naj jih zatirajo, naj jih taje, naj jih smešijo, načela francoske revolucije zmagujejo in pokret, ki se bo zanje boril, ta pokret bo zmagovit.

Napisal sem te vrstice v prevdarek vsem onim, ki še vedno trdijo, da za gibanje neodvisnih ni mesta v slovenski mladini. Moja izvajanja gotovo niso oficijelen program vsega pokreta neodvisnih, toda prepričan sem, da pomenijo minimum prepričanja vsakogar, ki se v tem gibanju udeležuje. Vem, še druge so naloge neodvisne mladine, še druge ideje so, ki si jih to gibanje more osvojiti, to pa, kar trdim s tem člankom, to mora biti globoko vtisnjeno v mišljenju in čustvovanju vse neodvisne mladine, če noče ona biti le pasiven gledalec v času, ko prihaja nova epoha človeške zgodovine.

da so bili manevri, da je nekdo padel s konja in se je ubil in da je nekdo avanziral. Nismo razumeli, ali je Feliks padel ali je avanziral, tako nerodno je bilo pisano. Potem smo vprašali, kako je, pa še nismo dobili odgovora. Sedem ali osem. Sicer pa, Feliks je preskrbljen. Sedem, sestra. Deset nas je v podstrešni izbi pravzaprav, tesno nam je, hiša je stara in dež teče po nas, iz peči se kadi. Ob večerih smo s staro materjo sami. Kadar bo oče umrl, jim bom jaz rednik. Jaz moram biti zdrav.

Sestra piše, jaz sedem v svoj kot in čakam, mali kričijo. Človek bi se tako rad izpovedal, pa ne more. Preozke so črte v sestrični knjigi, premalo je zame prostora, sestra ima vsega čez glavo. Rad bi povedal, kako živimo. Oče prazni greznice in šepa za vozom po kolonijah, mi živimo kakor v greznici. Čez dan se potikamo okrog, tudi lovimo se včasih po tratah, mali mahajo s šibami po zraku in sanjajo o konjih in kočijah. Včasih kaj ukrademo — tako rad bi se izpovedal, pa si nikomur ne upam, lahko bi žandarji prišli po nas. Ne krademo iz hudobije, še iz potrebe ne, pogostem nič ne kuhamo in smo vajeni. Toda čisto brez vsega smo, prav nič nimamo pod solncem, pa si zaželimo česarkoli in jemljemo stvari, ki so popolnoma brez smisla in haska za nas. Zadnjič smo sneli svetlo, pozlačeno kljuko pri kapelici, tiščali smo jo nekaj časa v dlani, kakor da bi njen gladki soj hoteli vsrkati vase, potem pa smo jo dali neznanemu otročaju, ki je jokal mimo nas; najprej smo oklevali, ali naj ga nabijemo ali mu damo kljuko, potem pa smo mu jo dali in je utihnil. Čez dan se potikamo okoli voglov, zvečer pa na tihem zlezemo domov, posedemo po skrinjah, molčimo in čakamo. Bojimo se teme in izbe. Po navadi smo sami, stara mati čepi na robu postelje in govori o Feliksu, o vojski in o vodi. Samo Feliksa pomni, nas sedem ne pozna, rojeni smo v njeni blaznosti. Vsak večer govori: Ali si ti, Jernej? — Ni očeta, pravim, sami smo. Potem je vse tiho, otroci v mraku nikoli ne govorimo, takrat vse slutimo, vse vemo, polglasno dihamo, z umazanimi nogami se presedamo po skrinjah, naši podplati in prsti se odtiskavajo na pokrovih in strah nas je. Potem pravi stara mati: Ali sva sama, Jernej? — Nisva sama, pravim, vsi smo. In spet je vse tiho. Včasih gredo vojaki mimo in trobentajo. Stara mati plane pokonci in ves obraz se ji razsmeji. Tako strmi v mrak, poslušaj, čaka. Vojaki so mimo, trobente utihnejo, ona stoji in prisluškuje, prisluškuje, potem sprevidi, da je vse zaman, in se zgrabi za prsa: Jernej, jaz grem v vodo! Otroci gledamo, molčimo in nič ne razumemo. Čez dolgo časa vpraša: Kako bo s Feliksom, Jernej? — Prav nič ne vemo, kako bo z njim, čisto negotovi smo, tako si želimo odgovora.

Tu pa tam, zelo po redkem, je očetu vedro pri srcu in tedaj je lepo pri nas. Suho desnico stegne po mizi, smeji se in pravi: Zdaj začnemo po novem, streho prekrijemo, peč popravimo, popolnoma drugače začnemo. Potem pride sobota in pije. Marsikaj bi bilo treba popraviti pri nas.

Mnogo reči imam na srcu, pa ni, da bi sestro nadlegoval. Tu

Alfonz Gspan:

Spati.

Spati in sanjati
 pod črno grudo,
 pod belim snegom...
 In gledati z zastrtimi očmi
 samotna, zapuščena pota,
 ugasle zarje,
 obraze blede
 mrtvih hrepenenj.

Spati in sanjati
 pod toplo zemljo,
 pod belimi zvezdami
 in slišati
 tiho, žalostno stopinjo
 nad seboj.

Spati, spati in sanjati
 pod črno težo,
 v teh mrkih, žalostnih
 jesenskih dneh...

Vinko Košak:

Oče.

Čutim: nekaj raste v njej,
 je njeno in moje
 in vendar je tuje med nama.
 Novo življenje,
 ki mu je ona mati,
 jaz oče,
 ki je vse njeno in moje
 in roža najine ljubezni.
 Bojim se, da nekdam
 ne bo več moje;
 velik prepad je med očeti in sinovi.
 Skrbim:
 dolga je pot,
 težka je rast,
 najbolj pa skrbim,
 da mi bo enkrat tuje
 in nerazrešljivo
 in vendar mu bom jaz oče,
 ona mati.
 Takrat bo najina ljubezen v bolečini,
 najvišja.

Srečko Kosovel:

Cirkus Kludsky, prostor št. 461.

Cirkus.
 Galerija.
 Prostor št. 461.
 Kolombina
 se slači, se slači.
 Vsi gledajo.
 Nihče ne vidi,
 da se drži na zobeh.
 Dviga se. Že pod šotorom.
 Drzke opazke.
 Sramoten smeh.
 Zdaj spusti zadnjo tenčico.
 Oni jo gledajo,
 grizejo z očmi
 v njeno mehko telo.
 Ploskajo.
 Lepa bedra ima.
 Valovite prsi.
 Ploskajo
 in zasmehujejo
 njeno trpljenje
 in sramotijo.
 Vidite: žival
 ploska človeku.
 Človek je žival,
 žival je človek.
 Ventil počí.
 Levi besnijo.

Anton Ocvirk:

Balada.

Dragi je šel mimo hiše.
 Nagelj na oknu je vztrepetal.
 Zbala sem se: Kaj je že čas?
 O! In je hrepenenje vse tiše
 in slajše kot zvezd kristal.

Nagelj krvaveči sredi sreá,
 kaj je že čas?
 O! In je skrivnost polna pričakovanja
 nemirnih ur, trepetanja.
 Molite!
 Ženin je s črnimi svati šel skozi vas
 — jo — in ne bo ga več med nas.

zatiranega človeka in narodov. Mi se pridružujemo temu gibanju, zakaj kruto občutimo težko pest imperialističnega kapitalizma na našem tilniku, ki hoče izrabiti do skrajnosti našega delovnega človeka, kakor je tudi razkosal slovensko zemljo iz čisto izkoriščevalnih namenov med štiri države.

Zavedamo se, da naš boj ne bo lahak, saj ima vladajoča kasta v svoji oblasti vsa sredstva od judeževih srebrnikov, do tankov in podmornic — nima pa etične vsebine. Zgodovina pa nas uči, da niti denar, niti število, niti gospodarska in socialna zaslužjenost ne morejo zadržati naravnega razvoja. Prav zato je vera v naših srcih!

In naj nam še toliko stavljajo ključavnice na usta ali pa skušajo prevpiti pošteno besedo, v nas sta življenje in mladost!

V znamenju poštenosti in resnice započenjamo borbo za svobodo slehernega delovnega človeka in naroda, zato kličemo vso slovensko mlado inteligenco v naš krog.

»Mladina«.

Tone Seliškar:

Jazz-band.

(Pesem o civilizaciji XX. stoletja.)

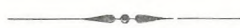
Ves svet je vzplamtel kakor na ukaz divjega čarodeja v ples,
ki vre iz zemlje v praoblikah divjega mogotca
iz neznanega ozvezdja, vihteč svoj bič, udarjajoč in grizoč
v meso in kri in v trepet razpenjenih teles.

Evropa pleše in Amerika pleše v ognju žarometov gorečih dvoran,
blestečih v divjih barvah ognjenega pragozda,
v mavricah diamantnih diademov himno pojoč
tlečemu mesu, ki gori in se peni kakor vulkan.

Bela žena pleše v vijugah omotičnih strasti in sil,
ko pošastni demon, preklinjajoč tlečo iskro sebi, —
svetotajno materinstvo, mlečna prsa kakor prokletstvo gledajoč —
propadajoče srce, okrepenelo v praznoto pod senco vampirjevih kril.

Beli mož v brezumnih kretnjah kakor v bakanalu pijani faun preko
pleše in objema telesa čez strupena ledja, [livad
pije oči v svoje srce, ki vrta ko zver v spolovilih žene,
ljubeče jih z usti in prsti, ko jalovi starci v nemoči naslad.

Evropska vlačuga pleše kakor na orjaški ukaz nevidnega čarodeja
in Amerika pleše in oba kontinenta v združitvi [globin
jazz-banda — in zamorec v njem z zobmi šklepetajoč
trepeče v izživetju belih žen in mož, ki drve v pogin.

jočo socialno krizo v državah s kapitalističnim gospodarskim redom. Vendar pa Jugoslavija do novembra 1926. leta ni sprejela niti ene mednarodne delovne konvencije.

Nota bene: Beograjski parlament je 26. novembra 1926 sprejel 12 reči in beri — dvanajst — mednarodnih delovnih intervencij od 21 — enaindvajsetih — konvencij, ki so jih uvedle vse ostale države, ki so včlanjene v Društvu Narodov. Jasno je, da tako postopanje merodajnih jugoslovenskih činiteljev kaže temne perspektive, ki direktno tangirajo socialno krizo in še socialno reakcijo posebej.

Najznačilnejše pa so konvencije, ki jih je parlament sprejel, kajti med njimi ni niti ene, ki bi delovnemu ljudstvu — manuelnemu in osebno duševnemu — po zakonu zmanjšala mizeren gospodarski in socialni položaj in niti ene, ki bi delovno ljudstvo narodov Jugoslavije zaščitila pred vedno večjimi eksploatacijami in izkoriščanjem.

4. Brezposelnost. Poleg naraščajoče krize se oglašča z vedno večjimi dimenzijami še drug simptom gospodarskih kriz: brezposelnost. Ta se je izvršila tako zelo, da je delavstvu skoraj popolnoma onemogočena eksistenca .

Viri in vzroki za brezposelnost v naši državi tiče v gospodarski krizi in pa v neurejenih finančnih razmerah. Zbog tega je dana možnost, da se brezposelnost z grozovito naglico širi v vse panoge jugoslovenske industrije. Ogromna je že armada brezposelnih manualnih in duševnih delavcev.

Jugoslovenski proletariat je poleg redukcij plač, delovnega časa — obdan še z javljajočo se brezposelnostjo tako, da delavstvo danes pada v depresijo in obup. Samomori se vrše vsak dan, ljudstvo hiti v incemstvo, gospodarstvo Jugoslavije pa propada.

* * *

Kratka analiza, ki sem jo podal v teh vrsticah, nam jasno predočuje vso strahotno sliko naše socialne politike: socialno reakcijo v Jugoslaviji. Gospodarsko in socialno stanje tangiranih razredov Jugoslavije je neznosno in nevzdržno. Za to je potrebna konsolidacija in sanacija nacionalnega gospodarstva, hitra rešitev perečih socialnih problemov v prid ročnega in duševnega proletariata narodov Jugoslavije. Edino resna volja in človekoljubje zastopnikov delovnih narodov v državi z zdravimi gospodarskimi in socialnimi programi more to zevajočo rano v življenju države ozdraviti, le to more rešiti ves aparat pod vseobčo krizo in le to more uničiti socialno reakcijo v Jugoslaviji.

Za to je tudi dolžnost poštenih kompetentnih faktorjev, da se sprejme v Jugoslaviji:

- Zakon o osemurniku za manuelne delavce;
- zakon o zaščiti duševnih delavcev;
- vseh 21 mednarodnih delovnih konvencij;
- ustavi vse redukcije plač, delovnega časa itd.;
- da se omeji brezposelnost in izdaja brezposelne podpore.

20. stoletja — in predvsem imam tu zgodovino v mislih — pri tako pomembnem dogodku kakor je ruska revolucija pač ne more prezreti nujnega razvoja družabnih sil in ta dogodek tolmačiti kot zloben čin enega milijonarja in skoro sto Judov. To pisanje pisati in katere »znanstvenike« je treba — če hočete — izgnati ali pa jih zaposliti pri urejevanju kazal, ki se ob njih spodtika Šedivy,¹ — neresnice: poročila, ki jih v nastopnem navajam, so dokaz — nacionalnega defetizma: goli, za malomeščana tipični defetizem je, če se mlad slovenski človek s tako cinično gesto kakor Šedivy odreče Rusije, ki je med svojimi narodi realizirala načelo samoodločbe, to je ono načelo, ki bo samo nezprosna borba zanje mogla prinesiti nacionalno osvobojenje tudi nam.

Mesec kasneje, v letošnji novoletni številki je sam »Slovenec« stavil svojega zgodovinarja na laž. Objavil je poročilo o predavanju profesorja Foersmanna, namestnika - predsednika Ruske akademije znanosti, pred berlinskim »Društvom prijateljev nove Rusije«: pri mizi predsedstva sedita Einstein in veleposestnik dr. ing. grof Arco, prof. Foersmann pa govori o znanstvenem raziskavanju Rusije od polotoka Murmana do tropične puščave Kara - Kum (»znanstvena potovanja so strast profesorja Foersmanna.«), o 75 ekspedicijah, ki jih Akademija pošlje vsako leto na Sever, v Sibirijo, v Osrednjo Azijo, o odkritjih Kozlova v Mongoliji, o radiju in vanadiju v Turkestanu, o žveplu v Karakumski puščavi, o ležiščih železa v srednji kuriji, o hidrobioloških študijah, o delu geološkega odbora, Instituta za raziskavanje Severa, Instituta za gospodarsko botaniko in do 300 pokrajinskih znanstvenih društev. »Rusija se je predramila in to je glavni pomen sedanje dobe.«

Tudi drugi slovenski listi so kljub svojemu načeloma odklonilnemu stališču napram Rusiji vendar objavili poročila o marsikaterem njenem uspehu, zlasti o uspehih njene znanosti. Tega gradiva ne bom navajal. Konstatirati pa hočem, da razlika med meščansko in boljševiško znanostjo dejansko obstoja; kajti znanost je organ družbe in v kolikor se nova Rusija kot prva stopnja do kolektivizma bodočnosti razlikuje od meščanske države, v toliko se tudi njena znanost razlikuje od meščanske. Sodobna ruska znanost hoče biti, kakor pripoveduje prof. dr. Schatel (»Umschau« 1926, št. 8), obča last celokupne družbe in ne trpi tradicionalne ločitve v »strogo« učeno in poljudno; za znanstveno delo je mobilizirana vsa družba na ta način, da vsi družabni organi od stranke do ljudskih komisariatov vzdržujejo lastne znanstvene zavode; znanstveniki tam niso kakor pri nas mnenja, da jim ne gre razsojati o poslednjih stvareh; razume se, da komunistične astronomije ali biokemije ni; delo pa stoji zaradi svojega družabnega pomena v središču in socialno - gospodarsko raziskavanje tvori zato velik del znanosti v novi Rusiji. »Noch nie ist der Wissenschaft eine solche tätige Rolle im Leben des Alltags und der gesellschaftlichen Aktion zugewiesen. Die Wissenschaft gilt nicht nur als ein Pro-

¹ Te vrste zgodovino je dobro apostrofiral Polkovsky v svoji kritiki P. N. Miljukova: »Zgodovine druge ruske revolucije«, češ da mora naiven bralec te knjige zmago boljševikov smatrati za čudež nekega zlobnega čarovnika. Prav tako primitivno je zgodovinsko pojmovanje — si licet parva componere magnis — Šedivy-a.

J. K.:

Nekaj o sodobni vzgoji.

Umirite se; besede so brez potrebe in zaman. — Zaman, kakor z vsem krikom ne zadržite več kamena, izpustivši ga enkrat po bregu navzdol; zaman tudi, ker se vsa zgolj nasilna oblast da vzdržati le nasilno in začasno, etično utemeljeni avtoriteti pa se resno nihče ne upira. Tudi to nasilje, o svojem času opravičljivo, se mora spet o svojem času porušiti, ko zavlada spoznanje, da uničuje dobrine, ki jih ima gojiti. Brez potrebe: prav nič »prekucuškega« ni v vsem tem danes že splošnem stremljenju in prav nič nezdravo-pretiranih ali utopističnih načrtov vsaj pisec in vsi resnobno misleči nimamo v mislih. Pobjajajoči današnja avtoriteta hočemo opozarjati na nujnost edine. prave, etično utrjene avtoritete; iz te izvira vsa moč, ki je pred mladino za vzdrževanje neizogibno nujnega reda zares in brez vsakega dvoma potrebna. Gre za temeljne človeške pravice, kolikor so potrebne za zdrav razvoj mladinske duševnosti, gre za resnice, ki jih dušeslovje nepristransko odkriva in uči, vse znanstvo priznava in vzgojna veda (tudi po naših knjigah) zahteva v dobro mladine. Nevarni, pogubni so skoki. Ni vse za vsakega, velja tu še posebno. Današnja takozvana starejša generacija še ni ali ni več zmožna se preustrojiti, le za najmlajšo med njo, ki jim je duša dosti elastična, je doba za orientacijo že tu. Nobenemu posamezniku ne gre krivda; v njem se je sesedla in zgostila splošna duševna miselnost dobe, ki ga je vzgajala, njo samolastno revidirati je sicer dolžnost vsaj do neke starostne meje, za to pa je treba jasne zavesti in zdrave moči. Nasilnež po naravi in navadi z dobroto, ker izsiljeno, nepristno, vseskoz lažnivo, ne more izhajati, se bo osmešil in vse pokvaril. Zato je treba pripravljajna. Varati se mladina ne da. Še pes te spozna po glasu, ali si mu prijazen ali sovražen; kako vse drugače zna šele mladina s svojim finim sprejemnim aparatom ločiti vse pristno od nepristnega. Tudi strogost spoštuje, kjer je umestna, pristna in ne bestialna, z ničemur pa je od sebe bolj ne odbiješ nego z lažnivo priskutno prijaznostjo.

Vprašanje je resno in za resnobne ljudi. Tem pišem ne v pouk, le v pripravo in razmišljanje. Mnogo pa je zakrknjenih med nami in hudobnih. Ti slutijo v vsem, kar se da stlačiti v njih ozka prsa, prevratne »sovjete« in podobna strašila ali pa se rogajo, češ, pošljimo kar desetletnike v parlament, vse z jasnim načrtom, obvladati položaj s plitkim zavijanjem. Ne zanje, pač pa zaradi njih je treba pisati obširneje in podčrtavati tudi, kar je samo po sebi umevno: gre mi za vsakdanje pojave, ne za ekstreme, v mislih mi je prava etična, ne poljubna svoboda. — — —

Absolutizem in servilizem, kruhoborstvo, ozkoprsnost, domišljavost itd. so slabi činitelji. Vzgoja zaostaja pre d a l e č za novo dobo (ali: praksa za teorijo), mladina se razvija hoté ali nehoté v duhu s v o j e dobe. Javno mišljenje je napredovalo, človek je ostal nespre-

zirno poštenostjo pa posegajmo v duše »naše srednješolske starine«; če uničimo kal, ne vzraste plevel.

Splučno pa bodimo optimisti! Niso še »vsi križi dol«, če je mladina po svoje vesela in razposajena in če je mi ne razumemo, ker se premalo potrudimo, približati se ji in vživljati se z njeno dušo v njeno življenje. Dajte ji le vestnih učiteljev in dovolite ji pristnega doživljanja in prave svobode v zdravem zraku. Meni vsaj se dozdeva, da je še to malce razširjene svobode današnjih dni vzbudilo v mladini neprimerno več življenske resnosti, ki se prej ni mogla in ni smela razmahniti. Tudi čistega idealizma še dosti živi, kipi; če ga mi ne čutimo, nikar ga ne — ubijajmo.

* * *

Živa je resnica, da ima dober učitelj, to se pravi: vesten, celo na slabi šoli s slabim učnim načrtom lepe in zadovoljive uspehe, slab učitelj pa zmrevari tudi dobro šolo. To kaže dejstvo, da ni mesta težkim gornjim očitkom nikjer tam, kjer vsaj pretežno ne prevladujejo naznačeni temeljni nedostatki. V tem, ne v gmojni plači, temelji trajna vzvišenost poklica in vsa stanovska čast.

Sarajevo, v juniju 1926.

Vinko Košak:

Jakopič in naša nacionalna dolžnost.

Naša domovina je majhna in majhni so njeni ljudje; kakor ponižne živalice lazijo njeni ljudje skozi vsakdanjost; skoro vsak pozna mene in prav prijazno se pozdravljamo. Kadar pa se priklati pošast bede, takrat pa postane široko naokoli vse prazno in pusto.«

»... in — kar je posebno važno, če se še govori o penziju — kje je tista Indija Koromandija, kjer bi mogel uživati zasluženi ali nezasluženi svoj pokoj...«

»Kajti mi smo ubogi sinovi beraškega naroda, ki nima kruha in nima srca za nas, ki blodimo skozi življenje, kakor revne duše v vicah.«

(»Jutro«, 24. dec. 1926. Odlomek iz inter viva z Jakopičem.)

Res smo majhni in res smo ubogi (seveda po krivdi našega hlapčevstva), a še bolj smo nehvaležni! Na svoja stara leta mora eden naših največjih umetnikov, kar jih je rodila slovenska zemlja, skoraj umirati od pomanjkanja.

On, ki nam je utrl s svojo umetnostjo pot v Evropo, on, ki pomeni prvi in najvišji vzgon naše slikarske umetnosti, je moral spregovoriti besede, katerih nas mora biti v dno duše sram.

In mi smo jih brali ter smo si rekli: »Res grdo je, da živi v po-

so na redu! Časopisje ima dela čez glavo s politiko in uprava bi kršila slavno tradicijo, če bi se brigala za domačo igralko. —

Pred davnimi leti, ko v našem preprostem, pa tembolj iskrenem in poštenem gledališkem življenju še niti od daleč niso motili blesteči naslovi intendantov in administrativnih direktorjev, je delala in garala za naše slovensko gledališče — ampak stvar je preveč prozaična, da bi jo takole začeljal. Vse to, kar imam zdajle na srcu in na jeziku, se dà povedati tudi s čisto navadnim tonom in z vsakdanjo besedo, torej: Gospa Gusti Danilova, naša najstarejša aktivna igralka, se je vrnila iz Amerike v domovino in je nastopila v nedeljo 9. januarja po štirih letih spet na slovenskem odru v vlogi Mrs. Erylne Wildeove igre »Pahljača Lady Windermereove«. Z nastopom ge. Danilove je obogatel naš mali ensemble za eno najpomembnejših sil in delovna zmóžnost našega gledališča je spet za dobro mero narasla. Dobili smo spet močno slovensko igralko, katere vsaj v njeni umetnosti še ni užalil vlažni dih pustega birokratizma...

Naša uprava pa je mnogo pretežka, da bi prišla zaradi takih dogodkov iz svojega redoljubnega ravnotežja. Naši upravi je menda povsem dovolj, da je ga. Danilova rojena Slovenka in da je celó igralka, s katero se bo umetniška tvornost naše drame izdatno povečala. Ta uprava ima že od nekdanj zelo neokusno manijo, da se bo zaradi vsakega nebodigatreba trgala in če treba tudi pretrgala, domačim in zmóžnim igralcem pa metala polena in jim z neko posebno iznajdljivostjo in slastjo zagrenila vsako udelestvovanje v domovini. Ni dolgo tegà — že za časa Nučičevega gostovanja v Ljubljani in letos ob proslavi Danilove petdesetletnice in petindvajsetletnice ge. Juvancove smo na naši gledališki upravi marsikaj opazili, kar je povzročilo vse prej kakor pa zadovoljstvo in pomirjanje živcev. Vsa ta »opazovanja« bomo o priliki še narahlo objavili, da ne bi morda uživala uprava zaslužnega pokoja brez vsakih zasluženih očitkov vesti...

Znano je, da ima vsaka gledališka uprava svoje ljubljence, ki jih pritiska na svoje srce in pa svoje neljubljence, ki jih pritiska rajši ob zid. Ker pa so stene našega gledališča skrajno hladne in neprijazne, so se nekateri negodniki umaknili rajši skozi zid in je smola nanešla, da imajo ravno tiste, ki jih je naša uprava odslavljalna, v drugih, večjih gledališčih in pametnejših upravah najrajši. Tako so šli nekateri v Zagreb, nekateri v Ameriko itd., kakor je pač hotela usoda in mislim res, da je to bridka smola za našo upravo, če pišejo hrvatske, nemške in angleške kritike, da so vsi ti njeni neljubljeni pravi in veliki igralci. Sicer se pa uprava tolaži s tehtno okoliščino, da inozemskih gledaliških kritik principijelno ne bere in se nadalje tolaži s še tehtnejšim dejstvom, da tudi slovensko občinstvo teh kritik ne bere, in če jih, jim pa enostavno sploh ne verjame. Za nerodni primer, da bi se eden ali drugi teh neljubljenih igralcev utegnil vrniti, pa ima uprava že preskrbljeno takó, da ga pravočasno odbije ali pa — kar je za javnost boljše in mnogo previdnejše — da mu njegovo umetnost petkrat in desetkrat spotakne.

Tudi pri gospej Danilovi obnavlja naša uprava — zdaj že v tretjič — svojo preizkušeno prakso. Leta 1913 so jo čutili vsi slovenski igralci... ga. Danilova je šla takrat prvič v Ameriko. Po sedmih letih naporenega a uspešnega organizatoričnega in umetniškega dela med ameriškimi Slovenci se je vrnila na Nučičev klic leta 1920 v Ljubljano. Že leto pozneje

„Jugoslovenski filmi“.

I.

V »Jutru« z dne 1. decembra 1926 je priobčil neki »Peter List«, sicer profesor slovenščine ter dr. filozofije, macafizeljsko pisan podlistek z naslovom »Grožnostrašne sanje profesorja Slavca«. V njem hoče s potvorjenim citatom naprtiti znanemu profesorju slavistike na ljubljanski univerzi, da je v svojem slavnostnem govoru ob priliki odkritja Miklošičevega spomenika v Ljutomeru, napisal, da je navedel Franc Miklošič, ko je prosil za službo v knjižnici, da mu je znana »... slovenščina v vseh njenih narečjih«. In ta »slovenščina v vseh njenih narečjih« se potem še ponovno ponavlja ter služi kot podlaga za čisto napačne zaključke. To, da ne bo izgovora, da se je zgodila tiskovna napaka. V resnici pa se glasi mesto, ki ga citira člankar »... slovanščine v vseh njenih narečjih«.¹

In če bi bilo napisano »slovenščina v vseh njenih narečjih«, bi to seveda še zdavnaj ne dokazovalo, da je slovenščina narečje srbskega jezika, kar bi g. dr. tako rad povedal, če bi ne bil preveč zajca. Mislim, da je g. profesorju znano, da ima slovenščina, kot seveda vsak drug jezik nareč.a. Ker pa je rekel Miklošič, »slovanščina v vseh njenih narečjih«, pomeni to, da je smatral Miklošič — v smislu tedanje filologije — vse slovanske jezike kot eno skupnost ter imenoval za to posamezne jezike narečja. V tem smislu je seveda slovenščina narečje, kakor tudi ruščina, češčina itd., ni pa še o tem rečeno, da je narečje srbskega jezika.

Upam, da sem g. dr. prepričal, da je streljal v slepo!

II.

V istem članku je napisal pisec na račun »Mladine« sledeče besede:

»»Mladina« vas bo označila z izdajalcem...« »prav tako, kakor je proglasila dr. Žerjav...«

Da si bomo enkrat za vselej na jasnem, vsem, ki se čutijo prizadete to-le:

Če stoji dr. Žerjav na stališču, da smo Južni Slovani en narod, potem mora, dosledno temu zanikati, da bi bila slovenščina jezik ter ji priznavati samo značaj narečja. In mi smo prepričani, da dr. Žerjav tudi tako misli, kajti dosledno temu njegovemu prepričanju uvaja njegovo glasilo »Jutro« v svojih člankih srbohrvatske besede pa če so tudi neslovanškega izvora, na pr. tatarskega, turškega, nemškega, italijanskega ali francoskega izvora, dasi imamo za te Slovenci lepe domače, ali pa izposojenke iz drugih slovanskih jezikov, ki so nam že zdavnaj prešle v mozeg in kri.²

In proti temu smo se in se bomo borili!

¹ Glej »Ljubljanski Zvon« 1926, štev. X., str. 563.

² V dokaz naj navedem: činovnik, kaldermina, shvačati (skovanka po be-greifen), granica, štampa, direkcija itd.

poslužil, navadno na višku svojih vroto bobnečih zaletov. Služili so mu samo kot podstava za njegovo namišljeno veličino, pred katero je ob časih najvišjih zaletov padlo vse, kar je kdaj rodila slovenska zemlja, v globoko neznanost. Kot tak praktičen primer mu je služil n. pr. Ivan Cankar. Ko je Podbevšek, našeniljen s socializmom, oznanjal »edino zveličavno« proletarsko umetnost in njene dolžnosti napram zatiranemu razredu, mu je služil »sodrug« Cankar kot praktičen vzgled, kako se dela proletarska umetnost. Nemila usoda je odpihnila njegov socializem, pobrala njegovo proletarsko umetnost in sodruga Cankarja, in po nekaterih novih odisejadah mu je zasijalo solnce novega zaleta ter mu odkrilo tri etike, za katere mu služi kot praktičen primer zopet Ivan Cankar. Tako se je zaenkrat končala njegova križempot pri postaji treh etik.

Ampak posebnost te njegove postaje je tretja etika, o kateri edini pove nekaj več kakor o prvih dveh etikah, namreč, da je to »etika, ki bi bila (sic!) praktična, osebna, življenska, človeška, kakor pač jo hočemo imenovati.« Vendar to še ni višek njegovega razodetja o tretji etiki! Šele »praktični« vzgled Ivana Cankarja nam nekoliko pove, odkod taka velikopoteznost in širokogrudnost pri tretji etiki. Podbevšek namreč pravi, da je Cankarju kot človeku s telesom in dušo mogoče očitati marsikaj, a da zaradi tega kot umetnik ni prav nič manjši. Kolika gimljivost, koliko literarno kujonstvo in hinavščina tiči v tej izjavi, nam pokaže nadaljno medrovanje Antona Podbevška o Cankarjevi praktični etiki. On pravi namreč: »Sem spada tudi razglabljanje (sic!), kaj je pravzaprav bil: socialist, klerikalec ali najhujše vrste liberallec. Kakor bi bilo to važno za Cankarja umetnika!«

Anton Podbevšek je previden človek: previdnost mu je narekovala, da je najprvo napravil splošen uvod o treh etikah h kritiki, ki z njegovimi etikami nima nobenega opravka; previdnost mu je ukazala, da se je na široko razkoračil s tremi etikami v preračunane namene; previdnost ga je naučila tiste širokopoteznosti in širokogrudnosti, s katero govori o tretji etiki; previdnost ga je vodila, da tretje širokogrudne sinje etike ni imenoval praktično in nepočteno mcralo, kakor bi bilo treba; previdnost mu je navdahnila tisto čudovito vzdržnost, s katero očita Cankarju »marsikaj«, ne pove pa, kaj bi bilo tisto marsikaj; in previdnost, kronana z nesramno predrznostjo, mu je izvabila navidez nedolžno-ogrceno opombo, češ, kako malenkostno vprašanje, kaj je Cankar pravzaprav bil v političnem življenju.

Podbevšek ve dobro, da najbolj bedasti ali lahkoverni človek na Slovenskem ni rekel in ne bo rekel, da je Cankar kot človek živel popolno življenje. Toda samo zlobnež, cinik ali hinavec more s pridom in zadovoljstvom oznanjati moralo kakega Aleša iz Razora: »Saj je res, da sem si dušo otoveril z grehi kakor jesihar, ampak... še svetnik greši po sedemkrat na dan, pa je vendarle svetnik!« Podbevšek hodi okoli s ponosnim čelom, okrog ustien zaničljiv smehljaj: »Bedaki, kaj gledate na njegove čevlje in noge, saj njegova glava je nad oblaki in je obžarjena od večne, umelnostne etike!« Da, vsa Podbevškova genljiva hinavščina tiči v tem, da podtika Cankarjevi človeški nepopolnosti svojo tretjo etiko in ž njo vred nesramnost razglabljanja, kaj je pravzaprav bil: socialist, klerikalec ali najhujše vrste liberallec. Podbevšek bi lahko napisal: Res je, da je kot človek živel nepopolno življenje, toda sam je nekje zapisal, da je delo umetnikovo le mottó njegovega življenja, in da je bil tem neizprosnejši

katerim imenom v slovenski poeziji, ki je naš najjačji literarni produkt. Biesk Prešerna in Župančiča je poleg raznih drugih slovenskih pesnikov mnogo večji od Gradnika, kar priznava pesnik sam. Vendar je težko dvomiti o pristnosti njegovega subjektivnega doživljanja. — Naša povojna pesniška generacija, ki jo je krvavo besnenje Evrope v letih 1914—1918 duhovno in čustveno popolnoma preustrojila, izkazuje ali socialno-borbena ali pa religiozno-mistično orientacijo. Gradnik, ki je izšel iz naše moderne, ne pripada niti prvi niti drugi, ampak je zapoznel meteor iz plejade Ketteja, Murna in Župančiča.

Gradnik je imenoval svojo zadnjo zbirko: *De profundis*. Osnovna barva teh zadnjih pesmi je povsem drugačna od njegovih prejšnjih knjig. Pesem tihega, melanholičnega pričakovanja v njegovi subjektivni liriki se je izprevrгла v disharmonično refleksijo vsakdanjega, enoličnega življenja, ki jim je zadnja pcanta — Smrt. Iz idealov v življenje, odtod v razočaranje in končno k hrepenenju za zadnjo, večno svobodo, taka je pot pesnika; in Gradnik doživlja v tej zbirki to poslednjo fazo.

Zbirka je razdeljena v osem oddelkov. Prvi cikel ima naslov zbirke same. Pesnik se vrača v žalostno-dremotne pokrajine grobov, ki hranijo goraka, neiztrohnela srca in ki neprestano vabijo pod zeleno rušo z glasom deklice, motiv, ki ga srečujemo že v »Padajočih zvezdah« in »Peti boleti« in ki mu je dal Gradnik v tej zadnji redakciji najpopolnejši izraz. — Drugi oddelek tvori dvojce vsebinsko malo pomenljivih sonetov o sv. Frančišku Asiškem. — Tretji del obsegajo miselne refleksije v dikciji, kakoršne nismo vajeni pri Gradniku in ki spominja na tekste v slikanicah z razno pisano šaro. Pesnik oživlja, rekel bi, personificira razne malopomembne predmete in jim obeša nezanimive metaforične okraske. Izjemi sta le pesmi »Vcdn,ak« in »Črv«; v prvi je lepo izraženo samožrtvovanje, v drugi pa neizogibno propadanje snovi. V glavnem je to najslabši del njegove zbirke. Tudi Gradnik išče novih snovi in izraza, vendar se mu je topot poskus popolnoma ponesrečil.

Čudim se, da je Gradnik v zbirko »De profundis«, kjer bi človek pričakoval najskrivnejše žarke iz zaklenjene kamrice, sprejel tuje pesmi v prevodu iz starokitajske lirike, ki obsegajo četrti del njegove zbirke. Misel izdati v taki pesniški zbirki tuje pesmi, pa najsi so prevodi še take umetnine zase, se mi zdi ponesrečena, ker mora biti zbirka s tem naslovom le izraz onega avtorja, ki jo je podpisal. Opravičil bi le svobodne subjektivno preživete prepesnitve, ki jih pogosto srečujemo v knjigah raznih tujih poetov. — Peti del tvorijo prigodnice, od katerih človek a priori ne pričakuje ničesar dobrega. Vendar je Gradnik uvrstil mednje tudi dve pesmi, posvečeni Ivanu Tavčarju, ki sta dostojni umetni.

Ni bilo še zbirke Gradnikovih pesmi, da se ne bi avtor v njej domislil svoje ožje domovine — Primorske. Razumljive so tople besede, polne hrepenenja in spominov na Kras, Brda, Vipavsko, Seško dolino itd. Ali kljub temu prehaja pri njem to že v maniro in menda ne bo več vasi v Julijski Benečiji, ki je ne bi oblagodaryl Gradnik s kakim sonetom. — Predzadnji, to je sedmi del, obsegajo spet prigodnice, posvečene naši mladi Gržavi, kjer entuzijastično slavi ujedinjenje treh južnoslovanskih narodov. Najbrže so te pesmi po svojem zarodku ali celo postanku starejšega, izza-

jočo socialno krizo v državah s kapitalističnim gospodarskim redom. Vendar pa Jugoslavija do novembra 1926. leta ni sprejela niti ene mednarodne delovne konvencije.

Notá bene: Beograjski parlament je 26. novembra 1926 sprejel 12 reci in beri — dvanajst — mednarodnih delovnih intervencij od 21 — enaindvajsetih — konvencij, ki so jih uvedle vse ostale države, ki so včlanjene v Društvu Narodov. Jasno je, da tako postopanje merodajnih jugoslovenskih činiteljev kaže temne perspektive, ki direktno tangirajo socialno krizo in še socialno reakcijo posebej.

Najznačilnejše pa so konvencije, ki jih je parlament sprejel, kajti med njimi ni niti ene, ki bi delovnemu ljudstvu — manuelnemu in osebno duševnemu — po zakonu zmanjšala mizeren gospodarski in socialni položaj in niti ene, ki bi delovno ljudstvo narodov Jugoslavije zaščitila pred vedno večjimi eksploatacijami in izkoriščanjem.

4. Brezposelnost. Poleg naraščajoče krize se oglašá z vedno večjimi dimenzijami še drug simptom gospodarskih kriz: brezposelnost. Ta se je izvršila tako zelo, da je delavstvu skoraj popolnoma onemogočena eksistenca .

Viri in vzroki za brezposelnost v naši državi tiče v gospodarski krizi in pa v neurejenih finančnih razmerah. Zbog tega je dana možnost, da se brezposelnost z grozovito naglico širi v vse panoge jugoslovenske industrije. Ogromna je že armada brezposelnih manualnih in duševnih delavcev.

Jugoslovenski proletariat je poleg redukcij plač, delovnega časa — obdan še z javljajočo se brezposelnostjo tako, da delavstvo danes pada v depresijo in obup. Samomori se vrše vsak dan, ljudstvo hiti v inczemstvo, gospodarstvo Jugoslavije pa propada.

* * *

Kratka analiza, ki sem jo podal v teh vrsticah, nam jasno predočuje vso strahotno sliko naše socialne politike: socialno reakcijo v Jugoslaviji. Gospodarsko in socialno stanje tangiranih razredov Jugoslavije je neznosno in nevzdržno. Za to je potrebna konsolidacija in sanacija nacionalnega gospodarstva, hitra rešitev perečih socialnih problemov v prid ročnega in duševnega proletariata narodov Jugoslavije. Edino resna volja in človekoljubje zastopnikov delovnih narodov v državi z zdravimi gospodarskimi in socialnimi programi more to zevajočo rano v življenju države ozdraviti, le to more rešiti ves aparat pod vseobčo krizo in le to more uničiti socialno reakcijo v Jugoslaviji.

Za to je tudi dolžnost poštenih kompetentnih faktorjev, da se sprejme v Jugoslaviji:

- Zakon o osemurniku za manuelne delavce;
- zakon o zaščiti duševnih delavcev;
- vseh 21 mednarodnih delovnih konvencij;
- ustavi vse redukcije plač, delovnega časa itd.;
- da se omeji brezposelnost in izdaja brezposelne podpore.

20. stoletja — in predvsem imam tu zgodovino v mislih — pri tako pomembnem dogodku kakor je ruska revolucija pač ne more prezreti nujnega razvoja družabnih sil in ta dogodek tolmačiti kot zloben čin enega milijonarja in skoro sto Judov. To pisanje pisati in katere »znanstvenike« je treba — če hočete — izgnati ali pa jih zaposliti pri urejevanju kazal, ki se ob njih spodtika Šedivy,¹ — neresnice: poročila, ki jih v nastopnem navajam, so dokaz — nacionalnega defetizma: goli, za malomeščana tipični defetizem je, če se mlad slovenski človek s tako cinično gesto kakor Šedivy odreče Rusije, ki je med svojimi narodi realizirala načelo samoodločbe, to je ono načelo, ki bo samo nezizprosna borba zanje mogla prinesiti nacionalno osvobojenje tudi nam.

Mesec kasneje, v letošnji novoletni številki je sam »Slovenec« stavil svojega zgodovinarja na laž. Objavil je poročilo o predavanju profesorja Foersmanna, namestnika - predsednika Ruske akademije znanosti, pred berlinskim »Društvom prijateljev nove Rusije«: pri mizi predsedstva sedita Einstein in veleposestnik dr. ing. grof Arco, prof. Foersmann pa govori o znanstvenem raziskavanju Rusije od polotoka Murmana do tropične puščave Kara - Kum (»znanstvena potovanja so strast profesorja Foersmanna.«), o 75 ekspedicijah, ki jih Akademija pošlje vsako leto na Sever, v Sibirijo, v Osrednjo Azijo, o odkritjih Kozlova v Mongoliji, o radiju in vanadiju v Turkestanu, o žveplu v Karakumski puščavi, o ležiščih železa v srednji kuriji, o hidrobioloških študijah, o delu geološkega odbora, Instituta za raziskavanje Severa, Instituta za gospodarsko botaniko in do 300 pokrajinskih znanstvenih društev. »Rusija se je predramila in to je glavni pomen sedanje dobe.«

Tudi drugi slovenski listi so kljub svojemu načeloma odklonilnemu stališču napram Rusiji vendar objavili poročila o marsikaterem njenem uspehu, zlasti o uspehih njene znanosti. Tega gradiva ne bom navajal. Konstatirati pa hočem, da razlika med meščansko in boljševisko znanostjo dejansko obstoja; kajti znanost je organ družbe in v kolikor se nova Rusija kot prva stopnja do kolektivizma bodočnosti razlikuje od meščanske države, v toliko se tudi njena znanost razlikuje od meščanske. Sedobna ruska znanost hoče biti, kakor pripoveduje prof. dr. Schatel (»Umschau« 1926, št. 8), obča last celokupne družbe in ne trpi tradicionalne ločitve v »strogo« učeno in poljudno; za znanstveno delo je mobilizirana vsa družba na ta način, da vsi družabni organi od stranke do ljudskih komisariatov vzdržujejo lastne znanstvene zavode; znanstveniki tam niso kakor pri nas mnenja, da jim ne gre razsojati o poslednjih stvareh; razume se, da komunistične astronomije ali biokemije ni; delo pa stoji zaradi svojega družabnega pomena v središču in socialno - gospodarsko raziskavanje tvori zato velik del znanosti v novi Rusiji. »Noch nie ist der Wissenschaft eine solche tätige Rolle im Leben des Alltags und der gesellschaftlichen Aktion zugewiesen. Die Wissenschaft gilt nicht nur als ein Pro-

¹ Te vrste zgodovino je dobro apostrofiral Polkovsky v svoji kritiki P. N. Miljukova: »Zgodovine druge ruske revolucije«, češ da mora naiven bralec te knjige zmago boljševiskov smatrati za čudež nekega zlobnega čarovnika. Prav tako primitivno je zgodovinsko pojmovanje — si licet parva componere magnis — Šedivy-a.

J. K.:

Nekaj o sodobni vzgoji.

Umirite se; besede so brez potrebe in zaman. — Zaman, kakor z vsem krikom ne zadržite več kamena, izpustivši ga enkrat po bregu navzdol; zaman tudi, ker se vsa zgolj nasilna oblast da vzdržati le nasilno in začasno, etično utemeljeni avtoriteti pa se resno nihče ne upira. Tudi to nasilje, o svojem času opravičljivo, se mora spet o svojem času porušiti, ko zavlada spoznanje, da uničuje dobrine, ki jih ima gojiti. Brez potrebe: prav nič »prekucuškega« ni v vsem tem danes že splošnem stremljenju in prav nič nezdravopretiranih ali utopističnih načrtov vsaj pisec in vsi resnobno misleči nimamo v mislih. Pobijajoči današnjo avtoriteto hočemo opozarjati na nujnost edine. prave, etično utrjene avtoritete; iz te izvira vsa moč, ki je pred mladino za vzdrževanje neizogibno nujnega reda zares in brez vsakega dvoma potrebna. Gre za temeljne človeške pravice, kolikor so potrebne za zdrav razvoj mladinske duševnosti, gre za resnice, ki jih dušeslovje nepristransko odkriva in uči, vse znanstvo priznava in vzgojna veda (tudi po naših knjigah) zahteva v dobro mladine. Nevarni, pogubni so skoki. Ni vse za vsakega, velja tu še posebno. Današnja takozvana starejša generacija še ni ali ni več zmožna se preustrojiti, le za najmlajšo med njo, ki jim je duša dosti elastična, je doba za orientacijo že tu. Nobenemu posamezniku ne gre krivda; v njem se je sesedla in zgostila splošna duševna miselnost dobe, ki ga je vzgajala, njo samolastno revidirati je sicer dolžnost vsaj do neke starostne meje, za to pa je treba jasne zavesti in zdrave moči. Nasilnež po naravi in navadi z dobroto, ker izsiljeno, nepristno, vseskoz lažnivo, ne more izhajati, se bo osmešil in vse pokvaril. Zato je treba pripravljanja. Varati se mladina ne da. Še pes te spozna po glasu, ali si mu prijazen ali sovražen; kako vse drugače zna šele mladina s svojim finim sprejemnim aparatom ločiti vse pristno od nepristnega. Tudi strogost spoštuje, kjer je umestna, pristna in ne bestialna, z ničemur pa je od sebe bolj ne odbiješ nego z lažnivo priskutno prijaznostjo.

Vprašanje je resno in za resnobne ljudi. Tem pišem ne v pouk, le v pripravo in razmišljanje. Mnogo pa je zakrknjenih med nami in hudobnih. Ti slutijo v vsem, kar se da stlačiti v njih ozka prsa, prevratne »sovjete« in podobna strašila ali pa se rogajo, češ, pošljimo kar desetletnike v parlament, vse z jasnim načrtom, obvladati položaj s plitkim zavijanjem. Ne zanje, pač pa zaradi njih je treba pisati obširneje in podčrtavati tudi, kar je samo po sebi umevno: gre mi za vsakdanje pojave, ne za ekstreme, v mislih mi je prava etična, ne poljubna svoboda. — — —

Absolutizem in servilizem, kruhoborstvo, ozkoprsnost, domišljavost itd. so slabi činitelji. Vzgoja zaostaja pre d a l e č za novo dobo (ali: praksa za teorijo), mladina se razvija hoté ali nehoté v duhu s v o j e dobe. Javno mišljenje je napredovalo, človek je ostal nespre-

zirno poštenostjo pa posegajmo v duše »naše srednješolske starine«; če uničimo kal, ne vzraste plevel.

Splošno pa bodimo optimisti! Niso še »vsi križi dol«, če je mladina po svoje vesela in razposajena in če je mi ne razumemo, ker se pre-malo potrudimo, približati se ji in vživljati se z njeno dušo v njeno življenje. Dajte ji le vestnih učiteljev in dovolite ji pristnega doživljanja in prave svobode v zdravem zraku. Meni vsaj se dozdeva, da je še to malce razširjene svobode današnjih dni vzbudilo v mladini neprimerno več življenske resnosti, ki se prej ni mogla in ni smela razmahniti. Tudi čistega idealizma še dosti živi, kipi; če ga mi ne čutimo, nikar ga ne — ubijajmo.

* * *

Živa je resnica, da ima dober učitelj, to se pravi: vesten, celo na slabi šoli s slabim učnim načrtom lepe in zadovoljive uspehe, slab učitelj pa zmrevari tudi dobro šolo. To kaže dejstvo, da ni mesta težkim gornjim očitkom nikjer tam, kjer vsaj pretežno ne prevladujejo naznačeni temeljni nedostatki. V tem, ne v gmojni plači, temelji trajna vzvišenost poklica in vsa stanovska čast.

Sarajevo, v juniju 1926.

Vinko Košak:

Jakopič in naša nacionalna dolžnost.

Naša domovina je majhna in majhni so njeni ljudje; kakor ponižne živalice lazijo njeni ljudje skozi vsakdanjost; skoro vsak pozna mene in prav prijazno se pozdravljamo. Kadar pa se priklati pošast bede, takrat pa postane široko naokoli vse prazno in pusto.«

»... in — kar je posebno važno, če se še govori o penziju — kje je tista Indija Koromandija, kjer bi mogel uživati zasluženi ali nezasluženi svoj pokoj...«

»Kajti mi smo ubogi sinovi beraškega naroda, ki nima kruha in nima sreča za nas, ki blodimo skozi življenje, kakor revne duše v vicah.«

(»Jutro«, 24. dec. 1926. Odlomek iz inter viva z Jakopičem.)

Res smo majhni in res smo ubogi (seveda po krivdi našega hlapčevstva), a še bolj smo nehvaležni! Na svoja stara leta mora eden naših največjih umetnikov, kar jih je rodila slovenska zemlja, skoraj umirati od pomanjkanja.

On, ki nam je utrl s svojo umetnostjo pot v Evropo, on, ki pomeni prvi in najvišji vzgon naše slikarske umetnosti, je moral spregovoriti besede, katerih nas mora biti v dno duše sram.

In mi smo jih brali ter smo si rekli: »Res grdo je, da živi v po-

Med zasluge MHT spada tudi popularizacija Dostojevskijevih romanov. Pri tem so iznašli povsem originalen način postopanja z njegovimi deli. Dramatizacije so popolnoma zveste Dostojevskijevim delom. Noben prizor ni vrinjen od dramaturgov, samo koncentrirano je dejanje v posamezne prizore. Vez med njimi tvori lektor-recitator. Tako so zamogli uprizoriti ogromna romana »Bese« in »Brate Karamazove«. Klasičen primer take dramatizacije imamo tudi v slovenščini, ki jo je oskrbel režiser Milan Skrbinšek in sicer Ivan Cankarjeva povest »Hlapec Jernej in njegova pravica«. Dramaturg v celem delu ni napisal nobene svoje besede, točno se je držal originala, čigar prizore je spretno zliil v devet slik. Še opisovanje scene je iz Cankarjevega dela. To je najčistejši način dramatiziranja po vzoru MHT.

* * *

Naturalizem v literaturi je izzvenel v golo posnemanje življenjskih dogodkov, iz umetnosti je prešel v direktno podajanje življenja samega. Umetnost se je izgubljala v golo posnemanje in fotografiranje. Dostojevskijev v notranjost obrnjeni realizem ali takozvani dušni naturalizem se je izdegeneriral pri njegovih epigonih v golo psihologiziranje in psihopatologijo. Klasičen primer je Leonid Andrejev, ki ni ničesar drugega kakor potenciran psiholog, ki je zašel ponekod — zlasti v nekaterih dramah — naravnost v zdravniško psihološko analizo. Vrhutega je bil patološka natura in iz večina njegovih del seva bolnost.

Nekaj podobnega se je zgodilo z umetnostjo MHT. Igranje naturalističnih, psihopatoloških dram nekaterih modernih pisateljev, je dovedlo njihovo podajanje ponekod v mučno psihologiziranje. Predočimo si n. pr. Andrejevo eksperimentalno dramo »Misel« v uprizoritvi MHT. Dovršenost podajanja mora tukaj zaiti v živčno prenapet psihologizem in gledalec ima več umske muke ob taki drami kakor umetniškega doživljanja, kljub temu, da je drama res andrejevsko originalno zasnovana.

Naturalistični teater je naravnost študiral medicinska znanstvena dela, da je lahko tem varnejše in tem resničnejše podal tega ali onega človeka iz te ali one drame. Tako se je usužnjil prvič direktnemu posnemanju življenja, drugič pa psihološkemu analiziranju. Na vsak način je bil zanimiv za psihoanalitike dr. Freudovega kova.

V glavnem pa se priključi umetnosti MHT še eno dejstvo. MHT so mnogi krstili kot dom Čehova in mu niso delali krivice. Kdor pozna delo MHT od njegovih uspešnih početkov do danes, lahko sleduje Čehova kot vezočo linijo, ki se vleče od začetka do danes. V njem je našel Stanislavski, vsaj v glavnem, kar je iskal. Drame Čehova so realistične, lahno psihološke in so že zavite v nežno kopreno simbolizma. Kolorit njegovih dram je tako dušen, na videz miren, notranje razburkan. Spomnite se doktorja v Stričku Vanji ali uboge Sonje, ene izmed najlepših in najnežnejših oseb iz njegovih dram. Zunanje dejanje je skoraj mrtvo, samo včasih vzkipi kdo izmed trpečih ali kakor da se je izgubil v sebi tuje življenje, se povrne skesan, v svojo in božjo voljo vdan. Umetnost MHT je našla v

popolnoma nenaturalistična, skoraj bi dejal futuristična. Samo štirje glavni igralci so bili kostimirani, ostali so bili v navadni moderni obleki, prišli v začetku igre taki na oder in eden je potegnil iz kake brezizrazne kulise kos blaga, si ga ogrnil kot plašč čez moderno obleko, drugi si je iz podobnega na odru pred občinstvom zvil turban itd. Tako je pobijal Vahtangov naturalizem in tezo, da ljudje morajo ves čas živeti, kakor da so pri stričku Vanji itd. Osvojeval je tudi igralsko umetnost in upeljeval igranje zaradi igranja. Povrnil se je k igranju. Če tudi je kot mlad režiser umrl že l. 1922., vendar je ustvaril svojemu ensembli tako trdne temelje, da eksistira danes kot Moskovski Hudožestveni Teater II. in ima svoje gledališko poslopje v Moskvi. Glavni igralec je nečak pisatelja Čehova — M. A. Čehov. V repertoarju imajo Strindbergovega Erika XIV., Hamleta, Dickensovega Cvrčka za pečjo itd. Čehova smatrajo za najboljšega igralca Sovjetske Rusije.

Kljub Vahtangovim novotarijam, je vse njegovo delo samo reformacija, ki se od glavne teze — notranje resničnega podajanja igralčeve umetnosti tudi ni oddaljila, kolikor se je, se je samo v malenkostnih dimenzijah.

Fr. Veber:

Sokrat.

(Dalje.)

III. Sokratov nauk.

Načelno ogrodje Sokratove filozofije.

Diogen Laercij in Ciceron poročata, da je Sokrat priklical filozofijo z nebes na zemljo, da jo je uvedel v mesta in domove ter prisilil k razmišljanju o življenju, o običajih ter o dobrem in zlu. S temi izreki je v bistvu dobro označeno glavno jedro Sokratove filozofije, ki se ni več pečala s prirodoslovnimi in nebesnimi pojavi, temveč ki je videla svoje težišče v problemu človeka. Vendar pa Sokrat ni imel dovršenega sistema, temveč le posebno filozofsko metodo, ki je nastajanje takih sistemov šele omogočala. Sokrat ni podajal dovršene miselne stavbe same, pač pa sredstva, ki bi bila za tako stavbo potrebna. Ni učil nikake filozofije, pač pa je učil, kako naj se filozofira. V tesni zvezi s tem je tudi dialogičen značaj njegovega pouka. Po vseh sporočilih je vprav filozofski **razgovor** najznačilnejši znak Sokratovega prosvetnega udejstvovanja in zato tudi ni čuda, da je njegov največji neposredni učenec, Platon, ustvaril dialog kot tipično obliko filozofskega pouka. In s tem dialogičnim značajem Sokratovega delovanja sta v najožji zvezi še dva druga činitelja, ki sta za njegovo filozofijo enako značilna. Mislim na Sokratovo »ironijo« in pa na njegovo dialektično »preizkuševanje« ljudi. Sokrat ni »sam« poučeval, temveč je samo po razgovoru z drugimi izkušal priti do njihovega znanja ter neznanja, pri čemer se je njegova izpoved, da sam nič ne ve, prečesto spremenila v

kdo dela in po kakršnemkoli vedenju, vsekakor je vsak dejanski to, česar se je naučil . . . Ali torej po vsem tem ni tudi pravičen tisti, ki se je pravičnosti naučil?« Glede po Aristotelu omenjene definatorične Sokratove metode pa poroča zopet n. pr. Ksenofon v istih »Spominih«: »Vedno se je razgovarjal o človeških zadevah, pri čemer je povpraševal, kaj je pobožnost kaj nepobožnost, kaj lepota kaj grdota, kaj pravica kaj krivica, kaj modrost kaj brezumnost, kaj pogumnost kaj strahopetnost, kaj država kaj državnik, kaj človeška vlada kaj človeški vladar. In poleg vsega tega še o mnogem drugem, kar naj bi po njem vsi vedeli, kolikor naj bodo popolni . . .« Še jasnejše pa je sledeče Ksenofonovo poročilo: »Nikoli ni pozabil v družbi povpraševati, kaj da je vsaka reč.« Podobno se glase tudi vsa Platonova sem spadajoča poročila. Obenem prikazujejo že podani primeri gori omenjeno organsko zvezo med Sokratovo induktivno in definatorično metodo. Sokrat zahteva po navadi od tistega, s katerim se razgovarja, predvsem definicije, n. pr. pogumnosti, lepote, kreposti itd. In po navadi mu drug hitro podaja take definicije, ki pa se izkažejo, merjene na posameznih slučajih, kot nezadostne, take, da jih je treba popraviti. V to svrho služijo nadaljnji posamezni slučajji, ki se tako dolgo nadaljujejo, dokler ne prideta oba, Sokrat in njegov drug, do končne definicije — ali pa se razgovor prekine. In v tem smislu je v istini vse induktivno Sokratovo postopanje v službi njegovega definatoričnega, ki ga ima obenem za svoj glavni in edini cilj. In prav tako je zdaj kaj umljivo, kako da je na temelju te in take metodike vzrastla in morala vzrasti sokratična ironija na eni strani in enako sokratično preizkuševanje ljudi na drugi. Ta ironija ni bila namenjena — zasmehu drugih ljudi, temveč v njej naj bi se le prikazovala namišljenost tako zvanega človeškega znanja. In tisti, ki ga vse to ni »žalilo«, je prihajal samoobsebi do pravega znanja, prestana preizkušnja ga je v bistvu zboljšala.

Naj sledi še poseben primer iz Ksenofonovih »Spominov«, v katerem je združeno oboje, induktivno in definatorično Sokratovo postopanje in ki nas vede obenem tudi na gori omenjeno glavno polje, na katerem se je vsa Sokratova miselna metodika dejanski udeleževala. Gre za definicijo krivice. Prvi odgovori, ki jih Sokrat v tem smislu dobiva, se glase, da dela krivico n. pr. tisti, ki vara, ki stori komu kaj hudega, ki žene koga v sužnjost itd. Toda nadaljnji posamezni slučajji pokažejo, da se vsa taka dejanja vrše v slučaju vojske napram sovražnikom in da jih vprav v tem slučaju ne moremo smatrati za krivična. Tako pa sledi nadaljnji odgovor, češ, da so taka in podobna dejanja krivična le toliko, kolikor se vrše napram prijateljem. Toda zopet pokažejo nadaljnji posamezni slučajji, da je tudi ta definicija še nezadostna. Kajti saj ne dela nikake krivice tisti, ki n. pr. svojega bolnega sina le v to svrho vara, da ga takó prisili k izpitju zdravila, ali ki n. pr. svojemu obupanemu prijatelju bodisi tajno bodisi s silo vzame meč, s katerim se hoče ta umoriti itd. Šele iz vseh takih posameznih slučajev sledi končna korektura one prvotne definicije v tem smislu, da so vsa poprej omenjena in podobna dejanja le toliko krivična, kolikor se vrše napram prijateljem z n a m e n o m, jim škodovati.

Pride na vrsto kardinalna v s e b i n s k a točka Sokratove filozo-

energično odreče vsemu temu, kar se na splošno smatra za človeško srečo, namreč dnevnemu vsakejakemu »uživanju«. Tretjič spada sem ves že pri priliki crisa Sokratovega življenja omenjeni njegov boj proti vsemu relativizmu in nihilizmu tedanjih sofistov. Vprav na etičnem polju je bila Sokratu v to svrho potrebna neka trdna psihološka baza, ki naj bi oni relativizem in nihilizem že z biološko-psiholoških vidikov vedla ad absurdum. Če je n. pr. sofist Hippias postavam in postavni zvestobi odrekal vsako objektivno veljavnost, ker da se menjavajo od časa do časa celo v okviru iste države, je Sokrat to argumentacijo pobijal s tem, da je opozarjal na ono korist, ki izvira iz zvestobe napram postavam državni celoti na eni strani kakor tudi njenim poedinim članom na drugi. In če isti Hippias z enakimi argumenti zavrača objektivno veljavnost prepovedi spolnega občevanja med starši in otroci, češ, da taka prepoved ni povsod vpeljana, opozarja nasprotno Sokrat na dejstvo rasne degeneracije, ki bi izvirala in dejanski izvira iz takega občevanja, in dobiva tako zopet s pomočjo pojma koristi sredstvo, ki mu omogoča videti v prepovedi onega spolnega občevanja pravi zakon in to brez ozira na vprašanje, ali je ta prepoved povsod vpeljana ali pa ne. Četrtrič pa je v tem stiku še pomniti, da meri Sokrat tudi vse ostale pojave z vidika njih take ali drugačne koristi, n. pr. tudi človeško razmerje do bogov, da celo zgolj znanstveno ali teoretično človeško udejstvovanje. Ta vidik je obenem tistih vidik, ki je Sokrata samega nagnil k temu, da se ni več po vzorcu prejšnjih starogrških filozofov pečal z različnimi problemi ostalega svetovja: človeku da bolj pristojna pečanje s pojavi, ki so njemu samemu bližji, kajti v ostalih vprašanjih, kakor se tičejo n. pr. vsega nebeškega vesoljstva, da ni možna nobena prava točnost človeškega spoznanja kakor tudi da to spoznanje ne donša nikake koristi.

Kdor vse to vpošteva, ne more dvomiti, da gre pri Sokratovem pojmu »koristi« kvečemu za — p r a v o korist, torej za vprašanje, kaj je v istini ali objektivno za človeka dobro in kaj ne, katere pojave n a j smatramo za vredne našega zanimanja in katere ne. Posredno dokazuje to interpretacijo tudi dejstvo, da pri Sokratu po najjasnejših Ksenofonovih in Platonovih sporočilih sledeči pojmi: **dobro, lepo in koristno** (*ἀγαθόν, καλόν, ὠφέλιμον*), enostavno sovpadajo. In k temu vprav pri Sokratu tu ni povdarka na »koristnem«, temveč na lepem in dobrem, tako da gre pri Sokratu pravzaprav za neko zamenjavanje našega »modernega« in hkrati vsakdanjega pojma koristi s pojmom lepote in dobrote, ki sta — staremu Grku itak bila enakovredna. In če torej Sokrat zopet po nedvomnem Ksenofonovem in Platonovem pričevanju trdi, da ne more nihče prostovoljno in vedoma grešiti, ker da ne more nihče vedoma ravnati proti lastni koristi, se vse to zdaj le toliko pravi, da ne more ali — da bi ne moglo grešiti bitje, ki bi resda spoznalo v vsakem pogledu — pravo svojo korist. Ta korist je kajpada le umska in nrvstvena popolnost človeka; torej pa je naravnost tautološko jasno, da »vedoma« proti — pravi svoji koristi ne moremo ravnati.

(Dalje prih.)

Vinko Košak:

Slovenska univerza v Ljubljani.

S sumljivo vztrajnostjo se ponavljajo glasovi o ukinitvi, oziroma okrnitvi slovenske univerze v Ljubljani. Ves ta boj pa se vrši za kulisami in kogar vprašaš, pa naj si bo političnega vodjo ali politično stranko, vsak taji sleherno nevarnost in nas hoče zamamiti v neko medlo razpoloženje, da naša univerza ni v nevarnosti, da je ves naš boj za slovensko univerzo in proti njenim nasprotnikom le nepotrebno tratenje energije v borbi proti navideznemu sovražniku. Nasprotno celo, če prodre glas o ukinitvi naše univerze v javnost, se z neverjetno naglico oglasijo organi naših strank, ki zanjo manifestirajo. In tako je večina ljudstva mnenja, da res ne obstoji nobena nevarnost.

Prav v zadnjih dneh se zopet šepeta, da je dokončala svoje »delo« neka komisija (ki je porabila za to svoje »delo« pol milijona dinarjev), ki je prišla do zaključka, da je edino pametno, da se iz budžetnih in ne vem še kakšnih vzrokov, ukinejo na ljubljanski univerzi vse fakultete in oddelki, razven teološke fakultete in montanističnega oddelka. Torej popolna redukcija slovenske univerze. Ta načrt je šel sicer za zdaj v kakšen predal ministrske pisalne mize, vendar pa nimamo nobenega jamstva, da se spet ne pojavi in celo izvede. Mi bomo v tem primeru sicer vpili, protestirali itd., pomagalo pa skoraj gotovo ne bo vse skupaj nič, ker nas gospoda v Beogradu in Zagrebu prav dobro pozna, da se bomo kmalu pomirili in le še zabavljali pri litrih in kranjskih klobasah.

Ker moramo biti pripravljeni, da bodo nasprotniki naše univerze v primeru, da svojo namero v resnici izvedejo, za to tudi navedli več ali manj tehtne vzroke, se moramo tudi mi vprašati dvoje, in sicer prvič: ali je slovenska univerza sploh potrebna in drugič: kakšne vzroke imajo tisti, ki se borijo proti njej in kdo so to.

Mislím, da o potrebi slovenske univerze ni potrebno daljšega razpravljanja. Saj smo vsi prepričani, da je univerza prepotrebna vsakemu kulturnemu narodu, ker bi bil sicer vsak resnični znanstveni razvoj komaj samo iluzoren, da, celo nemogoč. Ne morem si predstavljati naroda, ki bi si mogel brez tega najvišjega znanstve-

Janko Traven:

Slovenski gospodarski problemi.

O problematiki fantazij slovenske gospodarske ekspanzije.

1.

Kompleks celokupnih slovenskih gospodarskih vprašanj, kakor se odražajo v zastoju gospodarskega razvoja, dosedaj še ni bil obravnavan v toliki meri, kakor problem po svoji važnosti to zahteva. Fantastične sanje o gospodarski osamosvojitvi in neposredno za tem o gospodarski ekspanziji nerealne v toliki meri, kakor je mnogokaj v slovenskem življenju, so se nam sprevrgle v strašno razočaranje. Seveda je v polni meri pripomogla k temu splošna gospodarska kriza zadnjih let, vendar pa zahteva problem slovenskega gospodarskega poloma specialne analize, ki je utemeljena v fantazijah 1 in pol milijonskega narodiča in v splošni, edinstveni slovenski konstelaciji.

Zgodovina trgovine, obrti in industrije na slovenskem ozemlju še ni napisana. Toda če si v grobih potezah predočimo zgodovinski razvoj slovenskega gospodarstva, nam je takoj jasno, da ni ravne razvojne črte, da ni kontinuitete, ki bi morala kakorkoli že utemeljevati realno podlago prešernih fantazij. Po narodnem preporodu, ko smo bili v osiri ofenzivi na vsej črti, se kažejo prvi početki enotne zasnove gospodarske osamosvojitve, ki se še stopnjujejo v fazi boja za življenje in smrt, ko je bil ves narodni napor orodje v rokah narodne obrambe. To je bila doba idealnega kolektivističnega dela celega naroda, ki je na eni strani iskal svojo rešitev v združni organizaciji, na drugi strani podprl plahe korake domačega trgovstva in industrije z geslom: »Svoji k svojim!« To geslo zveni danes borno in frazersko, zato pa ni prav nič manj važna in primerna oznaka cele dobe v razvoju našega narodnega gospodarstva. Karakterizacija cele dobe do l. 1918. s socialnega vidika je torej kratka: nacionalni upor je socialni upor in obratno. V tlačanskem jarmu tujega delodajalca, opremljenega z vsemi pridobitvami modernih izumov, je bilo nujno, da je propadla naša domača obrt in da smo se morali organizirati (reveži brez denarja) v združne organizacije. Vključeni v zaključeno gospodarsko enoto avstro-ogrsko monarhije, ki so jo skovala stoletja, smo bili skoro brezupen boj za narodno eksistenco, pred nami Trst, odprto okno v svet, za nami prodirajoča masa graditeljev nemškega mestu. Eden prvih slovenskih narodnih ekonomov dr. Janez Ev. Krek si je važno risal gospodarsko konstelacijo našega naroda in naporno tehtal prognoze bližnje bodočnosti: radi gospodarske važnosti Trsta za Slovence je nekaj časa okleval med federalistično urejeno Avstro-ogrsko in med svobodnim nacionalnim konceptom. Rezultat svetovne vojne je to oklevanje (dasi je bilo enostransko) nekako opravičil in uničil naše stare načrte.

Zareza l. 1918, ki nas je vendar iztrgala iz nasilno stvorjene gospodarske enote, nam je odprla nove perspektive. Dasi ni bilo pravih

l. 1924 v publicistični reviji,³ so se stalno ponavljale, kljub temu, da so krile veliko, najvažnejšo napako: dejstvo, da ni slovenskega kapitala, je bilo našim gospodarskim strategom majhna stvar. Razkričana demontaža slovenske industrije je ob pasivnosti in neorientiranosti bolne slovenske politike šla svojo pot...

Če se tu dotaknemo še važnega razmerja slovenskega gospodarstva do hrvaškega in srbskega, oz. skupnega državnega gospodarstva, storimo to zategadelj, da se tem jasnejše pokaže vsa problematika naših velikih sanj: nikdo ni nikdar upošteval, da je hrvaško in srbsko gospodarstvo, oz. njegovi posredni elementi kakor je trgovina, najmanj na isti stopnji kot slovensko in ravno tako zaverovano v ekspanzijo na Balkan! Kaj šele, da bi realno pretehtal višino njihovega kapitala v primeri s slovensko revščino. Zgodilo se je, kar se je moralo zgoditi: antagonija med Zagrebom in Ljubljano kulminira zaenkrat v popolnem pcrazu Ljubljane, Beograd je lahko z enim samim komunikejem ministrskega načelnika pokopal vse slovenske »misli visokoleteče«. Naravnost ganljivo je bilo videti, kako je kritik, publicist in uradnik ljubljanske študijske knjižnice dr. Joža Glonar v potu svojega obraza lomil kopja za mlado slovensko industrijo s svojo katedersko teoretiko. Slovenija v najvažnejših trenutkih ni imela niti v enem predelu svoje delavnosti nobenega pravega moža na svojem mestu. Zato je vsa Slovenija danes bolj kot kdaj en sam onemogel krik obupa: od kramarja — plačevalca davkov do naše gospodarske propagandne reprezentance — velesejma, ki je zdrknil z visokega piedestala prvih prireditvenih dni do nivoja problematičnih pokrajinskih razstav. Še tega je bilo treba, da bomo v stilu tivolskih zabav reševali naše gospodarstvo z vrtiljaki, tohuvaobohu in shimmy-tobboganom, četudi je bila zabava elitne ljubljanske publike v večernih urah baje prav prijetna: krili so kvečjemu eventualni deficit prirejene razstave delniške družbe »Ljubljanski velesejem«, a deficit celega gospodarstva kljub temu rase v strašno višino!

3.

Tisti afront državnih organov, ki je po splošni sodbi zadel mlado slovensko industrijo v srce, izvira šele posredno v pogubljenje lepih sanj. Temelje poloma nam je iskati v nas samih. Nič ni manj koristno in važno kot hladna zavest krivde in trezna sodba o skaljeni sedanjosti. Če poskusimo formulirati naše lastne grehe (po naši stari navadi, bi seveda lahko tudi tu upoštevali vse mogoče olajševalne okoliščine;

³ »Mi smo agrarna dežela, toda če se hočemo obdržati in če hočemo sploh živeti, moramo (sic!) postati obrtna in industrijska, za kar imamo tudi prav vse pogoje, namreč les, vodne sile, premog, razmeroma dobra prometna sredstva in zadostno kvalificirane delavne moči.« In še dalje: »Naša rešitev in naša moč je edinole v tem, da ustvarimo, razvijemo in okrepimo našo obrt in industrijo, kjer bo dobila ona polovica, ki se ne more preživljati zgolj s poljedelstvom, kruh, sicer moramo neizbežno propasti.« »Socialna misel«, 1924, št. 8, str. 187/188.

ali orjaški poudarek na silo ustvarjanja, dela in pravljčnega razvoja. V naših malenkostnih razmerah — se zdi — je ključ do tega, da nima naš trgovski človek one prave kombinacije in razveseljive podjetnosti, ki pa jo pokaže takoj, če ga presadite v živahnejši milje, njegova intenzivnost zraste. Tu je treba opozoriti še na važen fakt prehitre asimilacije v tujem miljeju (Zagreb!). Zakladi, ki so zakopani in ne bodo nikoli več služili našim interesom! Zaenkrat samo važno opominjajo na boljšo vzgojo naraščaja, ki naj preмага dozdanjo mentaliteto in naj ne sledi svojim prednikom, ki so šele 5 let po svetovni vojni začutili potrebo po borzi v Ljubljani in ki jim še danes zadostuje en sam primitivno urejevan trgovski list.

4.

V sveži zavesti teh temeljnih napak, ki bi se po smotreni pripravi že lahko odpravile, nam bo lažje slediti naslednjim poglavjem te študije: sedanji položaj slovenskega gospodarstva, organizacija slovenskega gospodarstva, sistem prometne politike, borza in velesojem v sistemu gospodarske propagande, slovenska gospodarska politika v okviru jugoslovanske državne trgovske politike, perspektive za bodočnost.

Pisec teh vrstic se važno zaveda vseh težav, ki so jih povzročile komplikacije političnega, kulturnega in gospodarskega miljeja v slovenskem organizmu. Toda zato tembolj ve, kako nujna je analiza oz. saj poskus analize našega gospodarskega poloma v sedanjem prehodnem stanju vsega jugoslovanskega gospodarstva. Mogoče zato, da se pokaže problematika vseh naših fantastičnih sanj, mogoče zato, ker si domišlja, da dokaže sebi in drugim, da vsa ta problematika pravzaprav ni problematika? Gordijski voz, ki ga je treba presekat?

Bratko Kreft:

Ruski teater.

(Nadaljevanje.)

MHT je dal marsikateremu ruskemu pisatelju pobudo za dramatiko. Jevgenij Čirikov, pisatelj znane drame »Židje« nam poroča o svojem prvem srečanju z MHT in An. P. Čehovim sledeče (prosto prevedeno iz ruščine):

»Zahotelo se nam je videti z lastnimi očmi moskovsko čudo. Po vsej deželi je šel glas o MHT, provincialna gledališča so objavljala kot reklamo na svojih plakatih: naštudirano po načrtih MHT, inscenirano po načrtih MHT itd. Živel sem takrat v Nižjem Novgorodu v pregananstvu. Tudi Gorkij je živel tam. Odločili smo se, da se peljemo v Moskvo. Zame je seveda bilo riskirano, ker sem bil v Nižjem Novgorodu kot pregnanec. Vendar sta bila hrepenenje in radovednost večja kakor previdnost in napetila sva se s soprogrami v Moskvo, kjer je bival takrat tudi Čehov.

razide. Ali mož postave je po težkem notranjem boju odklonil junakovo zahtevo in dovolil govoraželjni gospodi, da entuzijastično očrta govornikove zasluge za kulturo in jugoslovansko umetnost. Tudi ta večer je imel svojo dobro stran: zbrana gospoda je spoznala njega — Antona Podbevška — ki mu bo bojda v kratkem dano opustiti svoje častno pritikalno: tajnik slovenskih književnikov.

Alfonz Gspan.

J. Vidmar „De mortuis nil nisi bene“.

J. Vidmar je napisal v »Kritiki« II./3. članek z gornjim naslovom; povcd tej razpravi je dala publikacija »Dr. Klement Jug«, ki jo je izdalo dijaško društvo »Adrija« v Gorici. Vidmar piše: »... očitno pretirano prizadevanje izdajati pokojnega Juga za genija in ga primerjati z največjimi možni sveta ... ne temelji samo na čuvstvu, marveč tudi na spoznanju, ki se mi zdi krivo. In temu velja moja pozornost...« (»Kričika«, str. 36). Gre mu predvsem za Vebrovo študijo o svojem učencu in za dr. Bartolov članek »Dr. Jugov etični nazor«. Če izluščim jedro Vidmarjevih tu izraženih misli, bi bilo reči, češ, da zagovarja Veber v omenjeni publikaciji krivo spoznanje, da je zatajevanje, ki izhaja iz samoljubja svetniško, da je askeza človeški vzor. Gotovo bomo Vidmarju radi priznali, da zatajevanje, ki ima svoj izvor v samoljubju, ni svetniško in tudi, da askeza ni človeški vzor; gre le za vprašanje, ali je Veber v istini vse to trdil ali ne.

Poglejmo kar str. 67 s: ... Njegovo (Jugovo) življensko stremljenje je bilo i da uravnava po lastnem nauku tudi vse svoje dejanje in nehanje ter da kratkomalo izloči iz svoje narave vse to, kar pretežno večino ljudi neomikanih, neučenih in učenih, toliko ovira, gledati odkritosrčno, brez ozira svojemu »velikemu in važnemu jažu« v oči. Jug ni stremel samo po avtonomiji svojega teoretičnega mišljenja, temveč še v večji meri po avtonomiji svojega dejanskega življenja; dobro se je zavedal, da je prav druga avtonomija pogoj prve, ne pa narobe. V tem neprekosljivem svojem stremljenju, je postal mojster klasične samovzgoje: začel je z radikalno eliminacijo najnedolžnejših »navadic« in »razvadic« in se je končno povzpcl do vrhunca, do katerega je dospelo pičlo število mož šele v pozni starosti, v taki mladosti pa smo istiniti reformatorji. Ta singularni nagon — sebe takorekoč eliminira in prekvasi samo s tem, kar spoznam, ali vsaj smatram za objektivno lepo, resnično in dobro, predvsem pa resnično in dobro, sem opazil pri njem že tedaj, ko sem ga odvzel umetnosti in izročil vedi, strokovni filozofiji.« Tako Veber. Eliminacija »navadic« in »razvadic« torej po njegovem prepričanju sploh ni imela svojega izvora v Jugovih *askeških težnjah*, pač pa v njegovem stremljenju *biti avtonomen* tudi v okviru dejanskega življenja. Če beremo naprej, izvemo, da naj bi Jugovo skorreda svetniško samozatajevanje »služilo končni izravnavi silnega konflikta med zavedno in podzavedno sfero njegove osebnosti, med njegovim zavednim stremljenjem, sebe samega nekako eliminirati, pa med njegovim nezavednim in bistveno močnejšim gonom, prav tem potom sebe samega tem bolj afirmirati. In njegova velika radost, da mu na ta način postaja vedno več duševnih energij, ki jih drugi morajo porabiti za kritje neplodnih ter samo po podedovanju ali navadi nastalih potreb, prostih za

animalično prirodno, ki je obenem realni princip slepo-zakonite nujnosti človeškega (in živalskega) duševnega razvoja, in duhovno-normativno, ki je obenem realni princip specifično človeške — osebne svobode.¹ In v tem smislu je Jug genij, čigar duhovno normativna plat je delovala z nujnostjo animalično mehanske.« (Str. 79.) Na isti strani dobimo še stavek: »Njegova volja je bila duhovno-normativno usmerjena, v vedno večji meri pa je dobivala značaj animalično prirodne nujnosti in postala je končno volja, ki je bila v svojem bistvu antinomična: bila je volja po svojem cilju, ni bila volja po svojem izvoru, bila je normativno svobodna v sferi Jugove zavesti, mehansko nujna v sferi njegovega podzavednega bistva.« Navedeni citati pokažejo, da se Vidmar ni vživel v Vebrova izvajanja o geniju, ker že navedeni citati sami naravnost izrecno dokazujejo, kako »razumarsko« je pač Vidmarjevo stališče, ne pa Vebrovo in Bartolovo.

Formalno bi bilo še pripomniti, da je Vidmar zgrešil svoj cilj tudi z očitanjem »primerjanja« Jugove osebnosti z največjimi možmi sveta. To očitanje utegne imeti svoj retorični pomen, stvarno pa postaja brezpredmetno, ako pomislimo, da n a h a j a n j e s k u p n i h p o t e z n a r a z l i č n i h o s e b a h, pa naj bi bile nekatere »največji možje sveta«, s á m o še daleko ni njih medsebojno »primerjanje« v Vidmarjevem zmislu.

Mislim, da je prav, če pokažem knjigo o Klementu Jugu v pravi luči: namenjena je mladini in zato se naj izkaže, da tudi »resnici na ljubo« ni treba odvzeti njegovi osebnosti moči izglednosti. Sicer pa — kaj je pomembnejše: samo negirati ali pozitivno ustvarjati?

Dr. Alma Sednik.

Knjige Kmetijske matice.

Malokedaj se zgodi, da se kaka predvsem slovenska narodna institucija zadovolji s tihim, a dobrim delom za ljudstvo. Po navadi se že predčasno razkriči s tisočimi plakati in noticami po časopisju, napoveduje svojo veliko kulturnost. na koncu pa se velikokrat zgodi, da daje samo piškav oreh k ljudski kulturi, ki hrani v sebi neizprosno kal sodbe, s katero obsodi, dobro ali slabo, vse kar pride v njene roke.

Kmetijska matica (tretja izmed ljudsko-prosvetnih knjižnic: 1. Mohorjeva, družba, 2. Vodnikova družba) posluje komaj drugo leto in reči moram, da posluje tako skromno in z nekim samozatajevanjem, kakor še mogoče do sedaj nobena podobna institucija. Rekel bi celo, da je ravno radi razširjenja svojih knjig v reklami preskromna, ker gotovo po svojem sedanjem delu zasluži najširše razširjenje v kmetijske vrste našega naroda. V J. 1926 je izdala Veliki koledar za l. 1927. Rohrmanovo Zbirko kmetijskih naukov II. zv., Kafolovo Sadjarstvo in Dolenčevo ljudsko povest Zdražbarji.

Kdor vse te knjige od dobro urejenega, s pestro vsebino polnega koledarja,

¹ Z izrazom »duhovno-normativno« označuje Veber ono doživljanje, ki ne poteka zgolj po asocijacijskih zakonitostih, temveč ima po svoji lastni naravi aspekt logične utemeljenosti, torej doživljanje, ki nima asociativno-kavzalen, pač pa logično-razložen zmisel. Prvo je sfera prirodnosti, drugo pa sfera kulturnosti.

Kaj mislite o repertoarju, zlasti modernem?

Predvsem, da ni sistematičen in da mu manjka načrta. Modernega pa je premalo. Občinstvu moramo nuditi kolikor mogoče pester, pa tudi sodoben spored. Stremel bom za tem, da pridejo v našem repertoarju na vrsto vedno le najznačilnejša dela raznih časov in narodov. Pri sestavljanju repertoarja — kar je treba storiti na vsak način vsaj za eno sezono naprej — bom prosil nasvetov raznih literarnih in glasbenih izvedencev, s čemer preide del odgovornosti avtomatično tudi na tiste, ki so mi svetovali. Gojili bomo pa tudi veseloigro in opereto, čeprav to nekaterim kritikom ne bo morda po okusu. Neutajljivo je, da si ljudje želijo zabave. Stojim na stališču, da je vsaka stvar vprizorljiva, gre samo za to, da se jo vprizarja v dostojni obliki. Upam sicer, da števila predstav ne bo treba več omejevat, resno pa se ukvarjam z mislijo, da bi namestil visoko dramo, literarno komedijo in opero v sedanjem opernem gledališču, ki je večje in ki bi nosilo potem značaj nekakšnega reprezentativnega zavoda, dočim bi v sedanjem dramskem gledališču igrali veseloigre, operete, ev. tudi lažjo, ljudsko dramo in pa razne, recimo literarne oz. gledališke poskuse. Poskušati je namreč treba na vsak način, sicer bomo vedno zaostajali in zapadali v letargijo. Vstopnino bi nastavili v opernem gledališču zelo nizko, tako, da bi bile predstave dostopne tudi širšim in manj premožnejšim slojem, dočim bi vstopnino v dramskem gledališču nekoliko zvišali, posebno za opereto. Potem pa se bom trudil doseči pri vladi, da bomo vračali samo dohodke od predstav iz opernega gledališča, dočim bi dohodke od operet, zabavnih komadov itd. iz dramskega gledališča porabili za opremo predstav onega, recimo reprezentativnega gledališča. Na vsak način bomo to v praksi poskusili in upam, da se bo tudi obneslo.

V zadnjih časih smo večkrat govorili o nesmiselnem gospodarjenju z režiserji v naši drami in operi. Ali se Vam ne zdi zlasti tukaj neobhodno potrebna hitra in pametna ureditev?

Število režiserjev bomo v drami omejili brez vsega na tri, kvečjemu na štiri. V poštev prideta samo po sebi umevno gg. Skrbinšek in Šest, za tretjega oz. četrtega pa moja sodba še ni dozorela. V operi bomo morali ostati za zdaj še pri starem, toda kakor hitro mi bodo dovolile budžetarne prilike, bi želel angažirati tudi tam strokovnega opernega režiserja.

Ali ste videli, gospod upravnik, zadnje režije Milana Puglja n. pr. „Joy“, „Slabo vest“ in „Mirandolino“? Ali se Vam ne zdi, da ima g. Pugelj od vseh ostalih režiserjev naše drame (t. j. vseh, razen Skrbinška in Šesta) še največ zposobnosti za režiserja?

Tega Vam žalibog ne morem povedati, ker teh predstav do danes še nisem videl. Na vsak način pa bi rad vsakemu ponudil vsaj enkrat priliko, da pokaže kaj zna.

Kakšno stališče zavzimate napram članom našega gledališča, ki ne obvladajo v zadostni meri slovenskega jezika?

V principu: odklonilno. Že pred leti sem pisal nekje, da je predpogoj dramskega igralca obvladati jezik. Seveda moramo tukaj ločiti možnosti v operi in možnosti v drami. V operi bomo morali najbrž

Vsekakor bomo skrbeli, da bomo z vsemi slovenskimi diletantskimi odri v čim najtesnejši zvezi.

Kaj misite o naših gledaliških kritikah in poročilih v revijah in dnevnikih?

Prvič so zelo redke, drugič zelo enostranske. Naši poročevalci pišejo največ o literaturi, o režiji malo manj, o igri ali celo inscenaciji pa najmanj. Mogoče bomo odpomogli temu pomanjkanju s tem, da bomo vabili kritike tudi k skušnjam. Če bo pomagalo, bo to gledališču samo v korist, v neugodnem primeru pa bo zame to šola in se bom znal tudi temu primerno orijentirati.

Dovolite mi še eno vprašanje, gospod upravnik: kaj pravite k pozdravom, ki ste jih brali z ozirom na Vaše imenovanje v „Jutru“, „Slovincu“ in „Narodnem Dnevniku“? Ali se Vam ne zdi, da igrajo tukaj veliko vlogo tudi politični ali celo osebni vidiki?

Večinoma politični, le v enem listu so vzroki tudi osebni, ki pa imajo spet politično ozadje. Lepi taki pozdravi sicer niso, toda vznemirjajo me ne preveč, posebno, če pomislim, da so vsi ti listi vso dolgo dobo, ko sem kandidiral, trdo molčali. Zakaj niso pisali prej? Jaz imam mirno vest: kdor pozna moj poklic, vé, da materijalnega dobička v novi službi nimam nobenega, z gledališčem se bavim že dolgo let, veselje do dela imam — v koliko pa sem za mesto upravnika kvalificiran, pa bo pokazala bodočnost. Za mesto sem prosil sam in zato se tudi v polni meri zavedam, kakšno odgovornost prevzemam. Zavedam pa se tudi tega, da bom gledališče ali dvignil ali pa bom z njim vred padel tudi jaz. —

S tem je bil v glavnem razgovor zaključen. Gospodu upravniku sem se za prijazna pojasnila zahvalil in se poslovil.

Domov grede pa sem premišljeval: z vsemi našimi dosedanjsimi upravniki smo imeli v enem ali drugem oziru precej slabih skušenj in zato je naravno, da smo zdaj nekoliko previdni in rezervirani. Osebno se z izvajanjem g. upravnika v vseh posameznostih sicer ne strinjam, toda priznati je treba — če se mu bo posrečilo izvesti samo polovico njegovih načrtov, bo naše gledališče vsaj za bližnjo bodočnost izdatno okrevalo. Kdor more in zna — naj pomaga.

Ciril Debevec.

Dva večera v Mestnem domu.

Po dolgem presledku — od pogina ljubljanske ljudske univerze — je bila naši javnosti vendar dana prilika, udeležiti se javnega razpravljanja o važnih slovenskih kulturnih vprašanjih. Naše kulturno življenje preživlja težko krizo in javnost je o vsem tem zelo malo poučena, saj je čisti papir naših dnevnikov predragocen, da bi ga vporabljale redakcije za razna informativna poročila in polemike. (Politika, to je danes dušna paša za mlado in staro, in NB. zanič politika!) In tako je 18. januarja t. l. predaval abs. phil. Ciril Debevec o krizi slovenskega gledališča, problemu, ki je ostal skoro nedotaknjen, odkar imamo Slovenci svoje gledališče z državno subvencijo in z umetniškimi osebjem, s silo porazdeljenim v pro-

spone. Ni mu dopuščal fantazije, niti lastnega ustvarjanja, sproščene igre. Vse se je preračunano vršilo v mejah naturalizma. Zato je zoperstavil naturalističnemu igralcu novega igralca, novo-samobitno umetnost teatra in svoje načrte in misli zbral v knjigi, ki jo je naslovil »Sproščeno gledališče«.

V njej zastopa tezo »theatre pour le theatre«. Vse njegovo hotenje in delovanje je osredotočeno v sproščanju igralske umetnosti, v hotenju ustvariti mimo diletantskega naturalističnega igralca, ki se samo trudi, kako bi posnemal življenje, mogočnega mojsterskega igralca, ki bo do potankosti poznal tehniko svoje umetnosti in iz svoje notranjosti — ne oziraje se na resničnost, naturalističnost življenja, ustvarjal svoje umetniške like, kakor vsak drugi umetnik.

Vi ste igralec. Vi ste ustvarjajoča osebnost. V vas je hotenje uresničiti zamisel svoje umetnosti in zopet vi ste, vaše telo, vaše roke, noge, glava, oči, glas, govor — vi ste torej tudi material, iz katerega ustvarjate svoj umetniški lik. Vi ste vse. Vse je zapopadeno v vas in vse se tvori iz vas.

In ravno zaradi tega, ker ste vi subjekt in objekt, mora biti vaša tehnika in vaše telo skrajno popolno, da bo možno izraziti vse globine, vse tresljaje notranjega doživetja, ki je samo ob sebi umljivo pri vsakem ustvarjajočem človeku.

Tairov zato pred vsem zahteva popolnost zunanosti. Naturalistični teater je sprejemal tudi telesno nepopolne ljudi v svoje gledališče, celo pohabljenca. Seveda vse iz vidika, da bi dotični igralci vlog pohabljenecv tem bolj resnično, tem bolj življensko lahko podajali. Tairov smatra to kot eno izmed največjih zablod naturalističnega teatra in slavi kot primer zahteve indijskega gledališča, ki stavi igralcu sledeče pogoje: svežost, lepoto, prijeten, poln obraz, rdeče ustnice, lepe zobe, vrat okrogel kakor zapestnica, lepo oblikovane roke, plemenito rast, močne boke, čar, dostojanstvenost, plemenitost, ponos, o talentu ni treba izgubljati besedi.

Tako stroge so zahteve indijskega gledališča. In Tairov jih spoznava kot upravičene po logičnem sklepu, ki ga izvaja iz resnične prej citirane definicije: igralec je subjekt in objekt svoje umetnosti.

Za umetniško ustvarjanje je potrebna vaja, šola, poznavanje, sebe kot tvorca in kot material. Če morajo slikarji po cela leta prebiti na umetniških akademijah, da so zmožni se udejestvovati kot slikarji, gotovo mora preizkusiti veliko predvaj in še bolj kot omenjeni — igralec. Naturalistični teater je tudi pri tem veliko grešil. Res je, da je razvijal in učil svojo tehniko notranjega doživetja ali s tako majhnimi pripomočki, da za pravega gledališkega umetnika ne pridejo v poštev. Glavno je bilo zanj doživetje, ki pa je zelo nejasna in nezadostna lastnost, dasi je trdil, da vse ostalo, vse zunanje pride sčasoma samo po sebi. Naturalistični teater ni kultiviral igralčevega telesa.

Tairov deli igralsko umetnost v dva ustvarjajoča, med seboj tesno spojena procesa: proces notranje upodobitve, umetniške ideje — in proces njenega utelešenja. Delitev ni njegova, saj je to pravzaprav en sam proces vsakega ustvarjajočega umetnika.

Zato je tudi pri njem in še posebno pri njem govor o notranji in

podložno, on ima pravico izbirati, uporabljati, kakor je njemu, njegove-
mu ustvarjanju edino prav. Zato mu je tekst-drama samo dobrodošel
pripomoček, ki ga ima pravico na svoje dobro okrniti ali tudi razširiti.

Vse je podložno Tairovovemu mojstrskemu igralcu. Vse ima pravico
uporabiti, da pride njegova umetnost do tem jasnejšega, popolnejšega
izraza. Godba, kostum, zlasti pa scenerija. Tairov razdeli ponajvečkrat
oder na vzpetosti in nižine, ki jih uporabljajo igralci v važnih, seve od
režiserja določenih momentih. Zelo skrbno gleda na kompozicijo scene.
Da pride kak poseben prizor ali recimo važen nastop kakke osebe
bolj do izraza, jo postavi na vzvišeno mesto, kar napetost in občutje
dotične scene zelo poveča. Scenerija sama mora biti živo v živem. Mora
tudi izražati — ne samo kazati —. In to vse z ozirom na dejanje —
odnosno na igralca. Umetnost ne posnema narave, umet-
nost si ustvarja sama svojo naravo.

Vsa umetnost Tairovovega igralca se mora kretati v mejah realizma,
saj je telo, materijal njegove umetnosti realističen pripomoček.

!To so v glavnem teze, teorija Tairovovega »Sproščenega gledališča«,
ki v nasprotstvu z naturalizmom poudarja igranje kakor smo to sicer še
v majhni meri slišali o Vahtangovu. Gotovo ima tu prav. Zakaj že ime
samo: igralec, igra nam jasno priča, da ne gre tu za direktno življenje,
ampak da gre za neko predstavljanje in igranje.

Boj z naturalističnim teatrom, zlasti z MHT se je vršil precej živo,
saj je bil Tairov (kakor tudi Majerhodl) prvotno sam član MHT.

Da gre za igranje, za originalno igralčevo umetnost, je Tairov v svoji
knjigi citiral sledečo zgodnico o popotnem artistu, ki je znal izvrstno po-
dajati kruljenje prašiča. Občinstvo je bilo vse navdušeno od njegove umet-
nosti in je bilo nenasitno. Revež, ki se je jezil nad to nenasitnostjo, si je
skušal pomagati drugič s tem, da je vlovil prašiča, ga zvezal v vrečo in ga
vedno takrat, kadar bi moral zakruliti on, stisnil, da je prašič zakrulil
mesto njega. To pot ga je občinstvo izžvižgalo ...

Resničnost umetnosti je nekaj drugega kakor resničnost življenja.

Važne so še zahteve, ki jih stavi Tairov glede scenerije. Do sedaj je
bila scena trodimenzionalno samo n a s l i k a n a, v resnici je bila dvo-
dimenzionalna. V taki dvodimenzionalni okolici se trodimenzionalno igral-
čevo telo izgublja, ne najde s o z v e n e n j a in scenerija je že radi tega
mrtev rekvizit, ki bolj kvari kakor pomaga. Zato Tairov pri svojih insce-
nacijah ničesar na kulise n e r i š e — vse je trodimenzionalno — pro-
storninsko, da se tako sklada z igralčevim telesom. (Dalje prih.)

Fr. Veber:

Sokrat.

(Dalje.)

In to mojo interpretacijo temeljnega etičnega nazora Sokra-
tovega potrjuje drugi enako posredno in enako jasno še vse to,
kar govori Sokrat glede razmerja med etičnim ravnanjem na eni
strani in pristojno ter iz tega ravnanja izvirajočo r a d o s t j o na
drugi. Prvič izrecno pravi, da ta radost ni dosegljiva po različnih zgolj

In to smotrenost vsega svetovja prikazuje Sokrat morda še najlepše na točki človeka samega, zdaj kot koščka istega svetovja. Oči, nos in jezik da omogočajo za nas potrebne občutke svetlobe, glasu, vonjev in okusov. Občutljivo oko da je zaščiten po posebni koži, ki se po potrebi odpira in zapira; trepalnice ščitijo oko pred prahom, obrvi pa pred potnimi curki. Sprednji zobje da služijo rezanju, zadnji pa mletju hrane. Usta da so v neposredni bližini vida in voha kot potrebnih kontrolnih organov, ogabne sekrecije pa da so lokalizirane na po možnosti oddaljenih mestih. Enako pa so tudi spolni nagon, materinska ljubezen in nagon samoohranitve delo — božjega razuma. Pri človeku da še pristopi k vsemu temu pokončna hoja, spretna roka, jezikovna sposobnost in popolnejšemu telesu odgovarjajoča višja duševna organizacija, kot se javlja n. pr. tudi v mantičnem prorokovanju. Enakemu cilju da služijo tudi vse kozmične naprave, n. pr. svetloba, ki jo nadomeščajo v počitku namenjeni noči mesec in zvezde. Hrana da izvira iz zemlje in je po svoji produkciji primerna posameznim letnim časom. Solnčni tok se zemlji preveč ne približuje in se od nje preveč ne oddaljuje, toplota solнца da se menjava polagoma, primerno človeški telesni organizaciji. In tudi vse drugo, kakor n. pr. voda in ogenj, domače živali in tako dalje, vse to je Sokratu jasen dokaz za dvojce: za eminentno smotrenost vsega svetovja na eni strani in za enako — antropocentričen značaj tega svetovja na drugi. Vse to se pri njem komulira v njegovem najglobljem prepričanju, da je celokupno realno vesoljstvo le delo — božje previdnosti.

Zato končno enako ni čuda, da nahajamo pri Sokratu tudi nazore, ki zadevajo njegovo stališče v vprašanju religije. V svojem praktičnem sem spadajočem udejstvovanju se je po Ksenofonu in Platonu pač pridružil tedanjemu narodnemu kultu, ki ga tudi teoretično vsaj izrecno ni zavrnil. Toda ravno tako jasno pa kažejo vsa sem spadajoča poročila, da je Sokrat na eni strani imel čistejše in nravnejše pojme o tedaj uzuelnih bogovih in da je nekako instinktivno nagibal k poznejšemu monoteizmu. Prvič govori tudi sam pač o različnih bogovih in misli pri tem na bogove svoje narodne religije. Drugič pa so mu bogovi — vsevedni, povsod navzoči in dajejo človeku zanj potrebna znamenja pri najvažnejših življenskih prilikah. Oni vedo, kaj je v istini dobro, in zato jih moramo samo za to prositi. Tretjič pa vendar govori že on o nekem edinem Bogu, »ki ves svet ureja in vzdržuje« in loči tega Boga od ostalih bogov. In nam že znano antropocentrično Sokratovo stališče se javlja tudi še v nadaljnjih treh točkah, s katerimi si je izkušal božje bistvo točneje opredeliti. Bistvena stran božanstva da sta — razumnost na eni strani in skrb za človeka na drugi. In da moramo v istini govoriti poleg vsega ostalega realnega vesoljstva še o nekem nadsvetovnem božjem bitju, vse to da najbolje dokazuje človeška narava sama. Tako najdemo pri Ksenofonu sledečo sem spadajočo argumentacijo: »Tvoj razum je na tvojem telesu činitelj, ki se tega telesa poslužuje, kakor hoče. Torej pa mora biti tudi vesoljni razum, ki razpolaga z vsem vesoljstvom, kakor hoče.« Dalje izvaja: kakor je človek telesni del snovnega vesoljstva, tako je človeški razum del vesoljnega razuma. In kakor je naša duša nevidna, pa se javlja po

je povedal Neslovenec, človek, ki ga pravzaprav naše težave ne bi smele brigati in ta človek je drzno dejal: »Nisi! Posebnega slovenskega naroda ni!« Tovariš Jurković je Srb in so mu najbrže neznane bridkosti slovenskega človeka in naroda tekmo zgodovine. Ne ve, da je slovenska zavest tako živa v vsakem našem človeku, da so se je morali in se je morajo nekateri odpadniki odpovedati le v hudi borbi s svojo vestjo. Ni bila samo indiskrecija edini greh, ki ga je zagrešil Jurković. (O tem mu je odgovoril prav primerno že Mrzelj.) Jurković je zagrešil več. Pisal je o problemu slovenskega naroda in jugoslovenske nacije, dasi si sam ni na jasnem, kaj je narod in kaj nacija. Z ozirom na Slovence je izrekel sociolog Gumplovicz besede (zapisal jih je menda dr. Rostohar), da narod, ki je zraščan s svojo zemljo, ne umre, pa naj je še tako maloštevilen. Vsaka zgodovinska krivica se maščuje. In naj si zapomni tovariš Jurković: Niso iztrebili Turki Armencev, dasi so jih polovico poklali in tudi Slovencev ne bo pogoltnila kaka zlitina z imenom »nacija«, kajti narod, to je prvina, je živ organizem, »nacija« pa je papirnata zmes raznih pojmov o narodu, etatizma in želj po pripadnosti k velikemu narodu. Jugoslovanstvo, pravo, resnično, pa ni zmes Srbstva, Hrvatstva in Slovenstva, temveč Slovenstvo, Hrvatstvo, Srbstvo in Bolgarstvo skupaj drugo poleg drugega.

In kako enostavno rešuje Jurković problem Slovenstva in Jugoslovanstva! Če je nekaj tehnikov zatajilo svoje Slovenstvo in sklenilo, da tiska svoje publikacije le v srbohrvaščini, v ekavščini in v latinici, se zdi Jurkoviću to že korak naprej k Jugoslovanstvu! In tudi slovenska kinematografska publika je rešila problem Jugoslovanstva, zato ker čita napise v srbohrvaščini in jih razume. Da, tovariš Jurković, tako so nekoč Nemci dokazovali pripadnost Slovencev k svojemu narodu, ker je ljubljansko občinstvo čitalo napise v kinematografih v — nemščini.

Če odgovarja resnici Jurkovićeva trditev, »da so takozvani katoliški (klerikalni) študentje jugoslovansko orijentirani« (dobesedno po Jurkoviću), potem je na mestu le žalostna konstatacija, da je Slovenstvo zopet izgubilo del svoje mladine. (Te trditve do trenutka, ko to pišem, ni še nihče od katoliških akademikov demantiral. Skleпам namreč, da je Jurković mnenja, da se katoliški akademiki prištevajo k »jugoslovanski« naciji.) Toda tudi to izgubo bi Slovenstvo zlahka preneslo. Slovenski narod je doživel že čase, ko ni imel ne narodno zavedne inteligence in ne narodno zavedne mladine, pa je vseeno živel. Vendar pa upam, da ta trditev ne odgovarja resnici in da je Jurković le slabo informiran. Napačnih informacij pa je v njegovem članku nešteto in se jih niti prešteti ne da.

Dasi se zelo mučim, da bi pisal o Jurkoviću takorekoč v rokavicah, vendar ne morem najti drugega izraza za ton, s katerim govori Jurković v odstavku, kjer trže marksiste kakor cunje, o problemu slovenskega gospodarskega obstoja, kakor navaden cinizem. Da, cinizem zmagovalca nad premagancem, cinizem gospodarja nad podložnikom. Jurković piše: »Karakteristično je za to skupino naših »boljševikov«, da se je po svojih predstavnikih večkrat zavzela za obrambo slovenskih in internacionalnih kapitalistov in veleindustrijcev in kar se razume, napadajoč ob tej pri-

Vprašanje o krizi „naše“ srednje šole.

Brošurica gospoda nadzornika (Jos. Wester*) je zbudila iz spanja peščico — šolnikov in odmev v dnevnem tisku je že rešil celo vprašanje. Pa zelo modro: krize ni, oz. odločiti se je treba le za pouk nemščine ali pa francoščine.

Namena torej tudi ta skromna brošurica ni dosegla. Srednja šola preživlja pač globljo krizo kakor pouk dveh svetovnih jezikov. Nujne spremembe in pa »reforme« so pahnile pri nas srednjo šolo v težjo krizo, kakor jo preživlja srednja šola drugod.

Naši šolniki so bili centralisti, ki žele da bi prosvetna uprava bila točen aparat. To bi bil njim temelj srednje šole za državljansko vzgojo. Aparat se je polomil.

V brošurici čitamo kako so pri nas leta 1922. reševali srednješolske tipe, kako so gg. ministri »reformirali« kar sredi leta. Pri nas smo se borili sicer za humanistično gimnazijo, nismo pa niti bevsknili za »novo« šolo, ki nam jo pripravlja Beograd. Zdaj bo pač res, da je treba šolstvo osvoboditi birokratizma in dovoliti manj eksperimentov. Ministrstvo nima stalnih načel. A odpustimo jim, saj...

Ostane vprašanje jezikov. G. pisatelj svetuje, da ohranimo nemščino, ker nam le koristi. V »Jutru« pa so se oglasili gg. prof. dr. Sturm, dr. Leben, dr. Karlin za francoščino pred nemščino. Odločiti se baje moramo za francosko kulturo. Resnica je, da smo kulturno pošteno zaplankani, kakor je milo omenil tudi g. A. Lajovic v »Jutru«. Tega z uvedbo francoščine ne moremo spremeniti. Je pa bolj v zvezi s krizo srednje šole kakor bi si dovolil misliti naš državni vzgojitelj.

Vprašanje bi torej morali poglobiti, a zgodilo se je nasprotno. V dnevnem tisku ne najdeš besede o bistvu vzgojne krize. Toda A. Barac je zapisal: »Problem bodočnosti je problem vzgoje.« To državno in svetovno vprašanje pojde najbrž mimo nas. O svobodni šoli bomo molčali, ker se bojimo prehiteti »kulturne« države. Zdi se, da je dr. Lončar s svojim načrtom sam sredi puščave, ko zahteva tako reformo, ki bi približno pomenila vzgojno reformo.

Recimo, da bo vprašanje francoščine uradno rešeno. Ostane pa v šolah stari duh brez vzgojnega principa, šablonski pouk, ki je bistvo meščansekga vzgojnega sistema. Rezultat bo: »Naši đaci ne rade« in pa falanga praznoglavih, antisocialnih tipov.

Nočem se dotikati prosvetne uprave, k vzgoji učiteljstva pa se moramo vrniti, če sploh še kdo misli na moderno vzgojo mladine. Konec brošure me je namreč presenetil. Goli militarizem štrli torej tudi iz humanistične vzgoje. Avtor je pristaš internatov in strumnosti, a brez čepic »...in našim mladeničem kot bodočim vojakom ne bo prav nič škodilo, če se že v šolski dobi privadijo ponašanja in poslušnosti, ki je osnova vojaške discipline. — — —«

Gospodu avtorju smo lahko hvaležni, da je razgrnil kritično stanje sedanje srednje šole in s pomočjo polemike tudi nivô slovenske pedagogike. Saj vemo, da vsake krize državni pedagogi ne morejo rešiti, da

* Jos. Wester: Zapiski. Kriza naše srednje šole.

biti mož, samo mož, pa je kljub vsej borbenosti in odločnosti v teh pesnitvah toliko ženske mehke moškosti, da sem spoznal: pesnik je bil močnejši kot nazori, ki so ga skušali ukleniti... Rad bi tisto tangento njegovega bistva označil drugače, pridevnik »ženski« mi pove premalo, a točnejšega za zdaj nimam.

Toda o Srečku Kosovelu samem kdaj pozneje!

Kar sem napisal, se tiče najprej obeh moških recitatorjev, vendar pa Jana manj kot Cirila Debeveca. Imel sem vtis, prav posebno še pri Debevcu, da sta oba recitatorja s svojo moškostjo zabrisala tisto mehko subtilnost Kosovelovih pesmi, ki je za njegove stvaritve najbolj značilna. Včasih me je obšla celo smešna misel, da se je Ciril Debevec naravnost zavestno sramoval tolikšne nežnosti in čustvenosti in da je poskušal nekako prikriti ta občutek sramu. Pri Janu pa je bilo — to je čisto subjektivno opazovanje! — baš nasprotno: po naravi je njegovo umetniško izživljanje bolj mehko, bolj baržunasto, a vseeno preveč pod vplivom javnega, splošnoveljavnega mnenja o moškosti. Zdi se mi, da se je za subtilnost Kosovelovih čustev zavestno bal in nekako hlastno, nervozno, s pretirano ljubeznijo ženskost, razposajenost in občutje ponekod potenciral. Tako se je zgodilo, da je bil vzrok in učinek pri obeh recitatorjih malone isti — pota različna. Posledica vsega tega je bila, da nismo imeli od Debevčevih in Janovih recitacij tistega specifično čustvenega užitka, ki nam ga je v obilni meri nudila ga. Šaričeva. Janu in Debevcu nikakor ne moremo očitati, da nista Srečkovih poezij razumela. Tak neumen očitek more zagrešiti kvečjemu kakšen diplomirani kritik, ki je glede na recitacijsko umetnost popolen ignorant. Vprav nasprotno je res. Predobro sta razumela Srečka, a njuni naravi ali njenemu naziranju, ki ni samo njuno, marveč splošno in občeveljavno, se je intenzivno čustvovanje kraškega poeta nekako upiralo. Intelktualno je pa moral vsakdo, kdor si prisvaja pravico, razumeti vse in vsakogar, posredno užiti vso lepoto večine recitiranih pesnitev. Za poslušalca, ki ume psihološko poslušati, je bilo jasno, da je i Debeveca i Jana — v splošnem — Kosovelova poezija povsem osvojila, da sta jo vsak zase izživela prav do dna, da sta, tedaj, morebiti pod premočnim in preneposrednim (osebnim?) vplivom pesnika recitirala najpreje vsak sebi samemu...

Posebej naj še poudarim, da je Debevec našel najjačjega odmeva svoji široki epični dikciji recitacije v »Baladi«, ki je zato izmed njegovih recitacij najbolje uspela. Prav tako mu je uspela tudi »Ekstaza smrti«, ki je njegovi naravi zelo sorodna; pripominjam le, da bi si bil pri tej poslednji pesnitvi želel več ognja in manj tehnike (šole). V splošnem je bil Debevec vse preširok, vse prepoln, da bi mogel prozorne subtilnosti, ki jih je sam občutil, vliti v poslušalce.

O ge. Šaričevi morem reči le, da nas je popolnoma ogrela. In vprav na njeno žensko čustvenost sem mislil, ko sem napisal besedo o Kosovelovi »žensko-mehki moškosti«. Segla je globoko v pesnikovo čašo in izživljala zajeto ljubezen, vero in upe čustveno tako očitno, da se je mogel kvečjemu kakšen zakrknjenec oteti pesnikovemu vplivu. Čeprav ni ga. Šaričeva z ničemer motila enovitosti sloga, v katerem so nam recitatorji oblikovali i scenično i recitacijsko-tehnično ves večer, vendar se je bistveno razlikovala od obeh moških recitatorjev. To pa je že bistvenost Šaričeve

sledede trditve: Z objavo »Razgovora« sem namreč dokazal 1. da odobravam izrabljanje kulturnega zavoda v strankarsko politične svrhe in 2. da novega upravnika zagovarjam, kljub temu, da so mi njegove nezmožnosti znane in kljub temu, da smo imeli oz. da še imamo za to mesto mnogo bolj zmožnega kandidata.

Glede na prvo trditev odgovarjam, da je neutemeljeno očitati kaj takega meni, ki sem bil vedno — pa najsibo javno ali zasebno, ustno ali pisмено — proti vsakemu vplivu strankarsko političnih momentov v vseh strogo stanovskih ali kulturnih vprašanjih. Tudi v svojem predavanju o »Krizi našega gledališča« sem izrecno naglašal, da imenovanja gledališke uprave ne sme izvrševati politična stranka (namreč nobena, pa čeprav bi bila to SLS, ki bi imela morda za to še največ pravice!), marveč sem svoj tozadevni predlog formuliral tako-le: »Upravo gledališča naj ne postavlja samó minister oziroma politična stranka, kakor se je to godilo doslej, temveč naj jo voli anketa vseh najpomembnejših kulturnih delavcev (znanstvenikov, umetnikov, kritikov) s pomočjo oficijelnih zastopnikov vlade in pa organizacije gledališkega osebja.« (Tako ga je ponatisnil tudi Narodni Dnevnik v poročilu z dne 19. I. 1927.) Kakšni interesi naj bi me torej zavedli, da bi se temu prepričanju kar tako naglo izneveril? In še posebej, kaj naj bi imel n. pr. jaz z Narodno radikalno stranko opravka? Ponavljam pa še enkrat, da smatram za dolžnost dobrega dnevnika, da intervenira vsakega novo nastopivšega upravnika ali da vsaj priobči njegovo programatično izjavo, ker se mora zavedati, da je imenovani kandidat od trenutka, ko je nastopil službo, tudi upravnik in ne samo član ali somišljenik neke nasprotne politične stranke. Interveniral sem torej upravnika ing. Kregarja kakor bi interveniral tudi vsakega drugega upravnika, zlasti še, če bi mu vsi naši dnevniki zaprli svoje predale. Priznati pa moram, da mene pri takih nastopih ne zanima toliko politično prepričanje imenovanega kandidata kakor pa njegova splošna usposobljenost, to je predvsem načrt, ki se tiče upravnškega in umetniškega gledališkega vodstva. Kajti nikakor mi noče v glavo, da bi moral biti radikal že načeloma (zato, ker je radikal) slabši gledališki upravnik od samostojnega demokrata ali — postavimo — katolika.

Zelo težko tudi verjamem (skušnija uči človeka), da bi se ta odpor oz. bojkot s strani vseh naših političnih dnevnikov tako solidarno izvršil, če bi bil novi upravnik član ali pristaš ene izmed tistih političnih strank, ki izdajajo v Ljubljani vodilna dnevna glasila. —

Z ozirom na drugi očitek: novega upravnika zagovarjati zame nima pomena, ker me kot oseba sploh ne zanima, kot upravnik pa samo v toliko, v kolikor je najvišja in torej odgovorna instanca našega gledališča.

Upravnške nezmožnosti ing. Kregarja mi ne morejo biti znane, enostavno zato ne, ker ing. Kregar doslej še nikoli gledališki upravnik ni bil. Če je pisal o gledališču včasih tudi slabe članke, se prvič lahko tolažimo z dejstvom, da so pri nas dobri članki o gledališču sploh zelo redki; drugič pa je pisec slabih člankov in ocen lahko čisto dober upravnik kakor je

gledališča pokazalo, da je bil spet dr. Vurnik edini, ki je začutil in tudi pošteno izpolnil svojo kulturno in kritično dolžnost. Med podpisanci Izjave pogrešamo tudi Jožeta Vidmarja, ki je posvečal zadnja leta gledališču mnogo več pažnje kakor LZ in DiS in ki velja v kritičnem svetu vsaj toliko kakor Anton Dolinar...

Obširno kampanjo Narodnega Dnevnika proti novemu upravniku pa je sploh težko jemati resno, če nam v posebni beležki posluži z novostjo, da je upravnik poklican skrbeti »za redno mazanje škripcev« pri zastorju! (»Upravnikov delokrog«, ND, 10. III. 1927.) —

Mogoče, da se bo zdelo vse to odgovarjanje marsikomu malenkostno in dlakocepno. Meni pa se zdi, da je tudi v majhnih stvareh jasnost potrebna in skrivalnice so mi bile že od nekdanj najbolj zoperna igra.

* * *

Že zadnjič sem pripomnil, da se z izvajanjem upravnika v vseh posameznostih ne strinjam. Te posameznosti hočem zdaj na kratko omeniti.

Upravnik n. pr. pravi, da bo sestavljal repertoar s pomočjo literarnih in glasbenih izvedencev, s čemer preide del odgovornosti avtomatično tudi na tiste, ki so mu svetovali. Smatram, da tako postopanje ni pravilno in zlasti ni samostojno. Po mojem mnenju je sestavljanje repertoarja izključno samo naloga uprave (dramaturg, oba ravnatelja!) in izključno samo uprava nam mora biti za to tudi odgovorna. Uprava mora imeti toliko samozavesti, da dela na lastno odgovornost v vseh ozirih — v dobrem in tudi v slabem. Če tega zaupanja nima, potem je to znak, da je odgovornost zanjo pretežka in potem naj enostavno in brez ceremonij odstopi.

Od delitve gledališča po omenjenem načrtu (operno — reprezentanca, dramsko — zabavni komadi) se ne morem nadejati posebnih uspehov*. Vseh vzrokov za to domnevo (večinoma tehničnega značaja) tukaj seveda ne morem navajati. Ker pa vsa ta sprememba itak ne bi imela drugega namena kakor izboljšati gledališke finance, mislim, da bi bilo najbolje in mnogo uspešneje, če bi se upravi posrečilo iztirjati od države, da ji pušča dohodke od predstav v gledališki blagajni, oziroma da se vsota dohodkov, ki jih je treba dobavljati državnim blagajni, zmanjša na minimum. Kolikor mi je znano, je tako prošnjo odposlala v Beograd že prejšnja uprava (tudi zagrebška in beograjska) in je zavlačevanje rešitve spet samo značilen dokaz, kako malo razumevanja imajo odločujoči državni faktorji za naša gledališča, ko niti tako absurdnih zahtev ne prekličejo!

Tudi vprašanje dramskih režiserjev se je še za časa bivše uprave (od začetka sezone) precej smotreno uredilo in v glavnem omejilo na Skrbniška, Puglja in Šesta. Ta izbor je v danih pogojih gotovo najpametnejša rešitev in njene koristne posledice se polagoma že uveljavljajo.

Opera pa pogaša brezpogojno posebnega in strokovno izšolanega režiserja (mimogrede naj pripomnim, da so operne predstave režijsko pod v s a k o kritiko). Redno izposojevanje iz drame (v poštev prideta resno samo **Levar**, za lažje opere tudi Šest, dokler nimamo boljšega) bi moglo sčasoma škodovati drami, ki bi pa zaradi opere v nobenem oziru ne smela trpeti.

* Se razume: poskus bi ne mogel škodovati, mogoče se bo obnesel.

Srečko Kosovel:

Razpad družbe in propad umetnosti.*

I.

Vprašanje, ki ga bom tu načel, je preobsežno, da bi ga bilo mogoče izčrpati v enem predavanju. Že samo obravnavanje strukture človeške družbe, zakonov razvoja in propada, je tako široko in obsežno, da je nemogoče razložiti vse zgodovinske oblike onih zakonov, ki so družbo ustvarjali, ter onih, ki so jo razkrajali. Procesi nastajanja in razpadanja so tako komplicirani, ter se med seboj tako križajo in prepletajo, da jih lahko popolnoma jasno razloži le strokovnjak-znanstvenik. Jaz pa si nisem postavil naloge, ki si jo postavi znanstvenik, da razišče namreč vse življenjske zakone, ne glede na njih uporabo v življenju. Nasprotno: naše skrajno slabe razmere, v katerih živimo, zastoj našega kulturnega razvoja, letargija in pasivnost, ki jih opazi človek lahko kjerkoli, posebno tipične pa še v središču Slovencev, v Ljubljani, vplivajo na mladega človeka vse drugače kakor osvežujoče. Tudi čuti mladina v sebi vse prej kakor temelje kakemu statičnemu, znanstvenemu raziskavanju. Mi se zavedamo, da leži odgovornost bodočnosti na nas, da ležijo v bodočnosti pogoji našega življenja. Zato ne bomo podobni tistemu učenjaku, ki mu je prišla postrežnica povedat, da je streha v plamenih, pa je odvrnil, da njega gospodarstvo ne zanima.

A ko smo doživeli katastrofalen poraz 1918. leta, ko so odločali o naši življenjski usodi tujci, ne pa mi sami, katastrofalen poraz, ki je imel za posledico črno zaznamovani Rapallo in za Slovence sramotni koroški plebiscit, tedaj leži vzrok temu porazu v naši nepripravljenosti. Nesmotrenost našega dela je dobila s tem trdo in težko klofuto, pa vendar zasluženo. Ta klofuta je bila tako močna, da bi lahko vzdramila vse Slovence, a ponižni in

* Pričujoči članek je odlomek daljše študije, ki je bila namenjena za uvod vrste predavanj »Literarno-dramatičnega krožka«, ki bi se naj vršila pozimi 1925/26 v Mestnem domu. Nameravani predavanji Cirila Debeveca o napakah slovenskega gledališča in Bratka Krefta o ruskem teatru, sta bili deloma že, deloma pa še bosta v odlomkih objavljena, danes pa objavljamo v izpopolnjenju celotne slike Kosovelov članek, ki vsebuje kljub fragmentarnosti dokaj zanimivih opazovanj naših družabnih in kulturnih razmer.

v tujo namesto v lastno pomoč je znak naše propadajoče inteligence, ki je tako propala, da niti v svojo lastno moč ne zaupa več.

Dejstvo, da nismo nikoli našli soglasja med slovenskimi življenjskimi vprašanji in med problemi, ki si jih je stavila Evropa, to dejstvo je vzrok naše politične in kulturne zaostalosti v preteklosti in sedanjosti. Preveč smo se ogledovali po Evropi, premalo po sebi. Nismo se smatrali za člane Evrope, ki morajo iti vzporedno z evropskimi gibanji svojo lastno pot, ampak samo za majhen narod, ki se mora ukloniti evropskim idejam, ako noče, da radi njih propade.

In danes je to dejstvo dospelo do kulminacijske točke. Slovenci se ne znajdejo sredi kaosa bolne evropske tajne diplomacije, ki kupčuje z ozemlji malih narodov in miri uporne poglede z Zvezo narodov, v kateri sedijo ravno tisti ljudje, ki so ta ozemlja prodajali, ravno tisti ljudje, ki ta ozemlja zatirajo.

Na prvi pogled so ta razmotrivanja postranskega pomena. Ali v resnici ni tako. V narodu, ki je individualen del organizma človeštva, je duševna kultura merilo njegovih življenjskih sil. Kajti kakor je gospodarstvo izraz človekovih vsakdanjih vitalnih potreb, kakor je politika samo izraz borbe za vse te vsakdanje potrebe, tako je kultura, in to v največji meri umetnost, izraz onih človekovih sil, ki so v borbi za vsakdanjo eksistenco še preostale za duševno življenje samo. Vse te sile pa so medsebojno vezane in izključeno je, da bi narod z majhno življenjsko silo ustvaril močno, veliko umetnost.

S tem pa, da smo Slovenci ločeni v najmanj tri dele, da se naša inteligenca uvršča v eno s propadajočo kapitalistično inteligenco sveta, da se oddaljuje od resničnosti, da si ne stavi skupnega cilja za bodočnost slovenskega naroda, s tem razpada kohezija naših življenjskih sil, s tem odmira slovenska učena družba življenju in s tem je slovenska umetnost zapisana propadu...

Franjo Aleš:

Slovenski gospodarski problemi.

Pod tem naslovom trdi Janko Traven v 6. številki »Mladine«, da je v največji meri pripisovati glavno krivdo zastoju oziroma polomu slovenske gospodarske politike sledečim činjenicam, ki jih v kratkem analizira tako-le: Odnos slovenskih političnih strank do slovenskega narodnega gospodarstva je dejanski slovensko neorientiran, ker manjka odločujočega organa, ki bi vse stranke silil v organiziran enoten in skupen nastop. Vzgoja naraščaja je pomanjkljiva in ni idejno sistematična. Mentaliteta slovenskega gospodarja pa je sploh — primitivna.

V marsičem ne morem oporekati gornjim trditvam, ker v bistvu

najjačji element (kar je popolnoma naravno). V našem primeru pa je politično najmočnejši element srbski narod in njegova radikalna stranka, katere politični voditelji jasno in javno izražajo v svojih šovinističnih tendencah stremljenje: ustvariti Veliko Srbijo, v kateri naj komandira — velesrbski kapital! (Oglejmo si samo M. Slavičovo brošuro!)

Ta stran se mi zdi najvažnejša v razvoju »jugoslovanskega« narodnega gospodarstva in naša domača ekonomska kriza bi nas mogla popolnoma prepričati o njeni istinitosti. Kar pa se tiče »akumulacije kapitala« v Jugoslaviji, pa moramo konstatirati, da se je vsa razvojna faza akumulacije kapitala koncentrirala v glavnem na znatnem ojačenju in dvigu srbskega kapitala na eni strani ter na sistematičnem zatiranju v industrijskem razvoju v ostalih delih države, osobito v Sloveniji — na drugi strani.

Je-li demontaža slovenske industrije samo produkt splošne krize v industriji, ali je produkt tendenčnosti srbskega kapitala? Brez dvoma lahko rečemo, da je produkt obeh ali trdimo lahko, da je v glavnem produkt srbskega kapitala, kajti nemorem si predstavljati tako sistematičnega izsesavanja in obdavčenja razvijajočih se slovenskih podjetij in tovarov, brez stremljenja mlado industrijsko gospodarstvo uničiti. Industrijska kriza v Sloveniji pa je poleg tega še forsirana po centralizaciji kapitala na račun našega malega kmeta in malega obrtnika na eni strani ter s carinsko politiko o zaščiti domače industrije na drugi strani. Tendence srbske buržuazije s svojo imperialistično politiko (Solun!) in s prenosom industrijskega težišča v center države, t. j. v Srbijo, pa so še silneje potencirale slovensko gospodarsko (industrijsko) krizo.

Istočasno se je v istem pravcu pojavila tudi agrarna kriza v državi. Socialni in gospodarski položaj jugoslovanskega kmeta je bil par let po svetovni vojni relativno zelo dober. Agrarni proizvodi so se tedaj prodajali za visoke cene na trgu, kar je povzročilo, da se da se je kmet v tem inflacijskem razvoju osvobodil hipotekarnih dolgov. Toda katastrofalen udarec kmetskemu življu leta 1923 s 500 odstotnim povečanjem davkov in z vedno večjim potenciranjem carinske politike, je kmalu gospodarsko uničil prečanskega kmeta. In zopet je tudi v tem primeru največ trpelo slovensko kmetско gospodarstvo — slovenski kmet.

S temi dejstvi je treba vsekakor računati. Točno stališče zavzema Janko Traven, ko trdi, da je pri vseh naših odgovornih in važnih mestih manjkala potrebna povdarek slovenske politike in da je po prevratu bilo slovensko narodno gospodarstvo prepuščeno popolnoma samemu sebi.

Zato sem mnenja, da je rešitev slovenskega gospodarstva v Jugoslaviji možna edino od Slovencev samih in to samo v znamenju enotne politične akcije slovenskega ljudstva proti hegemoniji srbskega kapitala.

dirajo in čez čas tudi asimilirajo vladajočemu in težišče nacionalne zavesti se pomakne navzdol, med suženjske, kmečke, delavske plasti. Tudi ta zakon je izpričan pri nas; ne samo po znatnem številu anacionalnega meščanstva, malomeščanstva, birokratične inteligence, temveč zlasti še po kompromisni avtonomistični politiki slovenskega meščanstva, ki stremi za kramarsikm sožitjem, za akomodacijo. To ni prazen očitek; celo aristokracija trdoživega židovskega naroda se je koncem starega veka pod Rimljani romanizirala.

Tako je borba za naše nacionalno osvobojenje borba slovenskega malega človeka. To je borba za zemljo, za kruh. Za suverenost slovenskega naroda, t. j. za neprikrajšano pravico, da slovenski narod o svoji usodi odloča sam, da ne odloča zanj kak jerob z demokratičnega Zapada ali kak starejši brat; za neprikrajšano pravico, da se v bratski zvezi druži z drugimi narodi; predvsem z zapostavljenimi narodi te kraljevine, od katerih ga je doslej kurz slovenske oficijelne politike izoliral, in s svobodnim srbskim narodom — narod, ki tlači, je tlačен sam; z vsemi narodi sveta. To je borba za nedotakljivo, sakrosanktno suverenost človeka; za novega, suverenega človeka, ki nikomur ni hlapec, ki nikogar ne mrzi, ki dela. To je borba za novo družbo, katere klice dremljejo v mozgih in v rokah delavcev in kmetov.

Iz slovenske mladine mora rasti človek, ki pojde mednje in bo pomagal ta boj izbojevati.

Vladimir Premru:

Slovenstvo in naši kulturni delavci.

II.

Nerazumevanje časa in velika zakrknjenost napram vsemu, kar je mlado in novo, ustvarja pri nas vedno obupnejše razmere, tako, da lahko rečemo, da so vseh teh povojnih blodenj krive le naše res malomeščanske razmere in njih pojmovanje s strani naše inteligence. Ti ne jemljejo resno našega slovenskega narodnega problema, ker ga smatrajo le za nekaj neresničnega, za sanje slovenskih fanatikov. Pri tem pa, če se naša inteligenca izogiba perečih narodnih vprašanj in se postavlja na nesmiselno narodno parolo jugoslovenstva, ne pride v poštev toliko nasprotstvo, kot pa gotova vrsta ugodnosti in brezbriznosti. Saj ta inteligenca niti ne pojmuje slovenskih narodnih problemov in njih velike naravne nujnosti, sploh vsega tega ne jemlje resno ter se obrača po potrebi in trenutnem političnem položaju. Tu pa se konča vsako dosledno in resno delo!

Imamo pa tudi med slovenskimi kulturnimi delavci tipe pravih jugoslovenskih šovinistov, ki niso še nikdar začutili naravne nujnosti obstoja slovenstva. Take vrste kulturni delavci so le coklja za razvoj slovenske kulture in je nerazumljivo, čemu še sploh pišejo slovensko v svoji gostobesedni jugoslovenski orijentaciji. Saj je razumljivo, da so

Ogromne dimenzije človeškega življenja, problemi, ki so pretresali človeški rod vsa dolga tisočletja — je naš veliki umetnik in filozof Vl. Levstik zajel v storiji: »Povest o pridnem Janezku in hudobnem Mihcu ali povest o junaškem liberalizmu in o gnilem klerikalizmu.« Izveličavne in odrešilne besede našemu rodu so bile izrečene v »Jutru«, up in ideja, visoka misel v »Preporodu«, ki naj predstavlja mladino... Smrt, poguba in gniloba sta osredotočeni v »Slovencu« in »Bogoljubu«, v vsem, kar je klerikalnega. Oba pola sta torej politični stranki. Čudno je le dejstvo, da pisatelj, ki se smatra za kulturnega delavca, vidi vse probleme življenja posameznika in naroda osredotočene v političnih strankah. Sicer bi človek dalje lahko stavil vprašanja! Kaj pomenja liberalizem danes; kaj je naloga kulturnega delavca, če ne hoditi pred svojo dobo kot zrcalo resnice in ji nosi plamenice na poti v bodočnost. In kaj pomenjata končno »Jutro« in »Preporod« v slovenski kulturni zgodovini. Kdaj sta ta dva lista dvignila svoje prapore in prinesla v naše življenje novih sokov. Ali nista vendar le medla kopija misli tiste dobe pred petdesetimi leti? —

Vl. Levstik pa piše na str. 12—13:

»... vse to in še marsikaj je bilo skrivnostno namignjeno v besedah govornikov, izraženo v vihranju praporov in v zvokih godbe, tajno zapopadeno v žarki barvi sokolskih sraje in v prožnih okretih silnih mladih teles pri telovadbi... Nekaj časa so snovali načrt, kako ustanoviti tudi v Ravnah sokolsko društvo... Nato so utihnili in so mislili le še na tisto... Trombe so pele na boj, belci so prhali, vihrali so rdeči plašči vitezov, v vetru so trepetala sokolja peresa čelad; bliskale so se dvignjene sablje, svetla kopja so se pobešala sovražniku nasproti...«

Če piše takšne stavke žurnalistični poročevalec sokolskega društva ob priliki javne telovadbe, kdo bi mu zameril cmerikavo modrost! — ali če pretakajo pisateljice, ki hodijo po stopinjah Ehstruttove, solze po rekvizitih iz časov vitežkih čelad in oklepov, jim človek tega tudi ne zameri, saj jih ne jemlje resno. — Če pa napiše človek, ki se smatra za umetnika, celo knjigo v takšnem žanru, ima vsak pošten človek utis, da čuje pogrebne zvonove njegovemu pisateljivanju.

Kdor vidi dalje ves problem kulturnega življenja našega naroda, vtelešen v nemškutarstvu na eni in jugoslovenskem šovinizmu na drugi strani in je Slovenec in ne član edinega državotvornega srbskega naroda, mu je treba postaviti vprašanje: Čemu ne piše »jugoslovensko«, pravilneje srbsko. Solze potočene ne bodo povzročile nove poplave v Žireh... za izgubo take vrste, ker kar dela Vl. Levstek, je zavajanje nevedne mase, je zagrinjanje dejstev kakršna so sama na sebi.

Mlada slovenska generacija vidi svoje vzore v temeljih našega kulturnega življenja v Trubarju, Prešernu, Franu Levstiku, Ivanu Cankarju..., a Gradnik in Vl. Levstik pa sta ji lahko le glasen in jasen vzgled, kako naj kulturni delavec ne dela, da ni nepotrebna zavora v kulturnem razvoju slovenskega naroda.

Kot drugo navajam Wildejevo Salomo. To je drama in v nasprotju z opereto kaže svoje zanimivosti. Vsakdo pozna motiv vsaj biblijske Salome, zato tukaj vsebine ne bom razlagal.

Godba igra nežno simfonijo. Ko se rdeči zastor odstre, zagledamo bujno sliko kakor v kakem grškem templju. Straža, mladi Asirec, sluge, vse je zamaknjeno v desni kot, odkoder prihaja svetloba v temno stopnjišče. Vse je zamrknjeno v to svetlobo v Salomo, ki v nevidni dvorani gostuje s satrapovimi gosti. Na odru tvori središče mladi v Salomo zaljubljeni Asirec — ob zvoških godbe se zvija v hrepenečih gibih lepo njegovo telo. Roke so hrepeneče roke, glava se v trpljenju hrepenenja večkrat nagne kakor Kristu na križu...

Ko nastopi ves zbor s satrapom in njeno materjo, se prehliva počasi liričen prizor v dramatično-dinamičnega. Satrap je ves razgret. Hoče videti plesajočo Salomo, — ki se je zagledala v asketičnega Janeza Krstnika. Njegov glas prihaja iz podzemeljske tječe, prihaja kakor svareč zvok zvona, ki grozi, — monotono grozi, vedno v enem in istem glasu. Zakaj Janez Krstnik ima svojo vero, svoje življenje in njegova notranjost je harmonična celota. Ko zahteva glavo tega asketa, se satrap zmrači. Stražarja ob vrati izpregovorita mračno — monotono —, težko zvočno svoje pripombe o mračnogledem satrapu. Ko se uda, ko ji obljubi Janezovo glavo, zaigra godba in Saloma zapleše.

Tradicionalno je Saloma v vseh dosedanjih uprizoritvah plesala ples, v katerem je igralka pokazala svoje baletne zmožnosti. Pri Tairovovi uprizoritvi ples Salome ni ples. Zakaj vse njeno čustvovanje, hrepenenje in prezir, je njen ples — to se pravi telesni izraz notranjosti. Zato Alice Koonen, predstaviteljica Salome, ni plesala, ampak tje »igrala«. Njeno telo se je zvijalo v divjem sopenju hrepeneče strasti, divjalo po odru sem in tje, se včasih pošastno prezirno zagnalo v zbor dvornikov, ki se je iz strahu pred satansko ženo umikal, svoj vrhunec pa doseglo, ko se je v nežnem zvijajočem se prigibu sklonila nad odprtino, ki je vodila v podzemeljsko ječo zaprtga Janeza Krstnika. Tako je dobil njen ples globoki smisel, tragiko perverznega bitja, skratka ples je bil odraz bedne Salome, ki živega Janeza ne more pridobiti zase, zato se hoče vsaj oškodovati z mrtvo glavo...

Dinamičnost igralčevega igranja še ni dovolj. Tudi kulise ne smejo biti samo kulise, ampak del igrajočega predmeta. Sicer je igralka scenerija že pri zgoraj označenih igranjih, vendar samo delno in še precej v ozkih mejah. Dinamičnost scenerije je pokazal Tairov v dramatisaciji Chesterlonovega Četrтка. (Delo imamo tudi mi v Župančičevem prevodu.)

Dejanje se odigrava v velemestu. Kaj je velemesto? Konglomerat vseh močnejših stvari, konglomerat drvenja in monumentalnosti. Avtomobili, motorji, električna, železni mostovi, križoči kolporterji, visoke stavbe z nešteto stopnicami, lifti, godba — skratka velemesto je kompleks vrvenja. Vrhutega je vsebina romana sama po sebi dinamična: anarhisti in detektivni eden drugega zasledujejo. Kraj dejanja je zelo različen.

Tairov ga je insceniral za vseh 27 slik tako: Na odru stoji železen skelet moderne stavbe. Pravim samo skelet, da vidite tudi v notranjost. Skelet ima dva kubistična stolpa. V njih vozi lift gor in dol. Prvo nadstropje je zvezano z mostom, ki se v trenotku, ko so ga prekoračili preganjanci in zbežali na nedostopna mesta, dvigne. Detektivni jih tako ne morejo doseči. Na sprednji levi strani v loktu zgoraj je platno, ki se med igro počasi odvija. V kratkih stavkih podaja vsebino kakor v filmu. Tako je Tairov zamenjal lektorja MHT. Ta način je zelo pripraven za gostovanje. Na Dunaju je bil n. pr. tekst v nemščini. Igranje samo, preganjanje, godba, jazz band, scenerija se primitivno menjava s tem, da se odpre kak kos železnega kolosa; kavarna se naznači z mizo, s stoli in solnčno zaveso.

Moram reči, da je zlasti v Četrtku Tairov spraval precej v sklad teorijo in prakso. Tudi v opereti Girofle-Girofla. Nekoliko slabše je bilo v gotovih prizorih pri Salomi, ki so bili tako v sceneriji kakor v podajanju preveč estetično prisiljeni in fantastično mrtvi. Radi zatiranja naturalizma na sceni je Tairov naravnost nepraktičen in nesodoben. Sluge, ki nosijo baklje — goreče baklje — brez ognja. Tako so držali v zrak mrtve lasene baklje, kar je vplivalo poleg divjega plesa Salome — naravnost porazno. Ni pa bil to edini primer.

Vsi ti vmesni izrastki skušajo Tairovovo umetnost ubiti, ker jo dan za dan uvajajo v mrtvi esteticizem, v prazno teatralnost, ki po mojem izhaja iz teže

starim tradicijam, predvsem pa v povratku k naivnemu »verovanju« pradedov. Zato se je v tem taboru sovražilo vse, kar je imelo kakršenkoli stik s takozvano prosveto, čije zastopniki — bili so to prav gori omenjeni »moderni« — so se z vsemi mogočimi sredstvi zasmehovali in preganjali. Iz istega razloga so bili ti nasprotni pokretaši, demokrati kakor tudi aristokrati, proti vsakemu širjenju takozvane ljudske naobrazbe, proti vsaki taki vzgoji ljudstva, ki naj bi gojila in pospeševala čut njegove samostojnosti, kaj še kritičnosti, pač pa so v tem večji in jačji meri napram istemu ljudstvu hvalisali običaje in vero njegovih prednikov, poveličevali zlato preteklost in z vznešenimi besedami slavili dela že davno izumrlih očetov. V nasprotju s skrajno naprednim duhom njihovih nasprotnikov so torej patrijoti te vrste bili enako skrajno konservativnega značaja. Kakor so prvi stremeli po najradikalnejši eliminaciji sploh vse dotedanje preteklosti, pa so drugi zahtevali enako radikalno restavracijo iste preteklosti. Bila sta to dva diametralno nasprotna tabora, ki sta dušo narodovo natezovala kakor voz, ki ga vlečeta dve osebi z enakimi silami v nasprotni smeri in ki zato v najboljšem primeru ne prihaja ne naprej ne nazaj.

Sokrat pa je odločno zavrgel oboje stališče. Občutil je nemožnost, da se povrne to, kar je za vedno izginilo, obenem pa je bil prepričan, da je rešitev iz trenutnega pogubnega stanja možna samo preko razvoja k nadaljnji, višji stopnji. Zato se je tudi sam namenoma postavil v vrsto omenjenih prevratnih modernih posvetašev. Če je bila izginila vera, je ostalo samo še *z n a n j e*, ki bi po njegovem mnenju moglo rešiti človeško družbo. In Sokrat je imel do človeškega razuma toliko zaupanje, da je menil, da bo povsod tam, kjer gre za resnično spoznanje, samoobsebi sledilo tudi — pravo ravnanje. Torej pa da je končna zmaga kreposti zavisna le od vprašanja, v koliki meri si je človek na jasnem glede temeljnih načel npravnega ravnanja, ki ga naj obenem vedejo do jasnega spoznavanja samega sebe. Tako je imel Sokrat z omenjenimi tedanjimi modernimi skupno potezo *r a c i o n a l i s t i č n e* mentalnosti: on kakor oni so si bili edini glede neobhodne potrebnosti ljudske prosvete in njenih blagonosnih posledic. Toda na drugi strani je vladala med Sokratom in istimi modernimi tem večja *v s e b i n s k a* razdalja. Dočim so ti moderni uničili splošno veljavnost vseh postulatov človeške npravnosti in na njih mesto postavili načelo najbrutalnejšega egoizma, pa je Sokrat odkril v večnih in nespremenljivih *p o j m i h*, ki naj so podlaga našemu ravnanju, novi temelj človeške npravnosti, ki se mu je zdel trdnejši nego naivna vera pradedov, iz tega razloga trdnejši, ker je bil sam zasidran na luči — spoznanja. Tako pa vidimo, da je bil Sokrat resda na sredi med obema gori omenjenima nasprotnima taborama: z modernimi vred je zahteval nadaljnji razvoj ljudske duše, v nasprotju z njimi pa povdarjal splošno veljavnost temeljnih načel človeške morale, s konservativnimi patrijoti vred je bil prepričan o neobhodni potrebnosti povratka stare morale, v nasprotju z njimi pa te morale ni gradil na naivno — slepi avtoriteti, temveč na samostojnem, avtonomnem spoznanju. In kolikor smemo trditi, da je bil Sokrat edini uspešni nada-

nega imperativa«. Temu svojemu apokaliptičnemu podjetju je dal ime: »Vidovičev etični pokret«.

Začetnik gibanja in ljudje okoli njega so napisali do sedaj mnogo spisov in člankov o gibanju. Toda vse to so pripovedke o neki sanjavi stvari, ki je od »Vidovičevega gibanja« silno daleč.

Največja napaka Vidovičevega »gibanja« je, da se imenuje gibanje. Da je mnogo ljudi, ki niso mogli končati šole tako kot je treba in da so zato potrebni poleg rednih šol tudi izredni tečajji, to je popolnoma razumljiva stvar. — In Vidovič je izrabil to potrebo, da napravi iz njega gibanje.

Izhodna točka tega gibanja je to-le spoznanje: človek je moralno padel, narod je pokvarjen, vdan alkoholu in razuzdanosti. Vojna je razbila temelje družine, moralno ravnotežje medsebojnih odnošajev, tolerantnosti in filantropije, vesti in zavesti o dovoljenem. Velika večina se duši v bedi, deloma zaradi nizke stopnje civilizacije, deloma zaradi obče pasivnosti in pomanjkanja volje za delo in deloma tudi radi načina življenja »gornjih tisočev«, ki v nenasitni želji po luksuzu in brezdelju davijo široke sloje. — Ko je tako lepo razjasnil vzroke slabega stanja, je našel še lepša sredstva, da to odpravi.

Treba je preporoditi jugoslovanskega človeka (za sedaj se omejuje samo na njega), presaditi ga v čisto in moralno atmosfero. Odrasle filtrirati skozi Vidovičev »etični pokret«, za otroke pa reorganizirati šole na osnovi njegovih »novih« pedagoških metod. — To je Vidovičeva vodilna misel.

Vidovičovo gibanje tvori pravzaprav Miljenko Vidovič sam, ker ljudje okoli njega se zbirajo ne zaradi njegovih moralnih pridig in idej, temveč zaradi izgleda, da pridejo do kakšnih izpitov. Vse se vrsti le okoli njega: skoro v vseh člankih in govorih se podčrtava ime »voditelja« in »mesije«. Zato pogledimo najprej, kdo je in kaj je Vidovič.*

Vidovič ni redno končal srednjih šol, temveč je po enem letu pripravljavanja položil vseh sedem razredov realke naenkrat. Na univerzi je bil vpisan na pravni fakulteti, s te je prešel na tehniko, in ko ni ničesar skončal, je šel v službo na železnico. Pozneje je kot časniški sotrudnik začel instruirati dijake. Danes govori o svoji posebni šoli in posebni metodi ter se podpisuje »profesor«. V vseh člankih in predavanjih se zato opaža pomanjkanje najelementarnejšega znanja in skrajna površnost; celo v njegovih knjigah o fiziki in matematiki, kjer je on strokovnjak. Nič boljši ni v drugih panogah. V svoji brošuri »Človek« hvali revščino in bedo. Iz bede so izhajali veleumi. Materijalno bogastvo pa lahko dovede narod do propada in pokvarjenosti. Primer: rimsko cesarstvo je propadlo v dobi največjega bogastva. (Resnica: ko je Rim propadel, je bil bogat, toda Rimljani so bili — revni). O francoski revoluciji trdi Vidovič, da je nastala iz sadistične težnje tedanje dobe. Za njega je sociologija nemogoča, ker je družba samo fikcija. Dokaz: pismonoša s pismom, naslovljenim na družbo, je ne bi našel. Evropsko materialistično dušo morejo obnoviti v smislu višjega človečanstva in morale samo slovanski narodi. »Novega Človeka« more dati samo Slovan!

* Vsi podatki in nekateri citati po brošuri dr. S. Tomiča: »Vidovičev pokret« in po časopisu »Rad«.

ostalnih podobnih tečajev? V ničemer bistvenem, razen v eni negativni strani: da on svojim gojencem na intenzivnejši in prepričevalnejši način odvrača pozornost od pravega stanja stvari, da goji v njih megalomanijo, neki meglen individualizem, ki je poln jalovega altruizma in navdušenja — za človeka, ki ga ni. S tem pa jih spravljav pasivnost; kajti odvrača jih od življenjskega boja, boja zoper vzroke gospodarske, moralne in duševne krize.

V svojih reklamah piše: »Vsakdo ima lahko v svoji hiši gimnazijo« — kot da je gimnazija omara knjig. Tu ni potreba fizikalnih, kemičnih, prirodoslovnih kabinetov, skioptikona in drugih sredstev. Zaradi take površnosti so propadle še mnoge njegove šole.

Dejal sem, da je Vidovičevo »kulturo-etično« gibanje — rentabilno podjetje. V dokaz navajam naslednjo značilno statistiko. (Po Tomiču.)

V šoli za »odrasle« se je izmenjalo 4000—5000 dijakov, od teh je položilo izpite kakih 20. Njegove učne knjige so kompilacije rednih učnih knjig. Toda 1 zvezek, recimo geometrije, stane 15 Din, tako da stane cela knjiga 300 Din. Mnogo boljše knjige srednjih šol pa stanejo 30 do 40 Din. V dopisni šoli je dijakov 2000 × 100 Din članarine = 200.000 Din mesečno. Za razne stroške odpade 80.000 Din. Torej čisti dobiček letno 1.440.000 Din. Potem vpisnina po 100 Din (izmenjalo se je 4000—5000 dijakov) je 400 do 500 tisoč dinarjev, ter znaki po 20—30 Din, letna vpisnina v klub po 12 Din, njegove fotografije itd.

Na vse to mu je država naložila davkov samo za 47.000 Din. Toda še to je on izkoristil. Pod geslom »Davek na moralo« je zbral novih 56.000 dinarjev, za tem različne priloge okoli 9000 Din. Z začetkom pomladi (»etična pomlad«) je pripravilo 50—100 klubov zabave z dobičkom povprečno po 1000 Din (vse za Vidovičevo »hišo dobrega tiska«), a to je na en dan 50—100 tisoč dinarjev.

Tako je Vidovič s svojo ogorčeno borbo proti »surovemu materializmu« in za čisti idealizem uspel, da je kupil 2 avtomobila in nekaj hiš. Toda odkod ta denar? Revni delavci in uradniki si odtegujejo od svojih ust z nado, da bi prišli do boljšega položaja in si omogočili življenje.

»Sam Bog je poslal vašemu narodu Miljenka Vidoviča. Dal vam je mesijo, ki naj popelje mladino iz teme v svetlobo.«*

Božo Popovič.

Kralj Oidipus.

Višješolci I. drž. gimnazije v Ljubljani so letos priredili svoj običajni javni nastop s klasično tragedijo Kraljem Oidipom. Zадnja leta se kaj živahno gibljejo. Poleg majniških nastopov v operi in drami, ki pa so bili bolj internega značaja, so lani dobro uspeli z akademijo v Filharmoniji in letos dosegli nekaj višek z uprizoritvijo v drami.

Kralj Oidipus je šel mimo repertoarja našega narodnega gledališča. Zdi se mi, da je bil v programu za l. 1926/27 naznačen. Ne vem sicer iz

* Novi Čovjek, br. 17.

nega narodno - socialnega činitelja. Kajti po vsem rečenem je ona pomenjala končno fazo v vsem duhovnem razvoju starega Grka, v praktično-nravnem in teoretično-umskem. In če vzamemo Sokratovo filozofijo prav s te plati, moremo zdaj kaj dobro umeti, kako da je za Sokrata naravnost načelno sovpadlo dvoje tako nasprotnih činiteljev, kakor je praktično udejstvovanje na eni strani in zgolj teoretično mišljenje na drugi. Mi vsi smo pač že dolgo časa povsem drugačnega mnenja, in nas v tem potrjujejo najjasnejši psihološki fakti: ni res, da bi spoznanju, pa magari najjasnejšemu spoznanju vedno sledilo tudi pravilno, nravno ravnanje in obratno. Nasprotno nam vsakdanje in nevsakdanje skušnje dovolj jasno pričajo za dejstvo, kako se s poljubno »umsko« popolnostjo lahko in rada veže poljubna nravna nepopolnost in obratno. Toda Sokrat je bil v bistveno drugačnem položaju. Saj je videl, kako sta se bratsko vezala in podpirala oba toka, tedanji skepticizem v morali in vzporedni tedanji skepticizem v znanosti, tedanje načelno zavračanje splošne veljavnosti na praktičnem in teoretičnem polju. In obenem je videl, kako bi nasprotna smer v eni polovici mogla in morala roditi enako nasprotno smer v drugi polovici, kako bi z izkazom objektivnih temeljev človeške morale bili dani tudi objektivni temelji človeškega spoznanja samega in obratno. Vse to pa nas sili, da poizkusimo posebno interpretacijo omenjene glavne postavke vse Sokratove filozofije. Kakor moremo in moramo z današnjih vidikov reči, da v p o s a m e z n i h slučajih nikakor ne sovpada pravilno ravnanje s pravilnim spoznanjem, tako pa na drugi strani vendar še danes velja in bo vedno veljalo, da se vsako n e g a t i v n o r a z p o l o ž e n j e napram — objektivnosti razlike med resnico in neresnico harmonično veže z enako n e g a t i v n i m r a z p o l o ž e n j e m napram — objektivnosti razlike med dobrim in zlim ter obratno. Kakor gre sicer tam za resnico in neresnico, tu za dobro in zlo, pa gre vendar v obojem slučaju za objektivnost teh razlik, torej za činitelj, ki je in naj bo temeljni znak človeškega u m a , seveda uma v najširšem pomenu besede, dejanski-praktičnega in logično teoretičnega. Ta um nam hkrati priča za n o r m a t i v n o e n o t n o s t človeške narave in z vidika t e g a uma je imel Sokrat povsem prav s svojo trditvijo, da se resnica brezpogojno veže z dobroto in obratno, da pomenja umska popolnost hkrati nravno dovršenost, nravna pa umsko. In če še pomislimo, da velja ta zanimiva in torej prav po Sokratu prvič izrecno formulirana reciprociteta med resničnim in dobrim ter neresničnim in zlim vsaj na točki celokupne d u š e v n e o r g a n i z a c i j e človeka in k temu one in take duševne organizacije, ki je v eminentni meri obenem s o c i a l n o pomembna, moremo in moramo resda govoriti naravnost o fundamentalnem s o c i a l n e m principu vse Sokratove miselnosti. Ta socialni princip bi zdaj sovpadel s tezo, da v duševno-organizatoričnem oziru resda ni razlikovati med mislijo in dejanjem, med teorijo in prakso, temveč da pogaja tu, na terenu celotnega duševnega organizma človeškega, prvi del drugega in obratno.

Samo z drugimi besedami bi mogel ta imanentni princip vsega Sokratovega prizadevanja izraziti tudi na primeru n a r o d n e e d i -

baze vse Sokratove filozofije dejstvo, da je ta filozofija postala končno tako mogočen faktor v nadaljnjem kulturnem razvoju vsega zapadnega človeštva. Tako pa preostane zdaj samo še naloga, da podamo vso Sokratovo miselnost tudi z ozirom na najvažnejše podrobnosti njene in da izkušamo tudi z vidika takih podrobnosti dobiti končno sliko Sokratove kulturne misije.

(Dalje prih.)

ZAPISKI.

„Abolicionistom.“

Spričo polemike tov. Mrzela in Kočevarja napram Jurkoviču ni odveč odgovoriti tudi na izvajanja sangviničnega Hrvata P. Šegote, ker so značilna za miselnost in znanstveno argumentacijo njegove okolice. P. Š. objavlja namreč v 7. in sledečih številkah splitske »Pobede« članek »Za kulturno jedinstvo«, v katerem se spodtika ob »Mladino«, »glasilo jednog čudnog konglomerata slovenskih ekskluzivista i komunista.« Polemizira zoper članek »Jugoslovenski film« ter se čudi piscu Košaku, ki ga sicer pozna »kao ispravnog i vrednog čoveka, da je mogao takovo šta napisati i što se je mogao poslužiti onako neokusnim izrazima, kojima obiluju samo dnevne novine, koje se u borbi za političnim uspesima služe svakim sredstvima.« (Mimogrede bodi omenjeno, da je P. Š. oni, ki je pri zadnjih volitvah v SSLU trgal marksistične volilne letake na univerzi in ki je na občnem zboru SSLU dvignil stol, ko so levičarji manifestirali za slovenski značaj ljubljanske univerze.) Kaj je zagrešil Košak? Trdil je, da smo Slovenci samostojen narod z individualno narodno kulturo in lastnim narodnim jezikom. Tega seveda pravoverni »Jugosloven« ne more priznati in zato načenja P. Š. »ozbiljno pitanje o aboliciji ćirilice i slovenskog dijalekta.« Čemu? Prva in glavna karakteristika naroda je, kakor trdi člankar, njegov jezik. Slovenci bomo torej živeli tako dolgo samostojno narodno življenje, dokler bomo obdržali lastni jezik. Člankar nam sicer dopušča lastni »pokrajinski život« (po ribniško?) — menda radi naše »občutljivosti« v vprašanju slovenskega jezika — toda vsekakor ne »po cenu narodnog jedinstva«. Naš jezik in naša književnost bi smela živeti le vzporedno z jugoslovenskim književnim jezikom (štokavščino) in kulturo. Zato mu je popolnoma jasno, da je slovenščina »jedan jugoslovenski dialekat«. Sklicuje se na priljubljene filološke razloge in zlasti na mišljenje prof. Belića, ki razlikuje kajkavsko, čakavsko in štokavsko narečje in trdi, da štokavščina izpodriva ostale dialekte. Nazivi slovenski, hrvatski in srbski člankarju niso v jezikovnem smislu opredeljeni pojmi, temveč so stvarno upravičeni le nazivi kajkavski, čakavski in štokavski dialekt. Kajkavski dialekt je v svojem bistvu še danes celota, samo da ga je modificiral štokavski dialekt liki čakavskega, tako da imamo danes »hrvatski kajkavski i slovenački kajkavski dialekat.« (Po tej dialektiki slovenski jezik niti ni več narečje, marveč le narečje kajkavskega narečja, kali?!) Ni jasno, kaj opravičuje P. Š., da aplicira dialektične razlike v enotni srbohrvaščini tudi na slo-

Alfonz Gspan:

Uvodne besede*

govorjene na recitacijskem večeru pesmi Srečka Kosovela,
dne 8. marca 1927. v ljubljanski drami.

Gospoda!

Nocojšnji večer je posvečen spominu pokojnega pesnika Srečka Kosovela.

Če pravim posvečen, potem upam, da vsi izvajavci kakor tudi vsa javnost pojmuje in čuti v sebi in o take besede v vsej njeni globini in zlasti v vsej njeni čistosti. Težko in hudo pa je človeku pri srcu, če ga mora celo ob takih večerih ena ali druga nelepa misel trdo spominjati, da živimo brez usmiljenja v naših za pesem in tiho, odkrito beseda tako hrupnih in brezsrčnih razmerah. Zaupanje v pošteno in nesebično delo je danes skoro vsem že tvegana sentimentalnost, naše podnevno življenje je grozotno tesno; in potem so na svetu še posebni izbranci, ki ne odresejo nikdar prahu s čevljev in ki zvesto svoji naturi ne prizanašajo nikomur in ničemur...

* * *

V dobo za razmah našega kulturnega življenja, to je onega, ki je z muko prospevalo pod avstrijskim plaščem in ki je kljub vzdušnemu ozračju poglajalo parkrat visoke pramene prave umetnosti, ki jih je mogoče vzporediti z nivoji prostih evropskih narodov; v to borbo je katastrofalno posegla svetovna vojna. — Žareči konji z jeklenimi kopiti so se vzpeli preko uboge slovenske zemlje. Očetje so stali na poziv sadističnih degenerirancev v jarkih smrti, matere so s strahom privijale svoje dojenčke na vele grudi, otroci pa so široko odprtimi očmi gledali v grozo in je niso razumeli. Preko teh majhnih otroških src so bila jeklena kopita in sekala vanje rane, ki se niso in se ne bodo nikoli zacelile. Slovenska pesem je obmolnila — čuli smo le težke, grozopolne besede Ivana Cankarja in Otona Župančiča. In kaj če so nam vzhajale »Zarje Vidove«, razjokane oči jih niso videle in niso razumele...

Če je bilo v predvojni dobi naše javno življenje kalna mlakuža, tedaj je čas, ki ga preživljamo po vojni še mnogo bolj žalosten. Etične vrednote so v naših dneh tržno blago po najnižji dnevni ceni, krivica in nasilje so hvalevredna gesla, konzervativne politične forme

* Govor priobčujemo za obletnico (27. maja 1926) smrti Srečka Kosovela, sodelavca in urednika »Mladine«. — Op. ur.

v svet, sanje so se razblinile in nogam je zmanjkalo tal. Zlati čoln — tako je hotel nasloviti svojo pesniško zbirko, ki naj bi izšla jeseni l. 1925. — in ž njim oni tihi, lepi brat sta odjadrala v dalje. Visoki templji, ki jih je gradila zgodnja mladost so zgrmeli v prah in iz razvalin je vstala demonska postava: S p o z n a n j e. Takrat so drobne roke zakrile po zraku, šibko telo je omahnilo nazaj. Pojavil se je pred njim izbičani obraz s strjeno krvjo, ponižani človek, ki mu je usojeno gaziti blato, vstal je pred njim ves narod, ki je že od prvih početkov na kolenih in prosi od sveta milosti. V teh mrzličnih vizijah je spoznal nizko ceno svojega življenja, in življenja sploh. Takrat se je opotekel in malo je manjkalo, da ni pal. Govoril je o smrti, belem odrešenju in umiranju duš. Za vsem tem pa je videl Kras, tisto grenko puščobo in sredi nje edino bitje, edino besedo: mati, k kateri bi se zatekel v svoji razbitosti. Klasično umirejna forma se je izprevrgla v disharmoničen krik, iz katerega so zveneče v svetopisemski dikciji bezručevske besede. — To je bilo drugo obdobje njegovega življenja, globoko pogreznjenega v temo cukrarniških labirintov...

Preko peripetije je prišla duša do očiščenja. Srečal je vrstnike, znance iz mladih dni. Vsi so imeli glave globoko nagnjene naprej. Pa je završalo kakor pomlad po bregovih. V šibko drevo so se pognali ognjeni sokovi, korenine so posegle v sredo zemlje. Stisnil je pest in stopil na krilo mladine, ki je hotela s svetlimi plamenicami v novo življenje. Izdelal je načrt za naloge, ki so se mu odstirale v vedno večjih obsegih. Z novimi gesli, katerih prva sta mu bila popolna svoboda in poštenost, je šel preko pesimizma v borbo za novega človeka. Delo in delo je bil poziv, ki mu je narekoval čine, o katerih se bo morala pozitivno izražati naša kulturna zgodovina. — Včasih pa je zaihtelo srce v boju s trdimi življenskimi prililikami, a se je hrbtenica takoj usločila. — Za primer naj navedem neko njegovo neodposlano pismo iz zapuščine, pisano neki znanki:

»Tako žalosten sem, da bi želel čuti v bližini tvoj smeh, Tebe, in ne vem kaj še vse bi si želel ta trenutek. Joj kako strašna so povračila žalostnih ur, strašna njih razodetja. V takih trenutkih spozna človek, da je nekaj nad njim, klone, obnemore. Zakaj se ne ubije tak človek tisti trenutek, zakaj se ne ubije? Zato ker je zanič. Slabič! Ne misli, da igram komedijo, pišem zares. Zakaj se ne konča tak človek tisti trenutek, ko je videl vso ničevost svojega življenja in življenja sploh: vso brezpomembnost, vse, ki ni, in vendar je. — Zato, ker mu sveti žalostna lučka poslanstva na pot. Misli si: to in to bom naredil in to moram. M o r a m. To je strašna beseda, bori se z drugo, ki se ji pravi brezpomembnost.

Čas največjih tragedij nas je rodil in mi smo tako slabi. Zanič z eno besedo. Jaz čakam le enega: da pride čas, ko dovršim vsaj del svojega dela in grem potem počivat na oni kraj... Meni je strašno živeti.«

Besedam ni treba razlage. — Imperativ: delaj! pod pepelom pa iskre težke žalosti ob pogledu na svet, to je njegova tretja in obenem zadnja razvojna faza. V tem času je njegova pesem krepka ekspresija z enostavno, očiščeno in zgoščeno besedo. Tukaj, kjer pravzaprav

In prav taki smo bili, ko se je pojavilo vprašanje zedinjenja Slovencev, Hrvatov in Srbov v skupno državo. Hiteli smo zatajevati našo narodnost, med tem ko so mislili Srbi na Veliko Srbijo in nas proglasili Hrvati za Planinske Hrvate. Danes pa se čudimo, da se nahajamo v tako obupnem položaju. Vprašajmo se, če je moglo biti po vsem tem drugače?!

* * *

Tudi mi smo mnenja, da se zedinjenje z Bolgari mora izvršiti. V tem se prav nič ne razlikujemo od one množice v Unionski dvorani, ki je za to zedinjenje tako navdušeno manifestirala. Vprašanje je samo: kako naj se to zedinjenje izvrši!

Tekom kratkih devetih let po prevratu smo uvideli, da je naša rešitev edino le v popolni politični samostojnosti, ker edino na tej podlagi se moremo razviti kot narod. Torej more biti edina oblika bodoče skupne države vseh Južnih Slovanov federacija, ker le v federaciji je zagotovljena popolna politična samostojnost posameznih narodov, ki je podlaga neoviranemu kulturnemu in gospodarsko-socialnemu napredku in razmahu.

Zato bo vse naše stremljenje in delo — v tem vprašanju — usmerjeno v zedinjenje Slovencev, Hrvatov, Srbov, Bolgarov in Macedoncev v federativno državo Južnih Slovanov, v kateri bo prav tako svoboden in enakopraven slovenski kakor vsak drugi narod.

Morda se bo zdelo komu čudno, da imenujemo posebej tudi Macedonce. Prepričani smo, da preko Macedoncev ne sme iti naša pot, kajti danes, ko smo začeli polagati prve kamne k zgradbi enotne federativne države južno-slovanskih narodov, si moramo biti svesti, da imajo Macedonci prav toliko eksistenčne pravice, prav toliko pravice do svoje narodne samostojnosti, kakor mi ali Hrvati, Srbi, Bolgari, oziroma kak stomilijonski narod. In mislimo, da bi bila to tudi najboljša rešitev macedonskega vprašanja, ki že več kot četrstoletja ogroža mir na Balkanu in tvori stalen kamen spodtike med srbskim in bolgarskim narodom. Kajti le z odstranitvijo vseh spornih vprašanj bomo mogli doseči življenje zmožno federacijo južnoslov. narodov, ki bodo dovolj trdna podlaga bodoči federaciji balkanskih narodov.

Ivo Grahor:

Zbližanje z Bolgari.

Slovinci, mi — smo prvi. Spet je Ljubljana manifestirala za nekaj in grd je, kdor se vprašuje — kaj je bilo tisto, zakaj in čemu zdaj? Pri nas je ideja bratstva z Bolgari že stara in dr. Kostov je le oživil to idejo z veliko akcijo.

Toda v naši nevarni dobi, sredi bojnega razpoloženja balkanskih sosedov, moramo paziti na vsak naš korak in na vsak šum za obzorji. Potem — se navdušujemo.

V Bolgariji divja teror Ljapčeve vlade, država je dekla angleškega, laškega in nemškega imperijalizma, zato tudi sovražnica Jugo-

kanu strinjajo v zatiranju balkanskih narodov. Buržuazija, ki je nositeljica imperializma, seje med narode umetno sovraštvo, pod njenim vodstvom ni mogoča rešitev balkanskega problema. A ves Balkan je problem vseh balkanskih narodov, kakor so bile skupne tudi njihove osvobodilne vojne in jim je enako krivična sedanja usoda. Ta zavest je v kmečkih in delavskih množicah utrdila idejo balkanske federacije, za to idejo se borijo narodi, od katerih je buržuazija odpadla in jim ovira svoboden napredek. Ta boj združuje Slovence z Bolgari bolj kot bi nas mogel družiti pokret od zgoraj navzdol ali pa kaka zunanja injekcija.

Zato nam bo več koristilo spoznanje, da moramo iskati in najti vezi s srbskim in bolgarskim narodom, kakor pa naivno meščansko navdušenje, ki kompromitira zdravo idejo zbližanja Slovanov na Balkanu. Zbližanje južnih slovanskih narodov mora biti in bo prva stopnja k balkanski federaciji. Pot slovenske mladine se mora razlikovati od poti lahkovernega Pavlihe. Pokazati moramo, da navdušenje in vsa naša krepost, sicer nas lahko res »zbliža« propad Evrope z junaki svetovnih vojn.

Ludvik Mrzel:

Nacionalni problem.

Najprej so demokracije in pacifizmi sveta — po taki demokraciji vlada gornjih deset tisočev 40 milijonskega angleškega naroda nad 400 milijoni ljudi po kolonijah; po takem pacifizmu so finančnikom wilsonske Amerike dobički tekom vojne poskočili za več kot 120 % — najprej so štiri leta na frontah in v civilu gazili, posiljevali in ubijali belega, črnega in vseh polti človeka. Potem so narodi vstali iz blata in krvi in ob božajočih simfonijah istih demokracij in pacifizmov, z noro hvaležnostjo do svojih odrešenikov kakor otroci, s krčevitostjo kakor ljudje, ki tonejo med življenjem in smrtjo, hlastnili po proglašanih socialnih, nacionalnih in političnih svoboščinah. Potem je poteklo nekaj več mesecev, kakor je vojna trajala let, in svoboščine so se razpuhtele kakor fantomi; narodi so se pogreznili v blato in kri, nad krstami bedi do zob oboroženi angel miru — Društvo narodov. Zdaj se gugajo krste na Balkanu, po Evropi, po vseh kontinentih, narodi, živi pokopani, bijo ob pokrove: to je borba sveta za suverenost narodov, za suverenost človeka.

Za suverenost človeka. Povsod je eno samo posilstvo nad človekom. Nad Balkanom, od pamtiveka razrvanim po antagonizmih klik, ki tekmujejo za hegemonijo nad narodi in razredi, nad barbariskim, po boleznih izrodkih evropske civilizacije inficiranim Balkanom so žandarji s kopiti pušk in z biči iz vrvi in iz gumija. Nad kulturno, demokratično Evropo so žandarji duha in žandarji s kopiti pušk. Povsod je eno samo posilstvo nad naravno čistostjo mladih generacij in človeka, ki dela.

Zmagoviti roparji Evrope in Amerike so dali od Balkana do

Sklepne besede ob tretjem letniku.

Ne v slovo, v pozdrav v novi četrti letnik pišemo te besede.

Z velikimi upi smo prevzeli pred dvema leti naš list. Odstopili so ga nam naši predniki, da dajo mladini, ki si je želela udeleževanja priložnost, da uveljavi svoje nazore, da gradi nova pota, ruši kar je gnilo in zastarelo. Bilo nas je malo in še mi si nismo bili edini v hotenju. Sčasoma so se nam pridružili novi sotrudniki, nekateri so ostali, druge pa je vodilo življenje v drugo smer in ločili smo se, lansko leto pa nam je smrt ugrabila voditelja našega gibanja Srečka Kosovela.

Rekli smo, da so bili veliki naši upi. V teh kratkih dveh letih pa smo uvideli, da je treba trdega dela, močnega hotenja in žive vere v nas same in naše hotenje, če hočemo, da ne omagamo in propademo. Marsikdaj so bile težke naše misli, marsikdaj se je nas že oprijemal obup, danes pa, ko smo premagali vse težkoče, molk naše javnosti, velike materielne neprilike, ko nas je vse sotrudnike, ki smo ostali, zvezalo naše hotenje in brezobzirna logika življenja v krepko celoto, smo močni. Tako nas je dovedlo življenje od individualnosti do kolektivnosti.

Medtem ko smo ob prevzemu našega lista mislili samo na dvoje: na okrepitev slovenstva, na priznanje slovenskega naroda v naši državi in svetu, na njegovo pravo osvobojenje in na očiščenje v raznih naših kulturnih ustanovah in javnem življenju, stopamo sedaj v novo fazo, k pozitivnem ustvarjanju po določenem programu, ki je vzrastel iz nas samih.

Povedati pa moramo, da nismo dogmatiki in da nismo fiksirali našega programa po točkah in paragrafih, ampak, da se zavedamo, da življenja in idej ni možno utesniti v mrtev in ozke rubrike in da je naš program živ nazor, ki je vzrastel iz življenja samega.

Živimo v časih propadanja in umiranja vseh vrednost, ki jih je gradila zapadna Evropa od velike francoske meščanske revolucije sem. Človek, poštenega trdega dela, tirja od svojega kapitalističnega nedelavnega delodajalca brezobzirno svoj delež, ki si ga je krvavo zaslužil. Toda imperialistična in kapitalistična zapadna Evropa z Ameriko in kolonijami, ki je vpregla v svoj voz meščanstvo vsega sveta, ubija človeka, zatira delavca, izkorišča male narode, da izvije iz njih čim večji profit. Že so se pojavili v Evropi, kakor tudi v ostalih kontinentih prvi znaki organiziranega odpora delovnega in

Tone Seliškar:

Oskrunjena pomlad.

Iz petega nadstropja sem se zagledal v brezdno
sivih zidov, ki se je krčilo v temni senci
navpičnih sten kakor žrelo predpotopne zveri —
in na dnu sta živela dva divja kostanja.

Bogve, pred kolikimi leti sta bila usajena!

Nad njima žari v majskem solncu nebo
in ju vabi k sebi in ju kliče in lastavice
hite v oblakih na vse strani in druge ptice
pojo in oddaleč slišita krike pomladne ljubezni,
jetnika v temnici vlažnih zidov.

Odžagali so jima krono, popačili ude, zmečkali naročje
in zdaj zelenita iz nešteti ran in odsekane roke
krvavé v nebo.

Pod njima sede otroci in stare žene in jih zebe.

Srečko Kosovel:

Pesem št. X.*

Strup za podgane. Pif!
Pif, Pif, Pif, Kh.
Kh, Kh, Kh.
Podgana umira v podstrešju.
Strihnin.
O moji mladi dnevi
kakor tiho solnce na podstrešju.
Raz streho čutim dehtenje lip.
Crk, crk, crk, crk
crkni
Človek
Človek
Človek.
Ob 8. uri je predavanje
o človečanskih idealih.
Listi prinašajo slike
bolgarskih obešencev.
Ljudje — ?
Čitajo in se boje Boga.
Bog pa je na razpoloženju.

* Priobčujemo dve pesmi Srečka Kosovela iz njegove literarne ostaline, ki predstavljata zanimivi pesniški tvorbi iz oddelka njegovih »Konstrukcij« in ki radi svojevrstne kompozicije pri urejevanju zbirke nista mogli priti v pošte. Op. ured.

Vladimir Premru:

Pesem naših dni.

O bratje, že je v zvoniku odbilo polnoč
in naša nemoč kot kača strupena
se vije v plamenih
in na slemenih žarijo zublji ognjeni.

Vetrovje — vetrovje — pihaj,
da zruši v prah se zidovje hiš
in križ, da na stolpu omahne,
da roka ga pahne brezbožna,
nezmožna besede iskrene, v prepad.

In se je zgodilo sredi noči
v lobanji oči so srepe strmele
in pele so pesem o maski človeka,
ki od veka do veka si išče obličja življenja.

O bratje, kdaj bo dopolnjena ura trpljenja.

Fran Onič:

Dež pada.

Dež pada gost in težak
ko da skozi obokano rešetko
svinčen se prah na zemljo vali;
vse moje misli leže pod tem prahom,
na moji duši svinec leži.

A jaz bi rad vstal, da bi roke razširil,
da skozi to mrtvo, negibno sivino
razpel bi jih v rosni jutranji hlad —
v tem jutrnem hladu, v tem rosnem škrlatu,
ko drevo od zelenja težkó in košato,
bi stal tak rad.

A vse je ubito, vse razbito,
vse daljine zakril je megleni ovoj,
človek krikne v to bolno tišino
in odmev le lovi se s samim seboj...

Le eno živi še, le eno bedi še
na dnu te žalostne noči:
Svinec v očeh je, svinec je v duši —
o da bi ga zmogel pretopiti,
k njim planit, ki jih krivica duši,
med rove človeške se duše zariti
in s svincem žarečim razžgati noči!

Ludvik Mrzel:

Otroci.

Sedimo tukaj in čakamo. Vse je belo: stene, mize, klopi. Tudi sestre so bele in dobre, samo mi smo bolni. Ne vemo, kdaj pridemo na vrsto.

Nerodno mi je, tako velik sem že. Zunaj nad vrati je napis, da je tukaj samo za otroke do štirinajstega leta. Jaz sem že nekaj čez in bojim se, da zdravnik to opazi in me napodi kar tako. Drugim je lažje, majčkeni so, prste držijo v ustih ali kričijo, matere so z njimi in jih pozibavajo na rokah. Eden sesa. Eden je kakor kakšna živalica, čisto takšna lica ima, ščetinaste lase in dolge roke — joj, da vam povem: čisto kakor opica je, meni je tako strašno nad njim. Tukaj bi bilo treba nekaj ukreniti, človek ne bi smel kar tako mimo. Toda jaz sem še zelo mlad, brez moči sem, kvečjemu nad njegov opičji obraz bi se lahko sklonil in bi jokal. Na svetu je polno reči, ki jih vemo in nas žgejo, izreči jih pa ne moremo. Njega bo peklo celo življenje, ljudje bodo še raje bili v njegov obraz, mislim, da se bo slabo izteklo z njim. Tudi njegova mati je bolna, blatna in trudna, čisto kakor vdova je. Od daleč ga je prinesla in morda si na tihem želi, da bi umrl. O, da bi umrl! — Z vsemi so matere, samo jaz sem tako dolg, kar sram me je, tiščim se v kot in sem sam.

Moja mati si nad mano ničesar ne želi, čisto vseeno ji je. Še na misel ji ne pride, da bi bilo dobro, če bi umrl. Kakor človek je, ki pride do roba in vse ugasne v njem, samo diha še in se giblje, kuha, pere, pije z očetom in z drugimi in je kakor kamen.

Toliko otrok je, preveč jih je, se mi zdi, nič dobrega ne bo iz tega. Sestre jih tehtajo, merijo, popisujejo, prevezujejo. Prostor jim je tuj, nič ne marajo teh dobrih, belih žen, strašne reči slutijo, ročice stezajo v zrak in kričijo, kričijo. Vsak ima kako hudo nad seboj; v drugem, v tretjem letu še niso shodili in spregovorili; napihnjene trebuščke imajo, zavite ude, skrivljene hrbtenice; in nihče ne ve, kaj se še grenkega skriva v njihovih drobnih srcih. Zaman kričijo, svoje groze ne bodo dopovedali nikomur.

Tam sedi mlada, lepa gospa in pestuje svoje kodravo dete. Z njima je čisto drugače, nič bolno se mi ne zdi dekletce, rdeča lička ima, s široko odprtimi očmi gleda po sobi in molči. Gosposki otroci so kakor igračke in imajo radi samo majhne, drobne stvari, nič velikega ne prenesejo. To bo kak prehladek, mislim.

Sestra popisuje. Vpraša me, ali je kaj jetike v našem rodu.

Ne bodite hudi, sestra, tako velik sem, pa ne vem. Moj stari oče je bil postiljon in je živel osemdeset let, stara mati je še zdaj pri nas in blazni. Moj oče še nima sivih las, pa že skoraj ni več živ, samo pol ga je še pravzaprav — sestra, meni je tako hudo — po vsej desni strani je hrom, po rudniških kolonijah prazni greznice in pije. Ne vem, ali je kaj jetike ali je ni.

In če imamo veliko otrok? — Joj, zdaj ne vem natančno, sedem ali osem nas je. Feliks, najstarejši, je pri vojakih, pa je prišlo pismo,

kriti diktaturi meščanstva, plutokracije, plemenitaštva, dvorskih klik in privilegiranih razredov sploh. Nikdar ne sme verjeti svobodoljubna mladina, da so nekateri rojeni s stremeni na nogah, da jahajo na drugih, ki so baje rojeni s sedlom na hrbtih (Lincoln).

Svoboda posameznika, svoboda tlačanih razredov in stanov pa tudi svoboda vseh narodov, to mora biti vodilno načelo svobodoljubne mladine. Verjeti moramo v zmagovitost ideje s a m o - o d l o č b e n a r o d o v, načela, ki je zmagal nad papirnatim »večnim« mirom v Brest-Litovsku, ki pa bo tudi zmagal nad versajsko pogodbo in rapalskim paktom. Simpatije svobodoljubne mladine morajo veljati vsem tlačanim narodom, ki se bore za svojo svobodo, morajo veljati vsem tlačanim razredom, ki se bore proti izkoriščanju, svobodoljubna mladina se mora izpostaviti za vsakogar, ki mu družba krivično krati osebno in državljansko svobodo.

Svobodoljubna mladina mora dvigniti svoj ščit in kopje v obrambo s v o b o d n e m i s l i, d u h a i n b e s e d e, v obrambo svobodnega tiska, svobodnega mnenja in naziranja. Mladina ne sme samo gojiti, temveč se mora boriti za nacionalno, versko, politično toleranco. Boriti se mora proti vsemu, kar ogroža osnovne temelje človeške svobode. Kakor načelo svobode, tako nam mora biti sveto tudi načelo e n a k o s t i. »Po čem se loči stopinja sužnja od stopinje bramana?« vprašuje indijska modrost. Res je, narava ni dala vsem ljudem in vsem narodom istih zmožnosti, dala jim je različne, toda e n a k o - v r e d n e. Nimaš nobene lastnosti, ki bi te dvignila nad tvojim sočlovekom. Tvoj narod ni velik, je pa enakovreden v družbi drugih narodov. Tvoj stan, tvoj razred je sicer zaničevan, je tlačan, je pa enakovreden drugim stanovom. Bodi sin bogataša ali poljskega dni-narja, enak si mi, vreden si ravno toliko kot jaz. Mož in žena — vredna sta istega priznanja in enakega spoštovanja.

Dolžnost mladine je, da se bori proti vsemu, kar ogroža enakost ljudi, razredov in narodov. Borba naj velja vsem privilegijem, vsem socialnim in stanovskim razlikam. Vsako delo je enakovredno! Vsaka funkcija, ki jo delaven človek zavzema v družabnem ustroju, je enakovredna! Nižja in vsega preziranja vredna je le ona funkcija, ki si jo je kdo zgradil s tem, da je kršil princip enakosti. Moderen človek mora iti s prezirom mimo vseh naslovov, odlikovanj, prednosti, mimo vseh družabnih razlik! Ne pripogibaj kolena pred nikomur, dvigni kvišku glavo in izboči svoja prsa, potem si človek vreden vse enakosti, ki je od nekdanj globoko zapisana v zavesti vsakogar. Tvoje globoko zaničevanje naj velja vsem radovoljnim hlapcem, sužnjem, prilizovalcem, stremuhom, birokratom in ljudem, ki se zde samim sebi za vzvišene nad ostalimi. Zavest najbolj izvedene in najsrajnejše enakosti naj proдре v miselnost vsakega mlade-ga borca za svobodo, enakost in bratstvo.

Kakor morata biti načeli svobode in enakosti izraženi v volji in hotenju mladega človeka, tako mora biti načelo b r a t s t v a g l o - b o k o v s i d r a n o v n j e g o v e m č u s t v o v a n j u. Ni ga drugega plemstva na svetu, kakor je plemstvo bratske zavesti. Neizprosen imperativ zahteva od mladine, da je vedno prva v borbi za bratstvo vseh

Lojze Ude:

O klerikalizmu.

(VIII. poglavje iz razprave »Kulturni boj!«)

Kljub temu, da sem dosedaj razpravljaj bolj o tem, kje v posameznem človeku in v družbi nam je treba iskati krščanstva in katoličanstva in kako važna je ločitev med krščanstvom na eni in katoličanstvom, protestantstvom in pravoslavljem na drugi strani, kaj vsem kristjanom more in mora biti nujno skupno, kaj pa ne, kakor pa da bi presojal življenjsko važnost krščanstva, hočem takoj preiti k odgovarjanju na vprašanje, kaj je klerikalizem. O klerikalni nevarnosti se namreč danes pri nas največ govori.

Katoliška cerkev je organizacija, smo rekli. Vsaka organizacija pa ima svoje organe po katerih se udejevtvuje in ki jo zastopajo. Ti organi, nekaki uradniki, so tukaj hijerarhija, kleriki, duhovniki. Ostali pripadniki katoliške cerkve so lajiki. Glavna, od cerkve predpisana naloga klerika je narekovana po ideji posredovanja med Bogom in ljudmi. Koliko je ta ideja utemeljena v dejstvu k slabemu nagnjenega (s tem še ni rečeno, da človek mora biti slab), z borbo za vsakdanji kruh zaposlenega človeka ter kakšen smisel ima večkratno shajanje k skupni molitvi, o tem v tej zvezi govoriti ni moj namen. Je pa čisto mogoča definicija klerikalizma s formalnega vidika, čeprav bi nasprotniki smatrali to za norčevanje. S tega vidika je vsako ponašanje klerikov klerikalno. Z juridičnega vidika bi bilo le ono delovanje klerikov klerikalno, ki bi se vršilo v krogu odkazanih jim funkcij, kakor je delovanje uradnikov kot uradnikov le ono, ki se vrši v zakonito določenem krogu poslov. Naj se primeša sedaj še sovražni smisel, ki ga beseda sicer pri nas ima, pa je na ta način vsako dejanje, ki ga stori klerik, ničvredno. Koliko divjanja si je pri nas mogoče razložiti samo iz te nezmožnosti natančnega ločevanja med formalno in vsebinsko stranjo nekega pojava!

Običajno se seveda razumeva pod to besedo neko človeštvu sovražno politično ponašanje klerikov na eni in tako ponašanje lajikov na drugi strani. Ta pomen nam je treba določiti.

Značilno je, da nasprotniki klerikalizma na Slovenskem ne povedo jasno, kaj da si mislijo pod besedo »klerikalizem«; če pa kaj povedo, se tega v nadaljnjih besedah in odločitvah ne drže dosledno. To bi bilo čisto mogoče dokazati v kaki posebni razpravi, v kateri bi navajali razne definicije klerikalizma in izpiske iz raznih plemik, ki se vrše zaradi klerikalizma.

Borbo proti klerikalizmu vodijo na Slovenskem predvsem Jugosloveni. Vsi drugi preganjalci klerikalizma na Slovenskem v pogledu na klerikalizem žive od Jugoslovenov. Treba je ponovno povdariti, da vodijo borbo proti klerikalizmu na Slovenskem ljudje, ki slovenskega naroda ne priznavajo, ki vedo samo za neki jugoslovanski narod. Popolnoma v njihovem interesu je torej prikazati borbo za priznanje slovenskega naroda, ki so jo zlasti v zadnjih letih v veliki meri vodili duhovniki, kot neko klerikalno špekulacijo in vehe-

dolžnost, da stoji temu ljudstvu ob strani v vseh njegovih najrazličnejših nadlogah s sveti in, če ni boljšega in močnejšega lajika, tudi kot političen voditelj? Potreba, žalostno stanje slovenskega naroda, je v glavnem napravila iz slovenskega duhovnika to, kar je, to je moje iskreno prepričanje. (Pregljev literarni nastop ima močno življenjsko resničnost in upravičenost.) Ako je tudi na slovenskem ozemlju v mejah Jugoslavije udeležba duhovnika v politiki še tako intenzivna, tega seveda ni pripisovati pomanjkanju lajične inteligence sploh, pač pa v glavnem pomanjkanju zveste slovenske inteligence, ki ne kaže na svojo inteligentnost in ki ne zahteva od ljudstva, da ji že samo zaradi te inteligentnosti sledi. Omejena prepotentnost in jugoslovenski duh lajične inteligence potiska na vodilna mesta slovenskega duhovnika, ki je vendarle dosti ponižnejši in zvestejši. Če torej imenujemo klerikalizem že samo intenzivno politično udejstvovanje duhovnikov, tedaj tak klerikalizem na slovenskem ozemlju obstoja v veliki meri. Večje zlo od zla, ki ga povzroča politično udejstvovanje katoliškega duhovnika, pa bi danes za slovensko ljudstvo in ves slovenski narod nastalo, če bi katoliški duhovnik stal ob strani politične borbe in prepustil ljudstvo svoji usodi. Ob teh in takih razmerah mi slovenski klerikalizem ni zlo, temveč nekaj dobrega.

Tretjo skupino med nasprotniki slovenskega klerikalizma tvorijo ljudje, ki jim je klerikalizem »stremljenje duhovščine za dosego politične moči, stremljenje po vladi cerkve nad državo, pokrajinami in občinami, po vladi nad svetom.« (»Nova Pravda«, 24. oktobra 1925.)

»Moč hijerarhije povzdigniti je cilj klerikalizma. V roke hijerarhije združiti vse sile in naj so še tako materijelne, ki delujejo v življenju družbe, za tem stremi klerikalizem.« (Gregor Žerjav v »Omladini« 1904, št. 4.)

To skupino bi nazval skupino anahronističnih nasprotnikov klerikalizma. Taki strahovi so namreč danes, ko tvori katoliška cerkev le neko moralno silo, ko je srednjeveška ideja o dveh mečih izgubila oblast nad človeškim duhom, ko rimski papež in škofi niso več posvetni knezi kakor v srednjem veku, po popolni ali delni sekularizaciji cerkvenih posestev v vseh državah, po vseh dosedanjih naporih, uspehih in izkušnjah lajičnega sveta, silno pretirani in je boj proti tako razumevanemu klerikalizmu kot glavnemu nasprotniku donkišotski boj v najizrazitejšem pomenu te besede. Seveda se pojavljajo tudi v katoliških vrstah taki glasovi, ki pa so ravno tako izven časa kakor usmerjenje glavnih bojnih moči nasprotnikov po teh glasovih. (Treba je imeti ves čas pred očmi, kaj da dokazujem: neutemeljenost delitve slovenskih duhov v klerikalce in protiklerikalce kot temeljne delitve.) Oboji dokazujejo le, da ne razumevajo bistvenega in kljub močnim reakcijam večno smiselnega nabora demokratičnih elementov (v uvodu povem, kaj razumevam pod demokracijo), da tega nabora ne vzamejo resno in da ne verujejo v njegovo končno zmago; zato tudi slovenskega boja ne razumejo in ne ločijo, kateri duh dejansko poživlja današnjo borbo slovenskega naroda.

Če katoliška cerkev pridobiva na ugledu s političnimi sredstvi poleg tega, kar vrši v moralnem svetu, pridobiva le toliko, kolikor

liškega duhovnika v borbo proti pravim vrednotam in koristim te narodne skupine, ali pa da v nekem trenutku, ko bi duhovnik mogel nekaj pomagati, zapove, da naj se duhovnik iz kakršnihkoli ozirov že brezbrizno postavi ob stran le kot opazovalec vsega izvincerkvenega življenja. To nevarnost bi mogli nazvati vatikansko-klerikalno nevarnost. Katoliška cerkev nastopa v takih slučajih kot organizacija, ki je sama sebi namen in ki ni tukaj zaradi ljudi, zaradi trpečih ljudi. Kolika je ta nevarnost dejanska, t. j., koliko duhovništvo v tisti narodni skupini res sledi tem navodilom, to je vprašanje zase. Duh pokorščine je katoliški cerkvi zelo bistven. No, dokler Rim in Vatikan ne prepovedujeta duhovnikom boriti se za priznanje slovenskega naroda, če tudi precej zunanje in formalistično razumevanega, Slovenec nima razloga govoriti o rimski in vatikanski nevarnosti vsaj bolj ne kakor o nevarnosti skupin, ki slovenstva kot naroda sploh ne priznavajo.

Koliko pa je duhovništvu neke narodne skupine od Vatikana prepuščena neka samostojnost nastopanja, moremo govoriti o francoskem, nemškem, slovenskem itd. klerikalizmu.

V vsaki narodni skupini tvori duhovščina stan zase. Vsak stan ima svoje posebno materialno eksistenčno vprašanje in tudi katoliški kler. Vprašanje, ki si ga v tem pogledu stavi katoliški duhovnik se glasi: Ali naj v mojem političnem prepričanju odločujejo materialni oziri, ali pa korist ljudstva, med katerim živim?

Klerikalizem, ki je v današnjem času še mogoč, je torej politično udejstvovanje za edini cilj zagotovitve svoje materialne eksistence organizirane duhovščine in za dosego cilja odgovarjajoče vplivanje na ljudske mase. Kot taka bi bila katoliška duhovščina vedno z močnejšimi in z vladajočimi, kajti le tako bi si v času rastoče državne moči in njene popolne lajzicije materialno eksistenco najboljše zagotavljala. Proti takemu klerikalizmu bi se bilo treba res boriti z vso silo. A takega klerikalizma danes na Slovenskem ni. Ako je par izjem, je pravilo vendar lepo in častno. Še nikdar ni slovenski duhovnik, posebno kaplan, stal materialno tako slabo kakor danes in vendar ne klone. To so dejstva, ki jih je treba pošteno priznati, ne pa tjavendan trobiti o klerikalni nevarnosti in se niti ne jasno zavedati, kaj klerikalizem v današnjem času sploh more biti. Tudi če nekatere duhovnike v današnji borbi za slovensko politično osamosvojitve vodijo materialne špekulacije z ozirom na poznejši čas, imamo Slovenci dovolj sredstev in volje, da ta drevesa v nobenem slučaju ne bodo zrasla do nebes, drugič pa ne razumem, zakaj da bi se ravno duhovnik moral odreči kakšni eventualni materialni koristi, ki jo bo mogla samostojna Slovenija zares potrebnim nuditi. Končno pa ljudje, ki sami živijo do vratu zakopani v najbolj grobem materializmu, ki jih že vsaka grozeča omejitev njihovih civilizacijskih razvad zavaja v vsakem trenutku do najhujših izdajstev nad samim seboj in nad slovensko skupnostjo, nimajo prav nobene pravice očitati komu sebične namene.

Po vsem tem pa nam pojem klerikalizma vendarle še ni čisto jasen. Ne smemo namreč prezreti, da smo izhajali do sedaj od kle-

njihovimi modernimi sužnji; potem pa na idealistično življenjsko pridiganje in dejansko mehanizacijo življenja.

Pri Slovanih pa bi bila idealna demokracija tudi prilično možna in edino prava smer naše psihe. Dejansko je kmet že zdaj največja državna sila. (Armada.)

Tu omenja pisatelj, kako prehajajo enostransko razvita državna telesa, ki so istočasno zavisna od drugih držav v državno-politični imperijalizem. Enako tudi ljudje, če so zavisni od drugih, začenjajo tlačiti sočloveka, ga podrejati v boju za lastnino.

»Odtod je zdaj povsem umljivo tisto veliko historično dejstvo, zakaj so prav vsi Slovani od nekdanj bili in deloma še so nekaki zgolj sredstveni objekti povsem drugačnih ter od njih bistveno razlikujočih se državno-političnih činiteljev.« (Kapitalistični-mednarodni red.)

Slovanstvo se v navidezno inferiornem svojstvu — nebotično dviga nad svojimi na zunaj tako mogočnimi tlačitelji, njemu pripada v idealni meri prava psihološka struktura za idealen državni sistem, ki bi bil končni prelom z dosedanjo vsiljeno, prežalostno zgodovino slovanstva. Z njim bi človeštvo doseglo srečo in mir.

Zato naj bo slovanska politika agrarna in po položaju vzhodno in zahodno, t. j. civilizatorično usmerjena proti vzhodu, kulturno proti zahodu, ker kultura v čistem smislu je last vzhoda, zapad pa odlikuje civilizacija. Tako bi vršili Slovani pravno-mirovno politično nalogo, z idejo socialno-političnega mesijanstva bi pripravili »odrešitev« človeštva. »Kar je krščanstvo bilo in še je na polju osebno-duhovne individualnosti človeške, to naj Slovanstvo postaja in postane na polju osebno-duhovne socialnosti človeške.«

*

Upam, da sem podal vsaj približno vsebino knjige, ki jo, poleg idej agrarizma, oživljajo tudi originalne pisateljeve misli o slovanski politiki. Z njimi je opravičen naslov knjige. Glavni namen študije pa je bil: podati načelne elemente agrarizma. Vsi ostali, praktično in specifično slovanski momenti so, kolikor še potrebujejo razvojne utemeljitve, le nujna opora državnega agrarizma. Od strokovne vede in pojmov kmetijstva se je razvil agrarizem tudi pri nas v socialno teorijo in postaja svetovni nazor.

Ivo Grahor.

Reinhardtovi disidenti v Ljubljani.

Pred kratkim je gostovala v Ljubljani družba Reinhardtovih disidentov pod vodstvom dr. Borkmanna in s sodelovanjem Piksove in Bonna. Na repertoaru so imeli Hauptmannovo tatinsko komedijo »Bobrov kožuh«, ostro satiro na prusko uradništvo in sodstvo in Goetzovo veseloigro »Ingeborg«, erotičen komad brez umetniške vrednosti.

Igralci, ki so izšli iz Reinhardtove kinematografsko opremljene in na meščansko - cirkuško publiko preračunjene šole, kažejo le malo razumeva-

Franjo Aleš:

Slovenska socialno-politična vprašanja.

Naš delovni človek se jako malo zanima za svoje gospodarske in socialno politične probleme. Vzrok tej pasivnosti leži v njegovi neorientiranosti, v njegovem političnem analfabetizmu. Radi tega je jasno, da mora nastati nanj v sedanjem gospodarskem sistemu še hujši pritisk od strani finančnega kapitala, ki mora po vsej logičnosti — radi prešibke odporne sile delovnega ljudstva — izzvati popolno likvidacijo vsake delavske socialne zakonodaje. Ni čudno torej, da se je socialna politika v Sloveniji, ki je pod kontrolo in pod diktaturo srbskega meščanskega razreda (in seveda tudi slovenskega. Op. p.), razvijala točno po postopnem padcu v socialno reakcijo, povzročila socialno krizo ter razmajala temelje socialne in gospodarske strukture slovenskega ljudstva .

Ta razvoj je prišel sedaj že v ono fazo, ko lahko brez kakršnegakoli pretiravanja trdimo, da o socialni zakonodaji in o socialni politiki v Sloveniji ne moremo več govoriti. Ostali so sicer še nekakšni drobeci v obliki gotovih neznatnih socialnih institucij, ki celo nosijo jako blagodoneče naslove (delavska zbornica, inspekcija dela i. dr.), ki pa v ničemur ne zadostijo splošnim delavskim potrebam, zlasti pa obupnim klicem delavstva po socialni zaščiti, zavarovanju proti nezgodam, starostnemu zavarovanju ter zavarovanju proti redukcijam in proti brezposelnosti.

Današnja človeška družba rešuje socialne probleme vsakega naroda tako, da je v interesu dobičkov vladajočega razreda in kapitalizma. Pri enem narodu je opaziti v socialnem zakonodavstvu veliko več socialnega razumevanja in socialnega čuta kot na primer pri drugem. Iz tega sledi, da je socialna politika usmerjena po dobičkarških kapitalističnih tendencah v vsaki državi s kapitalističnim gospodarskim redom, in da je socialna zakonodaja v vsaki državi in pri vsakem narodu klasičen primer moči delovnega ljudstva. Tu velja načelo: čim več moči, tem več pravic. Iz tega razloga je jasno, da mora biti socialno stanje delovnih narodov Evrope med seboj zelo različno, ker si delavski razred posameznih držav ni povsod istočasno izvojeval pravice, s katerimi bi uredil socialno-gospodarske odnose med posameznimi sloji širokih narodnih mas. Da se prepričamo o resničnosti te ugotovitve, je treba le pogledati socialno zakonodajo v današnji Rusiji in jo primerjati s socialnim zakonodavstvom v Jugoslaviji ali s socialno zakonodajo v Bolgariji.

Omiljenje socialne krize se v državi ponavadi rešuje z ustanavljanjem različnih socialnih institucij, »ki odgovarjajo duhu časa in socialne pravičnosti.« Tudi v Sloveniji imamo tako socialno ustanovo: delavsko zbornico za Slovenijo (pristaši »meščanskega socializma« ji celo pravijo delavski parlament). Delovno ljudstvo je prepričano o njenem visokem poslanstvu, ker je še premalo zrelo,

ki posredno ali neposredno povzročajo socialne konvulzije proti gnilemu in reakcionarnemu gospodarskemu sistemu.

Slovenska socialno-politična vprašanja so navezana edino na rešitev slovenskih delavcev, uradnikov in kmetov in le enotna borbena zveza med njimi more rešiti Slovenijo gospodarske in socialne krize.

ZAPISKI.

Narodni dom.

»Društvo »Narodni dom« ima namen sezidati in vzdrževati narodni dom v Ljubljani ali nakupiti že obstoječe primerno poslopje v Ljubljani za »narodni dom«. S tem hoče društvo vsem narodnim društvom ljubljanskim, ki se z umetnostjo, znanstvom pečajo, ali k družbinskeji zabavi služijo, stalno in lepo domačijo napraviti in na tak način narodno omiko in zabavo pospešiti.«*

Ni moj namen pisati zgodovino dogodkov, ki so se odigrali javno in še več za kulisami za stavbo Narodni dom, last istoimenskega društva, kajti pravno je »spor« že itak davno rešen. Ugotoviti pa je treba javno, kakšnih argumentov se poslužujejo gotovi ljudje, ki se sicer javno izrekajo za našo Akademijo znanosti in umetnosti ter Narodno galerijo, tem bolj pa seveda rovarijo za kulisami.

Ko je Ljubljanski Sokol s svojimi popolnoma neutemeljenimi zahtevami, da namreč preide poslopje Narodni dom v njegovo last, končno veljavno propadel in ko je isti Ljubljanski Sokol podpisal pravno-veljavno v posebni pogodbi, zanj nad vse ugodno in naravnost velikodušno rešitev s strani društev Narodni dom, Slovenske matice in Znanstvenega društva za humanistične vede, so gospodje od Ljubljanskega Sokola svoj pristanek na to rešitev preklicali, češ, da njihovo članstvo s tako rešitvijo ni in ne more biti zadovoljno.

Naenkrat so se namreč spomnili pravil društva Narodni dom. Pravila namreč pravijo, da je stavba namenjena »narodnim društvom ljubljanskim, ki se z umetnostjo, znanstvom pečajo, ali k družbinskeji zabavi služijo.« In gospodje od Ljubljanskega Sokola so konstatirali — da njihovo delovanje najbolj ustreza temu namenu. Ne vem, kako naj bi to interpretacijo imenoval, zdi se mi pa, da bi oznaka bedasta nesramnost komaj ustrezala. Pomisliti namreč moramo, komu hoče izročiti društvo Narodni dom svojo stavbo in če vemo, da sta to slovenska Akademija znanosti in umetnosti ter Narodna galerija, torej dve instituciji, o katerih epohalnem pomenu za slovenski narod mora biti prepričan vsak slovenski inteligent in ne samo inteligent, sleherni količkaj samostojno misleči Slovenec, moramo ugotoviti, da si je s tem svojim dejanjem Ljubljanski Sokol sam odvzel pravico

* Pravila društva Narodni dom glede namena Narodnega doma. — Natančnejše podatke glej Z. U. Z. 1925, zvezek 4.

Deset let — lep čas; v desetih letih se lahko potepta veliko iluzij, veliko malodušja se lahko razlije. Toda nam je treba prebujenja, živega, silnega, neuklonljivega prebujenja — tukaj in onstran naših raztrganih meja. Nam je treba mladine, borbene, na žrtve pripravljene, kakršna je bila mladina pred vojno. Nam je treba vere vase. Nam je treba pouka od velikih osvobodilnih gibanj sveta.

Ob desetletnici razumemo smisel majske deklaracije: popolno osvobojenje Slovencev, svobodna volja, družiti se s komerkoli v prijateljsko zvezo. Ne šovinistične mržnje do bratov Srbov — ta mrznja poganja med našim narodom samo zaradi toka slovenske meščanske politike, ki išče le poti na dvor in do vlad, a ne do zapostavljenih narodov te kraljevine in do zapostavljenih, kvišku stremečih ljudskih plasti v srbskem narodu samem. Niti šovinistične mržnje do italijanskega, do kateregakoli naroda. Osvobojenje Slovencev in njih pobratimstvo z vsemi po krvi in po trpljenju pod solncem sorodnimi narodi.

Majska deklaracija — en velik, malo omahujoč korak. Pripraviti se moramo, pred nami je še precej poti.

Ludvik Mrzel.

Miran Jarc: Človek in noč.

1927; Lesoreza izrezal Božidar Jakac. Samozaložba. Tiskarna »Merkur« v Ljubljani. Cena broš. 25 Din, vez. 34 Din.

Po letih okamenelega strmenja in hropečih, krčevito-razbitih krikov je morala človeška beseda dobiti popolnoma novo barvo in nov zvok. Res, da je pesništvo v svojih podtalnih strugah slutilo vse tesneje v grozi razbeglega človeštva in da je v vizionarnih, širokim plastem ljudstva nerazumljivih slikah napovedovalo s svojimi seizmografi gibanje zemeljskih plasti do sunkovitih potresov. Vse to pa je bila le bleda slutnja, zakaj ogenj, ki je objel ves Telurij, je zapustil vse drugačna in vse bolj grozna pogorišča.

Tudi Slovenci nismo mogli na svojem kulturnem romanju obiti razvaline, ki je po l. 1918 odela ves svet. Brez ovinkov je vodila pot našo umetnost preko zrušenih svetišč v novo zarjo, ki je krvavo obsijala preživete in življenja nezmožne vrednote ter jo usmerila k človeku z lučjo odrešitve ali pa k Bogu z očiščeno in utrjeno religijo. V teh dveh znamenjih stoji naša sodobna pesem in je nujen in pristen rezultat življenja.

Miran Jarc, ki si je s sodelovanjem v naših književnih revijah po pravici pridobil sloves pravega pesnika, je zbral iz svoje zakladnice kakih 30 pesmi, nastalih med l. 1917 in 1925 ter jih izdal v knjigi z naslovom »Človek in noč«. Prav radi sorazmerno majhnega in skrčenega obsega se zdi knjiga neenotna in težka.

S to zbirko se je Jarc predstavil kot ekskluziven pesnik-filozof, ki z bogato besedo in živo sliko razglablja in išče odnose sebe do skrivnostnega dogajanja v neznanih, kozmičnih daljinah, do človeštva prerivajočega se po zakonu rasti in smrti skozi življenje in končno razmerje sebe, pesnika do žene. Po tem diagramu sodim, da se giblje enkrat v mistič-

Razlikovati moramo slojne produkcije po objektu, načinu in okolišu, vse pa tvorijo skupno zakonit sistem na fundamentalni (temeljni) slojni produkciji, kakor je samo zemljedelska.

Zemljedelska produkcija je edina empirično realizirana slojna produkcija, ki ji gre z vseh strani značaj fundamentalne, torej take slojne produkcije, na kateri so zgrajene vse ostale slojne produkcije kot na svojem neobhodnem psihološkem fundamentu.

Temeljna pa je tudi z družinsko-narodnega vidika. Družina kot realni princip instinktivno-animaličnega, narod pa kot realni princip racionalno-duhovnega socialnega življenja samega, sta ohranjena v zemljedelski produkciji in bi z njo tudi propadla. Torej je ta produkcija historični pričetek kulturnega človeškega razvoja in obenem edina neobhodna nadaljna baza take človeške mentalnosti, ki jo imenujemo kulturno stanje človeka.

Da se družinsko-narodna mentalnost krije z zemljedelsko, vidimo že v razliki med mestom in vasjo. Kajti mesto požira, konsumira zdravje, a ga ne ustvarja. Vas daje naraščaj za meščanstvo, ki samo degenerira in je torej življensko odvisno. Bodočnost gre predvsem zemljedelskim državam in narodom. Razliko med meščanom in kmetom, kot posledico različnega dela, navaja pisatelj po Sorokinu.* Mesto je faktor internacionalizacije, selo pa — in to prvenstveno — faktor nacionalizacije; mesto troši, vas zbira energijo. Mesto je center, nervni sistem. Revolucionarnost mestnega delavstva — po pisateljevem mnenju — ne izvira iz materialnih razmer, temveč iz razlike med delom, ki je na polju primerno, v tovarni pa nasprotno človeški naravi. Zato je mesto ognjišče revolucij, pobun in prevratov, ki pa se končno vsi razbijejo na selu, kot na bistveno veličastnejšem torišču reda in postave.

Na teh bioloških, psiholoških, socialnih in kulturno-historičnih diferencah med meščanom in vaščanom se ločita oba tipa tudi racionalno-duhovno v skeptika in v idealista, v negativni duh mesta in pozitivni duh sela. Duhovna mentalnost kmeta je religiozno teistična, meščan pa je materialist, v dnevnem smislu, in ateist. Mesto je razcepljeno na fronto kapitalistov in na fronto izkoriščanih proletarcev; zato je mesto zastopnik ekstremnega ekonomskega individualizma in ekstremnega ekonomskega kolektivismu istočasno. Kmet kot gospodar je individualist, obenem kot delavec psihološko kolektivist.

Prvi del knjige je teoretična razlaga teh označb, ostane pa še vprašanje, koliko odloča zemljedelska mentaliteta v specifični mentaliteti celih narodov in človeških ras.

Najznačilnejše strani vse duševnosti omogočajo delitev na instinktivno (nagonsko) in racionalno (miselno) mentaliteto. Prva motri svet kot umevno dan, druga pa kot problem, in zdi se, da je prva historično ozadje vzhodne, druga pa zapadne kulture. Zemljedelčeva mentalnost je instinktivna, kakor njegovo delo, in racionalna, kakor razlogi njegovega dela.

To spajanje in pa harmonično pasivno prevzemanje materiala (upoštevanje reda in postave) ter aktivno oblikovanje (odstranjevanje še tako

* Sorokin: Ideologija agrarizma.

tobra nato je prejel Möderndorfer od pokrajinske vlade za Slovenijo (Hribar!) dekret o premestitvi v Apače. Bil je suspendiran, a po polletnem boju se mu je s pomočjo organiziranega delastva posrečilo, da je zaenkrat še ostal v Mežici. Po večletnem gerentovanju so bile nato l. 1923. volitve v mežiški občinski odbor. Delavci so pod Möderndorferjevim vodstvom izvojevali večino v občinskem odboru in krajevnem šolskem svetu. Po proračunu, ki ga je sestavil ta odbor, se je čutilo rudniško podjetje zelo prizadeto. S tem se načenja nova etapa v boju mežiških rudarjev z rudnikom. Iz vsega tega nastopanja Möderndorferja v tem boju se jasno kaže tendenca, kako prav z delavsko politično oblastjo v občini postaviti protiutež proti gospodarski premoči kapitala in tako utrditi moč, ki jo predstavljajo delavske organizacije že same po sebi. Morda je Möderndorfer pretiraval pomen občinske samouprave v rokah delavstva in v srditosti lokalnega boja izgubil prevečkrat izpred oči široki slovenski narodni okvir, v katerem se vrši njegov boj. Morda je premalo dobro razumel, kako pogojnega pomena je občinska samouprava, ako je pod kontrolo samouprav višjih stopenj, v katerih njegova stranka nima večine, zlasti pa, ako je pod kontrolo sovražne državne uprave; morda je premalo dobro razumel, v kakšni vzročni zvezi so težave in ovire, ki jih je moral premagovati s političnim položajem celega slovenskega naroda, vendar je Möderndorfer s čudovito spretnostjo znal izrabiti celo ona legalna sredstva, ki mu jih v borni meri nudi današnji ustroj in položaj občinske samouprave. Möderndorfer nastopa v tem boju kot buditelj zavesti delavske moči in kot vzgojitelj volje priboriti si politično oblast. Delavska organizacija, ki ji je mati obramba, pod vplivom njegove bojevite osebnosti prehaja v napad. Posreči se mu to kljub izredno žalostnim razmeram v katerih živi slovensko delavstvo. S finim instinktom za realnost, med Scilo oportunitizma in Karibdo preveč teoretizirajočega revolucionarstva vodi delavstvo od uspeha do uspeha, ga združi vsaj v enem kraju in ga navda z vero v zmago. To je moralni uspeh njegovega dela, ki celo presega ono, kar je za oči vidnega zrastle iz njega: nova ljudska in meščanska šola, kakršne v takem kraju, kakor je Mežica v Jugoslaviji ni več in nov vodovod. Šole in vodovoda bi ne bilo brez bojevitih in strnjenih delavskih vrst in teh ne brez Möderndorferja. V brošuri »Boji in napredek mežiških rudarjev« nam Möderndorfer natančneje opisuje vse te boje, odkriva svojo ideologijo in načrte. S to brošuro si je nakopal Möderndorfer celo vrsto tiskovnih pravn in je bil med tožniki tudi mariborski veliki župan dr. Pirkmajer.

Poleg dela v šoli in sredi ostrih političnih bojev pa je Möderndorfer še našel čas zbirati koroške narodne pripovedke (dosedaj je izšel 1. zvezek) in skupno s pokojnim Koširjem napisati razpravo «Ljudska medicina med koroškimi Slovenci», (»Narodopisna knjižnica Zgodovinskega društva v Mariboru«, 1. zvezek).

Leta 1926. izvojujejo delavci pod Möderndorferjevim vodstvom (socialni demokrati) drugi večino v mežiškem občinskem odboru. Sredi septembra 1926. se izvrši revizija poslovnih knjig. 8. novembra sledi razpust občinskega odbora in krajevnega šolskega sveta. Rudnik odpusti tri delavske zaupnike, somišljenike Möderndorferja. Möderndorfer sam bi moral biti kazensko prestavljen iz Mežice k Sv. Barbari v Haloze, a se ne vda

mezne narodne skupine, nevarnost tretjega pa v slabotni politični zavesti ljudskih mas. O prvem in drugem smo rekli, da pri nas danes ni mogoče govoriti, tretji klerikalizem pa da obstoja v precejšnji meri in ga je treba odpraviti, čeprav nam danes, ko je le malo slovenskemu narodu do konca zveste lajične inteligence, dobro služi. Kar se sicer še hoče nazvati s klerikalizmom v sovražnem pomenu te besede (n. pr. zahteve glede šole) se od stalnih in bistvenih zahtev katoliške cerkve kot možno posebno ponašanje klerikov ne da ločiti. Tu je pač le troje možnosti: ali se dosledno podrediti ali imeti iskrenost napasti in rušiti katoliško cerkev med nami brez izbire sredstev prepričevanja in prisiljenja, ali pa usmeriti svoj boj politično le na to, da zavarujem sebe in najbližje svoje pred vplivi, ki se mi zde škodljivi, med tem pa naj gre kulturni boj s prepričevanjem nasprotnikov, a brez vsakega gospodarskega in političnega pritiska nanje, svojo pot naprej. Borba, ki jo bore proti »klerikalizmu« Jugosloveni in njihovi sorodniki, je polna hinavske špekulacije.

Res je, da tudi z osnov, na katerih sloni slovenska »klerikalna« stranka ne more priti do zadovoljive odločitve v borbi slovenskega naroda, vendar se more v okrilju tega, kar nam je izvojeval »klerikalizem« v zadnjih letih, slovenska mladina mirnejše in temeljitejše razgledati po življenju in svetu in se pripraviti na borbe, ki Slovence še čakajo. To je njegova zgodovinska vloga.

Tako vidimo, da je nevarnost, ki je z jugoslovenskega zrelišča, iz zanikanja slovenskega naroda, nujnosti in pravice do njegovega samostojnega nastopanja, edina in največja, s slovenskega dosti manjša. Tudi, če priznamo, da obstoji za slovensko življenje in svobodo nevarnost rimskega in vatikanskega klerikalizma in klerikalizma klerikov slovenske narodne skupine, je nevarnost, ki danes razpolaga le z majhnimi materijalnimi sredstvi, brez primere manjša od kraljevsko-rimske, dunajske in belgrajske, ki razpolaga z vsemi sredstvi politične oblasti, s tisoči kanonov in bajonetov. Večja je nevarnost eksponentov teh sil kakor nevarnost eksponentov Vatikana.

Vlado Martelanc:

Panait Istrati, glasnik Balkana.

Slovinci smo danes bolj po sili razmer, kot po železnih zakonih zgodovinske logike in dialektike našega notranjega razvoja, vezani na Balkan. Naša socialna struktura in vsa naša miselnost se tako globoko razlikujeta od socialne strukture in miselnosti balkanskega milieuja, da so našim ljudem, bodisi inteligenci, bodisi delavcem in kmetom ne le tamkajšnje vsakdanje razmere, politični dogodki, borbe, bojna sredstva itd., v kolikor se jim da slediti iz časopisov, kot tamkajšnji ljudje sami, njihov način življenja in mišljenja, često tuji in nerazumljivi. Naši poetje, ki so včasih opevali heroizem hajdukov v boju proti turškemu zatiranju, so opevali bolj heroizem sam na sebi, kot razumeli bistvo in značaj hajduške borbe. Navdušenje spričo

bojnih odnosov mentalitete in kulturnih stopenj. Višje razrede balkanske družbe sestavlja ravno tako moderna kapitalistična buržuazija, kakor iz otomanskega fevdalizma izšla veleposestniška gospoda, primitivna trgovska buržuazija, kot moderni veleposestniki in pa polufevdalna domača aristokracija, denarna, trgovska in veleposestniška — z vsemi mogočimi nijansami in razlikami v interesih in medsebojnih odnosih vseh teh razredov. Med srednjimi plastmi imamo primitivne rokodelce in trgovce, preostale iz prejšnjih družabnih formacij, poleg moderne male buržuazije, ki je produkt kapitalističnega razvoja, imamo inteligenco, razvijajočo se iz oblik primitivnih kapitalističnih odnosov, s tendenco, razviti se v poseben razred in moderno kapitalistično inteligenco, tvorečo le birokratski aparat v produkciji in državi, ne kot samostojen razred, temveč kot družabna plast; imamo dalje srednje plasti, izišle iz fevdalnih in polufevdalnih odnosov itd. Proletariat sestoji iz modernega industrialnega delavstva in primitivnega rokodelskega, iz proletariziranih polufevdalnih kmetov in modernih poljedelcev, iz proletariziranih starih in novih srednjih plasti, poleg preostankov starega in modernega lumpenproletariata. Tako se v vseh razredih mešajo različni elementi z ozirom na njihov značaj in družabno vlogo in funkcijo, brezpogojno progresivni elementi z reakcionarnimi, revolucionarni s konservativnimi, elementi obsojeni na brezobziren propad, drugi, ki jim je namenjena še gotova faza životarenja, poleg elementov brezpogojnega vzmaha in napredka. Ravno tako pestrost nam nudijo socialna stremljenja in karakteristike raznih razredov. Konservativni polufevdalni partikularizem, poleg regionalnega despotizma, militaristično-dinastični absolutizem poleg kapitalističnega liberalizma, kmetski konservatizem poleg kmetskih revolucionarnih pokretov, moderni proletarski socializem poleg primitivnih oblik lumpenproletarsko-anarhističnega puntarstva in zadružniškega reformizma, malomeščanski republikansko-demokratski jakobinizem in »ljudski radikalizem («narodničestvo») poleg modernega demokratizma na eni in fašizma na drugi strani; buržuazni nacionalizem in imperializem, poleg malomeščansko-kmetskega nacionalnega revolucionizma z vsemi mogočimi medstopnjami in nijansami, polufevdalna, primitivna anacionalnost in moderni proletarski internacionalizem; konservativni teokratski klerikalizem, poleg moderniziranega »ljudskega«; revolucionarni banditizem poleg organiziranega proletarskega boja, karbonarske konspiracije in taktika atentatov, poleg kolektivne revolucionarne akcije, kmetski panti in jacquerije poleg organiziranih kmetskih ustaj, »demokratski« metode borbe s strani državnih oblasti poleg metternichovskega policijskega režima in vojaških represalij; formiranje klik in koterij, politični kamorizem poleg buržuaznega parlamentarizma, »polizacije« v vojskah s tendencami generalskih diktatur poleg revolucionarnih tradicij v njih, militaristični kamerizem poleg polurevolucionarnega dobrovoljništva; globoko ukoreninjena religioznost poleg svobodomiselstva, babjeverstvo poleg primitivne areligioznosti, verski fanatizem poleg nedoslednega polovičarstva, teološki dogmatizem poleg zavestnega ateizma in antireligioznosti;

cipirati se od njega. Tak umetnik je Panait Istrati, in gotovo ni le slučajno, da nastopa danes v vrstah moderne francoske literature. Kdo je Panait Istrati? Prepričan sem, da pri nas danes še malo kdo ve zanj. Z eno besedo sin Balkana. Rojen nekje ob izlivu Donave kot nezakonski sin romunske kmetice in nekega grškega kramarja, preživljuje svoja otroška leta v socialnem ambientu propadlih trgovčičev, kramarjev, delavcev, podložnih kmetov, ciganov, lumpenproletarcev vseh vrst, hajdukov in roparjev, stremi za vedno širokimi spoznanji, podajajoč se zelo zgodaj v svet, prepotujoč ves Balkan, Turčijo, severno Afriko, Italijo, Francijo itd., živeč stalno v najnižjih sferah družbe, udeležujoč se raznih revolucionarnih pokretov, kmetских ustaj in delavskih štrajkov, pri tem stalno čitajoč in proučavajoč stvari, ki se mu nudijo, izkušen v vseh bridkosti in veseljih, se na koncu razočaran in utrujen vrže v naročje prostovoljni smrti, potem ko je napisal svojo zadnjo oporoko, izpoved vsega svojega življenja in svojih tragedij. Toda poskus samomora mu ne uspe in njegovo poslednje pismo pride slučajno v roke Romainu Rollandu, ki vidi v njem »iskroženija«, se zainteresira za pisca, mu postane prijatelj, ga navaja k pisanju in uvede v francosko literaturo. To je bilo pred par leti in Istrati, ozdravljen telesno in okrepljen duševno, najde končno cilj svojemu življenju. Začne opisavati svoje življenje v široko zasnovani seriji novel in romanov: »Les Récits d'Adrien Zografrafi«, od katere je izdal doslej: »Kyra Kyratina«, »Oncle Anghel«, »Présentation des Haïdoucs«, Domnita de Snagov« (ti dve pod skupnim naslovom »Les Haïdoucs«) in »Codine«. Njegova dela najdejo takoj silen odmev, prevajajo jih na druge jezike, čitajo z velikim zanimanjem, k čemur pripomore gotovo precej tudi intelektualni snobizem evropske čitajoče publike, iskajoče dela z nenavadnim, ekzotičnim efektom. Pa tudi delavci ga radi čitajo, kot čitajo Maksima Gorkega, Jacka Londona in druge blizu jim stoječe pisatelje. Istrati postaja tako eden najpomembnejših pisateljev v Franciji, se prištevava k revolucionarni avantgardi francoskih intelektualcev in njegov podpis se čita na vseh mogočih manifestih, protestih in proklamacijah evropskih intelektualcev proti fašizmu, proti reakciji, proti belemu terorju, skupno z Barbusseom, Rollandom, Margueritteom, Duhamelom, Tollerjem, Holitscherjem, Einsteinom, Mühsamom, Lansburyjem itd.

Njegova »Pripovedovanja Hadrijana Zografrafi« obetajo že danes, čeprav je v doslej izišlih knjigah opisal komaj svoja otroška leta, postati prava epopeja Balkana, njegovih borb, njegovih tragedij in njegovega razvoja v vseh notranjih nasprotjih in protislovjih. Čeprav se dosedanja pripovedovanja nanašajo na razmere in dogodke pred štiridesetimi, šetdesetimi in celo sto leti, so neglede na njihovo umetniško vrednost tem interesantnejša, kajti iste razmere in slične dogodke srečamo na Balkanu še vedno. Vsa dosedanja »socialna« literatura postaja modernemu evropskemu človeku nerazumljiva, včasih celo smešna, ravno ker se nanaša na razmere in dogodke, že davno izbrisane iz naglega socialnega razvoja v zadnjih desetletjih. Hugo-jevi »Misérables«, neglede na njihovo zgodovinsko vrednost, se čitajo danes kot banalna moralistika. Celó Maksim Gorki

katerem so se razvijali in delovali in ki je v glavnih obrisih še danes isti v Makedoniji, Dobrudži, Albaniji in drugje. »Domnitza de Snagov«, ki nadaljuje snov prejšnje knjige in ki je silno interesantna z ozirom na opis razkroja hajduške akcije z nastopom novega socialnega ambianta, pa že ne stoji več na isti umetniški višini in se izpremeni v dokaj suhoparno pripovedovanje. Pisatelj sam se tega zaveda in navaja v predgovoru vzroke popuščanja njegovega umetniškega elana, zelo interesantne z ozirom na njegovo razpoloženje spričo današnjih političnih razmer na Balkanu.

»Po desetletni odsotnosti,« piše, »sem se odpravil v poletju 1925, da zopet vidim svojo domovino, Rumunijo... V resnici, med tem ko sem se trudil opisati turške in grške strahote za časa okupacije, je rumunska vlada z drugačno srednjeveško divjostjo iztrebljala prebivalstvo še »Velike Rumunije«, ki se ne nahaja več pod nobeno okupacijo. Moje zgodbe o nasilstvih in masakrih pred sto leti bledijo pred razstreljevanjem otrok, starcev in žensk in grozovitostmi, ki jih počenjajo preko besarabskih poljan oficirji regularne vojske, proglašeni po rumunskem senatu za »narodne junake«. Vrnil sem se v Francijo s krvavečim srcem, ali hotel sem obtožiti pred Zapadom zločinstva oskrumbe človečanstva s strani rabljev rumunskega ljudstva... Naletel sem na ljubezniv sprejem pri nekoliko listih drugega reda in pri »Ligi za človeške pravice«, napisal sem dva, tri članke in nastopil enkrat z govorom v dvorani Društva znanstvenikov. To je bilo vse. Toda... poklicane osebe, ki so znale, kako ogromno dokumentacijo sem hotel predati »velikemu tisku«, so mi dejale, da ima ta »veliki tisk« rajši »složnejših faktov...« Tedaj se je ljubezen do mojega dela zmanjšala, skrajšal sem, kar sem hotel povedati o preteklosti in priznam, da sem pisal to knjigo z malim elanom. Sicer pa, čemu naj mi služi elan? V zabavo mojih čitateljev.« — Nisem ustvarjen za to. — Zato da jih ganem? — Da, to ljubim; toda vidim, da je Zapad bolj ganjen po bisernih ovratnicah, ki jih Amerikanke razkazujejo po montmartreskih beznicah, po nenavadnih ropih in tatvinah..., po ljudeh, ki si razbijajo obraz za tisoč frankov na minuto in sploh po vsem onem, kar ne nadleguje prebavljanja gospodarjev tega sveta.«

Sicer pa je v drugih delih njegov »elan« vedno na višku, umetniška višina nekaterih novel dosega, kot piše Romain Rolland, višino velikih ruskih mojstrov. Njegova umetnost je tem čistejša in popolnejša, v kolikor ni vezana na nobeno šolo, v kolikor je popolnoma enostavna in na drugi strani eruptivna. Njegov stil je tudi enostaven, brez vseh mogočih alegoričnih in bombastičnih primesi. Vse njegovo delo je zgrajeno na dolgi, precej zavozljani verigi pripovedovanj raznih oseb, ki zopet citirajo pripovedovanja pripovedovanj drugih oseb itd. Čita se kot pripovedke iz »Tisoč in ena noč« in drži čitatelja v stalni napetosti.

* * *

Cilj teh vrstic, napisanih namesto spočetka nameravane temeljitejše študije, je predvsem, da se zainteresira naša mladina za tega glasnika Balkana in da se zainteresira obenem za celo vrsto onih

čakamo, otroci kričijo, odnašajo in prinašajo jih, toliko jih je, da menda nikoli ne bo konca.

Nazadnje sem na vrsti. Zdravnik me pogleda in zapiše: deset kapljic na dan. Obrnem se k vratom, pa me pokliče nazaj. Tako velik si, pravi, petnajst kapljic zate. Domov grem in mislim: v medicini je vse tako natančno, od vsake kapljice zavisi.

Miran Jarc:

Vrnitev.

(Odlomek iz romana »Dediči«.)

Začudeno sta se spogledala. Dvojna osuplost ju je za trenotek prikovala. Tako je vedno snidenje po dolgem razstanku, ko so se bili ljudje ločitvi že privadili in jim je novo zблиžanje skoro neprijetno. Morda se boje, da bi se ravnovesje ne zmajalo, če ne celo razrušilo. Došlec je bil visoke rasti. Njegov suhoten obraz je govoril o trpljenju. Iz oči je sijala ostra odločnost, da je bilo težko vzdržati prebadajoče poglede. Morda so baš prav te oči povzročile, da je gospodu ravnatelju Jamniku, ki je gostu ponudil naslonjač, meščanska roka trenotno vztrepetala, dočim so se debele ustnice uslužno smehljale: »O, pozdravljen vitez našega nekdanjega prekucuškega reda.«

Sloki vitez Egibij se je trudno vsedel in zadovoljivo preokrenil gladek pozdrav:

Da, vitez nekdanjega prekucuštva! Besedo »nekdanjega« je raztegnil počasi povdarljivo. »Zdaj ste se vsi vpristanili. Že štiri bivše tovariše sem obiskal: prvi je bančnik, drugi inženjer, tretji načelnik v ne vem katerem oddelku, četrti si ti, Tone Jamnik, ravnatelj... Častipolna imena!«

Gospod Jamnik sicer ni mogel prikriti sence užaljenja, ki mu je šinila po licu osvetljenem od okna na prostrani vrt, vendar je odgovoril še prijazneje in celo nekam ponižno: »Da... v pristanu smo, kakor misliš... povezani, ujeti... Ne po svoji volji... tako je določeno... Ujetniki smo...«

»...odličnih sprejemnic«, je presekala Egidij. Ravnatelj je preslišal opazko in se zožil in sladkobno hvalil:

A ti, dragi, si brodil po svetu, po širokem svetu, ti, svetovljanski brezdomec. Zadnja postaja je bil Pariz, ne?

Hm... Pariz, Berlin, Praga, Wien... vseeno... Postajice. Samo en spomin je svetel, je brezmejen, spomin na one planjave, kjer se stikata nebo in zemlja v eno — Rusija! Vse drugo: beg, večni beg... Toda, kako, da te nobeno moje pismo ni doseglo?«

Ravnatelj je osupnil. Niti odgovoriti ni utegnil. Egidij je že zavrtal porogljivo: Seveda, deloma razumem; za prevrata je bila vsaka vez s tujino nezanesljiva... morda si se tudi bal za svoj ugled. Moja pisma so bile prošnje... prošnje za podporo...«

»Vidim, da si še vedno nekdanji sumljivec,« se je otresal ravnatelj.

»Kadiš?« je po kratkem premolku ponudil ravnatelj Egidiju, ki je cigareto odklonil.

»Če misliš, da sem zarotnik iz dram in romanov, se motiš« je vzkliknil in se ni upal pogledati ravnatelju v obraz. »Nisem metalec bomb, ki bi se skrival po mansardah. Samo misel je, ki se vzpenja iz mene, da bi jo zavihnel ko kačo na vas vse...«

»Govori, govori,« je mirno dejal ravnatelj, ko je Egidij nenadoma umolknil. Egidija je ta hladnokrvnost še bolj zapekla.

»Na vas vse!«, je kriknil, »na tvoje druge, ki hočejo kupovati tudi duhovne vrednote, ki osvajajo duše in trgujejo s kulturo, na vas vse, ki ste gledališča pretvorili v varijeteje, umetnost v pornografijo, glasbo v jazz. Nimate svoje kulture, ker je sploh niste zmožni ustvariti, predobro čutite, da ste popolni nič, zato pa svojo praznoto ogrinjate z raztrganimi haljami one kulture, ki so jo ustvarili sveti ljudje pred vami.«

Egidij je obstal kakor da se je prebudil. Polastila se ga je strašna zavest, da ne more več naprej. Čemu neki govorim vse to, ga je prešinilo. Povzdignjenosti, ki ga je zanašala, se je sramoval. Lok, ki ga je bil napel, se je ošibil. Ves prepaden se je ozrl v ravnatelja, ki ga je meril z neverjetnim ravnodušjem.

»No, — Egidij, in čemu vse to. Sem li jaz tisti mogočni uničevalec celotne kulture. Ali kdo? Povej mi ime... Do danes nisem vedel, da sem tak mogotec, ki imam moč zajezevati življenje... Govori, Egidij, samo, prosim te, bodi bolj stvaren in mirnejši...«

Ta prijateljska stvarilnost je Egidija docela izravnovesila. Čutil je, da mora zbrati skrajne sile, da vsaj navidez obdrži svojo obliko. Toda, mar ni izčrpal ves svoj gnev v besedah, ki niso prepričale, ki so se njemu samemu zdele smešne. Kaj se ni razviharjal kakor govornik pred tisočglavo množico? A bitje pred njim se je samo smehljalo, sočutno in milostno. Kako naj sploh upraviči svoj napad? Kje je še višek, ko je že preskočil svoj najbolešnejši spon? Ali ni morda vendar najodurnejša sebičnost zavisti in ljubosumja narekovala njegovo sveto jezo. Ali ni bil samo zvijajoča se kretnja, ki ni zmožna borbe za obstoj? Kaj niso vse te vrtinčaste obtožbe samo sopara, ki se kadi iz nezdrave zavrelice?

Tedaj ga je ravnatelj resno pogledal v obraz in ga vprašal: »Kaj tedaj hočeš? Govoriš, očitaš, obtožuješ, sodiš... Nevarno početje! Ali si dovolj čist, da sodiš? Povej tedaj, kaj hočeš od mene?! Čisto osebno in brez ovinkov in odgovori tako kot si stojiva tu nasproti...«

Tišina. Gledala sta se drug drugega, a nikdo se ni upal začeti z besedo. Kljub navidezni mirnosti se je ravnatelj bal. Kaj hoče Egidij, ali je blazen, ali je morda vse skupaj neslana, glupa igra?

Egidij je sedel kot poražen. Čutil je svojo slabost. Videl se je do skrajnosti smešnega. Podoben se je zdel učenčku, ki ga je učitelj zasledil pri prepovedanem početju. Toda topo je čakal, zaupajoč v prihodnje sekunde, ki ga utegnejo rešiti iz te sanjske komedije.

Nenadoma je vzkliknil: »Jamnik, prosim te, kako je tvoji ženi ime?...«

Ravnatelj ga je začuden pogledal.

ta človek, ki se mu je še komaj malo prej zdel ogaben izkoriščevalec, je bil zdaj ves veder in resnično dober.

To dete — kaj je storilo zlega, ko je pelo v sončno radost z vsem svojim bitjem in ki je gledalo v svojem očetu najvišjega zaščitnika in varuha ...

Egidij je gledal nem in sklonjen sam nad seboj. Tedaj mu je pogled obvisel na gospe Asti, ki je vstala in počasi šla proti verandi.

Asta — žena, mati ... Streslo je Egidija ali ko je spet opazil malega Vladka, ga je obšel prej neznan mir odpovedi.

Nenadoma se mu je izvil vzklík: »Asta ...«

Ravnatelj se je zdrznil.

Egidij se je samo njemu priklonil in naglo odšel. Toda ravnatelj se je zazdelo, da sta se njen in njegov pogled srečala in obstala ...

Ko je tujec odhajal čez vrt, je bil videti sključen. Koraki so se obotavljali, kretnje so bile mrzlične ... kot da se spodmikajo tla pod nogami.

Toda, ko se je približal ravnatelj svoji ženi, ki je pravkar stopila, se je tudi njemu korak zmedel in prevzela ga je mučna tegoba, ki ji ni vedel vzroka ...

Ludvik Mrzel:

Ob Srečkovih Pesmih.

Danes je moja težka ura:
eno srce sem pokopal,
drugega še nimam.
Jiři Wolker.

Menda se dandanes godi vsem lirikom sveta, kakor se že od nekdanj godi slovenskim: od svojega srca povedo nekaj najtišjih, najbolj dobrih besed in umrejo mladi, premladi. Živimo hrupen, epičen, katastrofalen čas — kakor je zapisal nekdo v nekrologu Sergeju Jesenin — prehrupen za nežno, intimno, globoko v sebi rojeno lirično pesem. To je čas, ko se je med smrtjo starega in rojstvom novega, še komaj spočetega in slutenega prelomil svet. Mi — človek našega razdvojenega veka — smo umrli in še nismo rojeni; umrli smo s starim, mrtvim družabnim redom in bogom in se v novem še nismo rodili. Kakor ono izmed Dreves v dolini smo, izkoreninjeni rastemo z viharjem do nebes, med nebom in zemljo visimo nad prepadom, veliki in majhni smo od groze in samotni, kakor je vsakdo ob smrtni uri samotni. Še Wolkerju je bila težka ura in Wolker je jasno videl in čutil čas pred seboj. Marsikdo je tako brezupno šibak kakor Jesenin, ki ga je utrgalo od njegovih škrjančkov in mužikov, od stare, polpretekle Rusije, ki je taval vse križem po daljnjih cestah in je nazadnje izkrvavel med vagabundi v predmestnih beznicah; do mesta iz katerega žari novo življenje, ni mogel. Malokdo zraste do tiste vere in miru, do tiste udane, neutrudne ljubezni do vseh ljudi, do katere je zrastel Wolker, ki se je dober kakor Kristus vsega razdal množicam in se je sredi med njimi bojeval in umiral za novo obliko sveta.

je hotel biti bojevnik, je moral iti skozi ogenj te mržnje; samo skozi ogenj te mržnje se človek privojuje do popolne whitmanske, wolkerške vseljubezni, ki je predpodoba novega sveta. Ti soneti so nam dragoceno sporočilo, kod je hodil Srečko svoje zadnje dni, kam je bil namenjen.

Takšnega nam Pesmi kažejo Srečka.

Ta knjiga je majhno, pa goreče znamenje naše zveze z njim. Naloženo nam je, da iz osnutka živimo in rastemo dalje.

Ciril Kočevar:

Naša legitimacija.

Vedno bolj dozoreva v nas spoznanje, da živimo v dobi velikega preloma. Vsak dan bolj se odmiče od nas svet mišljenj in čustvovanj, v katerih je živela dolga vrsta generacij naših prednikov in vedno bolj se nam približuje doba, ki je povsem različna od prve, doba, kateri še nihče ne pozna niti osnovnih linij, kaj šele vsega bistva. Ne vemo še, ali prinese ta doba svetu nove krivice, nova zatiranja in nove grozote ali pa prinese novo resnico in pravico, novo svobodo, ali nam prinese bratstvo in enakost ljudi — vse je negotovo, razen enega: da ni bila razpoka v času še nikdar večja, kakor je sedaj in da se moramo zato pripraviti na prihod novega veka. Analogija z zgodovino tu ni na mestu. Žila življenja bije danes hitreje, kakor kdaj poprej, človek danes hitreje ustvarja in hitreje uničuje, kakor pred desetletji.

Ni vseeno, kako dela, misli in čustvuje danes posameznik, še manj ni vseeno, kako misli danes družba, najmanj pa ni vseeno, kako si predstavlja danes svoje pravice in dolžnosti mladina.

Ta generacija, ki dozoreva sedaj, tej generaciji je dano, da izbira: ali hoče biti zadnja v svetu, ki se nam odmiče izpod nog in ki z njo izumre ali pa hoče postati prva v svetu novih pokoljenj.

Zgodovine ne ustvarja zgodovinar, zgodovino dela človeštvo. Slep in gluh je, kdor ne ve in ne sluti, da je človeštvo danes na razpotju. Krenilo bo tja, kamor bo hotelo samo — ali v svet svobode, ali pa v svet ječe in okovov.

Ni obsojanje, temveč le mirna ugotovitev resnice, če trdim, da se slovenska mladina po svoji ogromni večini resnega trenutka, ki ga doživlja, ne zaveda. Velik trenotek je našel majhen rod, bi dejal Goethe. Slovenska mladina je danes v čudnem in zanjo zelo nečastnem položaju. Dve funkciji mora vedno mladina izpolnjevati: prva, aktivna njena funkcija je ta, da je vedno prvoboriteljica osnovnih idej človečanstva, prvoboriteljica novih misli, prvoboriteljica za pravico in svobodo, ta funkcija zahteva od mladine, da je vedno na prednjih barikadah svobodnega duha, da je prva v boju za demokracijo, v boju za resnico. Te funkcije slovenska mladina danes ne izpolnjuje. Izpolnjuje le drugo, pasivno funkcijo, namreč to, da avtomatično stopa na mesta, s katerih se odmikajo stari.

VSI NA AGITACIJO ZA „MLADINO“!

**Trgovci! Obrtniki! Podjetniki! Inserirajte
v „Mladini“!**

P. n. naročnikom, sotrudnikom in prijateljem!

Nadaljujemo. Smernice, ki so bile za podlago drugemu letniku, ostanejo še vnaprej, le da bodo izpopolnjene in jasnejše izražene. Priobčevali bomo izbor literarnih prispevkov, predvsem mladih, da se vzgoji nova literarna generacija. Ker je slovenska literatura in sploh umetnost po prevratu izgubila zvezo s tujo moderno literaturo, bomo objavljali tudi v odlomkih prevode iz tujih literatur. V publicističnem delu se bodo članki o gledališču, literaturi, sploh o vseh panogah našega in tujega kulturnega življenja nadaljevali. V literarnem delu prinesemo prispevke iz zapuščine Srečka Kosovele, v ostalem pa bodo sodelovali gg. Janko Glaser, Alfonz Gspan, Vinko Košak, Bratko Kreft, Anton Ocvirk, Radivoj Rehar in dr. V publicističnem delu pa gg. Bož. Borko, Ciril Debevec, Ivo Grahor, Ciril Kočevar, Franc Onič, dr. Slodnjak, dr. Veber, univ. profesor, dr. Vurnik in Pero Šegota (s članki o novejši srbohrvatski literaturi) itd. Imena, izmed katerih so nekatera že znana iz slov. kulturnih revij in ki jamčijo za povzdigo Mladine v revijo za vse kulturne probleme.

Naročnikom se toplo priporočamo, da plačujejo naročnino redno, ker nas prvič s tem takoj podprejo, drugič pa nam prihranijo veliko dela, ki je združeno z iztirjatvijo zapoznelih plačevalcev. Mladina bo letos izhajala redno in stane celoletno 40 Din (dovoljeno je tudi polletno plačevanje), za dijake 30 Din. S točnim plačilom — točna postrežba. Vsem prijateljem pa polagamo na srce, da povsod pridno agitirajo za Mladino, da jo zahtevajo v vseh kavarnah in knjigarnah in da se pri naročnini spomnijo tudi na tiskovni sklad Mladine. Mladina je sprejela veliko nalogo nase in da bo to nalogo lahko v slov. kulturnem življenju izvršila, jo podpirajte vsi, ki ste za napredek in sproščenje iz gnile naše sodobnosti.

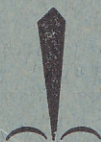
Kdor prejme prvo številko, naj takoj plača naročnino ali pa številko takoj vrne, ker ga sicer smatramo za naročnika.

Posamezna številka stane 5 Din.

Uredništvo in uprava »Mladine«, revije za vse kulturne probleme.
Ljubljana, Kolodvorska ulica 7.

**„Mladina“ je življenje. „Mladina“ je mladost.
„Mladina“ je smrt gnili sodobnosti!**

VSI NA AGITACIJO ZA „MLADINO“!

ZA IZVRŠITEV VSEH V
TISKARSKO STROKO
SPADAJOČIH DEL SE
TOPLO PRIPOROČA

TISKARNA MERKUR

LJUBLJANA, SIMON
GREGORČIČEVA UL.

TELEFON ŠT. 552 [▼] ŠT. 13 TELEFON
ŠT. 552

TISKA KNJIGE, ČASO-
PISE, CENIKE, LETAKE,
VSE TRGOVSKE TER
URADNE TISKOVINE

== LASTNA ==
KNJIGOVEZNICA

